

.....
81.135

OSZK

GÁRDONYI

EGRI

CSILLAGOK

2.

N. M.

OSZK

OSZK - OSZK - OSZK

OSZK

EGRI CSILLAGOK

(BORNEMISSZA GERGELY ÉLETE)

REGÉNY KÉT KÖTETBEN

IRTA

GÁRDONYI GÉZA

II. KÖTET.

MAGYART A
MAGYARNAK

HARMADIK KIADÁS

BUDAPEST,
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
1909

Tízennegyedik ezer

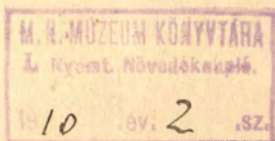
Minden jogot fentartunk.

OSZK

81135

NEGYEDIK RÉSZ

EGER VESZEDELME.

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I.

Ha van az égben könyv, amelybe a magyarok történetét írják, a következő nyolc évet így jegyezték bele:

1545: A töröké már Buda, Esztergom, Fejérvár, Szeged, Nógrád, Hatvan, Veszprém, Pécs, — csaknem az egész ország.

1546: A török 15 szandsákra osztotta Magyarországot. A magyaroké csak a Felföld maradt és egy-két megye Ausztria mellett.

1547: A magyarokat nemcsak a török nyúzza, hanem az osztrák is.

1548: Luther és Kálvin vallása az egész országban terjedez.

1549: A török nemcsak pénzt szed adóba, hanem gyermeket is.

1550: Erdély ellen oláh és török sereg indult. Fráter György néhány nap alatt ötvenezer embert állított talpra. Az oláht megverték. A török visszakotródott.

1551: Izabella királyné távozott Erdélyből. Fráter Györgyöt orgyilkosok megölték.

*

És következett az 1552-ik esztendő.

*

Már kéklett a bódi szilva és nyílt a napraforgó. Egy napos, szeles délután ott állt Éva asszony egy soproni háznak a tornácán. Valami külföldre utazó ifjunak változott az ura ruháiból.

Mióta nem láttuk őt, meggömbölyödött, megasszonyosodott. Arcának gyöngé fehér bársonya még leányos, de a kedves macska-szemekben már nem mosolyog a régi pajkosság. Szelid és nyugodt okosság az arca.

Bizony senkise vélné, hogy ez a fiatal asszonyka végigkalandozott ezelőtt nyolc évvel Törökországon; úgy lő és vív, mint akármelyik férfi, s úgy lovagol, hogy nincs az az arab szpáhi, amelyik el ne bámulna, ha meglátná.

— Hát van itt két ruha, — mondja a diáknak.

És egy viseltes meggyszín kamuka ruhát, meg egy köznapi kenderszövetet terít az asztalra.

— Ez a kamuka még bő magának. De lehet, hogy egypár hónap múlva már belenő.

A diák arca elvörösödött az örömtől.

— Itt-ott igazítok valamit rajta, — szól az asszony a ruhát forgatva. — Node estig úgyis pihen.

Aztán a kenderszövetü ruhát vette föl.

— Ez éppen jó lesz. Az uram akkor viselte ezt, mikor Budán járt. Mikor a török elfoglalta Budát, s mink a királynéval Lippára költöztünk.

— Köszönöm, — mondja örömmel a diák. Ebben megyek tovább. Ezt a por se fogja.

Az asszony belenyúlt minden zsebbe. Üres volt valamennyi. De mégis a mellény csücskében érzett valami keményest.

A zseb lyukas volt. Éva beledugta az ujját, s egy sokszorosán összehajtogatott vékony pergamen-papírost talált a bélés között.

Nézi, bontogatja, kiterjeszti. Hát egy ötszögű forma rajz; mindenféle vonalak és pontok.

— Mi lehet ez, Miklós diák? Valami tekenős béka ugye?

Tenyerére veszi a diák. Csakhamar megfordítja s nézi hosszasan.

— Nem tekenős béka, — mondja, — bár olyanforma.

E pillanatban egy kis hatéves feketeszemű gyerek robog ki a szobából. Az oldalán remek kis aranyozott markolatu kard, kopott, pirosbársony hüvelyü.

— Anyám, — mondja, — azt ígérted, hogy trombitát kapok.

— Ne háborgass mostan, Jancsikám, — feleli az anya. Eredj le, kedves, a kertbe Luczához.

A gyerek a lába közé fogta a kardot, s vidáman lelovagolt az udvarra, onnan meg a kertbe.

— Hát biz ez, — mondja a diák a papirost figyelemmel szemlélve, — egy várnak a rajza, még pedig Eger váráé.

— Eger váráé?

— Az bizony. Tessék nézni: ez a béka kettős vonallal van körülhúzva. Ez a kettős vonal fal. A béka feje meg a négy lába, öt kiszögellő bástya. A vékonyvonalas foltok benne az épületek.

— Hát ez a sarló-forma, itt a béka mellett?

— Külső vár. Épület nincs benne, mint más külső várban, csak két bástya, s azon két torony.

— És ez a fekete kapocs, amelyik a sarló közepét a békához köti?

— Ez a Sötétkapu.

— Miért sötét?

— Mert a föld alatt van.

— És ez itt a kapu mellett?

— Istáló.

— Ilyen nagy istáló?

— Nagy kell oda, tekintetes asszony. Aztán bizonyo-

san itt van a kocsiszín is, meg a lovászok lakása. A kulcsár is itt lakik.

— Hát ez a pontozott, itt a kapu mellett?

— Ez templom volt. Az a templom, amelyet Szent István király építtetett. A felét bizony lerombolták nem is olyan régen: éppen tiz esztendeje.

— De kár volt.

— Bizony kár volt. De a templom derekán húzták át az új nagy árkot, és építették ezt a külső várat. Kellett, mert ez volt a vár leggyöngébb oldala.

— Dehát honnan tudja ezt maga, Miklós?

— Hogyne tudnám. Két esztendeig jártam ott iskolába. Mindenki erről beszélt ottan. Akkor építették a Sötét-kaput is.

— Dehát itt is van egy kapu, a nyugoti oldalon, a patak mellett.

— Van itt elől is a déli részen. Három kapuja van.

— Hát ezek a mindenféle piros vonások?

A diák nézte, betűzte a jegyeket.

— Ezek földalatti utak.

— Ilyen sok földalatti út van?

— Van, de nem mind járható már.

— És ezek a négyszögletű szobafélék?

— Földalatti termek. Ez itten viz-tartó. Emez meg temető.

— Temető? A földalatti utak között?

— Annak kell lennie, mert lám' ide erre a földalatti útra ez van irva: *Halottak útja*.

Az asszony megborzongott.

— Furcsa, — mondotta, — hogy a halottakat ide temetik.

— Csak kolera idején, — felelte a diák. Most már jut eszembe, hogy hallottam erről.

— Jaj, hogy előbb nem jött Miklós, legalább két héttel?

— Miért?

— Ha előbb jön, előbb adom a ruhát. Ha előbb adom a ruhát, előbb megtalálom benne ezt a rajzot. Szegény uram éppen oda ment Egerbe.

— Azt mondják, hogy a török odafordul?

— Hiszen éppen azért ment az uram Egerbe. Csak szegény apám el ne ment volna vele. Gondolja csak: hetvenesztendő ember. Keze-lába fából. És elment az urammal!

— Harcolni?

— Hát azért is. Demeg azért is, hogy van egy jó barátja: Bálint pap. Ezelőtt egy esztendővel összekaptak valamin. Még akkor szegény anyám is élt. Aztán a pap Egerbe költözött Dobóhoz. Hát azzal akar megbékülni az édesapám.

Az asszony ekközben felnyitott egy zöldre festett virágos ládát és kivett egy könyvet. Az imádságos könyv volt az. Beletette a vár rajzát. S kipillantott a kertbe, a fiára, aki ott futkosott a virágöntöző cseléd mellett.

— Majd csak jön valaki Egerből, — mondotta az asszony. Pető Gáspárnak a bátyja itt lakik. A király embere. Ő küldött egy szekér puskaport a várba, meg golyót, mivelhogy az öcsce ott van. Ha követ jön hozzá Egerből, odaadom neki ezt a rajzot.

S tűt és cérnát fogott. A kamuka ruhát az ölébe vette.

Amint ott beszélgetnek tovább, a kapun egy sötét-kék-mentés ember lép be, s hogy a kaput vissza behajtja, köszön valakinek.

— Ne fáradjon tovább, — mondja, — bent már majd eligazodom.

Éva fölkelt. A hang ismeretlen neki. Az ember is.

A tornácra három lépcsőn kell fellépni. Az idegen ott fölemeli a fejét. Félszemü barna testes ember. A bajusza huszáros. A kezében olyanféle bot van, mint aminővel a falusi bírók szoktak járni.

— Jónapot kívánok! — köszön fel az asszonynak. Azt mondták, hogy itt lakik tekintetes nemes Bornemissza Gergely hadnagy uram.

— Itt lakik, — feleli az asszony, — de nincs itthon.

— Hát csakugyan elment már?

— El, Egerbe.

— Ejnye, ejnye, — szólt a fejét csóváltatva az ember, — de nagyon sajnálom! Beszélnem kellett volna vele . . . De talán a felesége is . . .

— Tessék bejönni. Én vagyok a felesége.

Az ember föllép a lépcsőn. Leveszi a süvegét, és mély tisztelettel meghajol.

— Balogh Tamás a nevem, — mondja. Révfalusi nemes vagyok.

A meghajlásáról lehetett látni, hogy nem paraszt.

Az asszony nyájas arccal vont ki egy széket az asztal alól, s közben bemutatta a diákot:

— Réz Miklós diák. Külsőországi iskolába utazik. A bátyja a király hadában szolgál, és ismeri az uramat, hát erre jött egy vásári kocsin, és betért, hogy megpihenjen.

— Isten éltessen öcsém, — mondotta a félszemü anélkül, hogy kezet nyújtott volna a diáknak.

Leült és megint ejnyézett.

— A lóvásárra jöttem, — mondja a térdére csapva, — és sok mindenféle dolgom lett volna vele. Többek között pénzt is hoztam volna neki.

— Pénzt? — kérdi elcsodálkozva Éva.

— Azt mondták pénzre van szüksége, hogy Egerbe megy, és hogy eladja egynémely arany- és ezüst-marháját.

— Nem igen van minékünk.

— Én nagyon szeretem a gyűrűket, — szólt az ember a kezét fölemelve.

Tíz szebbnél-szebb gyűrű ragyogott a balkezén. A jobb kezén is lehetett, de azt hamvas bőrkeztyü borította.

Folytatta:

— És hogy neki van egy gyönyörű gyűrűje.

— Van, — felelte mosolyogva az asszony.

— Egy holdás.

— És csillagos.

— A hold topáz.

— A csillagok gyémántok. De honnan tudja ezt bátyám?

— Láthatnám azt a gyűrűt? — kérdezte az ember. S a hangja remegett.

— Nem, — felelte az asszony. Mindig a zsebében hordozza. Valami szerencse-gyűrű az. Töröké volt.

A kis Jancsi megint ott csörtetett az udvaron. Egy szökkenéssel a lépcsőn termett, s hogy az idegent megpillantotta, a gyermekek szokott bámulásával nézett rá.

— Köszönj szépen a bácsinak, — mondotta az asszony.

— Tán a hadnagy úr fia? — kérdezte az idegen. De mit is kérdek, hiszen szakasztott mása!

S magához vonta a gyereket. Megcsókolta.

Az anyán valami kellemetlen érzés hulláma csapott végig. Oh az anyai szív megérzi az emberbe burkolt lelket, mikor a gyermekéhez nyúlnak!

De csak muló érzés volt. A következő pillanatban már el is feledte.

— Fordulok egyet a vásárban, — mondotta a diák, aki fölöslegesnek látta, hogy tanuja legyen a gyűrű-eladásnak. Elviszem Jancsit a szekeresemhez. Megmutatom neki a kis csikót.

— Jó, — felelte az asszony, — itt egy denár. Vegyen neki trombitát. De vigyázzon rá Miklós. Te is Jancsi-kám . . . Tudod mit mondott apád!

És Tamás úrhoz fordult. Szomorún mosolygott.

— Nagyon meghagyta, hogy a gyerekre vigyázzunk. A gyermek ugrált örömeiben. S elment a diákkal.

Az anya még utánuk kiáltott:

— A templom közelében járjanak Miklós. Mingyárt kimegyünk mink is.

Mert már előbb is készült, hogy kimegy a vásárba. Holmi apróságokat akart venni a bécsi kereskedőktől, akik a vásárra lejöttek.

Balogh Tamás uram ezen idő alatt szórakozottan forgatta a süvegét, és kedvetlenül nézett maga elé.

— Mi hirt tud Szolnokról? — kérdezte aggodalmas szemmel az asszony. Ugy-e nem bir vele a török?

— Magam is azt vélem, — felelte szórakozottan Balogh Tamás.

— Az uram is azzal vált el tőlem, hogy a török aligha kerül az idén Eger alá. Szolnokot nagyon megerősítették tavaly. Erősebb Egernél.

— Sokkal erősebb.

— S ha elesik is. Egert az egész felső-ország védi.

Balogh Tamás uram fanyaran mosolygott.

— Van-e a tekintetes hadnagy úrnak valami ábrázolatja itthon? — kérdezte fölpillantva.

— Van bizony, — felelte az asszony. Tavaly füstötte le egy német festő.

— Nem mutatná meg a tekintetes asszony? Sok jót hallottam már a vitéz úrról, szeretném ismerni.

— Hát nem ismerik egymást? — kérdezte csodálkozva Éva.

— Valamikor, de már régen, beszéltem vele.

Az asszony bevezette a vendéget a szobába. A szoba sötét volt, és levendula illattal teljes. Mikor aztán az asszony fölnyitotta az ablaktáblákat, látni lehetett, hogy vendégszoba.

A földön törökszőnyegek. A fal mellett medvebőrös divány. Az ablaknál írószekrény, könyves-szekrény. Sok pergamen-kötésű könyv, talán száz is. A falon arcképek. Az öreg Cecey sisakos képe, barna korában. Ceceyné kan-

csalnak festetten, aranyhimzetű fejkötőben. Aztán egy diófaramába foglalt sárga Krisztuskép; egy pajkos leányarc, amely Bornemisszánéhoz hasonlít, s mellette a Gergely képe. Fiatal, vékonyképű barna ember, csaknem cigányosan barna. Nyílt szemeiből vidám eszesség sugárzik. A bajusza pörge. Kerek kis puha szakál köríti az állát. A haja vállig omló.

Tamás uram figyelmesen nézte a képet s bólogatott:

— Szép ember. Vajjon mennyi idős?

— Huszonhat éves.

— És már ekkora fiuk van!

— Nyolcéves házasok vagyunk mink — felelte mosolyogva a menyecske. Gyerekek voltunk, mikor összerültünk.

Tamás úr megint a képre nézett.

— És igaz, hogy Konstantinápolyban is járt a vitéz úr?

— Járt bizony. Én is vele voltam.

— Van egy török ismerősöm, az beszélt róla. Manda bég. Óriási ember. A vitéz úr neki nagy szivességet tett.

— Manda bég? Sohase hallottam tőle ezt a nevet.

— Persze, — szólt bólogatva Tamás uram, — azelőtt Hajván volt a neve.

Éva elmosolyodott:

— Hajván? Hogyne ismernénk! Én is láttam.

Tamás úr mégegyszer felnézett a képre, s nézte hosszasan, némán, összevont szemöldökkel, mintha sohase akarná többé azt az arcot elfelejteni. A fejével úgy intgetett neki, mintha köszönne, aztán az asszonynak bólintott, s háttal ment ki az ajtón.

Az asszonyon ismét az a rossz érzés ömlött végig, amely akkor fogta el, mikor Tamás úr a gyermekéhez nyúlt. Mindazonáltal kikísérte a tornác-lépcsőig.

Az ember mindig a jobbján ment. Ez parasztos volt.

Meghajolva köszönt. Ez uras volt. Háttal ment ki az ajtón. Ez törökös volt.

Az asszonyt nyugtalanság szállotta meg. De csakhamar korholta is érte magát:

— Nem illik rosszat gondolnom a szerencsétlenről, — mondotta a varráshoz visszaülve. Félszemü ember, azért rossz ránézni.

És hogy kiüzze a nyugtalanságot az elméjéből, dalba fogott. A cseléd dalolt a kertben, ő is azt dalolta, s ekközben gyors ujjal igazgatta fel egymás után a meggyoszint kamuka ruhára a megtágult gombokat. Egy helyen feslés is volt. Arra piros selyem cérnát keresett.

De az eszéből csak nem ment ki a látogató.

— Ki ez az ember? — kérdezte a ruhát a térdére bocsátva.

A gyűrű, az arcképnézés, Hajván emlegetése, a törökösen volt távozás . . .

Ki ez az ember?

Szinehagyott arccal bámult a bezárt kapura, s agyának minden izmát megfeszítette, hogy feleletet kapjon. Már ismerős volt neki az arc is, a hang is. De nem tudta honnan? A gyűrű fordult az eszébe. Gergely azt mondta, elviszi, de a hétköznapi mellényébe tette. Elvitte-e a mellényt?

Az asszony a ruhásszekrényhez sietett, és kiforgatta, kidobálta a ruhákat. A mellény benne van. Egy tapintás reá: valami keménylik benne. A gyűrű! A gyűrű! Még csak papirosba se takarta.

S akkor, mint a felhőn átcikázó villám, egy név vilant el az agyában. A homlokára kapott:

— Jumurdsák!

*

A cseléd akkor tér vissza a kertből. Látja az asszonyt, amint elhanyaglik a szétszórt ruhák között a láda előtt. Az arca sápadt. A szeme ki van karikásodva.

— Tekintetes asszony!

Nem felel.

A cseléd körülnéz. Befut a másik szobába is. Rablást sejt.

Végre is kapja az ecetes üveget, és dörzsöli, szagoltatja az asszonynyal.

— Az uram veszedelemben van, — ez volt Évának az első szava. Hol a gyermek? Igaz: elküldtem. Hamar a köpönyegemet, Lucza! Gyerünk a Jancsiért!

— De ilyen betegen tekintetes asszony . . .

— Nem vagyok beteg, — felelte az asszony.

Pedig olyan sápadt volt mint a halott.

S úgy amint öltözve volt, fölkelt, és kisietett a kapun. A veszedelem érzése megacélozta az izmait. Ment, rohant egyenesen a templomnak.

Az utcákon jövő-menő vásári nép nyüzsgött. Kocsik, tehenek, madzagon sántító disznók s az állatok között árukkal megrakodott falusi emberek. Vásári zajgás. Por, hagymaillat.

A cseléd már a templomnál érte utól. Ráborította a köpönyegét.

Egyszer csak előválnak a sokadalomból a diák is.

Futva és az embereket lökdösve igyekezik hozzájuk, és kiált:

— Szolnokot elfoglalta a pogány! A templom előtt hirdették. Hogy menjek én most már . . .

— A gyermekem! — kiáltott rá Éva. Hol hagyta?

— Balogh úr bevitte a templomba. Azt mondta, hogy mig ő imádkozik, hozzam meg a hírt. Oh Istenem, Istenem! vége az országnak! Ha Szolnok is török kézben van, Eger meg nem állhat.

— A gyermek . . . a gyermek! — lihegte Éva. S rohant fel a lépcsőn. Be a sokaság között a főajtón.

— A gyermekem! — kiáltozta fuldokolva. A gyermekem!

Bent éppen litániáztak, s a környékbeli német parasz-
tok harsogva énekelték a német litániát:

*Christus, höre uns! Christus erhöre uns! Herr er-
barme Dich unser!*

Az asszony örülteként sikoltozva rohant át rajtok.

— Jancsi! — kiáltotta. Jancsi fiam!

De a kis Jancsi nem felelt egyik padból se.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

II.

Szeptember ötödik napján Gergely a siroki vár alatt köszönt a fölkelő napnak. A nap a szemébe sütött neki és kétszázötven gyalogosának. S nem is a napnak köszönt ő, hanem, hogy egy másik dandárt látott szembe jönni, azért emelte a szeme elé a süvegét.

Csak maga ült lóháton, a katonái előtt, hát ő pillantotta meg leghamarabb a kardos dárdás rendetlenül szál-lingozó csapatot.

— Mi a csuda lehet ez? — mormogott magában. Töröknek nem török. Magyarnek meg, ha magyar, nem jöhet Eger felől.

S átremegett a szíven az a gondolat, hogy Dobó ott hagyta Egert . . .

Mert hej, az a Ferdinánd király mindig csak szájjal adja a segítséget. Így veszett el Lippa, Temesvár az idén. Szolnok is, ki tudja megállja-e a sarat? Amilyen okos számító ember Dobó, bizony hamar kikétszerkettőzi, hogy egy magyar nem birhat száz törökkel.

Az úton egyebet se láttak, csak kocsikon ülő papokat. Valamennyi Eger felől! S valamennyi nagy ládákkal, zsákokkal körülrakodottan. Eleinte csak köszöntgetett nekik, de aztán hogy megsokalta őket, ki se tért az útból.

Hát megriadt egy pillanatra, hogy Dobó otthagya az egri várat. De csak egy pillanatra. A következő pillanatban elkergette magától ezt a gondolatot. Nem olyan ember az! Bárki jön az úton, nem Dobó. Ha a Dobó hada jön, akkor sincs Dobó vele. Ott marad egymaga és meghal egymaga, de a történelem azt az egyet nem írhatja fel róla, hogy elhagyta a rábizott várat.

Zászló nem volt a szemben gyalogló haddal, vagy ha volt is, összecsavartan vitte valamelyik szekér. Körülbelül kétszáz fő. S apró csoportokban sietést gyalognak.

Gergely intett Ceceynek. Az öreg hátul lovagolt a sereg mögött, s egy vén katonával beszélgetett, hogy az út unalmán könnyítsen. Az öreg odaszóktette a lovát a vejéhez.

— Kicsit előre megyek, — mondotta Gergely.

S megsarkantyuzta a paripáját. Az ismeretlen dandár elé ügetett.

Szeme a vezért kereste. Nincs köztük tollas süvegü. Hát megállt előttük és fölemelte a karját: állót intett nekik.

— Tik kassaiak vagytok!

Nem felelt egyik se. Zavart szemmel néztek rája. Némi el is vörösödött.

— Honnan jöttök?

Erre se felelt egyik se.

— No! — kiáltotta Gergely boszusan, — tán a néma barátok katonái vagytok?

Végre egy nagyállu öles ember fölemeli a fejét és megszólal:

— Hát mink kassaiak vagyunk, hadnagy uram, és onnan jövünk, ahova a tekintetes hadnagy uram megyen.

— Egerből?

— Onnan. De jobb, ha a tekintetes hadnagy úr se fárad oda. Nem érdemes. Ugyis vissza kell jönnie.

— Hát miért? Mi a baj?

— Mi? Hát csak az, hogy bolond kecske az, amelyik neki ugrik a késnek!

— Micsoda késnek?

— Tetszik-e tudni, hogy mi vége lett Temesvárnak?

— Tudom.

— Tetszik-e tudni, hogy Losoncit levágták, a népét felkoncolták?

— Mondom, hogy tudom.

— Hát azt tetszik-e tudni, hogy kétszázezer a török?

— Azt is tudom.

— Hát azt tesz-e tudni, hogy Dobó uramnak ezer katonája sincsen.

— Még lehet annyi.

— Hát azt tetszik-e tudni, hogy Szolnok tegnapelőtt megadta a kulcsot?

Gergely elsápadt.

— Most már azt is tudom. És azt is tudom, hogy ha ti voltatok volna ottan, akkor még hamarabb elveszett volna. Hát csak eredjetek haza. S hogy ne menjetek üresen, hát netek, ez mindnyájatoknak szól, patkányok!

S azzal úgy vágta pofon a nagyállu embert, hogy az neki esett a másiknak.

A következő pillanatban már kirántotta a kardját, s bizony közéjük szabdal, ha le nem ugranak az útról.

— Tisztelem Serédi Györgyöt! — kiáltotta utánok. Különb katonákat kívánok neki, mint ti vagytok. Patkányok!

S köpött utánok.

A kassaiak morogva széledtek szét a mezőn. Gergely rájok se nézett többé. Megindult ismét, s a lova a sarkantyú nyomásából érezte, hogy a gazdája reszket haragjában.

Még jó, hogy egy cigánykaravánt talált ott az úton. A kassaiak döntötték-e föl az egyik kocsit, vagy hogy ma-

gától fordult az árokba? — a cigányság annak a kiemelé-
sével vesződött.

Gergely visszapillantott, hogy messze maradoz-e a serege? Azután, hogy megvárja őket, megállt a cigányok előtt. Nézte őket, hogy feledje a boszuságát.

— Nini, — kiáltott egyszerre. Sárközi barátom!

Az egyik gubancos cigány elvigyorodott erre a nyá-
jas megszólításra, és levette a süvegét. Hajlongva közele-
dett, miközben ravasz szemét fürkészően jártatta a Ger-
gely arcán.

— Hát nem ismersz meg?

— Dehogynem, hogyne ismerném nagyságos uram. Eccere megismertem. Csak azs nem jut esembe, hogy hogy hijják?

— No majd eszedbe jut. Mit mivelsz itt? Látom rongyos vagy, mint a madárijesztő.

A cigány csakugyan rongyos volt. Csak ing volt rajta meg egy posztó darabokkal foltozott bőrnadrág, vagy ta-
lán inkább bőrdarabokkal foltozott posztónadrág. A lába-
szára kivöröslött belőle. A lábán nem volt semmise.

— Hát van-e már lovad?

— Dehogy van csókolom azt a kedves kezsit, dehogy van. Nem is les tebbet soha!

— Gyere velem Egerbe öreg. Lovat is kapsz, ha egy hónapot ott szolgálsz. Meg azonfelül olyan piros nadrá-
got kapsz tőlem, hogy minden cigány megbetegszik irigy-
ségében.

A cigány elvigyorodott. Végigpillantott a saját ron-
gyos öltözetén, majd ismét felnézett a vitéz arcába, és a fejét vakarta.

— Egerbe? Meleg les ott uram.

— Ne félj te attól. A leghüvösebb bástya alatt dol-
gozhatsz. Fizetést adatok neked. Te leszel az én fegyver-
igazítóm.

S törökül folytatta:

— Alláh isini raszt getirzün! (Isten segítsen a dolgodban.)

A cigány a levegőbe szökött.

— Bornemissza Gergely, vitézs hadnagy uram! — kiáltotta. Csókolom kezsit lábát! Jaj nem hiába hogy sárgarigóval álmodtam az éjjel.

— No csakhogy megismertél.

— Meg! Meg! Hogyne ismertem volna meg csókolom azt a kedves lábát, mindjárt megismertem, csak azt nem tudtam hogy kicsoda.

— Hát jössz velem?

— Elmennék, bizony Isten elmennék . . .

— Hát gyere!

— Csak azs a fene terek ott ne volna!

És már két kézzel vakarta a fejét.

— Hiszen még nincs ott.

— De ott les a kutya! Ahun így gyinnek-mennek a katonák, ott nem egészséges a lebegő.

— Én is ott leszek, Sárközi. Ne félj, míg engem látsz. Aztán ha éppen szorulnánk, egérútja van a várnak Miskolcig.

Csak úgy találomra mondta ezt Gergely. Merthízen minden várnak van alagutja. De Eger váráról nem tudott ő egyebet, csak azt, hogy Dobó benne a kapitány, meg hogy Mekcsey a kiskapitány, — két olyan ember, akiért ő elmenne a világ végére is.

A földalatti út említése hatott-e a cigányra? vagy a ló? vagy a piros nadrág? vagy hogy Gergelyt szerette? még egy kicsit vakarózkodott, aztán beleegyezett:

— Hát ha fizetést is kapnék, katonaruhát is, sarkantyus sárga csizmát, meg egy jó paripát, nem baj, ha vak is fél semire, hát akkor felcsapok.

A Gergely dandára már akkor ott állt, s nevetve hallgatta ezt a beszélgetést. Még nagyobb lett a derűtség,

mikor Gergely odanyujtotta a kezét a cigánynak, és az belecsapott.

— No, — azt mondja Gergely a zsebébe nyulva, — itt ez a denár foglalónak. Egerig ráülhetsz a vezetéklovamra. Ott aztán mihelyt ló-vakulás lesz, a tiéd az első.

A cigány vígan ugrott fel a paripára, s meztelen sarkait hozzá ütögette a ló oldalához.

A cigánykaraván szerencsét ordított neki. Ő is visszaordított valamit cigányul. Aztán félrecepta a süvegét s kivetett mellel, büszkén lovagolt tovább Gergely mellett.

— Haj de felvitte az Isten a dolgomat!

*

Néhány óra mulva a baktai úton a lombok és dombok között eléjük ragyogtak az egri vár zöldmázás cseréppel fedett tornyai, s a tornyokon a nemzeti színű zászlók, meg a városnak vörös-kék zászlói.

Gyönyörű vár! S körülötte pirosuló sárguló szőlődombok és erdők. Mögötte távolacskán egy magas kék hegy, hatszor akkora, mint a Szent Gellért hegye.

Gergely megemelte a süvegét és a dandarához fordult:

— Oda nézzetek fiúk! Mert a jó Isten is oda néz most az égből!

S megsarkantyuzta a lovát. Előre vágatott.

A cigány egy percig tünődött, hogy ott maradjon-e a sereg élén, vagy hogy ő is vele menjen a hadnagyával? Egyszerre látta, hogy komikussá válik, ha ő vezeti a sereget, hát jól megcsapkodta a tenyerével a ló tomporát, a sarkával meg a ló hasa alá kalapált.

A ló nagyokat ugrott, s a magasba dobálta a cigányt. De nem hiába kupeckedett a more teljes életében, mindig ügyesen visszahullott a paripára.

A kocsijúton fellegző meleg por terjengett. A port menekülők verték. Asszonyok, öregek és gyermekek ültek a kocsikon, vagy ballagtak a butorokkal, baromfival meg-

rakott kocsik mellett. Némelyik kocsin borju is állt és bögicsélt, némelyiken meg disznók rőfögtek.

A török nem eszi meg a disznót, de ki tudja, mikor kerülnek vissza!? Egynehányan tehenet vezettek. Egy piros csizmás kisleány cinegét vitt kalitkában a kocsi mellett; egy asszony meg fazékba ültetett virágzó rózsafát a hátán. Sok kocsi, nagy hurcolkodás. Bizony egyrészők vissza se fog térni többé. Kivált azok, akik amoda lent a völgyben a Cifrakapun át Felnémet felé takarodnak: a zsellérek, meg az özvegy asszonyok: — azok ott maradnak a Felföldön, ahol török ló még nem hagyott patkónyomot. Különösen Kassa, — az volt a menekülők főiránya.

Gergely azonban nem ügyelt már rájuk. Negyedóra nem telt belé, beugratott a baktai kapun, amely a város falának nyugati bejárata. Azután a tekintetét föl-fölemelve nyargalt át a piacon, s kanyarodott fel a várkapunak.

A fal ott fehér és szinte mézszagú, annyira új.

A híd le van bocsátva. Gergely madárként röppen be a várba fel a vén fák között. Szeme a kapitányt keresi.

Ott áll a vár piacán, ibolyaszín bársonymentében, kardosan, piros csizmában, sastollas bársonysüveg a kezében. Mellette egy szőke apród, aki két zászlót tartogat a karján: egy nemzeti színűt és egy kékvöröset. Dobó másik oldalán ott áll az öreg Bálint pap, fehér karingben, stólásan, fekete reverendában. A kezében ezüst feszület. Nagy fehér szakálával olyan, mint valami bibliai próféta.

Éppen a katonák esketését végezték el. Dobó valami beszédet mondott nekik, aztán föltette a süvegét, s a robogó paripa felé fordult.

Gergely leugrott a paripáról, és ragyogó szemmel villantotta tisztelőre a kardját.

— Jelentem alásan vitéz kapitány uram, megérkeztem.

Dobó csak nézett. Végigsimította kerek szürke szakálát, hosszú lengeteg bajuszát, és megint csak nézett.

— Nem ismer meg, úgye, kapitány uram? Nyolc esztendeje, hogy nem láttuk egymást. Én a kegyelmed leg-hivebb katonája vagyok: Bornemissza Gergely.

— Gergely fiam! — kiáltotta Dobó a karjait szét-tárva. A szívemre lelke! Tudtam, hogy te nem hagysz el engemet!

És megölelte, megcsókolta a vitézt.

— Dehát csak magad jöttél?

Abban a pillanatban táncolt be a Sárközi paripája, félőlnyi magasságra dobálva a rongyos mezitlábás cigányt. A katonák kacagtak.

Dobó is elmosolyodott.

— Csak nem ez talán a sereged?

— Dehogy, — mondja nevetve Gergely. Ez csak egy puskacsináló cigány. Jól tettem tán, hogy elhoztam?

— Minden ember aranyat ér itt, — feleli Dobó.

S elkapta a kezét a cigánytól, nehogy az megcsókolja.

Hanem a cigányon nem lehetett kifogni. A csizmája szárát csókolta meg a kapitánynak.

— Dehát mégis mennyien jöttetek? — kérdezte Dobó nyugtalanul.

— Nem sokan, — felelte röstelkedve Gergely. Mind-össze kétszázötven drabantot adtak alám.

Dobó szeme ragyogott:

— Kétszázötven!?! Fiam, ha mindenholnan ennyi katonát kaptam volna, a maklári mezőn fogadnám a törököt.

— Hát nem jön a segítség!

Dobó felelet helyett a levegőbe legyintett. Aztán a körülötte álló tisztekhez fordult. Bemutatta nekik Gergelyt. A király hadából már ott volt Zoltay, akivel Gergely Budán ismerkedett meg ezelőtt tizenegy esztendővel. Most is olyan szőke és nyulánk, vig ember, és még

szakált se visel, tehát nőtlen. Aztán ott volt Pető Gáspár, egy gyorskezü apró ember, aki szintén a király hadából való, s nagyságos címet visel. Egy vékonyképű kékszemű legény állt Pető mellett. Az is melegen megszorította a Gergely kezét:

— Fügedi János vagyok, a káptalan hadnagya.
Gergely ránéz.

— De ismerős vagy nekem, kedves öcsém!

Amaz vállat vont, s mosolygott:

— Nem emlékszem.

— Nem te adtál-e nekem ökörfület Erdélyben?

— Ökörfület?

— Azt. Mikor a Fürjes esküvője lett volna, hátul a konyhaudvaron.

— Lehet, mert csakugyan én osztogattam ott az apródoznak mindenfélét.

— Remélem, most visszaszolgálom.

— Hogyhogy?

— Kapsz érte basa-fület.

Aztán Petőhöz fordult Gergely:

— Hát te mért vagy olyan szomorú!

— Hogyne volnék szomorú, — feleli Pető, — hús lovassom elinalt az úton. Deiszen csak mégegyszer elém kerüljenek! . . .

— Sohse bánd, — szól Dobó legyintve. A kapu nyitva van. Menjen, aki félti a bőrét. Nekem ugyan nem gyikok kellene ezekre a falakra!

Csak akkor pillantott Bálint papra is Gergely. Már egy esztendeje, hogy nem látta. Megölelte és megcsókolta az öreget.

— Hát nem ment el a papokkal tisztelendő atyám?

— Valakinek csak kell itt is maradnia, — duhogott az öreg. Cecey mit csinál?

— Jön! — felelte szinte kiáltva Gergely. A fiatalok

szöknek, a vének jönnek és kardot hoznak. Meglássátok, hogy az én fakezü apám hogy forgatja a kardot!

Rövidnyaku köpcös ember lépett ki a templom árnyékából. Tenyérszerű széles kard verte a lába szárát. Egy szaporán járású öreg urral jött és már messziről integetett és nevetett Gergelyre.

Mekcsey volt.

Mióta Gergely nem látta, megszakálasodott és még inkább hasonlított a bikához. A föld szinte rengett a lépései alatt.

— Hát te megházasodtál? — kérdezte Gergely, mikor már vagy háromszor megölelte.

— Micsoda? — felelte Mekcsey, — már egy Sári-kám is van azóta.

— Kit vettél el?

— Az ég legkékebb szemü angyalát!

— Kit no!

— Szúnyog Esztert.

— Hát a szép kigyófejü kardod?

— Megvan, csak hétköznap nem akarom koptatni.

— És hol van a családod?

— Budetin várába küldtem őket, míg a törököket agyon nem verjük.

Dobóra pillantva folytatta:

— Én ugyan mondtam az öregnek, hogy ne küldjük el a feleségünket, de ő úgy félt az ő Sáráját, mint valami gyereket, hát elküldtük őket, elég gondunk lesz a törökökkel is.

A számtartó jelentése szakította félbe a beszélgetésüket. Az öreg egy árkus papirost terjesztett ki Dobó előtt, és a szemüvegétől a papirost messzetartva olvasta:

— Hát van: bárány 8050; ökör, tehén, borju, szóval vágómarha: 486; buza, rozs, meg liszt összesen 11.671 véka. Árpa meg zab 1540 véka.

Dobó a fejét rázta:

— Kevés lesz, Sukán bácsi.

— Magam is ezt gondoltam, kapitány uram.

— Ha itt szorít a török a télre, mit adunk a lovaknak?

Az öreg vállat vont:

— Hát bizony nagyságos kapitány uram, alighanem cipót, mint a katonáinknak.

— Bor mennyi van?

— 2215 köből.*

— Az is kevés lesz.

— De legalább ó-bor. Az idén már megette a kutya a szüretet. Sör is van egynéhány hordóval.

— Disznó?

— 139 élő. Szalonna 215 oldal.

Bornemissza érdeklődéssel hallgatta volna tovább is ezt a jelentést, de a dandárjára gondolt. Visszaült a lovára, és kiugratott a kapun, hogy bevezesse őket.

Bevezette, megmutatta. Dobó kezét szorította a zászló-tartóval. Átadta őket Mekcseynek, hogy mondassa el velök az esküt, mutasson nekik helyet, s adasson nekik reggelit.

— Eridj be te is a házamba. Amott az a sárga emeletes. Harapj valamit.

Gergely meg is indult, de mégis jobban érdekelte a vár: benyargalta lóháton.

— Gyönyörű vár! — kiáltotta Dobóhoz visszatérve. Ha valaha vártiszt leszek, itt engedjen az Isten letelepednem.

— Még semmit se láttál, — szólt Dobó. Jer, majd én mutatom meg neked.

S hogy Bornemissza leszállt a lováról, intett a szőke apródnak:

— Hozd Kristóf a lovat utánunk.

Azzal karonfogta Gergelyt, és a déli kapuhoz vezette.

* Egy köből bor 16 pint vagyis félakó = 22½ liter.

— Hát látod, — mondotta ott megállva. Hogy hamarosan tájékozni tudd magadat, képzelj egy nagy tekenős békát, amely délre néz. Ez ahol most vagyunk, ez a feje. A négy lába meg a farka, — a bástyák. A két oldala két gyalogkapu.

És közben felszólt a kapu tornyába:

— Vigyáztok ott fenn?

Az ör kihajolt a torony ablakán s az oldalán függő kürtöt hátrataszította.

— Vigyázunk ketten is kapitány uram.

— Gyerünk fel, — mondotta Dobó. Erről felől jön ma vagy holnap a török, hát ezt is nézd meg.

Egy kézmozdulattal előre akarta bocsátani Gergelyt, de az meghátrált:

— Már beesküdtem kapitány uram.

Ez azt jelentette: Nem vagyok vendég.

Dobó hát elöl ment.

A toronyban négy ör ült. Tisztelegtek.

— Ismerjétek Bornemissza Gergely főhadnagy urat, — szólt Dobó.

Az örök erre mégegyszer tisztelegtek. Gergely hasonlóképpen a süvegéhez emelte a kezét.

A torony erkélyéről két kis falu meg egy malom látszott délnek, közel a vár előtt, azokon túl pedig két szétágazó domblánc között kékes-zöld síkság.

— Itt kezdődik az Alföld, — mondotta Dobó.

— És ez a két kis falu?

— Az innenső Almagyar, a túlsó Tihamér.

— És ez a patak?

— Eger patak.

— Ezek a falak ujak itt a kapu körül?

— Ujak. Én építtettem.

— Jó magasak. A török itt aligha próbálkozik.

— Hát azért építtettem. Bal felől amint látod ágyú védi a kaput, és lövőrések fölülről.

— Minden várban bal felől védi: a szembe jövőnek jobb kézben nincsen pajzsa.

— Itt jobbról nem is lehetett volna. Amint látod, a patak itt folyik a vár nyugoti oldalán. A zsilipeket lezártattam amott a malomnál, hogy legyen vizünk.

S a vár nyugoti oldalára mentek, a városra néző oldalra.

— Szédítő magas fal. Van ez tiz öl is.

— Még tán több is. Ezen az oldalon igazán nem próbálhat a török semmit. Kivül kő; belől föld. De most ülünk lóra. Ezen az oldalon aligha lesz bajunk a törökkel.

Lóra ültek és lovon haladtak tovább.

Lenn a város csendes és néptelen volt. A házak közül kimagaslott a püspöki templom, és a püspöki palota. A tulsó hegyoldalban napnyugot felé a Szent Miklós temploma, aggastyán (augusztinus) barátoké.* A várost nyugatról vastag egyenletes hegy keríti, túl rajta a Mátra ormai kéklenek.

A nyugati oldalon is két bástya, s középen egy kis erős kapu. A patakhöz éppen lovakat vezettek le a katonák.

A patakon túl a város piacán egynéhány ember ácsorgott egy falka disznó körül.

— Itt még vannak? — kérdezte bámulva Gergely.

— Még vannak, — felelte Dobó. Pedig mindennap leizenek, hogy takarodjanak már. Mindenik el akarja adni a disznaját, aprómarháit.

A kapu előtt benn a várban egy széles arcu sovány hadnagy oktatót körülbelül ötven katonát.

Kard volt náluk; a fejükön leeresztett rostélyu rozsdás sisak; a vállukon vas. Kettő a középén állt. A hadnagy rikkantgatott:

— Vissza! Vissza! Vissza! Mondom számár, hogy amint vágtaal, kapd vissza a kardodat!

* Ma rác templom.

A tanítványon látszott, hogy sohase volt katona. Markos kis erős parasztfiú volt, s Dobó csak azért tette a kassai csapatba, mert a fiatal erő kár az ágyúhoz.

— Ki ez a hadnagy? — kérdezte Gergely.

— Hegedüs, — felelte Dobó, — a kassaiak hadnagya. Kemény ember.

S leszólt a csoporthoz:

— Ha valamit nem értetek, kérdezzétek meg a hadnagy úrtól.

A legény erre leeresztette a kardját, és Dobóra tekintett:

— Azt nem értem kapitány uram, hogy mért kell nekem a kardot visszakapnom?

— A hadnagy úr megmondja.

— Azért te, bagariacsizma, — szólt a hadnagy mérgesen, — hogy védj is magad velem, meg megint ütésre készen légy.

— Dejszen hadnagy uram, — szólt a legény egyet oldalt pökve, — akit én egyszer meglegyintek, nem vág az nekem vissza!

Dobó rápöccentett a lovára, s elmosolyodott:

— Egri gyerek. Jól beszél.

Végignyargaltak a fal alatt északra. Két palota áll ott. A kisebbik diszesebb, üvegablakos. A nagyobbik, — olyanféle épület, mint az uradalmi magtárak, — monostor a neve. Dobó idejében valamikor a várbeli káptalané, vártisztek lakása, csak lantornás ablaku. A kisebbik palota mögött zöldrácsozatu virágos kert. Benne padok és szőlősátor. Egy kései rókapillangó kereng az őszi rózsák fölött.

Hogy Gergely a rózsákon felejtette a szemét, Dobó is odanézett:

— Szegény feleségem ugyan hiába ültette ezt a sok virágot.

— Hol van a nagyságos asszony?

— Haza küldtem a testvéreimhez. Az asszonyi szem gyöngíti az embert.

A kerten át a nyugoti oldal sarkára értek.

A fal ott is éktelen magas. Alatta kiálló dombrész. Az le van faragva a város földszíneig meredekre.

— No nézd, — mondotta Dobó. Ez itt a földbástya. Ez csak arra való, hogy ezt a sarkot a lövéstől védje, meg azt a másik bástyát ott, oltalmazza. Az ott a tömlöcbástya.

És a vár hátán magasló bástyára mutatott: a tekenős-béka farkára.

Onnan megint szép panoráma nyílt a városra, és a patak mentén északfelé nyúló jegenye-fás völgyre. A völgy vége egy szép fás falu: Felnémet. Nagy falu. Azontúl már erdős hegyek torlaszolják el a széles völgyet mindenfelől.

De Gergely nem sokáig gyönyörködött a képben. Figyelmét a vár háta költötte fel. Ott magas dombok emelkednek a vár mögött, s a dombokat csak egy mély ásott árok választja el a vártól.

— A támadást innen lehet várni, — mondotta a dombokat szemlélve.

— Innen, — felelte Dobó. De itt legerősebb is a fal, s a legnagyobb ágyúkból négy erre szolgál.

A tömlöcbástyánál leszállt a lováról, és átadta a kantárt Kristóf apródnak.

— Bevezetheted, — mondotta, — az istálóba.

Fölmentek a tömlöcbástyára, ahol egy nagy ágyú, négy mozsár és valami húsz szakálas ágyú ásított a domb felé.

Az ágyúk mellett egy göndörhaju szőke német patantyús oktatta a parasztokat.

— Mikor én mondok *bor!* akkor adjál *bor!* Mikor én mondok *düssz!* akkor adjál *düssz!*

A parasztok komoly arccal hallgatták a tűzmestert. Dobó elmosolyodott:

— Venn szí szangz *bor*, dann bekommen szí keine pulver, veíl das *bor* keine pulver iszt szondern vein.

Épp oly rosszul beszélt németül, mint a pattantyús magyarul, de azért megértették egymást. S a tűzmester újra kezdte:

— Mikor én mondok *par*, akkor nekem ne hozz *bar*, hanem pulver, krucifiksz donnervetter!

Végre is a parasztnak kellett megmagyarázni, hogy mikor József mester bort kér, akkor puskaporos zacskót kell nyitni neki, mikorpedig port kér, bort adjanak.

Öt olyan német pattantyús volt a várban. Dobó Bécsből hozatta őket. Több idegen nem volt a vár népe között.

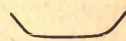
— Nézd ezt a gyönyörű ágyút, — mondotta Dobó az ágyút megsimítva. — Béka a neve. Mikor ez kuruttyol, a török megérzi az essőt!

Az ágyú bronzból volt. Ki volt fényesítve ragyogóra. S vasazott erős tölgyfa-ágyával együtt, valóban olyan volt, mint egy ülő béka.

Tovább sétáltak kelet felé, ahol a sarkon megint egy kiszögellő erős bástya magaslott. Az volt a tekenős békának a hátulsó ballába.

— Ez a Sándor-bástya, — mondotta Dobó.

Gergely bámulva állott meg.

A bástyától kezdve a vár keleti részén egy erős magas falcaraj három darabra tört sarlóként övezte a vár keleti oldalát. Így: Kivül árok, belül árok. Tiztizenkét ölnyi mélység. Csupán a közepén át volt egy töltés, amely láthatólag azért volt hányva, hogy a katonák átjárhassanak.

— Ez a külső vár, — mondotta Dobó. Láthatod, hogy kelet felől hegynek beillő domb magaslik mellette. Ez a Királyszéke. Azért hívják így, mert Szent István király

innen nézte a sátora előtt üldögélve a templom épülését.* Ezt a dombot itt lent ketté kellett választani.

— Értem, — felelte Gergely, — okos ember volt, aki cselekedte.

— Perényi cselekedte ezelőtt tíz évvel. A túlsó végén is áll egy bástya, az a Bebek-bástya. Az a torony meg ott a szegleten arra való, hogy le a kapuig, meg idáig lehessen látni és löni az ellenséget.

A fal ott is mint köröskörül öles vesszőpalánkkal volt magasítva. Néhol még nedves volt rajta a sár. Az a palánk azért kellett, hogy kívülről be ne lásson az ellenség, s hogy a fal tetején látatlanul járhassanak a védők.

— Hát most gyerünk a templombástyára, — szolt Dobó, Gergelyt ismét karon öltve.

Csak néhány lépést kellett a Sándorbástyáról menniök, s Gergely előtt egy különös épület állott. Egy rengeteg nagyságu templomnak a fele. A két hátulsó tornya is megvan. (Azelőtt négy tornya volt.) Az ajtón faragványok, az ajtó fölött kőből faragott óriás virágok, csorba orcájú kőszentek. De micsoda templom az, amely hivek helyett földdel van megtömve; harangok helyett ágyúk ülnek a tetején, s orgona helyett ágyúk dörgése szól belőle: a halál orgonája.

A templom oldala jobbról-balról be volt dombozva.

* A történetírók Királyszekének a mai pástot vélik, ahol a dézsmaház áll. Tinódy az oka, aki az ostrom után járt Egerben, s életében akkor először. Nem jól tájékozódott. Az énekét így kezdi:

*Csuda szép helyön Eger vára vagyon
Az völgyre fekszik egy hegy oromzaton.
Északra ellenben Királyszeki vagyon
Délről fekszik város, egy völgybe vagyon.*

A város sohse állt délről, hanem nyugatról. Délről Almagyar falu állt. Valamennyi régi térkép a bizonyosságom rá. A város kerítés-fala hozzá volt építve a várhegyhez. A pástról (akárki meggyőződhetik egy pillantással) nem lehetett a templom építését nézni. A király a mai sánci iskola tájékán ülhetett. Esszerint ha Tinódy délre mondta a várost, az ő déli irányának az északja a *Királyszeke*, vagyis a mai sánci iskola tájéka.

A dombon kecske legelt. Oldalt egy boltozott bejárás. A kövei kormosak.

— Itt talán a puskaport tartják? — kérdezte Gergely.

— Azt, — felelte Dobó. Jer és nézd meg, mennyi erő van itt összehalmozva!

— Sekrestye volt ez.

— Az. Jó száraz hely a puskapornak.

— No nagy vétek volt ezt a templomot így elpusztítani.

— Magam is sajnálom, de inkább így legyen, hogysen Alláhot dicsérik benne.

Beléptek. A hely inkább boros pincéhez hasonlított, mint sekrestyéhez: telides tele volt fekete hordóval.

— Mennyi van? — kérdezte Gergely elámultan.

— Sok, — felelte Dobó. Kétszáz hordónál több. Itt tartom minden puskaporomat.

— Egy helyen? Hátha felrobban?

— Az lehetetlen. Az ajtó előtt ör áll. Kulcsa nincs hozzá másnak, csak nekem. Be nem mehet más, csak Mekcsey vagy az öreg Sukán. Napnyugta után napfelkeltéig gem nem adom oda a kulcsot senkinek.

Gergely fölpillantott az ablakra. Üvegből volt az ablak, az akkor szokásos apró karika-üvegből, s háromszoros vasrostély védte az ablakot.

Az ajtóval szemben, ahova rézsút szolgált a világosság, nagy kerek kád áll. Szinig meg van töltve puskaporral.

Gergely belemarkol, s visszapörgeti.

— Ez, — úgymond, — ágyúba való. Jó száraz.

— A puskába valót apró tonnákban tartom, — feleli Dobó.

— Itt csinálták, vagy Bécsben?

— Itt is, Bécsben is.

— S milyen vegyitékü az idevaló?

— Három negyede salétrom, a negyedik negyed kén és szén.

— Puha faszén vagy kemény?

— Puha.

— Az a legjobb. Hanem én egy-két kanállal többet keverek a szénből, mint mások szoktak.

A kád fölött a fekete falon egy nagy elpiszkosodott és elrongyolódott festmény látszott. Csak két fejet lehetett rajta látni. Az egyik szakálas szomorú arcu férfié. A másik: egy ifjué, aki a férfinak a mellére hajol.

A két alaknak fénykör volt a fején. A nyaktól kezdve le volt repítve a vászon, úgy, hogy a fal kifehérlett alóla.

— Ez vélhetőleg oltárképe volt a templomnak, — mondotta Dobó. Talán még Szent István pingáltatta.

A sekrestye előtt két száraz malom forgott.

Ló huzta mind a kettőt. A templom oldalán egy boltzat alatt két tűzmesternek a szeme előtt kézi bombákat gyártottak a katonák.

Gergely megállt. Megnézte a puskaport és a kanócot, s a fejét rázta.

— Talán nem jó? — kérdezte Dobó.

— Jónak elég jó, — felelte Gergely, — de én engedelmet kérek, hogy azon a bástyán, amelyiken leszek, magam készíthessem a bombákat.

— Mondd meg őszintén, ha jobbat tudsz. Te tudós ember vagy, és itt a vár védelme a fő, nem a mellékes tekintetek.

— Hát én jobbat tudok, — mondotta Gergely. Ezek a régi bombák sustorognak, ugrálnak, elpukkannak, aztán végök. Én magot teszek beléjük.

— Micsoda magot?

— Kis bombát, rézporba kevert olajos csepüt, vasport és egy darab ként. Az én bombám csak akkor kezdi a munkát, mikor elsült.

Dobó visszakiáltott a bomba-készítőknek:

— Hagyjátok abba a munkát! Bornemissza főhadnagy úr vissza fog ide térni és asszerint dolgozzatok, amint ő parancsolja.

Fölmentek a bástyának átalakított templom tetejére.

Körül volt az kerítve fönn vesszőből font és földdel töltött kasokkal. A kasok között kőboltozatu fülkékben ágyúk. A középén golyóhalom és puskaporos gödör.

Onnan egészében lehetett látni a külső várat, amint óriás karéj alakjában kerítette a vár napkeleti oldalát. Rajta két bástya, s a két bástyán két kerek torony.

De lehetett látni a szemben levő nagy földemelkedést is, amely felényi olyan magas, mint maga a vár.

— Hát itt a napkeleti részen erős lesz az ostrom, — mondotta Gergely. A nap is szembe süt reggelenkint. Ide ember kell.

— Rád gondoltam, — felelte Dobó egyszerűen.

— Köszönöm. Meg fogom állani a helyemet.

És a két ember kezét szorított.

Az ágyúk között volt egy nagy testes bronz-ágyú. Öblös torkába emberfej nagyságú golyó fért. A betük és cifrázatok aranyként ragyogtak rajta.

— Ez a *Baba*, — mondotta Dobó. Olvasd a feliratát.

Az ágyú derekán koszorúba hajló két pálmalevél között ez a mondat ragyogott:

Erős várunk nekünk az Isten!

III.

Szeptember kilencedikén nem sütött fel a nap. Az eget szürke felhők takarták. A Mátra ormait is felhő ülte. Az idő egésznap olyan volt, mint a kényes gyerek arca, aki sirni akar, csak azt kell még kitalálnia, hogy miért sirjon?

A várban élénk nyüzsgés. Az ácsok az alsó piacon félöles karók végét csapkodják laposra. Mellettök egy-egy katona lyukat fur a laposított végbe s kereszt alakot formál belőlök. A harmadik csoport katona olajos szurkos csepüt kötöz a keresztekre. A kereszték neve *furkó*. Már van egy halommal.

A sekrestye mellett az öreg Sukán vékával méri a puskaport. Paraszt emberek apró bőrzacskókba tömik. Hordják a pattantyusokhoz.

Ugyancsak a sekrestye mellett János tüzmaster cseréből készült golyókat tömet puskaporral. Azok a *labdák*. Arasznyi puskaporos kanóc fityeg ki belőlük. Mikor meg akarják gyujtani, olyanféle drótos szerszámba teszik, mint a mai angol labdaütők. De dobják kézzel is, s a füles golyókat kópjával is. Készen van azokból is valami ezer.

Az ókapu felé, ahol az alsó piaccal elválasztott két hosszú házsor szolgál kaszárnyának, köszörüsök és laka-

tosok dolgoznak. Mindenkinék a fegyverét meg kell igazítaniok, aki hozzájuk viszi.

A Sötét-kapu mellett szépen épített földalatti istállóban állnak a marhák. A mészárosok ott vágnak a fal mellett. A vér egy lyukon az árokba csurog. Négy-öt marhát vágnak mindennap a vár népének.

Gergely éppen a Sándor-bástyán állott. Gerendákból és deszkákból emelvényt ácsoltak ottan, hogy föl lehessen futni belülről a falakra.

Minden bástyánál volt már olyan emelvény, de a Sándor-bástyán újra kellett csinálniok, mert nem jól ástak le egy cölöpöt és mozgott.

Dobó fölment rajta a tisztjeivel, s meg-megrázogatta az oszlopokat.

— Úgy kell ennek állni, — mondotta, — hogy akkor is megtartson száz embert, ha minden oszlopát ellövik. Támasztékot szögezzenek minden oszlophoz. És be kell meszelni vastagon.

A templom tornyán a kürtös egy hosszut rikoltott.

— No, mi az? — kiáltott fel Mekcsey. Itt vagyunk!

— Jönnek!

Ebből az egy szóból nagyot értettek a tiszték.

— Az előőrség jön!

Maklárig az öröknek hosszú láncolata állott már egy hét óta. Eleven teleszkop, amely kinyult az abonyi mezőig s éjjel-nappal a török megérkezését vigyázta.

Ezeket jelentette a: jönnek!

Mekcsey fölugrott a fal tetejére, és sietve indult a déli kapu felé. Maga Dobó is. A tiszték követték. A déli bástyán aztán megálltak, és hegyezett szemmel néztek arra az útra, amely a kis Almagyar falun át a messze síkságból vonul egyenesen a várkapuig.

Az almagyari úton egy vágató lovast lehetett látni. Süveg nélkül jött. Piros dolmánya szijjon röpdösött utána.

— Az én katonám! — vélekedett Gergely, — Bakocsi!

Mert hogy az a Bakocsi kitünő lovas volt, és a sors gyalogossá tette, mindig azon rimánkodott, hogy lóra ülhesen. Így jutott ezen a napon őrszemnek is.

Ahogy közelebb érkezett, látni lehetett, hogy az arca merő egy vér, s hogy a lova oldalán valami dinnye forma gömbölyűség lődörög.

— Az én katonám! — ismételte örvendezve Gergely, de most már szinte kiáltva, — Bakocsi.

Kétségtelen volt, hogy a fiu verekedett.

— Egri gyerek, — felelte rá Mekcsey.

— De az én katonám, — szólt Gergely vissza. Az én tanítványom!

A hírhozó nyomában még három ör rugtatta az út porát. A többit tán levágták.

Hát itt a török!

Mit érezhetett Dobó e hírnek hallatára? Az a török had jön, amelyik a nyáron az ország két legerősebb várát rombolta el: Temesvárt és Szolnokot, s elfoglalta Drégelyt, Hollóköt, Salgót, Bujákot, Ságot, Balassa-Gyarmatot, — mindent, amit akart. Mert úgy indult el a török had, hogy ami még hátra van Magyarországból, beleigazza a szultán hatalmába.

Hát már itt tartanak. Százötvezernyi emberarcu fenevad. Nagyobb részüket a zsenge gyermekkortól nyilazásra, lövésre, falmászásra, tábori életre nevelték. Kardjuk Damaszkuszban készült, vértjük derbendi acél; lándsájuk hindosztáni mesterkovácsoktól való; ágyúikat Európa legjobb öntői alkotják meg, puszkaporuk, golyójuk, fegyverük mérhetetlen és megszámlálhatatlan.

S velük szemben?

Itt áll ez a kis vár, s benne alig kétezer ember, s alig hat régi, hitvány ágyú, meg holmi lyukas vasrudak: ágyúnak nevezett szakálas puszkák.

Mit érezhetett Dobó?

A hírhozó Bakocsi István feliramlott a várba, és leugrott a lóról. Megállt izzadtan, porosan Dobó előtt. A nyerge szíjján egy göndörbajuszu barna törökfej; öneki magának az egész bal arca végig fekete az aludt vértől.

— Jelentem alásan vitéz kapitány uram, — szólt a bokáját összeütve, — itt a török az istenfáját!

— Az egész had, vagy csak egy csapat?

— Az egész hadnak az eleje, kapitány uram! Nem láttuk az egészet az abonyi erdő miatt, de nagyon igyekeznek az istenfáját! Ahogy bennünket megneszeltek, mingyárt elkaptak kettőt belőlünk, oszt még engem is hajszoltak valameddig; legutóbb ez a füstös, az istenfáját neki!

— Hát a társaid hol vannak?

A vitéz a kapu felé pillantott.

— Mosakodnak a patakban, az istenfáját!

— No, — azt mondja Dobó, — mától fogva tizedes vagy. Erigy és igyál egy icce bort, — az istenfáját! — tette hozzá mosolyogva.

A vár udvarán mindenki odatolongott, hogy a levágott fejet megnézze. A beretvált fejnek egy hosszú fürtje volt közepén. Annál fogva tartotta Bakocsi, s büszkén mutogatta.

*

A török megérkezésének hírére olyanná vált a vár, mint a zajgó méhkas.

Mindenki Bakocsi köré csoportosult, hogy szavát hallja. Még az asszonyok is odafutottak a sütőházakból és konyhákból, s lábujjhegyre ágaskodva hallgatták a csoport mögött a vitéz beszédeit.

De ez persze csak akkor történt már, mikor Dobó otthagya a piacot, és a tisztekkel együtt fölment a palotába, hogy tanácskozzon, rendelkezzen.

A vitéz fölakasztotta a török fejet egy hársfára, s ő maga székre ült, hogy átengedje a fejét a borbélynak.

Tizenhárom borbély volt a várban: négy mester és kilenc legény. No nem azért, hogy beretváljanak és haját nyírjanak. Sebet fognak ők mosni, timsózni, varrni. Orvos? Az egész országban sincs annyi, mint ma csak egy megyei városkában is. A borbély az orvos is mindenfelé, no meg a jó Isten.

Hát a borbélyok mind a tizenhárman ráestek Bakocsaira, csakhogy közel lehessenek a szavához. Legelsőbben is a dolmányát húzták le, meg az ingét.

Péter mester volt a legöregebb köztük, hát az fogta mosásba legelőször. Egy nagy cseréptálat eléje tartottak, egy fazék vizet meg föléje.

Mosták.

A mosást csak állotta a vitéz, még a timsózást is, de mikor a hosszú fejsebet varrni kezdték, szétrugta a széket, tálat, borbélyt és borbélylegényt, s rettentő istenfájások között bement a kaszárnyába.

— Nem vagyok én nadrág, az istenfáját! — mondotta mérgesen.

Lekapott egy nagy pókhálót az ablakszélről és a fejére tette. Bekötötte a fejét maga. Leült, jól beszalonnázott, beborozott, aztán ledült a szalmazsákra, s öt perc múlva már aludt.

*

A vitézzel csaknem egyidőben egy lovas parasztember is érkezett a várba. Szür volt rajta és felgyürt szélű fekete kalap. A kezében zöld furkósbot, akkora mint ő maga.

Mikor Dobó végzett a vitézzel, az ember leszólt a lováról egy asszonynak:

— Melyik a kapitány úr?

— Az ott ni, — mondja az asszony, — az a nagy szál úr, aki középen megyen.

Az ember leszállt a lováról. Hozzákötötte egy fá-

hoz. A tarisznyájába nyult. Kivett belőle egy nagy pecsétetes levelet.

Utána futott Dobónak:

— Levelet hoztam, kapitány uram.

— Kitől?

— Töröktől.

Dobó arca elsötétült.

— Hogy merete kend elhozni! — kiáltott az emberre. Vagy török kend?

— Nem, — feleli megszeppenve az ember. Kálba való vagyok én, istálom.

— Tudja-e azt kend, hogy magyar embernek nem szabad az ellenség levelét hordoznia?

És a katonákhoz fordult:

— Fogjátok fegyver közé!

Két dárdás katona a paraszt mellé lépett.

— Uram! — kiáltott az ember megrökönyödvé. — Kényszerítettek!

— Csak arra kényszeríthettek, hogy átvedd. Arra nem, hogy átadd.

És újból a katonákhoz fordult:

— Itt álljatok!

Összetrombitáltatta a vár népét, s annélkül, hogy a levelet fölbontotta volna, összefont karral állt a hársfánál, amelyen a törökfej lógott.

Öt perc nem telt belé, együtt volt a vár népe mind. A tisztek Dobó körül. A katonák sorrendben. Leghátul a parasztok meg az asszonyok.

Akkor Dobó megszólalt:

— Azért hivattam össze a vár népét, mert a török levelet küldött. Én az ellenséggel nem levelezek. Ha az ellenség levelet ír, visszavetem. Vagy pedig a torkába verem annak, aki elém meri hozni. Csak ezt az első levelet olvastatom el, s küldöm azonnal a királynak. Tulajdon

szemével láthassa, hogy itt a török: kell a segítség. Én annélkül is tudom, hogy mi van a levélben: fenyegetés és alku. A fenyegetéstől nem ijedünk meg. Alkuba nem bocsátkozunk. A haza nem eladó semmi pénzen. De hát hogy tulajdon fületekkel halljátok, hogyan szokott az elenség beszélni, elolvastatom.

Átadta a levelet Gergelynek, aki mindenféle irást első tekintetre el tudott olvasni, s legtudósabb volt a vár népe között.

— Olvasd el hangosan.

Gergely egy köre állott. Feltörte a pecsétet s kirázta a porzót a papirosból. A levél aljára pillantott, s hangosan olvasta:

Küldi Ahmed pasa Kaálból.

Dobó István egri kapitánynak üdvözlét.

En, aki vagyok az anatóliai Ahmed basa, a hatalmas, legyőzhetetlen császár főtanácsosa, megszámlálhatatlan és ellenállhatatlan hadának főkapitánya, izenem és írom, hogy a hatalmas császár ezen a tavaszon két sereget küldött Magyarországra. Az egyik sereg elfoglalta Lip-pát, Temesvárt, Csanádot és Szolnokot s minden várat és várkastélyt, amely a Körös, Maros, Tisza és Duna vidékén áll. A másik sereg elfoglalta Veszprémet, Drégelyt, Szécsént és az egész Ipoly mentét, s ezenkívül leverte két magyar sereget. Nincs erő, amely nekünk ellenállhatna.

És most ez a két diadalmas sereg Eger vára alatt egyesül.

A hatalmas és legyőzhetetlen császár akaratából intelek titeket, hogy öfelségének ellene szegülni ti se merjete, hanem engedelemre hajoljatok, s amely basát én küldök, beeresszétek, Eger várát és városát neki átadjátok.

— Hogy a fenébe ne! — zúgták minden felől. — Ne olvasd tovább! Eb hallgassa!

Dobó azonban csendességre intette őket.

— Csak hallgassátok a török muzsikát. Nagyon szép, mikor ilyen fennen szól. Olvasd csak tovább.

Ha engedelmesek lesztek, hitemre mondom, hogy se magatoknak, se jószágotoknak bántódása nem lesz. A császártól minden jót nyertek, s olyan szabadságban tartalak benneteket, mint a régi királyok.

— Nem kell török szabadság! — rikoltott közbe a fakezü Cecey. Jó nekünk a magyar is!

Amire mindenki nevetett.

Gergely folytatta:

És minden bajtól megoltalmazlak benneteket . . .

— Azér gyűnnek, hogy oltalmazzanak! — rikoltott Pető Gáspár.

Mindenki nevetett, maga a levél-olvasó is.

Csak Dobó állott komoran.

Gergely tovább olvasott:

— Erre adom hiteles pecsétemet. Ha pedig nem engedelmeskedtek, a hatalmas császár haragját vonjátok fejetekre, s akkor mind magatok, mind gyermekeitek mindnyájan halállal pusztultok el. Azért hát nekem azonnal feleljetek!

Haragos zúgás volt a felelet.

— A teremtésit a hatalmas császárjának! Iszen csak ide gyűjjön! . . .

Az arcok megvörösödtek. A legjámborabb embernek a szeme is tüzet hányt.

Gergely átnyújtotta a levelet a kapitánynak. A zajgás elcsöndesült.

Dobónak nem volt szükséges köre állnia, hogy kilássék a csoportból. Magas öles ember. Ellátott mindenkinek a feje fölött.

— Ime, — mondotta acélos, de keserű hangon, — ez az első és utolsó levél, amely töröktől jött ebbe a várba, s el is olvasódott. Megérthettétek belőle, hogy mért jön. Szabadságot hoz karddal és ágyúval. A keresztény vérben

fürdő pogány császár hozza ránk ezt a szabadságot. Nem kell? Ha nem kell szabadság, levágja a fejünket! Hát erre válaszoljunk. Ez a válaszom!

Azzal kétfelé repítette és összegyűrte a levelet, és a parasztnak arcába dobta.

— Hogy merted idehozni, gazember!

És a katonákhoz fordult:

— Vasat a lábára! Tömlöcbe a bitangot!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IV.

A mindeneket fölizzató török levél után Dobó a palotába szólította a tisztjeit.

— Félóra múlva mindenki ott legyen.

A terem hamarabb is megtelt. Aki még késett, csak azért késett, hogy az ünneplőjét vegye magára. Mindenki érezte, hogy a levél a vészharang első megkondulása volt.

Dobó még csak az elmaradt őrséget várta.

Összefont karral állott az ablaknál, s az alant elterülő várost nézte. Milyen szép épületek, milyen szép fehér házak! S a város üres. Csak a palota alatt a patakon nyüzsg a vár népe. Lóitató katonák, vizhordó emberek; lejjebb a városban egy sárgakendős asszony most lép ki a kapun. A hátán nagy batyu. S két kis gyermeket vonszolva siet a vár felé.

— Ez is a várba jön, — mormogta Dobó kedvetlenül.

Az apród ott állt Dobó mellett. Lenvirágszin bársony dolmány volt rajta. Hosszu hajával, leányos arcával olyan volt, mintha fiu ruhába öltözött leány volna. De ha a kezére pillantott valaki, erőt látott abban. Mindennap hányta a kópját a fiu.

Dobó hozzá-fordult. Végigsimitotta a fiu vállig erő haját:

— Mit álmodtál, Kristóf? Nem álmodtad-e haza magadat?

— Nem, — felelte elmosolyodva a fiu. Szégyelném, ha olyat álmodnék, kapitány uram.

Az az egy apród maradt a várban. Az az egy is csak azért, mert az apja írt a kapitánynak, hogy a fiút ne küldje haza. Mostoha anyja volt a fiúnak. Nem nézett rá szives szemmel. Dobó a maga fiának tekintette.

A többi apródot mind hazaküldte Dobó. 14—16 éves fiúk voltak. Vitézi iskola volt nekik a Dobó udvara. Pró-bára nem engedte még Dobó őket.

Még egy kedves apródja volt köztük. *Balogh Balázs*, az előbbi évben megölt György barát egyik hadnagyának a fia. Az még Kristófnál is fiatalabb egy esztendővel, s kitünő lovas. Sírva ment el augusztusban. Fájt neki, hogy Kristóf a várban maradhat, ő meg nem.

— Megállj, ha visszajövök, — mondotta, — kopját török veled.

— Csak nem gondolod, hogy én küldetlek el?

És maga is könyörgött Dobónak:

— Hadd maradjon itt Balázs is.

— Nem maradhat, — felelte Dobó. Özvegyasszonyfia és egyetlen gyermek. A diófára se szabad felmásznia. Takarodj!

Nagy Lukács vitte el magával, hogy útközben átadja az anyjának.

— No az a Lukács sokáig odamarad, — szólta Mekcseynek, a fejét csóválva Dobó. Attól tartok, valami bajba keveredett.

— Nem hiszem, — felelte Mekcsey. Az apró embereket nem félttem. Valami különös babonám van rá, hogy az apró emberek szerencsések a hadban.

— Éppen fordítva van, — felelte Gergely, aki inkább magas volt, mint kicsi. Az apró ember sohse ül oly bizony a lován, mint a hosszú. Az aprót a ló viszi a harcban, a hosszú meg a lovat.

Az ajtónálló jelentette, hogy az örök megérkeztek.

— Ereszd őket be, — felelte Dobó komoran.

Hét sárgacsizmás sarkantyus legény állott meg a terem közepén. Kettőnek vizes volt a haja. Hát csakugyan mosakodtak.

Az egyik vizes haju előlépett:

— Jelentem alásan, kapitány uram, itt az ellenség, Abony alatt.

— Tudom, felelte Dobó. Az első török is itt van már. Elhozta Bakocsi.

Ez szemrehányó hangon volt mondva. A vitéz a város kékvörös színét viselte. Egyet szuszszant és egyet húzott a nyakán:

— Kapitány uram én hozhattam volna hármat is.

— Hát mért nem hoztál?

— Hát csak azért, mert én szétvágтам a fejét mind a háromnak.

A teremben nagy derűtség áradt el. A hét katona közül négy be is volt kötve. Dobó maga is elmosolyodott.

— Hát Komlósi fiam, — mondotta, — nem a törökfej itt a hiba, hanem a ti fejetek. Nektek nem az volt a kötelességetek, hogy verekedjete, hanem az, hogy hírt hozzatok. A Bornemissza hadnagy úr katonája hozta meg a hírt. Nektek azonban előbbre való volt, hogy mosakodjatok, meg fésülködjete, inget váltsatok meg bajuszt pödörjete. Micsoda katona vagy te Komlósi Antal!

Komlósi elszontyolodva nézett maga elé. Érezte, hogy Dobónak igaz a szava. Azonban fölemelte a fejét:

— Hát majd meglátja kapitány uram, hogy micsoda katona vagyok.

Az örök jelentéséből kétségtelenné vált, hogy a török vonul már Eger felé. Dobó új őrséget rendelt, s megparancsolta, hogy ne csapjanak össze a török őrséggel, csak jelentsék óránként a közeledést. Azután kiküldte őket, és az asztalhoz ült.

Már akkor ott csoportoztak a teremben az összes hadnagyok, a vártisztek s az öt német tüzmaster. Ott állt a pap is, meg az öreg Cecey.

— Barátaim, — kezdte Dobó, az ünnepi csöndben, — hallottátok, hogy ránkövetkezett, amit évek óta vártunk.

A hangja olyan volt, mint a nagyharangé. Egy percre elhallgatott. Talán egy gondolatát hallgatta el. Aztán mintha rövidre akarná fogni a mondanivalóját, köznapi hangon folytatta:

— Mekcsey kapitánytársam az imént adta át teljes jegyzékét a vár erejének. Körülbelül ismeritek ugyan, de én mégis szükségesnek látom, hogy fölolvassuk és halljátok. Kérlek Gergely öcsém.

Átadta az írást Gergelynek, aki könnyebben és gyorsabban bírta az effélét, mint Sukán bácsi. Gergely készséggel olvasott.

— Az egri vár ereje 1552. szeptember 9-én.

— Vagyis ma, — szólott Dobó.

— A várnak van ma belső lovasa kétszáz, belső gyalogosa ugyanannyi, behívott egri és környékbeli puskás 875. Nagyságos Perényi Ferenc úr küldött 25 embert; Serédy György úr küldött vagy kétszázat.

— Abból nincs több, csak valami ötven, — szólt Mekcsey.

És egy sunyorgó szemü, arcban erősen csontos hadnagyra pillantott.

— Nem tehetek róla, — felelte az. Én itt vagyok.

És a kardját megzörrentette.

Dobó békítő hangon szólt a hadnagyra:

— Hegedüs barátom, ki beszél itt rólad? Hunyadiak is voltak hitvány katonái.

Gergely tovább olvasott:

— Megint Kassáról jött kétszázötzöt fölkelő. Nohát

itt van, — szólt Hegedüsre pillantva. Kassán is vannak vitézek.

És folytatta:

— A néma barátok négy drabantot küldtek. Az egri káptalan kilencet.

— Kilencet? — mordult föl Bolyky Tamás, a borsodi-puskások hadnagya. Hiszen azoknak száznál is több a katonájok!

— Fizetésre se adták, — felelte röviden Dobó.

Fügedi, a káptalan hadnagya fölkelt. Dobó azonban leintette:

— Kérlek, öcsém, majd máskor. Az ördög se bántja a káptalant. Folytasd Gergely öcsém csak röviden és hamar.

Gergely hát szaporán, barátságosan olvasott tovább. Jó hosszú volt a vitéz-litánia. Sáros, Gömör, Szepes, Ung, a szabad városok mind küldtek egy-egy kis csapat drabantot. A jászai prépost negyven embert küldött egymaga. Meg is éljeneztek.

Végül Gergely ismét fölemelte a hangját:

— Vagyunk tehát összesen száz ember hiján kétezren.

Dobó végigpillantott az asztalnál ülőkön, és a tekintete Hegedüsön állott meg. A kassai hadnagyra nézve folytatta:

— Ehhez még hozzászámíthatjuk azokat az embereket, akiket várbeli szolgálatra hívtam be: a tizenhárom borbélyt, nyolc mészáros, három lakatost, négy kovácsot, öt ácsot, kilenc molnárt és a harmincnégy parasztembert, akik majd az ágyúknál segítenek. Ostrom idején ez mind fegyvert ragadhat. Azután számítsuk még Nagy Lukácsot, akit Szent János fejevétele napján Szolnok alá elküldtem huszonnégy lovassal. Minden órában megérkezhetnek, — szólt Mekcseyre emelve a tekintetét.

És folytatta:

— Hát volnánk így is meglehetősen, de én király öfelségétől várom a legfőbb segítséget.

Az öreg Cecey a levegőbe csapott és hümmögött.

— Nono Cecey bátyám, — szólt Dobó. Nem úgy van már, mint volt régen. A király nagyon tudja, hogy ha Eger elesik, hát beteheti a szent koronát a kamarájába.

— És akkor nincs többé Magyarország, — toldotta hozzá Mekcsey, aki Dobó mellett állott.

— Lesz német, — duhogta az öreg.

— A király hada két nagy seregben jön, — folytatta Dobó, — ötven-hatvanezer, talán százezer jól táplált és jól fizetett katona. Egyiket vezeti Móric szász herceg, a másikat Miksa herceg. A király bizonyára izen nekik, hogy ne vesztegessék az időt, hanem siessenek. S ma már annak a két tábornak a jelszava: Eger!

— Hiszi a miskolci pék! — morgott Cecey.

— Hát hiszem én is, — mordult vissza Dobó. És ezennel megkérem kegyelmedet, hogy a szavamba ne kapdsson. Az én követem Vass Miklós még ma újra elindul Bécsbe, és ha nem találja útban a király hadát, értesítést viszen a török megérkezéséről.

Gergelyhez fordult:

— A gyűlés után rögtön megírod a kérelmet öfelségének, s mellékeled a török levelét. Úgy megírod, hogy még a kösziklák is idehengergőzzenek Eger alá.

— Megírom, — felelte Gergely.

— Semmi okunk sincs arra, hogy nehéz szívvel várjuk a törököt. A falak erősek. Puskapor, meg élelem van bőven: akár esztendeig is kibírjuk. A király, ha csak az erdélyi hadát ideküldi is, minden török Mohamedhez költözik Eger alól. Dehát olvasd fel most a második számú jegyzéket, — szólt Gergelynek.

Gergely olvasta:

— Nagy bomba-ágyú egy, másik nagy bomba-ágyú,

Béka nevű és Baba nevű kettő; a királytól három ágyú; Perényi Gábortól négy ágyú, Serédy Benedektől egy ágyú.

— A puskaort nem mértük meg, mert nem is lehet, — szólt közbe Dobó. Tavalyrói is maradt, a királytól is kaptunk. A sekrestye aljában szinig áll a kész puska. Ezenkívül van salétromunk és malmunk a puskaort-csinálásra. Folytasd.

Gergely olvasta:

— Öreg réztarack, faltörő öt; vastarack ugyanilyen öt; öfelségétől réz-faltörő négy; golyóöntő a faltörőkhöz és szakálasokhoz huszonöt; dupla prágai szakálas ágyú kettő; seregbontó szakálas ágyú öt.

— Felelhetünk a töröknek. De ez még semmi. Olvasd tovább.

— Prágai és csetneki réz és vas szakálas háromszáz; kézi puska kilencvenhárom; német kézi puska százkilencvennégy.

— Nem ér semmit, — rikkantott Cecey. A jó íjj többet ér minden puskánál.

Ezen egy kis feleselés támadt. Az öregek Cecey szavát helyeselték. A fiatalok a puska pártján voltak.

Végre is Dobó azzal vágta ketté a csatát, hogy a puska is jó, az íj is jó, de legjobb az ágyú.

Kristóf apród egy remek művű aranyos sisakot és egy kis ezüst feszületet tett az asztalra. A karján még egy palást-féle köpönyeg is volt. Dobó háta mögé állt. Tartotta szótlanul.

Gergely még egy jó rendet olvasott. Benne volt a jegyzékben minden fegyver: kópja, gerely, paizs, mindenféle golyó, csáklya, csákány, buzogány, kanóc, dárda és minden harci készség, amit nem a segítség hozott magával.

Akkor aztán Dobó fölkel.

Az aranyos sisakot a fejére tette, a vörös bársony

kapitányi mentét a vállára. És balkezét a kardján nyugtatva szólott:

— Kedves barátaim és védő társaim. A falakat látátok, most már a falakon belől levő erőt is ismeritek. Ebben a várban van most a maradék ország sorsa.

A teremben csend volt. Minden szem Dobón függött.

— Ha Eger elesik, utána nem állhat meg se Miskolc, se Kassa. Az apró várakat lerázza a török, mint a diót. Nincs többé ellenállás. És akkor Magyarországot beirhatja a történelem a halottak könyvébe.

Komor szemmel pillantott körül és folytatta:

— Az egri vár erős, de itt van a szolnoki példa, hogy a falak ereje nem a kőben van, hanem a védők lelkében. Ott pénzen fogadott idegen zsoldosok voltak. Nem a várat mentek védeni, hanem hogy zsoldot kapjanak. Itt az öt pattantyus kivételével minden ember magyar. Itt mindenki a hazát védi. Ha vér kell, vérrel. Ha élet kell, élettel. De ne mondhassa azt ránk a jövő nemzedék, hogy azok a magyarok, akik 1552-ben itt éltek, nem érdemelték meg a magyar nevet.

Az ablakon besütött a nap és rásugárzott a falon függő fegyverekre s a falak mellett rudakon álló páncélokra. Tündöklött tőle a kapitány aranyos sisakja is. Gergely mellette állott. Pillantást vetett az ablakra, aztán a szeméhez emelte a tenyerét, hogy a vezérre nézhessen.

— Azért hívtam össze kegyelmeteket, — folytatta Dobó, — hogy mindenki számot vethessen magával. Aki többre becsüli az egészségét, mint a nemzet jövőjét, nyitva van a kapu. Nekem férfiak kellene. Inkább kevés oroszán, mint sok nyúl. Akinek reszket az ina a közelgető zivatartól, hagyja el a termet, mielőtt tovább szólánék, mert meg kell esküdnünk a vár védelmére olyan esküvel, hogy ha azt megszegi valaki, meg ne állhasson holta után az örök Isten szeme előtt.

Félre nézett és várt, hogy mozdul-e valaki?

A teremben csend volt.

Nem mozdult senki.

A feszület mellett két viaszgyertya állott. Az apród meggyújtotta.

Dobó tovább beszélt:

— Meg kell esküdnünk egymásnak az örök Isten szent nevével ezekre a pontokra . . .

Egy ív papirost vett fel az asztról és olvasta:

— Először: akármiféle levél jön ezentul a töröktől, el nem fogadjuk, hanem a község előtt olvasatlanul megégetjük.

— Így legyen! — hangzott a teremben. Elfogadjuk!

Másodszor: mihelyt a török megszállja a várat, senki neki ki ne üvöltsön; bármit kiáltoznának is be, arra semminemű felelet ne hangozzék, — se jó, se rossz.

— Elfogadjuk!

— Harmadszor: a várban a megszállás után semmiféle beszélgető csoportosulás se kint, se bent ne legyen. Se ketten, se hárman ne suttogjanak.

— Elfogadjuk!

— Negyedszer: az altisztek a hadnagyok tudta nélkül, a hadnagyok a két kapitány intézkedése nélkül a csapatokon nem rendelkeznek.

— Elfogadjuk!

Egy érdes hang szólalt meg Fügedy mellett:

— Valamit ide szeretnék betoldani.

A szóló Hegedüs volt, a Serédy hadnagya. Az arca ki volt vörösödve.

— Halljuk, — szóltak az asztrnál.

— Azt ajánlom, hogy a két kapitány viszont a hadnagyokkal mindig egyértelemben intézkedjen valahányszor úgy fordul a sor, hogy akár a védelemben, akár más fontos intézkedésben, a hadnagyok közül csak egy is táncskozást kíván.

— Az ostrom szünetében elfogadom, — szólott Dobó.

— Elfogadjuk! — zúgták rá mindannyian.

Dobó folytatta:

— Utolsó pont: aki a vár megadásáról beszél, kérdez, felel, vagy bármiképp is a vár megadását akarja, halál fia legyen!

— Haljon meg! — kiáltották lelkesen. Nem adjuk meg a várat! Nem vagyunk zsoldosok! Nem vagyunk szolnokiak! — hangzott mindenfelől.

Dobó levette az aranyos sisakot. Hosszú szürke haját végigsimította. Intett a papnak.

Bálint pap fölkelt. Szintén levette a süvegét, és föl emelte az asztalon álló kis ezüst feszületet.

— Esküdjetek velem, — mondotta Dobó.

A teremben mindenki a feszület felé nyújtotta a kezét.

— Esküszöm az egy élő Istenre . . .

— Esküszöm az egy élő Istenre, — hangzott az ünnepi mormolás.

— Hogy véremet és életemet a hazáért és királyért, az egri vár védelmére szentelem. Sem erő, sem fortély meg nem félemlit. Sem pénz, sem ígélet meg nem tántorít. A vár feladásáról sem szót nem ejtek, sem szót nem hallgatok. Magamat élve sem a váron belül, sem a váron kívül meg nem adom. A vár védelmében elejétől végéig alávetem akaratomat a nálamnál feljebb való parancsának. Isten engem úgy segítjen!

— Úgy segítjen! — zúgták egyhanggal.

— És most magam esküszöm, — szólott Dobó, két ujját a feszületre emelve. Esküszöm, hogy a vár és az ország védelmére fordítom minden erőmet, minden gondolatomat, minden csepp véremet. Esküszöm, hogy ott leszek minden veszedelemben veletek! Esküszöm, hogy a várat pogány kezére jutni nem engedem! Sem a várat,

sem magamat élve meg nem adom! Föld úgy fogadja be a testemet, ég a lelkemet! Az örök Isten taszítson el, ha eskümet meg nem tartanám!

Nem kételkedett azon senki. Lángolt mindenkinek az arca, mert tűz égett mindenkinek a szívében. A Dobó esküjére minden kard kivillant. Egy-lélekkel kiáltották:

— Esküszünk! Esküszünk!

Dobó ismét föltette sisakját, és leült.

— Hát testvéreim, — mondotta egy árkus papirost véve a kezébe, — most még azt beszéljük meg, hogy a falak őrségét hogyan helyezzük el? A falak védelmére nem egyforma beosztás kell, mert a város felől meg az új bástya felől sík a föld és völgyes. A keleti meg az északi bástyák felől vannak a dombok meg a hegyek. Kétségtelen, hogy oda állítják az ágyúkat, és ott törik majd a falat, hogy beronthassanak.

— Nem törik azt át sohase, — mondotta Cecey.

— Nono, — felelte Dobó.

S folytatta:

— Ácsot meg kőmivest azért rendeltem jó számmal a várba, hogy amit a török ront, éjjel berakják. Hát ott lesz a legnagyobb munka. És ha az őrséget most el is osztjuk, az majd az ostrom szerint változik.

— Csak intézze kegyelmed kapitány uram, mi elfogadjuk, — kiáltották többfelől.

— Hát én azt gondolom: négy seregre oszszuk a védelmet. Egyik sereg legyen a főkapunál; a másik a szeglettoronyig való részen; harmadik a külső várban; negyedik a tömlöcbástya körül északon. A négy csoportnak megfelelően, négy részre oszlik bent az álló sereg is. Az álló sereggel Mekcsey kapitány társam fog rendelkezni. Ostrom idején az ő gondja lesz a katonák váltakozása, valamint a belső vár védelme is.

— Hát a város felőli oldal? — kérdezte Hegedüs.

— Oda csak egyes öröket állítunk. A kapunál elég ha

husz ember lesz. Az ügyis szük gyalogkapu, s onnan nem is próbálhat a török támadást.

És egy másik ív papiroost vett fel.

— A legények számát hozzávetőleg így osztottam el. Az ó-kapunál, vagyis főkapunál az új bástyaig álljon mindenkor száz drabant. A tömlöcbástyán száznegyven, a tiszttel száznegyvenegy. A Sándor-bástya mentén százhusz a kapu nélkül. Onnan vissza a kapuig százöt.

— Ez négyszázhatvanhat, — mondotta Gergely.

— A templom két tornyán tíz-tíz drabant. Ez a belső vár védelme.

— Négyszáznyolcvanhat, — számította hangosan Gergely.

Dobó folytatta:

— Most következik a külső vár. A Csabi-bástyán legyen kilencven ember a Bebek-bástyaig. Onnan a szegletoronyig százharminc. Az ó-kaputól a szegletig ötvennyolc. Ott még egy keskeny kőfal van, amely összeköti a belső várat a külsővel. Ott inkább szemmel kell őrködni, mint fegyverrel. Hát oda elég harmincnyolc drabant.

Mekcseyre pillantva folytatta:

— Oda lehet állítani a gyöngéket, s ostromok alatt a könnyü sebesülteket is.

— Egy hiján nyolcszáz, — mondotta Gergely.

— Mármost hogyan osszszuk szét a tiszteket? Hogy magamon kezdjem, én ott akarok lenni mindenütt.

Lelkes éljenzés.

— Mekcsey társam dolgát már tudjuk. A négy főhadnagy úr közül egy az ó-kapunál lesz. Oda erő kell, és rettenthetetlen lélek. Mert hogy a török azon a kapun be akar majd törni, előre látható. Ott a halállal farkasszemet kell nézni erősen.

Pető Gáspár fölkelt és a mellére csapott:

— Kérem azt a helyet!

A nagy éljenzésben csak a Dobó beleegyező fejmoz-

dulatát lehetett látni. Az öreg Cecey átnyujtotta Petőnek a balkezét.

— Ezenkívül, — mondotta, — a külső vár a legveszedelmesebb oldal. A török ott az árok betemetésén fog mesterkedni. Oda is a főtisztek bátorsága, hazaszeretete és halálmegvetése kell.

Három főhadnagy volt még Petőn kívül; mind a három fölugrott:

— Itt vagyok, — mondotta Bornemissza.

— Itt vagyok, — mondotta Fügedy.

— Itt vagyok, — mondotta Zoltay.

— Hát hogy össze ne vesszetek, — szólott Dobó, — ott lesztek mind a hárman.

A tüzmeisterek már előbb megkapták a maguk ágyúját, különben se tudtak egy szót se magyarul. Dobó azonban még egy főágyúmentert akart. Ki legyen az?

Senki se volt értője az ágyúnak, csak Dobó. Hát Dobó magára vállalta.

Hogy erre újabb éljen-riadalom támadt a teremben, s hogy a tüzmeisterekre is néztek, azok nyugtalanul kérdezték:

— *Was ist das? Was sagt er?*

Bornemissza hozzájuk fordult és így magyarázta meg az öt németnek:

— *Meine herrn. Kapitány Dobó wird sein der haupt bum-bum! Ferstanden?*

Dobó ezután összetrombitáltatta a katonaságot. A vár terén azoknak is elmondta az öt esküpontot, amire odabent megesküdték. Megmondta nekik, hogy amelyikök félelmet érez, tegye le inkább a kardot, hogyses meggyöngítse a többit is. Mert — úgymond, — a félelem olyan ragadós nyavalya, mint a pestis. Sőt még ragadósabb. Mert egy pillanat alatt átszáll a másikra. Hát itt a ránk következő nehéz napok alatt, erőslékü emberek kellenek.

Azután kibontotta a vár kékvörös zászlaját, és összefogta a nemzeti színüvel.

— Esküdjetek!

Erre a szóra a városbeli székesegyház harangja megkondult.

Csak egyet kondult, többet nem.

Mindenki a város felé pillantott. A kondulás olyan volt, mint egy jajkiáltás. Csak egy. S utána figyelő csendesség áll az egész tájon.

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

V.

Azon az estén Dobó vendégül látta mindazokat, akik vele délelőtt a teremben megesküdtek.

Az asztal egyik végén Dobó ült, másik végén Mekcsey. Dobó mellett jobbfelől *Bálint pap* ült, balfelől *Cecey*. A pap mellett *Pető*. Petőt különben is meg kellett becsülni azzal a helylyel. A bátyja, *Pető János* udvari méltóság volt: a király főpoharasa. Annak a révén kapták a puskaport meg az öt tüzimestert Bécsből. Csak aztán következett vagy kor vagy rang szerint részint Mekcseytől, részint Dobótól számítva a sort: *Zoltay*, *Bornemissza*, *Fügedy*. Aztán *Koron Farkas*, az abaujmegyei gyalogosok hadnagya; *Kendy Bálint* és *Hegedüs István*, a Serédy György hadnagyai, akik ötven drabantot hoztak; *Fekete Lőrinc*, aki Regécből jött tizenötöd magával; *Lökös Mihály*, akit száz gyaloggal küldtek a szabad városok; *Nagy Pál*, *Bátori György* harminc drabantjának hadnagya, bikaerejü merész ember; *Jászay Márton*, a jászói prépost negyven drabantjának a hadnagya, *Szency Márton*, szepesi hadnagy, — aki negyven gyalogost hozott; *Bor Mihály*, kitünő puskás, Sárosmegye küldte hetvenhat gyaloggal; Ugocsából ott volt *Szalacszy György* és *Nagy Imre*. Az utóbbit Homonnay Gáborné küldte tizennyolc gyaloggal. Eperjesről *Blaskó Antal* jött el.

A nevezettek mind hadnagyok. Az utánok való rendben ült *Paksy Jób*, a legszálásabb tiszt a király seregéből, s *Bolyky Tamás*, a borsodi ötven puskás hadnagya. Ezek később jöttek, hát oda ültették a vártisztek közé, akik voltak: *Sukán János*, az öreg számtartó; *Imre deák* kulcsár, a boros pince felügyelője; *Mihály deák* élelmezőtiszt, vagy amint akkor mondták: *cipóosztó*; *Gyöngyösy Máttyás deák*, a püspök deákja, (a vár a püspök földbirtoka volt;) *Boldizsár deák* irnok s még egynehányan. Mert Dobó nemcsak a tiszteket hívta meg, hanem hogy az egész vár képviselve legyen a vacsorán, egy tizedest, egy közembert, egy egri nemest és egy egri parasztot is felhivatott.

Az ételhordás a Dobó négy-öt szolgájának a dolga volt volna. De hogy a munkájokat megkönnyítsék, a fő-tisztek is beállították a szolgálkat.

Dobó mögött Tarjáni Kristóf állott, az apród. Dobónak ő szolgált. Ő nyújtotta eléje az ételt, ő töltötte mindig tele a poharát, valahányszor kiürült.

Péntek volt aznap, hát a vacsorát tormás csukán kezdték, kirántott süllővel, harcsával és kecsgevel folytatták, s turós csuszával és fahéjjas főtt aszalt gyümölcs-csel végezték. De volt az asztalon szőlő is, alma, körte és dinnye is bőven.

Mért adta a takarékos Dobó ezt a vacsorát? Az esküvő gyűlés befejezéseül? Vagy hogy az egymásnak ismeretlen tisztek összeismerkedjenek és összezelegedjenek? Vagy tán a bor világításánál a lelkek erejét vizsgálta? A levegő kezdetben ünnepi volt, szinte templomi. A hófehér abroszok, a Dobó cimérével vésett ezüst evőeszközök, az asztal fölött láncon függő faragott hordó, az őszi virágokból készült bokréták, — mindez inkább lakadalmi pompa volt, mint köznapi vendéglátás.

Még akkor se melegedett meg a keze senkinek, mikor a csuka után a szép hordóból gránátszin bor ömlött a po-

harakba. A Dobó magasztos beszéde ült a lelkeken, mint ahogy a harangszó után elmélázva hallgatja az ember a harang után sokáig bűgő csöndességet.

A sülték után a szolgálak tányért váltottak. Mindenki azt várta, hogy valaki beszélni fog.

Dobó elmélázva ült a barna bőrrel bevont karosszékben. Őt nézték.

S a csöndességben egyszercsak fölhallatszik a sütő-asszonyok vidám dalolása:

*Csak azért szeretek falu végén lakni;
Erre jár a rózsám a lovát itatni.
A lovát itatni, magát fitogtatni,
Piros két orcáját velem csókoltatni.*

Egyszerre eltűntek a felhők. Az ég kiderült. Hát komolykodjanak-e a férfiak, mikor az asszonyok a veszedelem bevonulását nótával várják?

Mekcsey fölvette az előtte álló ezüst serleget, és fölkel.

— Tisztelt barátaim! — mondotta. Nagy napok előtt állunk. Maga a jó Isten is az ég ablakában ül és nézi, hogyan fog itt kétezer ember megharcolni kétszázezerrel. És én mégse csüggedek. Gyáva ember nincs közöttünk egy se; hiszen még az asszonyok is, amint halljuk, vígan dalolnak odalent. De ha nem így volna is, van közöttünk két ember, aki mellett félni nem lehet. Ismerem mind a kettőt kora ifjuságomtól. Az egyiket azért teremtette az Isten, hogy példája legyen a magyar bátorságnak. A vas ereje van benne. Olyan, mint az aranynyal zománcozott kard. Csupa erő és nemesség. A másik meg, akit szintén ifjuságomtól ismerem, a furfangnak és minden találékonyságnak a mestere. Ahol ez a két ember jelen van, vagy az erő, vagy a furfang bizonyosságában érzem magamat. Ahol ők vannak, ott jelen van a magyar bátorság, magyar

ész, magyar dicsőség! Nem lehet veszedelemtől tartani. Azt kívánom, hogy úgy ismerjék őket, mint én: Dobó Istvánt, a mi kapitányunkat, és Bornemissza Gergelyt, a mi főhadnagyunkat.

Dobó állva fogadta a kocintásokat, aztán állva is maradt.

És így felelt:

— Kedves véreim! Ha olyan ijedős volnék is, mint a szarvas, hogy akármiféle ebfalka csaholása megremegtetne, mikor nemzetem sorsáról van szó, megállok és ellenszegülök. A Jurisics példája bizonyítja, hogy micsoda erősség a leghitványabb vár is, ha férfiak vannak benne. A mi várunk erősebb, mint Kőszeg volt, s nekünk is erősebbeknek kell lennünk. Én ismerem a török hadat. Még a bajuszom is alig ütközött, mikor már ott álltam a mohácsi mezőn, és láttam a Szulejmán hadát. Elhigyjétek nekem, hogy az a huszonnyolcezer magyar összegázolta volna azt a százezernyi csöcseléket, ha csak egy ember is van, aki a csatát vezetni tudja. Nem vezetett, nem rendezett ott senki. A csapatok nem az ellenség állása szerint bontakoztak széjjel, hanem csak úgy gondolom formán. Tomory szegény, dicső emlékű nagy hős volt, de nem vézérnek való. Azt gondolta, hogy a vezérség tudománya csak ez az egy szó: *Utánam!* Hát egyet imádkozott, aztán meg egyet káromkodott, és azt mondta: *Utánam!* Azzal megindult a seregünk, mint őszzel a fecskék tábora, neki a török közepének. A török úgy széledt előttünk, mint a lúd-falka. Mink meg rohantunk vakon, neki az ágyúsornak, Persze az ágyúk, a láncos golyók megtették, amit emberi erő nem tehetett. Négyezren maradtunk a huszonnyolcezerből. De ennek a rettenetes szerencsétlenségnek két nagy tanulsága volt. Az egyik az, hogy a török tábor nem vitézek sokasága, hanem mindenféle gyülevész népé. Összeszednek mindenféle embert és állatot, csak hogy a sokaságukkal elrémitsék a tyukszivü embert. A másik

tanulság az, hogy a magyar akármilyen kevés, megzavarhatja és meggyőzheti a törököt, ha a bátorsága mellé okosságot viszen magával paizsul.

Az asztalnál ülők feszült figyelemmel hallgatták a főkapitányt.

Dobó folytatta:

— A mi állapotunkban azt parancsolja az okosság, hogy vasból legyen a lábunk, míg a király serege meg nem érkezik. A várat löni és rombolni fogják, s meglehet, ledöntik a falat, amely egyideig védeni fog bennünket. De akkor aztán nekünk kell előállanunk. S ahogy a falak védtek bennünket, úgy kell nekünk védenünk a falakat. A falra hágó ellenség ott fog találni bennünket minden résen. A magyar nemzet sorsát nem engedjük kicsavarni a kezünkből soha!

— Nem! Nem! Nem engedjük! — kiáltották valamennyien fölpattanva.

— Köszönöm, hogy eljöttetek, — folytatta Dobó. Köszönöm, hogy elhoztátok kardotokat és sziveteket a haza oltalmára. Valami erős érzés él bennem, hogy az Isten Eger vára fölé kinyújtja a kezét, és azt mondja a pogány tengernek: Eddig és ne tovább! Ez az érzés erősítsen benneteket is, s akkor bizton hiszem, hogy ugyan ezen a helyen vígan fogjuk megülni a győzelem torát is.

— Úgy legyen! — kiáltottak mindenfelől, s összecserrentek az ezüstpoharak, és cinpoharak.

Dobó után Pető állott fel, a gyorsmozgású hadnagy, aki a vár legjobb népszónoka volt.

Jobbra balra rántott egyet a nyakán, és így szólt:

— Mekksey uram bizik Dobóban meg Bornemisszában. Ezek meg biznak mibennünk meg a falakban. Hát én is megmondom, miben bizok.

— Halljuk! Halljuk!

— Két erős vár esett el az idén a többi között: Temesvár meg Szolnok.

— Veszprém?

— Veszprémben nem volt ember. Miért esett el ez a két erős vár? Azt fogják egy idő múlva mondani, hogy azért esett el, mert a török erősebb volt. Nem úgy van pedig. Azért esett el, mert Temesvárt spanyol zsoldosok védték. Szolnokot meg spanyolok, csehek meg németek. Hát most megmondom, miben bizom. Abban, hogy Egert nem védi se spanyol, se német, se cseh. Itt az öt pattantyús kivételével mindenki magyar, s főképpen egri. Sajat fészüküket védő oroszlánok! Én a magyar vérben bizom!

Itt már kimelegetett minden arc, fölemelkedtek a poharak. Pető be is fejezhette volna a beszédét, de a népszónokok bőségével folytatta:

— A magyar pedig olyan, mint a kova. Mentül jobban ütik, annál jobban szikrázik. Hát azt a kontyos irgalmat annak a Mohamed putrijaiban szedett, fügefáról szakadt, ringyes-rongyos sok vizivójának, nem birna-e velök ez a kétezer, magyar anyától, vitéznek született, lóháton nevelkedett, magyar búzán erősödött egri bikavér ivó katona?

Elnyomta az éljenzés, a kardcsörgés és kacagás a szavát, de ő megint csak sodort egyet a bajuszán, egyet nézett oldalt, és így fejezte be:

— Eger eddig csak derék város volt, a hevesi magyarság városa. Adja az Isten, hogy ezentul a magyar dicsőség városa legyen! Pogányvérrel irjuk a falra: *Ne bántsd a magyart!* S ha majdan századok múlva az örök földi béke mohája zöldellik e vár maradványain, levett kalappal járhasson majd itt az utánunk jövő századok fia, s büszke érzéssel mondhassa: a mi apáink küzdöttek itten, áldott legyen a poruk is!

De már erre olyan riadalom támadt, úgy összecskölték a szónokot, hogy nem lehetett tovább beszélnie.

De nem is akart.

Leült és átnyújtotta a kezét Bolyki Tamásnak, a borsodi legények hadnagyának.

— Tamás, — mondotta, — ahol mi ketten leszünk, zámuljon a feje a töröknek!

— Olyan szépen beszéltél, — felelte Tamás a fejét rázva, — hogy akár most rohannék száznak ellenébe!

Pető után már senkise érzett magában erőt, hogy köszöntőt mondjon. Gergelyt szölongatták, de ő mint afféle tudós ember, nem szeretett szónokolni. Hát csak mindenki a szomszédjával beszélt, s a vacsora vidám zsongása töltötte be a termet.

Dobó is fölmelegedett, hol az egyik szomszédjának, hol a másiknak nyújtotta kocintásra a poharát.

Egyszer Gergelynek is átnyújtotta, s hogy a pap Pető mellé ült beszélgetni, átintette Gergelyt maga mellé.

— Kerülj csak ide, fiam, — mondotta.

Aztán, hogy Gergely melléje ült, folytatta:

— A Török fiúkról akarok beszélni veled. Irtam nekik is, de ugye hiába?

— Bizony, — felelte Gergely, a poharát maga elé téve, — nem hiszem, hogy látjuk őket. Jancsi nem akarózik várat védeni. Jobb szeret a szabad mezőn viaskodni a törökkel. Feri meg nem jön ennyire el. Nem hagyja ott a Dunántúlt.

— Igaz, hogy Bálint úr meghalt?

— Az bizony szegény, már egypár hónapja. A bilincseit csak a halál oldotta le.

— Mennyivel élte túl az asszonyt?

— Jó egynéhány esztendővel. Az asszony, tetszik tán tudni, akkor halt meg, mikor mink Konstantinápolyból hazajöttünk. Éppen temették, mikor Debrecenbe érkeztünk.

— Jó asszony volt, — mondta Dobó elgondolkozva.

S a poharáért nyult, mintha érte akarna inni.

— Bizony olyan nem sok terem a földön, — szölt Gergely, szintén a poharáért nyúlva.

S hogy némán kocintottak, talán mind a kettőnek az volt a gondolata, hogy a jóságos asszony látja odafenn az érette emelt poharat.

— Hát Zrinyi? — folytatta Dobó. Annak is irtam, hogy jöjjön Egerbe.

— Az el is jött volna, de már hónapok óta hallja azt a hirt, hogy a bosnya pasa ellene készülődik. Én februárban beszéltem Miklós bácsival Csáktornyan. Ő már akkor tudta, hogy a török nagy haddal jön Temesvárra, Szolnokra, Egerre. Még velem iratta meg a levelet a királynak.

S mig beszélt, végigsimitotta az apród haját.

Az ajtó előtt sipok és trombiták zenéje szólalt meg:

*Sárga csizmás Miska sárban jár,
Panni a pataknál rája vár.**

Mintha új vért öntöttek volna mindenkibe. Dobó intésére az apród bebocsátotta a siposokat. Három sipos és két trombitás. Köztük a cigány is. Nagy rozsdás sisak a fején s benne három kakastoll. Az oldalán hüvelytelen kard madzagon. Meztelen két lábán óriás sarkantyuk. Dagadozó pofával pikogtatja a kalanétját.

Mindenki tetszéssel fülelt rájuk. Mikor megismételték a nótát, mély bariton hang szólalt meg a hadnagyok sorában:

*Zöldítsétek egek hamar a fűzfákat!
Hadd nyergelem újra kesely paripámat,
Hadd próbálom újra pihent fegyveremet,
Sirva emlegesse török a nevemet.*

A hadnagy természetes, kisodrott bajszu legény volt.

* Semmi se bizonyítja azt, hogy valamely nóta abból a korból való, amelyben először lekottázták.

A bajusza örökké úgy állt keresztben az orra alatt, hogy hátulról is meg lehetett ismerni.

— Ki is ez a hadnagy? — kérdezte Gergely Dobóhoz hajolva.

— A komáromi kapitánynak az öcscse: Paksy Jób.

— Jó dalos.

— És bizonyára vitéz fiú. A dalos kedvü ember mind jó vitéz.

A hadnagy még egy másik rendet is akart a nótából, de nem jutott eszébe.

A siposok is vártak, hogy mikor kezdi.

Ebben a percnyi szünetben valaki nagyot rikkant:

— Éljen a papunk!

— Éljen a legöregebb! — kiáltott Zoltay.

Cecey vidáman felelte:

— Öreg a nagyapátok!

— Éljen a vár legfiatalabb védője! — kiáltotta Pető.

Erre már Tarjáni Kristóf is pohárért nyult, és elpirultan kocintgatott a vendégekkel.

— Éljen az a török, — kiáltott Gergely, — akinek legelőször ütjük ki a fogát!

Erre nem volt kivel kocintani. Mindenki nevetett és csak a szomszédjával kocintott.

A piros arcú egri nemes ember kelt fel a helyéről. Galléros kék köpönyegét a jobb vállán hátra vetette. Jobbra-balra törült egyet a bajuszán; aztán meg hátra az üstökén. És szólott:

— Éljen az az ember, aki elsőnek fog meghalni Egerért!

Szétnézett büszkén és komolyan s annélkül, hogy kocintott volna valakivel, fenékiig üritette a poharát.

Aligha vélte, hogy magára ivott.

A nagy lábas-óra mutatója tizenegyen állott, mikor belépett egy ör, és az ajtóban megállva jelentette:

— Kapitány uram, a török már Maklárón van.

— Az előőrség vagy a had eleje?

— Több mint előőrség. A holdvilágnál úgy jöttek, mint az árvíz. Sok sátor és sok tűz látszik.

— Akkor holnap már itt lesznek, — szólott Dobó.

És elbocsátotta az őrt azzal, hogy reggelig már nem szükséges jelentéseket hozniok.

S föl is kelt. Jel volt ez az oszlásra.

Mekcsey a terem egy sarkába vonta Gergelyt, Fügedyt, Petőt és Zoltayt. Egypár szót szólott nekik, aztán Dobóhoz sietett.

— Kapitány uram, — mondotta a sarkantyuját összepöndítve, — vagy kétszázan kimennénk az éjjel.

— Hova?

— Maklárra.

— Minek?

— Jóestét mondani a töröknek.

Dobó jókedvűen simított egyet a bajuszán. Aztán az ablakzugba lépett. Mekcseynek utána kellett lépnie.

— Hát, — így felelt Dobó, — nem bánom. A vár népére biztató az efféle.

— Éppen azért gondoltam magam is.

— Ha nagy a harci kedv, jól fog a kard. De téged nem eresztelek el.

Mekcsey megrándult.

Dobó nyugodtan nézett rá.

— Te olyan vagy, mint a bika. Bele-öklpsz minden fába, és egyszercsak majd nem tudod kihuzni a szarvadat. Pedig neked vigyáznod kell a fejedre, hogy ha én el találok esni, azonnal átvedd a vezérséget. Ezt csak neked mondom. Hanem Bornemissza meg a többi kimehet. Gergely eszes fiu, nehéz törbe ejteni. Hivd csak ide.

Gergely ott termett.

— Hát kimehetsz, Gergely, — mondotta Dobó, — de nem kétszáz emberrel, hanem csak százzal. Elég ennyi. Rájok csaptok. Kissé megrezzentitek őket. Azzal visszafordultok. Emberéletben pedig kár ne essék.

— Kapitány uram, — esdekelt a kis Tarjáni, — hadd menjek én is velök.

Dobó megint simított egyet a bajuszán.

— No nem bánom, — mondotta. De mindig ott légy a Gergely hadnagy úr mögött. Ha agyon találunk ütni, elég ne kerülj többet, azt megmondom!

OSZK

Országos Széchényi-Könyvtár

VI.

Gergely rohanvást rohant a lovas legények tanyájára. S trombitaszó helyett, egyet lőtt a szobában a pisztolyával.

A legények egyszerre kirugaszkodtak az ágyukból.
— Ide hozzám! — kiáltotta Gergely.

A legfürgébbeket választotta ki a maga százának.

— Egy kettő! Öltözzetek! Mikorra hármát pillanatok, lent legyetek kardosan, lóháton a kapunál. Te, fuss az alkapitány úrhoz, és kérj egy emberfogót. Magaddal hozod. Apró-puska legyen mindeniteknek a nyergekápáján!

Még akkor a pisztolyt apró-puskának nevezték.

Gergely lefutott a lépcsőn, és az istálló felé sietett. A konyhából kisugárzó vörös lámpafénynél egy sárgadolmányos sisakos embert pillantott meg. Az ember egy felfordított dézsán ült, és görögdinnyét tartott a térdén. Azt kanalazta.

Az ember meztláb volt.

— Ez nem lehet más, csak az én cigányom, — mondta Gergely.

És rákiáltott:

— Sárközi!

— Tessen parancsolni, — felelte a cigány félig föl-emelkedve.

— Ha velem jössz, lovat szerezhetsz ma, fajinat.

A cigány felugrott:

— Megyek. Hova?

— A törökre, — felelte vigan Gergely. Alszanak most. Meglepjük őket.

A cigány a fejét vakarta. Nézett a földre. Visszaült a dézsára.

— Mégse lehet, — mondotta komolyan.

— Miért ne lehetne?

— Megesküdtem ma a tebbivel, hogy nem hagyom el a várat.

— Dehiszen nem arra esküdtünk. Arra esküdtünk, hogy megvédelmezzük.

— Lehet, hogy a tebbi arra esküdözött, — felelte a cigány, a vállát csaknem a füléig vonogatva. Én arra esküdöztem, hogy degeljek meg, ha kimegyek a várból. Isten engem úgy segítjen!

S újra az ölébe vette a görögdinnyét. A fejét csóválgatta és tovább falatozott.

*

Tíz perc nem telt belé, Gergely már kint lovagolt a katonáival a maklári úton, a holdvilágos éjszakában.

Előtte két ember: Fekete István altiszt és Bódogfalvi Péter közember. A Melegvizen túl lekanyarodtak a rétre. Ott már a lovak dobogását elnyelte a puha föld. A száz lovas, száz lengő árnyékhoz hasonlított.

Az andornaki füzesben megpillantották az első őr-tüzet.

Péter megállt.

A többi is.

A hold az utolsó negyedében állt, s csak éppen annyit világított, hogy a fák és emberek alakja fekete árnyékokként rajzolódott elő az éjszakából.

Gergely odaugratott Bódogfalvihoz :

— Szállj le. Eredj kigyóként lappangva az első őrig. Ha kutya van vele és ugat rád, térj vissza épp oly csendesen és lappangva, mint ahogy odamentél. De ha nincs kutya vele, kerülj a háta mögé, és szúrd le. Azután nézd meg a tüzet. Ha nincs mellette más őr, vess rá félmarok puskaport. De abban a pillanatban lebukjál ám, nehogy valaki meglásson.

— És a lovam?

— A lovadat idekötöd ehhez a fához. Itt megtalálod, mikor visszatérünk.

— És ha vannak a tűznél?

— Körülnézel gondosan, hogy hol és miképpen fekszenek, és hol vannak legtöbben? Aztán gyorsan visszatérsz.

Jó félóraig álltak a patak partján a fűzbokrok mellett. Azalatt Gergely tanácsokat osztott :

— Ameddig futást láttok, üssétek, vágjátok őket. Senki száz lépésnél tovább el ne táguljon a társaitól, nehogy elvágódjék. Mihelyt a kürtöt halljátok, rögtön visszafordulunk és haza vágatunk. Ameddig a kürt nem szól, szabad a multság.

A legények körben álltak, és minden szóra figyeltek. Gergely folytatta :

— Megriadnak azok és nem is gondolnak ellenállásra. Ha így történik, addig vágjátok a sűrűjét, mígcsak szét nem esnek. Tanuljátok meg egyszer s mindenkorra, hogy aki lovon hadakozik, olyan sebesen csapkodjon, hogy az ellenfélnek ne legyen ideje visszavágni. Mint a záporesső, úgy hulljon a vágás.

Gergely elhallgatott. A törökök felé fülelt. Aztán ismét a legényekhez fordult :

— Hol az emberfogó?

— Itt vagyok hadnagy uram, — felelt egy hosszú ember a sorban.

— Nálad a szerszám?

— Nálam, — felelte a legény.

S egy villaforma hosszú szerszámot emelt a magasba.

— Tudsz vele bálni?

— A kapitány úr megtanított rá.

— Hát csak kapd el vele a nyakát valamelyiknek, s gyürd le a kutyát. Az lenne csak a dicső, fiúk, ha egy főtisztet tudnánk fogni. A legszebb sátorban szokott lenni az olyan. S bizonyosan egy-ingben aluszik. Azt is fogjuk meg, ha lehet.

Ismét fülelt. Ismét folytatta:

— A foglyot meg kell kötözni, de csak a kezén. Ha fogunk lovat is, arra rá lehet ültetni, s akkor te Kristóf, meg te másik kis ember közre-fogjátok s a lova kantárát a magatok lovához kötve hozzátok. Ha szökni próbál, vagy beszélni, vagy kiáltani, vagy hátrafelé lecsúszni próbál, azonnal üssétek!

— Hátha nem fogunk lovat? — kérdezte Kristóf.

— Akkor futnia kell a lovatok mellett, s tik csak siesetek haza. Minket ne is várjatok.

A bokrok mellett megjelent a Péter alakja. Futva jött.

— Az őrt leszúrtam, — mondotta lihegve. Meg se jajdult, csak eldőlt, mint a zsák. A tűz a sátorok között ég. Egy török szolgaféle ül mellette. Sárga papucs a kezében, sárga festék a térdén.

— Tiszti szolgál, — mondotta Gergely. Tovább.

— A többi százával ott hever a gyepen, holmi pokrócokon, a tüztől balra egy kerek térségen.

— Alszanak?

— Mint a medvék.

— Jó, — felelte Gergely. Hát most fiúk lehetőleg széjjel egymástól tíz lépésnyire. Amint én elsütöm a puskámat, minden puska közibük roppanjon, s esetek rájok, mint a farkasok. Ordítsatok, üvöltsetek, és üsd vágd, nem apád!

Megvárták, míg Bódogfalvi lóra ül. Széttágultak napkelet felé.

A legszélső Pető. A sisakjába tüzött három sastollról megismerhető már messziről. Bekanyarítja a lovas láncot félhold alakban, s a Gergely ügetéséhez szabja a magáét.

Most már Gergely vezet.

Darabig még csendesen ügetve haladt a bokrok oldalában, aztán egyszerre sebes vágatást kezd.

Az első török vad üvöltése hangzik fel az éjszakában. Gergelyre süti a pisztolyát. Gergely visszalő. A következő pillanatban minden pisztoly eldurran, s a száz lovas pokol-fergetegként robog rá az alvó török hadra.

A sátorok erdeje, abban a pillanatban ropogva burrogva elevenedik meg. Török és magyar ordítás keveredik egy-hangviharrá. A földön alvók eszüket vesztve riadnak fel, s ugrik, tolong a sok török keresztül-kasul egymáson a sátorok között.

— Rajta! Rajta! — harsog a Gergely szava.

— Allah! Allah akbár! — üvölti a török.

— Üsd a kutyát! — bömböli Pető Gáspár valahol a sátorok között.

Török üvöltés, magyar káromkodás. Kardok villognak, fokosok zuhognak, lovak dübörögnek, sátorok recsegnek, kutyák visitanak. A föld is reng a száz lovas robogása alatt.

Gergely két sátor között egy farka összeszorult pógányra ugrat. Vágja őket jobbra-balra. Érzi, hogy a kardja mindig testbe csap s hullnak előtte és dőlnek, mint a juniusi búza, mikor az agár benne nyargal.

A holdvilágnál látja, hogy a törökök minden lova egy-csoporton legel, s hogy a menekülők jatagánnal metélik a békót s felkapnak a lovakra.

— Utánam fiúk! — kiáltja Petőnek, aki már odaérkezett.

S megrohanják a lovasokat is. Vágnak embert, lo-

vat egyaránt. Csörög a kard; ropog a dárda; zuhog a buzogány. A török rémulten ugrál lóra. Némelyik lóra kettő is. Aki teheti, lovon menekül. Aki lóra nem tud kapni, gyalog iszkol el a sötétségben.

Gergely azonban nem üldözi őket. Megáll és gyülekezőt fuvat.

A sátorok közein át mindenfelől ugrálnak hozzá az emberei.

— A török fut! — kiáltja Gergely. Kapkodjatok össze minden elhozhatót! Lovát a kezéről senki el ne hagyja! Amelyik sátor előtt tűz ég, rugjátok a tüzet a sátorra!

A legények megint szétoszlanak. Gergely lesuhintja a vért a kardjáról, és beleszurkál valami háromszor egy sátor ponyvájába, hogy letisztítsa.

— Pfuj, micsoda utálatos munka ez! — mondja Feketének, aki hasonlóképpen törülgeti a kardját.

Aztán hogy török már seholyse ugrált, maga mellé szólította Kristófot:

— Nézzük sorra a sátorokat!

A hold gyöngé világánál nem lehetett látni, hogy melyik sátor a főiszté? A sátorok nem voltak egyformák. Egyik kerek volt, a másik négyszögü. S amelyik sátor díszesebb volt is, mint a többi, az csak előre küldött sátor volt. Közemberek háltak benne.

Gergely az egyik sátorról lekapott egy lófarkas zászlót, és hogy Kristófot meglátta, rákiáltott:

— No fiu, vágtál-e?

— Kettőt, — felelte zihálva az apród.

— Csak kettőt?

— A többi elfutott előlem!

A legények ezalatt egypár kocsit és szekeret is kerítették. Feldobálták, ami már a lovukra nem fért: a szőnyegeket, aranyos boncsokokat, drágaköves kutaszokat (lófarku lónyakdisz), lószerszámokat, sisakokat, fegyve-

reket, főző edényeket és mindent, ami a kezükbe akadt. Még egypár sátort is széjjel-szedtek és szekérré dobáltak.

Hajnalodott mikor visszaérkeztek a várba.

Dobó már nyugtalanul várta őket a bástyán. Ha a kirohanás kudarccal jár, a vár népe aggódni fog.

Hanem ahogy meglátta a megrakott lovakat, kocsikat, és szekereket, s Gergelyt amint már messziről felmutatta a lófarkas török zászlót, kigyulladt az arca az örömtől.

Mikor a vitézek berobogtak a kapun, már a vár népe ott várta őket, s öröm-kiáltásokkal fogadta.

A katonák nemhogy veszettek volna, hanem inkább szaporodtak. A hosszú legény egy betömött szájú törököt hozott, s egyenesen Dobó elé vezette. Ott kirántotta a szájából a turbángyolcsot.

— Jelentem alássan, — mondotta büszkén, — nyelvet is hoztunk.

— Marha! — kiáltotta a török tigris-mérgesen a vitéz szeme közé.

Dobó nem szokott nevetni, de ezúttal olyan jóízűt nevetett, hogy a könny is kicsordult a szeméből.

— Varsányi, — mondotta a fogolynak, — te hát jól játszod a törököt.

És a vitézhez fordult:

— Ugyan oldozd fel. Hiszen ez a mi kémünk.

— Mondani akartam a butának, hogy magyar vagyok, — kesergett Varsányi, — de mindig fejbe ütött, ahányszor megszólaltam, aztán még betömte a számat is.

S azzal pofonra emelte a tenyerét.

A vitéz röstelkedve huzódott félre.

*

Dobó magához intette Gergelyt meg Mekkseyt. És a kémnek is szólott:

— Jer.

Bement a belső kapun álló tornyos, emeletes épületbe, és a kapus szobájába lépett.

Leült egy gyökérből font karosszékbe, és intett Varsányinak, hogy beszéljen.

— Hát kapitány uram, — kezdte a kém a kezeszárát dörzsölgetve, — jön az egész had. Ahmed pasa jön elől. Az éjjel a tábor Abonyban hált. Az elejét felküldték Manda béggel Maklárig. Az irgalmát! . . . — tette hozzá megváltozott hangon.

Ez az *irgalmát* a vitéznek szólott, aki Egerbe hurcolta. A kezén mély árkokat hagyott a zsinór; meg egy pár ütést is kapott a feje búbjára, mert bizonyosan kapálódzott az erőszak ellen.

— Hát bég is volt veletek? — riadt fel Gergely. Azt bezzeg megfoghattuk volna!

— Alig, — felelte a kém. Kövér ember az, mint a barátok disznaja. Van három mázsa ha nem több.

— Hogy mondtad a nevét?

— Manda. Azt nem fogja a golyó. Nem régi bég. Csak most a nyáron kapta a bégséget a temesvári csata után. A katonák különben csak úgy hívják, hogy *Hajván*.

Gergely elmosolyodott.

— Ez az, — mondotta a két kapitánynak, — akiről a minap este beszéltem. No majd fogja itt a golyó!

— Beszélj tovább, — szólt Dobó a kémnek.

— Jön aztán Szokolovics Mehemed beglerbég. Az jó lövő. Az ágyúkat ő állítja fel és sütteti el először. Azt mondják, olyan szeme van, hogy a falon is átlát vele. Ezt én nem hiszem.

— Ágyújok mennyi van?

— Faltörő öreg ágyújok van tizenhat. Más nagy ágyújuk van nyolcvanöt. Kisebb golyólövő ágyújok százötven. Mozsárágyú igen sok. Golyót hoznak száznegyven szekérrel, puskaporos tevét kétszázat láttam. Egy négyökrös szekérben egyebet se hoznak csak márványgolyót, akkorákat mint a legnagyobb görögdinnye.

— A had el van-e látva jól élelemmel?

— Rizsük nincs bőven. Már csak a tisztéknek osztanak rizst. De lisztet meg húst hatalommal szereznek mindenütt.

— Betegség nincs a táborban?

— Nincs. Csak Kászon bég betegedett meg Hatvanban, az is csak uborkától.

— Ki jön még?

— Arszlán bég.

— A volt budai pasa fia?

— Az.

— Hát még?

— Musztafa bég, Kamber bég, Veli bég.

— Az irgalmát annak a Veli bégnek, — mordult el Mekksey, — azt megdanoltatom!

— De meg is táncoltatjuk, — mondotta Gergely.

— Hát az a Dervis bég? — kérdezte Dobó, — az mi-féle szerzet?

Varsányi a fejét rázta:

— Nagyon különös. Rendes bég mint a többi, hanem mikor csatázik, leveti a bég-ruhát és szőrcsuhát ölt. Azért hívják Dervis bégnek.

És kedvetlenül nézett Dobóra, mert a kérdésből látta, hogy Dobónak más kéme megelőzte őt.

— Milyen ember? — faggatta tovább Dobó. Melyik had élén áll?

— Én a lovasokkal láttam. Félszemü ember. Azelőtt jancsár aga volt és Jumurdsák az igazi neve.

Gergelynek erre a névre megmozdult a keze, és a kardjára csuszott.

— Jumurdsák, — mondotta. Nem emlékezik rá kapitány uram? Hiszen ettől szabadultam én meg gyermekkoromban.

Dobó a fejét rázta:

— Annyi törökkel volt életemben bajom, hogy biz én, nem csuda, ha egyiket másikat elfelejtem.

A homlokához kapott:

— Hogyne ismerném. Az öcsce ez Arszlán bégnek.
Kutya kegyetlen ember!

És ismét a kémhez fordult:

— Mi voltál a táborban?

— Már a Manda bég szolgája voltam, az ördög vigye el azt a tulkot, (aki elfogott), minden szándékukról hirt hozhattam volna.

— És hogyan jutottál a bég mellé?

— Barátságot kötöttem a szolgájával, és mindig a sátoránál lődörögtem. Hatvan alatt a bég megharagudott rája, és elverte, engem meg hogy már sokszor látott, csak magához szólított, mert én is tudtam már ténát főzni.

— Mit?

— Ténát. Úgy iszsza az a ténát, mint mink a bort. Reggel, délben, este csak ténát iszik.

— Nem ténta lesz az te.

— De bizony ténta, valóságos jó fekete ténta. Valami babból főződik, oszt olyan keserű, hogy még másnap is pöktem tőle, mikor megkóstoltam. A babot úgy hiják, hogy kává.

A vezérek egymásra néztek. Egyik se hallotta még közülök a kávét.

— Hát az jó, hogy oda jutottál, — mondotta Dobó maga elé pillantva. A had mit beszél Egerről? Erősnek beszélük-e, vagy hogy könnyü munkának gondolják?

— Szolnok eleste óta, — felelte a kém, — azt hiszik, hogy övék az egész világ. Az egész táborban beszélük, hogy Ali pasa azt irta Ahmednek, hogy Eger csak roz-zant akol.

— Hát még nem egyesültek?

— Még nem.

Dobó ránézett Mekcseyre. Mekcsey mosolyogva vont vállat.

— No majd meglátják, micsoda harapós birkák vannak itten!

A kém folytatta:

— A táborban sok a csöcselék. A hadat mindenféle görög kereskedő, kötél-táncos, örmény, lókupec és cigány kíséri. Rabok is vannak egynéhány százan. Többnyire temesvári nők. Azok széjjel vannak osztva a tisztek között.

— Gazemberek! — mordult el Mekcsey.

A kém folytatta:

— Férfi rabot csak fiúkat láttam, nomeg a szekereket, akik a golyót hozzák. Arszlán bég egy nap tiszter is elmondja, hogy az egriek, mihelyt a temérdek hadat meglátják, azonnal kiszöknek, mint a szolnokiak.

— Mi a had főereje?

— A sok jancsár, meg a még több lovas müszellem. Aknászok is jönnek. Azokat lagumdsiknak hívják. Meg jönnek kumbaradsik is, akik kópjával meg parittyával vetik a várba a cserép-bombát.

— Jó, — szólt Dobó fölkelve. Hát eredj, pihenj. Éjjel visszatérsz a táborba. Ha valami jelenteni valód lesz, csak jér ide a város felől a fal alá, és lobogtass fehér kendőt.

VII.

A piacon mingyárt megkezdődött a kótyavetye. Öt megrakott szekér és nyolc apró török ló.

A cipóosztó deákot kihúzták az ágyból. Egy asztalt eléje, egy dobost melléje. Kikiáltónak megtették Bódogfalvit.

— Kezdjük a lovakon, — mondotta Pető.

— Egy gyönyörű arabus ló, — kezdte Bódogfalvi.

— Vedd össze a kettőt, — szólt Mekksey.

Mert két egyforma kis pejló volt a zsákmányban.

No azokra senkise ígért, de azért elkeltek. Dobó megbizta Mekkseyt, hogy a két szép lovat vegye meg az apródoknak. Hát Mekksey megvárta, szól-e valaki?

De mindenki a fegyverekre és a ruhafélékre tartogatta a pénzét: Mekksey megvette négy forinton mind a nyolc lovat, és bevezette az istállóba.

A szekerek következtek. Azokból már bőven fordult ki a sok szép fegyver. Egy-két dénáron ékköves kardot, elefántcsontnyelű puskát lehetett venni. Az asszonyok a ruhaféléért versenyeztek. Fügedy egy huszfontos buzogányt vett, Paksy Jób bársony csótárt, Zoltay egy ezüstsisakot, amelynek orrvédő pecke volt. Hullt a pénz Mihály

deák elé, s a deák szorgalmasan jegyezte, hogy ki mit vett és mennyit adott érte.

Mikor az első szekérnek a fenekére értek, Bódogfalvi így kiáltott:

— Most pedig következik ama híres Dárius királynak a kincses ládája!

S egy katona segítségével szép borjubőrös ládát emelt a saroglyára.

A láda be volt csukva, de zár vagy lakat nem látszott rajta. Balta kellett, hogy felszakithassák.

A vár népe szinte nyomta egymást kíváncsiságában. Ha a Dárius kincse nincs is a ládában, bizonyosan értékes holmi van benne.

— Én egypár ezüst kupát szeretnék venni, — szolt a vár egyik kocsmárosa.

— Én egy szép selyem kendőt, — szolt egy piroscsizmás leány.

Mert hogy már egy csomó női ruhát meg egy néhány virágcserepet dobtak le a szekérről, nyilvánvaló volt, hogy némelyik török tiszt elhozta a feleségét is.

— Én csak egypár papucsot szeretnék, — mondotta egy öreg asszony. Mindig hallottam, hogy a török jó papucsot varr.

A láda felpattant. A nézők nem csekély meglepődésére egy 6—7 éves fiucska emelkedett ki belőle.

Egy fehérarcu, öz-szemü ijedt török gyermek. A haja rövidre nyirt. A testén ingecske. A nyakán egy aranypéncz.

Bódogfalvi káromkodott:

— Tyhű, azt a rusnya békafejú teremtesit annak a fügefán termett apádnak!

S tréfás utálattal fintorgatta az orcáját.

Nevették.

— Csapd agyon a porontyát! — rikoltott át a másik kocsiról egy katona.

— El kell pusztítani még a magját is! — mondotta egy másik.

A gyerek sirva fakadt.

— Lépj hát ki, az apád sarkantyuját, — ordított rá Bódogfalvi.

S megfogta a vállánál. Kiemelte a lábából, s ledobta a gyepre, úgy hogy elbukott.

A gyerek sikoltott.

Mindenki gyűlölettel nézett reá.

— Jaj de csúf! — mondotta egy asszony.

— Nem is csúf, — felelte a másik.

A gyerek pedig könnyes ijedt szemmel és görbe szájjal állott a földön is. Minden pillanatban törült egyet a szemén. Rémulten nézett hol erre, hol arra. Hangosan nem mert sirni, csak szepegett.

— Üssétek agyon! — kiáltott újból a sátorbontó katona.

A gyermek a hangtól megriadt és egy asszony szoknyájához bújt: belerejtette az arcát. Véletlenül az az asszony volt az, amelyik azt mondta, hogy csúf a gyerek. A sütőasszonyok közül való sovány sasorru vénasszony. A karja akkor is fel volt gyűrve; a fején hátrakötött kékkendő.

— Oh, hogyisne! — szólalt meg akkor a gyermek fejére téve a kezét. Hátha nem is török? Ugye fiam, nem vagy török?

A gyermek fölemelte az arcát, de nem felelt.

— Hát mi volna? — szólott Bódogfalvi. Itt vannak a ruhái is. Itt a sapkája, piros; itt a dolmánya, ez is piros! Ki látott már ilyen bugyogót? Madzag van az alján; össze lehet huzni, mint a zacskót szokás.

S ledobálta a gyermeknek a ruháit.

— *Annem*, — szólalt meg a gyermek, — *neréde?*

— No úgy-e hogy magyar! — kiáltott az asszony diadalmasan. Azt mondja: *anyám gyer ide!*

— Dehogy magyar az Vasné, — szólt Pető nevetve. Nem azt mondja az, hogy *jer ide*, hanem azt, hogy *nerede*. Azt kérdezi, hol az anyja?

És a gyermekhez fordult:

— *Jok burda anang!* (Nincs itt az anyád.)

A gyermek erre megint sirva fakadt:

— *Meded, meded!* (jaj-jaj.)

Vasné letérdelt és szótlanul öltöztette a gyermeket. Piros bugyogó, piros sapka, piros saru, violaszin bársonydolmány. Bizony foltos a dolmányka, fakó a piros saru. Megtörülte a kötényében a fiúnak az arcát.

— Vissza kell ereszteni, — mondta aztán vélekedésképpen.

Pető maga se tudta mit tegyen.

— Ej! — ordította Bódogfalvi a kardját kirántva, — hát a mi gyerekeinket nem öldösik-e meg a kutyák? Még a csecsemőknek se kegyelmeznek!

— Szúrd le! — kiáltotta a sátorbontó.

Vasné elrántotta a gyermeket, s a karját tartotta, hogy a katona meg ne üsse.

— Ne bánts! —

De már akkor három asszony is fogta a gyermeket.

Mikorra a katona visszadugta a kardját, a gyermek úgy eltűnt a szoknyák és kötények között, hogy kopóval se lehetett volna megtalálni.

*

Gergely az éjszakai harc után leugratott a Melegvizre. Megfürdött. Azután gyorsan visszatért.

A palota előtt egy kéklajbis, vastagdereku legénynyel találkozott.

A legény ágyútömő vaspálcát, vagy mint akkor mondták: *döröklőt* vitt a vállán. A pálcá végén kormos csöpü feketéllett. Köszönt Gergelynek.

Amint így odafordul arccal, Gergely megdöbbenve áll meg.

— Ez a kéklajbis szöke legény, ez a gyerekes kis orr, a két merész szem között . . .

Vannak olyan arcok, amelyek úgy megmaradnak bennünk, mint az olajfestmények a falon. Nem változnak. Gergelyben élt ez az arc és ez az alak. Mikor gyermekkorában rab volt és a kocsin ült a parasztleány ölében, akkor látta ezt az arcot. A legény meg volt láncolva és a törököt szidta.

Gergely rákiáltott:

— Gáspár!

— Az a nevem, — felelte a legény elmosolyodva. Honnan tetszik engem ismerni, hadnagy uram?

Gergely nem tudott szólani.

— Ez mégis bolond valami, — mondotta eszmélkedve. Hiszen *ez* mégse lehet *az*. Húsz esztendeje innen-onnan, hogy láttam.

— Hogy hívják az apádat? — kérdezte újból.

— Úgy mint engem: Kocsis Gáspárnak.

— Az anyád meg valami Margit, ugye?

— Az.

— Nem Baranyában kerültek azok össze?

— Debizony.

— Török rabságban voltak.

— Csak vitték őket.

— De kiszabadultak.

— Úgy volt.

— Dobó szabadította ki őket.

— Meg egy kis fiu.

Gergelynek elfutotta a láng az arcát.

— Itt van az anyád?

— Ide húzódott. Mert az apám is itt van, hadnagy uram. Velem van az apám: egy-ágyút gondozunk.

— Hol az anyád, te?

— Ahun gyün a!

Egy kerekképü vastag asszony ballagott a kapu fe-

lől. Két tejes kupa a kezében. A hátán putton. A köténye is tele sárgarépával.

Gergely hozzá-sietett:

— Kedves Margit néném! Hadd csokoljam képen.

S mielőtt az asszony magához térne, csakugyan meg is cuppantja mind a két orcáját.

Az asszony csak hüledezve néz rá.

— Én vagyok lelkem az a kis fiu, — mondja Gergely, — akit kend az ölében vitt a pécsi uton.

— Né! — mondja az asszony meghökölve, — kegyelmed volna vitéz uram?

Olyan vastag hangja volt, mint a fatrombitának.

— Én, lelkem, — feleli örömmel Gergely. De sokszor eszembe jutott az a jóságos leánykori képe! Meg ahogy bennünket ott anyált, dajkált, a szekér tetején.

Margit asszonynak megvizesedett a szeme az örömtől.

— Fogd ezt a kupát, — mondja a fiának, — mert bizonyisten kiesik a kezemből! Hát az a csepp lány? Él-e még?

— De él ám. Az most a feleségem. Odahaza van Sopronban. Kisfiam is van: Jancsi a neve. Megirom nekik, hogy a jó Margit nénit láttam.

*

Hej Gergely vitéz, hol van a te kis fiad? Hol van a te szépasszony feleséged!?

VIII.

Gergely azon a napon ugyan megheverté a medvebőrt. Arra ébredt fel, hogy valami éktelen nagy zuhogás, csattogás van a várban, mintha ezernyi ajtót akarnának beszakasztani.

Nyújtózkodott és fölkel. Kinyitotta az ablak fatábláit. Hát lángban a város. A gyönyörű nagy székesegyház, a püspöki palota, a Miklós-templom, a kanonokok háza, a Cifra-malom, meg a sok mindenféle ház lobogó lángözönben, felkanyargó füstben. A zuhogás meg a feje fölött s az egész várban pokoli.

Nyitja a belső ablakot, hát csak úgy röpköd a zsindegy az orra előtt. A monostor tetejét is szaggatják, a templom szép új födelét is. Repül a sok zöld cserépszindely, faszindely, lécz, szelemenfa mindenfelől.

Nyitja a harmadik ablakot, arról se lát egyebet, csak tetőszaggatást. Az udvaron meg a házak között senki, hanem a falak tele néppel.

Nézi a nap állását. Dél elmúlt. Szól a szolgájának. Nincs. Kapja a vizet. Mosdik nagysebesen. A következő percben már rajta a ruha, a kard, a sastollas süveg. Lódul le a lépcsőn. Felkap egy pajzsot és azzal boritkozva siet a sindelyhullás alatt a bástyára.

Hát mint egy világot elnyelő tarka vizáradat omlik a török a völgyből. Jön nagy csengéssel-bongással, dobpergéssel, trombitamuzsikával. A vörös, fehér, és kék színek egymásba hullámozva hordják az óriási boncsokokat.

Almagyar, az a szép kis falu a Melegviz körül, ég. Minden háza ég.

A maklári úton végtelenségbe vesző hosszú fekete sora az ökröknek és a bivalyoknak. Az mind ágyut vontat.

A hegyoldalban a ragyogó vértetű dsebedsik, s lent a vadaskert felé* a piros-sapkás lovas akindsik nagy sokasága. Mi minden jön még utánok!

— Hol a főkapitány úr?

— A templom tornyán.

Gergely odapillant. A torony teteje lapos. Ott áll Dobó a hétköznapi galambszin posztósüvegében. Mellette Mekcsey, Zoltay, Pető, a pap, Cecey meg az öreg Sukán. Gergely odasiet.

A toronyba falépcső visz fel. Hármásával ugrálja át. Egy fordulónál Fügedybe ütközik.

— Mért ég a város? — kérdezi lihegve.

— A főkapitány úr gyujttatta fel.

— Hát itt, micsoda bontás ez?

— Leverjük az összes tetőket, hogy a töröknek ne legyen mit gyujtania.

— Hova mégy?

— Vízet hordatok a medencébe. Erigy csak fel: Dobó már kérdezett.

A toronyból még jobban lehetett látni a törökhadat. Maklárig tarkállott a had, mint egy mozgó erdő.

— Hát Gergely! — mondja a tornyon Mekcsey. Éppen most kérdezem Kristófot, hogy így vertétek-e agyon a törököt az éjjel?

— Feltámadtak a kutyák! — felelte Gergely. Ahol jön az is, akinek Bakocsay a fejét elhozta.

* Vadaskert volt a mai Érsekkert.

S Dobóhoz fordult:

— Nem lövünk-e elejbök egy jó magvas köszöntést?

— Nem, — felelte Dobó mosolyogva.

Aztán hogy Gergely kérdően nézett rá, a fejével a török felé intett:

— Aki jön, az mondjon előbb jónapot.

A város alatt elszéledt a had a vadaskert felé, éppen mint az árviz, mikor követ talál, s körülfolysja.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IX.

Azon az éjszakán megint eltűnt egynehány felvidéki ember. Jött helyettük más. Felnémétről valami harminc parasztember jött be. Kiegyenesített kaszával jöttek. Az egyik meg csépet hozott. A cséphadaró persze ki volt verve szöggel. Egy bőrkötényes zömök ember vezette őket. A vállán pöröly,

Mikor Dobó előtt megálltak, leemelte a pörölyt és leeresztette a földre. A süvegét levette.

— Felnémétiek vagyunk. Bejöttünk. Az én nevem Gergely. Kovács vagyok. Ha kell, vasat ütök, ha kell, törököt.

Dobó kezét nyújtott neki.

Jöttek aztán almagyariak, tihamériak, abonyiak, többnyire parasztok feleségestül. Az asszonyok bugyrosan. A férfiak jól feltarisznyázva, s lóval, kocsival is.

Egy ökrös szekér is kanyarodott fel a várba. A szekéren harang volt, akkora harang, hogy két oldalt a ke-rekek súrolták.

A szekér előtt egy öreges, úrféle ballagott. Mellette két úri fiu, kék posztó dolmányban, piros csizmában. Az egyik húsz éves, felkunkoritott bajuszu, a másik tizenhat éves, — még gyerek.

Egyforma kerek és barna az arcuk. A nyakuk is egyforma rövid. Az öreg oldalán széles kard fekete bársony hüvelyben; a két fiu oldalán vörös-bársony hüvelyű vékony kard.

Az öreg fekete ruhában volt. A csizmája is fekete.

Dobónak már távolról feltűnt az a gyászruha. De hogy a felnémetiek foglalkoztatták, csak akkor látta megint az embert, mikor odaért.

Az egri biró volt.

— Nini András deák! — mondotta Dobó a kezét nyujtva.

— Én vagyok, — felelte az egri biró. Itt hozom az öregharangot. A többit elásattam.

— És ez a két derék fiu?

— Az én fiaim.

Dobó kezét nyujtott azoknak is.

És az ökrök vezetőjéhez fordult:

— Tegyétek a harangot a templom-bástya mellé. Kristóf, — szól az apródjának, — mondd meg Mekcsey úrnak, hogy a harangot ásassa el, hogy golyó ne érje.

Tekintete a biró fekete csizmáján akadt meg.

— Kit gyászol bátyám?

Az egri biró a földre nézett.

— A városomat.

És ahogy fölemelte a fejét, tele volt a szeme könnyel.

Aztán egy hamuszín posztó-ruhás ember jött, meg két nő. Mind a két nő egy-egy gyermeket vezetett.

Az emberre szives szemmel nézett Dobó, s meg is szólította:

— Molnár, ugy-e?

— Maklári molnár vagyok, — felelte az szinte megüldülve a barátságos szótól. Itt háltam az éjjel a Ciframalomban.

— Hát ez a két nő?

— Az egyik a feleségem, másik a leányom. Az a kettő

meg a két kisfiam. Nem akartak elhagyni, hát mondok talán csak kapnak itt egy kis kuckót.

— Hiszen hely van, arról szó sincs, de mit csinálunk evvel a sok asszonynyal?

És Sukánhoz fordult:

— Hány asszony van a várban?

— Idáig negyvenöt, — felelte Sukán.

Dobó a fejét csóválta.

Aztán megint három ember érkezett, meg egy pap is velök, egy sovány beesett képű pap. Kard nem volt nála, csak bot, meg egy rókabőrből készült tarisznya.

No annak Dobó megörült. Pap mindenképpen kellett volna a várba több is. Kellett, hogy az Isten közellétét érezzék a harcosok, meg hogy prédikáljanak. De meg azért is, hogy a haldoklókat az utolsó szentséggel ellássák. No meg, hogy *temessenek*.

— Isten hozta, — mondotta Dobó. Nem kértem a nevét se, mert Istentől jön, az Isten küldötte hozzánk.

— Van pap várba? — kérdezte az egyház embere. Hány pap megvan?

— Csak egy, — felelte Dobó, elszomorodva.

Mert a pap kiejtéséből látta, hogy az se fog prédikálni.

*

S ahogy a török ömlött délfelől, s patkó alakban terjedt el a város körül, a város maradék lakossága felhúzódott a várba, mind. Jobbára parasztok és iparosok voltak, s velök az asszonyaik, gyermekeik is.

Minden megszállott városban maradnak kételkedők, akik azt mondják:

— Nem igaz az, hogy jön a török. Minden esztendőben rémitik vele az embert, aztán meg is vénülünk, meg is halunk, de a törökkel annyi bajunk sincs, mint a cserebogárral.

Az ilyeneket önti el az árviz, pusztítja legjobban a háboru. A *Ráériünk*-család soha ki nem haló ivadékai ők.

Dobó nem bánta, hogy jönnek. Minél több az ember annál jobb. Az asszony és a gyermek ugyan nem szivesen látott vendég a várban, de hát nem lehet őket elzavarni. Meghát ennyi katonára kell is az asszonykéz.

Hát csak hadd jöjjenek.

Az asszonyokat elosztották a konyhák, sütőkemencék közé. Sukán bácsi helyet mutatott minden családnak. Némelyik szobában tízével-huszával is meg kellett férniök. Elvégre is csak éjjeli szállás kell, meg hogy a motyót legyen hova tegyék.

A férfiakat azonban Mekcsey betereteltette a kapubástya szögletébe, s addig nem volt szabad beljebb menniök, míg meg nem esküdtek, mint a katonák.

— Ej, — mondta egy egri szőlős gazda az eskü után, — hiszen éppen azért jöttünk mink ide, hogy védelmezzük a várat.

Mire egy másik ráduplázott:

— Arra való a vár, hogy védelmezze az ember!

Mekcsey ott mingyárt fegyvert is osztatott nekik. Halommal hevert a kard, a dárda, a paizs, a sisak a bástya bolthajtásaiban. Persze nem damaskusi, hindosztáni és derbendi remekek, csak afféle rozsdás köznapi készségek, amik századról-századra maradnak a várban. Választhatott kiki magának olyat, milyet akart.

Egy vastagbajuszu varga, akinek a szemöldöke is beillett volna bajusznak, nagy magabizással szólott:

— Hát jó ez a sok fegyver kapitány uram, de én ám elhoztam a dikicsemet is.

S fényes dikicset vont elő a köténye melledzőjéből.

— Ha énnekem török jön, hát kihasitom evvel a hasát!

A sisakot is felpróbálták egypáran, de mert nehéz szer a vaskalap, meg jobban hasonlít a fazékhoz, mint a szép fényes vitézi sisakhoz, csak ott hagyták.

— Minek ez?

No majd megtudjátok, hogy minek?

Alkonyatkor jelentették a toronyőrök, hogy Felnémet felől egy négylovas úri kocsi jön sebesen.

El nem tudták találni: ki lehet? Négylovas kocsiban a püspök szokott járni. Más úri ember csak akkor ül kocsiba, ha beteg.

De ide beteg ember nem jön.

A kapitányok maguk is a bástyára álltak s vizsgálták a sárkányként röpködő négyes fogatot.

— Meglássák kegyelmetek, hogy a püspök jön, — mondotta Fügedy, a káptalan hadnagya.

S hogy ezt senki el nem hitte neki, példákat szedett a történelemből:

— Nem voltak-e eddig minden csatában jelen? Nem voltak-e ott Mohácsnál csaknem valamennyien? Hiszen a püspökség nemcsak egyházi tisztség, hanem katonai is. Minden püspöknek megvan a maga katonasága. Minden püspök kapitány is egyuttal.

— Bár minden kapitány is püspök lehetne, — felelte Dobó.

Talán arra gondolt, hogy akkor több katonát állíthatott volna a török ellen.

— Hátha valami kengyelfutó jön a királytól, csak hogy megbetegedett az úton! — vélekedett Mekksey.

Dobónak kiderült az arca.

— A király nem hagyhat el bennünket, — mondotta bízó szemmel.

S türelmetlenségében megindult le a lépcsőn, a piacon át az ókapuhoz, ahol a kocsifeljárója volt a várnak.

A kocsi bőrfödeles sárgára festett úri kocsi. Felkanyarodott a déli kapunak, s behajtatott a kapu alatt a várpiacára.

Akkor aztán kiszállt belőle egy fekete ruhába öltözött, magas termetű asszonyság.

— A főkapitány úr? — ez volt az első szava.

Hogy Dobót meglátta, fölvetette a fátyolát. Körülbelül negyven esztendőös asszony. A ruhájáról látszik, hogy özvegy.

— Baloghné asszony, — mondotta Dobó megdöbbenve.

S leemelte a süvegét. Meghajolt.

Annak az apródnak az anyja volt az érkezett, akit Nagy Lukácsnal küldött haza Dobó.

— A fiam . . . — szólt remegő ajakkal az asszony, — hol van Balázs?

— Haza küldtem, — felelte csodálkozva Dobó. Több egy hónapjánál, hogy hazaküldtem.

— Tudom. De visszajött.

— Nem jött vissza.

— Levelet hagyott hátra, hogy idejön.

— Nem jött.

— Utána szökött Nagy Lukácsnak.

— Az se jött vissza.

Az özvegy a homlokára nyomta a kezét.

— Oh! Az én egyetlen fiam . . . Hát ez is elveszett!

— Még nem bizonyos.

— Az uramnak a halálos ágyánál esküdtem meg, hogy amíg meg nem házasodik, veszedelembe nem eresztetem. Ő a családnak az utolsó sarjadéka.

— Tudom tekintetes asszony, — felelte Dobó sóhajtván. Hiszen éppen azért küldöttem haza. Most már csak forduljon vissza, míg a török had gyürüje össze nem ér.

És egy század lovast rendelt az asszony kísérésére.

Az asszony összekulcsolt kézzel könyörgőn nézett Dobóra.

— Ha visszajönne . . .

— Már nem jöhet vissza. A város az éjjel már körülródik. Ide csak a király serege törhet be.

— Hát ha azzal jönne vissza . . .

— Bezárom a házamba a lurkót!

Az asszony a kocsijába ült.

Előtte-utána ötven-ötven lovas. A négy ló pehelyként ragadta vissza a kocsit a Cifrakapu felé.

Már csak az az egy kapu volt nyitva a négy közül. Azon lehetett menni Szarvaskő vagy Tárkány felé.

Negyedóra mulva jelentették a toronyőrök, hogy a török sereg felső karéja a Cifrakaphoz ért.

Egy száguldó lovas jött vissza az asszony kíséretéből.

— Fekete hadnagy úr kérdezteti, hogy átvágja-e az asszonyságot a törökön?

Dobó felhágott a bástyára. Láttá a török vértések sokaságát a kapu körül, s a vértések mögé kanyarodó azabokat.

— Ne!

S ott maradt a bástyán. Kezét a szeme fölé ernyőzve nézett észak felé.

— Fiúk, — mondotta a bástyán álló katonáknak. Mellyeknek van jó szeme? Nézzetek csak arra Felnémet felé!

— Egynehány lovas jön ott, — felelte az egyik legény.

— Husz, — szólt a másik.

— Huszonöt, — szólt ismét az előbbi.

— Nagy Lukács jön! — kiáltotta Mekcsey a templom-bástyáról.

Valóban Nagy Lukács volt; a törökök után csellengő hadnagy. Hol a manóban járt ennyi ideig? és hogyan jön be?

Mintha sebes szél hozná őket, úgy vágtatnak. Késő már Nagy Lukács! A török elállta a kaput!

Nagy Lukács még nem tud erről semmit. Lekanyarodik a dombról a Cifrakapunak. Ott megpillantja a török lovasságot. Nagyot ránt a lova zabláján, és fordul a kis csapat gyors kanyarodással a baktai kapunak.

Ott még több a katona.

— Bezzeg vakarhatod most Lukács, ahol nem is viszket! — mondja nevetve Zoltay.

— De csak éppen lovasság ne volna a kapunál, — mondja Dobó, szikrázó szemmel. Lukács átvagdalkozna rajtuk.

Áll Lukács és néz a vár felé. Vakaródzik.

Integetnek neki sűrűn a süveggel a falon álló legények.

— Gyere Lukács, ha mersz!

A török lovak a messzeségben hirtelen megtarkulnak. Valami száz akindsi fordul fel a lóra. Űzőbe kapja Nagy Lukácsot.

Nagy Lukács se rest. Megindul a maga huszonnégy lovasával, s kezdődik a verseny. Eleinte lehet látni a lovakat is, később csak két porfelhőt, amely felszál a jegenyefák tetejéig, s terjed sebesen Felnémet felé.

X.

Másnap vasárnap volt, de nem szóltak az egri hangok.

A vár és a város körül volt folyva törökkel.

A hegyeken és dombokon széles messzeségben a sátorok ezrei tarkállottak. Vörös és fehér sátorok, helyenkint zöld, kék, sárga és piros sátorok. A közemberek sátorai, mint a kettéhajtott kártyalap. A tisztek sátorai nyolcszegletű magas és díszes alkotmányok. A tiszti sátorokon aranygombos boncsokokat és holdas zászlókat lenget a szellő. A felnémeti réten és a kistályai mezőn, s mindenütt, ahol gyep van, a paripák ezrei legelnek. A patakban végighosszat fürödnek a bivalyok, és emberek. A csengő-bongó néparadatból ki-kiemeli a nyakát egy-egy teve, s kifehérlik egy-egy lovon ülő tisztnek a turbánja.

A színeknek ebből a hullámzó özönéből szigetként magaslott ki az egri vár, s a pázsit a vár előtt, meg a Királyszéke, az a napkeleti domboldal, amelylyel szemben a legmagasabb falat építették.

Dobó a tisztjeivel megint a tetőtlen tornyon állott. Milyen jó, hogy építtette azt a két tornyot Szent-István király: látni lehet róla, hogyan állit ágyut a török.

A vár háta mögött kereklik egy nagy gyepes térség,

akkora, mint a budai vérmező fele. Azon túl meg van egy szép szőlődomb. Ime arra huzatott fel a török három öreg ágyut.

Mégcsak kasokat sem állitanak mellé. A harminc bivalyt se hajtották messze, csak a domb alá, a pázsitra. Ott legelnek. Most már csak a tevék vannak az ágyúk mellett. Azoknak a háta fekete zsákokkal van megrakva.

— Bőrzsákok, — magyarázza Dobó. Azokban tartják a puskaport.

Ott forgolódnak az apró termetű vörös turbános topcsik a várbeliek szeme előtt. Az ágyúk fekete szája most még némán tátog a vár felé. A topcsi-basa le-leguggol és végignéz rajtok. Igazgatja jobbra-balra, följebb-lejebb.

Az egyik ágyú a két toronynak fog szólni, a másik a középső északi bástyának, amely a palotát takarja.

— Látjátok, hogyan céloz? — mondja Dobó. Nem az ágyú tetejével céloz, hanem a hátuljával.

Egy pattantys legény dugja föl a fejét a torony ajtaján és szól:

— Kapitány uram!

— Gyere ide, — feleli Dobó.

A legény felmászik. Aggodalmas pillantást vet a török ágyúk felé és megáll katonásan.

— Kapitány uram, — mondja. Balázs mester kérdezteti, hogy ne löjjön-e vissza?

— Mondd, hogy ne löjjön addig, míg én nem rendelem. Azután visszajösz ide.

A topcsik tovább tömték a három zarbuzánt. Bunkós végü vasdöröklövel verték a hasába a puskaport.

— Kedvem volna pedig közibük durrantani, — mondotta tüzesen Mekcsey. Mikorra elkészülnének, éppen szétvetődnének.

— Hadd mulassanak, — felelte nyugodtan Dobó.

— Csak legalább rájok üthetnénk, — mozgolódott Gergely is.

— Most ne, — felelte Dobó. Hadd lássuk, hogyan lönek?

A topcsik már a fojtást gyömöszölték a zarbuzán torkába. A döröklő-rudat már négyen fogták és jelszóra verték az ágyuba.

— A pogány irgalmát, — szólal meg Cecey is. Kapitány öcsém, hát minek az ágyú?

— Kedves öregem, még kegyelmed is pözsög ellenem! Hát majd holnap megtudja, hogy miért nem lövök?

A topcsik bőröket szednek elő egy másik zsákból. Kettő fogja, egy keni faggyuval. Azután megfordítják és a faggyatlan felébe beletakarják a golyót.

— Ezek tán tojással lönek! — kérdezte Zoltay gúnyolódva.

Akkor érkezett vissza a pattantyus legény.

— Állj ide elém, — mondotta Dobó. Az előbb láttam, hogy félsz. Hát nézd: ide lönek, énrám. Ide állsz elibém!

A legény elvörösödve állt Dobó elé.

Dobó lenézett a toronyból, s hogy Petőt meglátta, leszólt neki:

— Gáspár fiam! Neked jó torkod van: kurjants egyet, hogy a török mingyárt lő: senki meg ne rettenjen. Az asszonyok, ha éppen félnek, a napsütéses oldalon járnak.

A topcsik már mind a három ágyúba belenyomták a golyót. A három pattantyúsuk lángoló kanócot tartott a kezében. Egy topcsi mögötte megköpködte a tenyerét, s a tarkóját fölfelé simogatva nézett a vár felé.

A puszkapor lobbot vetett, az ágyu füstöt és lángot, s földet rázó kilenc *bum-bum* hangzott el egymásután.

A vár megreszketett a dördüléstől. Aztán csend következett utána.

— Semmi, — szólalt meg Dobó, mosolyogva.

És akkor lekergette a legényt.

A füst lomhán szállt az ágyúkról fölfelé.

De hogy a manóba lehet három ágyúnak kilenc dördülése?

Ugy, hogy az eger-körüli hegyek nyomban ismétlik az ágyúlövés hangját, s minden ágyu-szót háromszor.

No lesz itt muzsika, ha majd a töröknek három-négy-száz ágyuja egyszerre megszólal!

Negyedóra mulva Pető felfutott a toronyba. Egy mézszáros legény is cammogott utána. Két erős karján egy büdösen gőzölgő golyót cipelt Dobó elé.

— Jelentem alásan itt a golyó, — mondotta Pető. A patakba esett. A vizhordó emberek hozták fel puttonban.

— Mondd nekik, hogy hordják a vizet tovább. A kaput nem kell becsukni.

— Mink nem lövünk? — kérdezte Pető is.

— Vasárnap van, — felelte mosolyogva Dobó, — hogy lőnénk?

És tovább nézte, hogyan hütik az ágyút, és hogyan töltenek újra a topcsik?

XI.

Másnap reggel már ott guggolt a három falrontó ágyú feleközelségre a gyepek közepén. Meg is szaporodott másik hárommal.

Az előbbi nap kilenc lövése ugyan kárba vészett. A várból még csak nem is feleltek rá. Hát közelebb állították az ágyúkat, olyan közelre, hogy közönséges nyillövés is elhatna hozzájuk a várból.

Tudta Dobó, hogy így lesz. Minek rezzentette volna el őket? S minek ingatta volna meg a vár népe bizalmát holmi üres viszontpuffogással.

Már virradatkor talpon volt, és maga készítette minden arra szolgáló ágyúját a feleletre. Ő bizony nem csavarta bőrbe a golyókat, csak éppen megfaggyasztatta. A puskaport is maga mérte ki gondosan a mérőkanállal.

— No most elő a fojtást. Verd rá legény jól a dörröklővel. Bele a golyót . . .

S irányzott hosszan, gondosan.

Megvárta míg a török is elkészül a kasok mögött. Aztán mikor az első török ágyú eldőrdült, kiáltott:

— Isten nevében: *tűz!*

Egyszerre emelkedett a tizenkét magyar ágyúhoz a kanóc, s egyszerre dördült el mind a tizenkettő.

A török kasok és laféták dőltek és szakadtak. Két török ágyú felfordult. Egy darabokra szakadt. A topcsik dühös ordítása és futkosása a kasok mögött nevetésre fakasztotta a várbelieket.

— No bátyám, — szól Dobó az öreg Ceceynek, — érti-e már, hogy tegnap miért nem löttünk?

És a lábát szétvetve állott a falon. Két kézzel pödörte kétfelé a bajuszát.

*

A várbeliek nem ijedtek meg annyira, mint Dobó aggodva gondolta. Eger mióta a puskaport feltalálták, a világ leglövöldözőbb városa. Itt ma sem képzelhető majális, tűzoltóvigalom, választás, dalkörünnep, kertimulatság, műkedvelői előadás, hogy előtte ne ágyúznának. Az ágyú helyettesíti a plakátot. Néha plakát is van, de azért az ágyút nem engedik el. A várban mindig ott hever a fűben egynehány mozsárágyú. Az lő vele, aki akar. Hát hogy is ijedtek volna meg az egriek?

Mindössze egy ember volt a várban, aki az első ágyúlövésre leesett a székről, és jajt kiáltott.

Ha nem is mondom, könnyű kitalálni, hogy kiről van szó.

De bezzeg kaptak rajta a katonák, kihúzták ökegyelmét a zugból. Azon sárgadolmányosan, pirosnadrágosan, sisakosan és mezitlábosan, felvonszolták a bástyára.

Ott fogta kettő a két szétterjesztett kezénél fogva, kettő a lábánál, egy meg a hátával támasztotta a hátát. S kiabáltak a törököknek:

— Ide löjjetek!

A cigány csak állta, míg töltöttek, de mikor az ágyú megint elsült, kirándult a kezükből és egy hajmeresztő két-öles ugrással lenn termett az állványok alatt. Ott legelőször is összetapogatta magát, hogy nem sodorta-e el valamijét az ágyúgolyó, aztán futott, mint az agár az okapunak.

— Jaj, jaj, jaj! — kiabálta, a fejét a két markába fogva, — hogy a görcs állott vóna a lábamba, mikor ide-indultam! Hogy vakult vóna meg az a bides ló, mikor ide hozott. Jaj, jaj, jaj! micsoda bolond eszem van nekem, hogy oda-megyek, ahol ágyut sütögetnek.

*

A királyszéki ágyúkat azon a napon mind szétlőtte Dobó.

A topcsik orditozva és dühöngve futkároztak széjjel. Két topcsi aga meghalt. A harmadik tisztet ponyvában vitték el az ágyúk mellől. A téren nem maradt egyéb, csak a feldőlő és szétört kasok, három holt teve, nyomorékká lőtt ágyúk, ládák, és darabokban heverő ágyúkerek.

S mintha ez nem lett volna elég, Gergely éjfélkor még ki is csapott rájuk és húsz paripát és egy öszvért ragadott be magával.

Dehát annyi lova volt a töröknek, meg annyi embere, meg annyi ágyúja, hogy virradóra megint álltak a vesszőből font és földdel töltött kasok. Mindössze hátrább vetettek ágyást valamivel s egy nagy földhányást emeltek az ágyúk elé. A kasok hézagaiban új tizenkét ágyú. Az ágyúk körül új topcsik és új agák.

Még a nap föl se kelt, megrázkódott a vár a szörnyű dörgésektől, s a tompa dobbanásokról lehetett érezni, hogy a golyók a falat döngetik.

Dobó ismét kisütötte a maga ágyúit, s ismét felforgatta a kasokat, s ágyúkat, de a feldőlő kasok mögött új kasok emelkedtek, s azok mellett új ágyúk. A topcsik pedig nem futottak széjjel. Szöges korbácscsal ült mögöttük egy dandár vértés dsebedsi.

— Itt csak löni lehet és meghalni!

— Hát csak löjjenek, — mondotta Dobó. Nekünk kimélnünk kell a puskaport.

És csak a szakálasokból pukkantott olykor közibük, hogy a munkájukat zavargassa.

Azon a napon még nem szállta meg a várost a török. A magyar gyalogság a vár kapuit őrizte, a lovasság a város kapuit.

A török egyelőre nem kezdett velök harcot. Minek neki a város! A vár kell! Akié a vár, azé a város is.

A török főtisztek már két napja lóháton járnak a halmokat, hegyeket, hogy a vár belsejébe beláthassanak. De nem lát oda be, csak a madár. A tornyok látszanak csak ki. A falakat, bástyákat vesszőből font s földdel tapasztott palánk takarja.

Hát hova löjjenek?

Lőtték a falat, meg a palánkot.

Belői pedig rejtőzött egy pár szép épület. A rengeteg nagytemplom, a megmaradt felével is remeke volt az építő művészetnek. A régi monostor mellette, szintén faragott kőből épült. (Azóta se volt olyan szép kaszárnyája magyar katonának!) A várnagyi palotát meg Dobó csinosttatta ki, mikor megházasodott. Olasz építőmester faragta, rakta össze, s üveglakái voltak, míg lent a városban bizony csak lantornás ablaka volt a püspöknek is.

A török hát csak lőtt és lőtt. Böfögött-bufogott az ágyuja virradattól napszállatig. Törte a falat és szaggatta a falon a fonott palánkot. Mikor aztán leereszkedett a nap a baktai hegy mögé, valamennyi ágyujokat egyszerre kilőtték, s a tábori papok ájtatos *Alláhu akbár*... éneke hangzott a táborban mindenfelé.

Az egész török tábor imádkozásra borult. A topcsik is.

A Dobó kőművesei meg előszedték a vakoló kanalakat és még világossal megkezdték a munkát: berakták a töréseket kővel.

XII.

A két pasa a fejét csóválta. Háborúban vénült ember volt mind a kettő. Ahol ők jártak, omladékok maradtak utánok, és a szultán birodalma szélesedett.

— Be kell törni a városba! Onnan is tüzelni kell a várra!

A negyedik napon hát behatoltak a városba. Gyerekjáték volt az a hadnak. Ezer létra és ezer fiatal harcos...

A mi kapu-őreinknek meg volt hagyva, hogy azonnal visszavonuljanak, amint a török a falon megjelenik. Hát el is hagyták a kapukat. Szép rendben, dobszóval visszatértek a várba.

Akkor Arszlán bég a Boldogasszony temploma mellé húzatott négy nagy falrontó ágyút, és azokra a bástyákra irányozta, ahol a magyarok néma ágyúi állottak.

Arszlán már jobban lőtt.

Golyói a város felől való oldalon törték a falakat meg a palánkot. A legtöbbje kárba veszett, de amelyik talált, rontott.

Azon a napon a városbeli templomok tornyáról leszedte a török a keresztet, s holdat tett a helyére. Az oltárokat kiszórták. A képeket elégették. S délben már a tornyok ablakából énekelték a müezzinek hosszú vontatott

üvöltéssel: *Alláhu ákbár! Ashádu anna la ilaha ill Alláh! Áshádu anna Mahammed arrászulu Allah! Heija alassaláh! Heija alalfaláh! Allahu akbár! La ilaha ill Alláh!* (Isten a legmagasztosabb! Bizony nincs isten az Istenen kívül! Bizony Mohamed az ő prófétája! Jertek imádkozásra! Jertek Isten tiszteletére! Isten a legmagasztosabb! Nincs isten az Istenen kívül!)

Délben hogy együtt ebédeltek, Dobó hallgatag volt és komoly.

A királytól nem jött még üzenet. Az egri püspöktől éjjel tért vissza a kém. Azt felelte a püspök, hogy nincs pénze, se katonasága, de imádkozni fog a várbeliekért.

Dobó arcán egy izom se rándult meg erre az izenetre. Csak a szemöldöke vonódott összebb.

A Nagy Lukács dolga is búsította. Vitéz tisztje volt az az ember. Mindig a török mellett szeretett lappangani. Belekapdosott a nagy török hadba, meg elillant. Most bezzeg hogyan tér vissza, mikor körül van fogva a vár, s Felnémetig tarkállanak a sátorok! Vagy talán el is veszett már . . .

Az ebédnél jelentették, hogy Nagy Antalt ellötte egy ágyúgolyó.

Bornemissza föl pattant:

— Kapitány uram, hadd üssek ki a törökre! Röstellem, hogy a város kapuit kardvágás nélkül hagytuk el.

Budaházy egy erős, vállas, melles tiszt is megszólalt:

— Hadd lássa a török, kapitány uram, hogy nemcsak éccaka merünk rája csapni, hanem nappal is.

Pető is megmordult:

— Ha kevesen vagyunk is, neki vágunk százan száz-ezernek.

— Hát jó, — felelte Dobó megvidámult szemmel. De nem érdemes azért itt hagynotok az ebédet.

Aztán nem is beszélt a törökről, csak ebéd után.

— Kicsaptok a gyaloghadra a nagytemplom mellett. Keresztül rontotok rajta egy kanyarodással, és vissza nyargaltok azonnal. Harc csak annyi legyen, amennyi kinek kinek az útjába esik. Sorakozni, rendezkedni, jelszót várni nem szabad, mert akkor ott hagyjátok a fogatokat. Százan mehettek.

Nosza a tisztek kapják a fegyvert, páncélinget. Fel a lóra! A legénység mind velök akar tartani, de Gergely deák kiválasztja közülök a legizmosabbakat.

Az azabok, lagumszik, piadok ott ebédelnek a földön a templom előtt a pázsiton. Mindössze leves az ebédjük s a kanalat már visszadugták az övszíjokba, övkendőjükbe. Most vöröshagymát esznek rá kenyérrel. Némelyik diny-nyézik, némelyik uborkát, zöld egyebet falatoz a leves után. Mindezt jól lehet a várból látni. Csak a patak meg a város piaca választja el őket a megszállatlan földtől. A piac házai mellé egy falka janicsár is telepedett. Azok most éppen vígan vannak. Egy ügyes legény handsárt és sárga dinnyét dob fel a magasba. Először elkapja a handsárt, utána meg a handsár hegyén a dinnyét.

Látható, hogy fogadásból játszik. Mert ime egy janicsár görögdinnyét visz hozzá. Darabig beszélnek, aztán a janicsár feldobja a görögdinnyét, a másik meg a kardot.

Egy harmadik janicsár megrántja hátul az ügyeskedőt. A dinnye a földre hull és a katonák nagy mulatóságára szétrecszen.

A vár kapuja még nyitva van, s a várbeli parasztok javában hordják fel a vizet és itatják a várbeli lovakat. Mit nyernének a törökök, ha a kapunak rohannának? Egy pár golyót az oldalukba. Tudja azt a török, hogy a kapu, ha nyitva van is, olyan, mint az oroszlán nyitott szája: fogak vannak benne.

A janicsárok félre-figyelmében egyszerűen megszűnik az itatás a patakban, megáll a vízfordás.

Csak két-három percnyi szünet ez, hát hogy tünne

fel. Még azt se pillantják meg, hogy a falakon szaporodik az ember, kivált a nyilas meg a puskás. De már arra bezeg megrándulnak, hogy valami nagy robogás támad. Amint a várra fordul a szemök, megdördülnek a falon a tarackok és mindenféle szöget, golyót, vasszemetet pöknék a szemük közé. A várkapun a lovak és lovasok hosszú vonala robog elő.

Mint a fergegeteg ugratnak át a patakon, s mikorra ök kardot kapnak, csihi puhi! csapkodják, vagdalják őket. Keresztül át rajtok ott teremnek a nagy füves téren, amelyre a püspöki templom vet délutánonkint árnyékot.

A gyalog törökök ijedten ugranak fel, s néznek a piac felé. Némelyik fut, némelyik megáll és kardot ránt.

A robogó lovasság ime ott terem. Tüzes sárkányok a megsarkantyuzott paripák. Fut a sok száz török, mint a farkasoktól megriasztott nyáj. A magyar a hátukon.

De az utcákból felzúg a segítség: lovas akindsik és gönöllük, puskás és dárdás janicsárok.

Ime Gergelynek is dárdát feszít egy fehér-sapkás janicsár. Le akarja szúrni a lóról.

Gergelynek kettőt villan a kardja. Az egyik villanás után ketté törik a dárda, a másik villanás után, hanyatt vágódik a török.

— Jézus! Jézus! — kiáltják a bástyáról.

— Allah! Allah! — üvölt a török.

A magyarok mindinkább széjjelugratva forgolódnak közöttük. Csillog-villog a kardjok. Horváth Mihálynak a lovát mégis szügyön döfi egy janicsár. A ló ledől. Horváth leugrik róla és agyonvágja a janicsárt, meg még egyet. Azon eltörik a kardja. A harmadikat már csak az öklével üti orrba, s megindul futva, gyalog a lovasok nyomában maradt üres téren vissza a várfelé.

A többi még mindig előre tör. A lovak lába is embert tipor. Budaházy éppen iszonyú vágásra emeli a karját, mikor a ház oldalába szorult janicsárok puskát sütöget-

nek rájok. A kard kihull Budaházy kezéből. Megfordítja a lovát, s a lova nyakára borultan vágat visszafelé.

Erre a többi is megfordul.

A főutcán ezer akindsi robog alá segítő fergetegként. Gergely idejében kikerüli őket. Nagy s-betűt kanyarodik a káptalan utca felé. Abban az utcában is török nyüzsög. De több a gyalog benne, mint a lovas, s ahogy a gyalog eszeveszetten menekül, csak zavarja a török lovasokat, akiknek a saját katonáikra is kell ügyelniök. Mindazonáltal félelmes sokasággal robognak szembe a perzsa gurebák. De hiába zúdúlnak a mi bőszünten nekik-rontó századunknak! Véres utca nyilik rajtok, s jobbra-balra hupognak, mint a szélvésztlől szétszórt kepek.

Most látszik csak, hogy a testes erős magyar ló mellett micsoda gyöngé az apró keleti ló. Tíz magyar lovas szétnyom száz török lovast, ha neki rohan. S amelyik magyar nekihúzakodik a töröknek, hát abból a törökből se lesz nagyságos úr soha az egri várban.

Robognak már visszafelé.

— El a kapuból!

A vár falán ujjongó nép kiáltozása összevegyül a visszafelé harcolók lármájával.

Dobó aggódva látja, hogy a kis-utcákból hogyan rohannak még mindig az akindsik és dsebedsik a többi török segítségére. Tüzet kiált. A falon megdördülnek a puskák és megpendülnek az ijjak. A török csapat eleje visszatorpan, s megtorlódik.

E percben éktelen állati üvöltés hangzik a várfalon, — éktelen mint a szamáror-dítás. Mindenki odapillant. Hát a cigány üvölt ottan. Dühösen ugrálva rázza a kardját a török felé:

— Megállj gázs kutya terek! Meghals!

A mi lovasaink a törököknek ebből a megzavarodásából vigan iklatnak fel, s habos véres izzadt paripái-

kon a várbeliek diadalkiáltásai között robognak be a várkapun.

Nem tartott negyedóraig a viadal. De a templomtér, a piac és a káptalan-utca holtakkal, sebesültekkel és sántító lovakkal maradt tele. A megzavart törökök tajtékozó dühvel kotródnak visszafelé, s a távolban meg-megfordulva rázzák az öklüket.

*

A patakra nyíló kaput még azon a napon se csukatta be Dobó. Hadd járjon ki a vár népe reggeltől estig. Hadd lássa a török, hogy Eger nyugodtan néz eléje az ostromnak.

Tárott a kapu. Még csak fegyveres őrt se lehet látni körülötte. Az igaz, hogy beljebb százhusz drabant áll. Az is igaz, hogy a toronyőr ott ül az ablakban s egy mozdulatára lezuhan az *orgona*, vagyis azok a vasrudak, amelyek a kapu alját orgonasípok alakjában fogják védeni. Egy mozsárágyu is vigyáz beljebb a kapu alatt. A hidat meg akkor is fel lehet húzni, mikor tele van emberrel.

Hát csak jöttek-mentek a lovas-katonák, meg a víz-hordó emberek. A lovas-katonák a lovukat itatták. A víz-hordó emberek a várbeli kőmedencébe hordták a vizet. Van ugyan kút is a várban, de a kétezer embert, meg azt a sok lovat egy kút nem látja el vízzel. Hát csak fel a vizet, amennyit csak lehet!

A patak tulsó partján meg törökök itattak. A gyalog törökök közül is mentek oda, s ittak a patakból.

A patak vize bő, hogy a zsilip le van bocsátva. Középen derékig érő. A török is hagyta a zsilipet: neki még több viz kell, s mindennap kell. Nemcsak a rengeteg sok állatnak kell, hanem a sok embernek is. Kút nincs a városban, csak vagy két csorgó a hegy oldalán.

Hogy im a víz-hordó egri paraszt megszokta a törököt, meg azt is látta délelőtt, hogy hogyan meghajszolta, meggázolta őket a várbeli katona, hát amint ott meregeti-

töltögeti a vizet a lajtba, meg nem állja, hogy oda ne szóljon a töröknek:

— Gyere át koma, ha mersz.

A török ha nem is érti a szót, látja a fej mozdulatát. Hát ő is int:

— Gyere át te!

A másik török is elmosolyodik, az is hívogat. A következő percben már öt-hat török, meg ugyanannyi magyar hívogatja egymást.

Egy szennyes turbánu óriás kurd a sebes lábát mossa a tulsó parton. Térdig fel van gyürkőzve. Fölkel és belép a patakba. Odatolja nagy szőkebajszos pofáját a magyarnak:

— Hát itt vagyok: mi kell no?

A mi parasztaink azonban nem ugranak el. Ők is övbegyürt gatyaszárral állnak a vízben. Az egyik mint a villám elkapja a török karját, s átrántja maguk közé.

Mikorra a többi török észhez kap, már ott lökdösi, vonszolja négy paraszt a kurdot a lajtos taligák közt. A többi meg dárdát tart a vízbe ugráló pogányok felé.

A kurd ordit. Rángatódzik. De erős markok tartják. Szakad róla dolmány, gomb és zsinór. A turbánja lefordul a fejről. Az orra vérzik. *Jetisint* kiabál és leveti magát a földre. A segítség nem jön. Huzzák a lábánál fogva oly sebesen, hogy föl se kelhet, míg csak be nem szánkázott a várkapun.

Állítják Dobó elé.

A török már nem olyan büszke. Leveri magáról a port, és keresztbe illeszti a mellén a kezét. Mélyen meghajol.

Dobó a várnagyi terembe vezetteti. Hivatja tolmácsnak Bornemisszát. Ül egy rúdon lógó páncél mellett. A törököt még csak meg se láncolatja.

— Hogy hívnak?

— Dsekids, — feleli a török dühében és féltében reszketve.

— Kinek a hadából való vagy?

— Ahmed pasáéból.

— Mi vagy?

— Piad.

— Esszerint gyalogos?

— Az uram.

— Ott voltál Temesvár ostromán?

A török a lábára mutat, amelynek ikráján négy-újjnyi seb vöröslík.

— Ott voltam uram.

— Miért veszett el az a várunk?

— Allah akarta.

— Úgy beszélj nekem, hogy ha egy hazug szón kaplak, véget érsz.

És fölemeli a pisztolyát.

A török meghajol. Látszik a szemén, hogy nem fog hazudni.

Dobónak nem volt teljes értesülése Temesvár ostromáról. Csak annyit tudott, hogy Temesvár jobban meg volt erősítve, mint Eger, s hogy a vár alá gyűlt tábornak csak a fele volt ott, és mégis elfoglalták.

A teremben ott volt a kihallgatáson néhány tiszt is, aki abban az órában vártát pihent: Pető, Zoltay, Hege-düs, Bolyky Tamás, Kristóf apród meg András, az egri bíró.

Ott ültek Dobó körül. Csak az apród állott Dobó mögött a karosszék hátára könyökölve; meg a rab állott meztláb, kopaszán négy lépésnyire Dobó előtt.

S a rab mögött két dárdás.

— Mikor érkeztetek Temesvár alá?

— Redseb havának ötödik napján. (Junius 27-én).

— Hány faltörő ágyútok volt?

— Tizenkét zarbuzánt hozott a nagyságos pasa.

Bolyky elmordult:

— Hazudik!

— Nem hazudik, — felelte Dobó, — hiszen Ali a felvidéken járt a többivel.

S tovább kérdezte a pogányt:

— Ali pasa hány zarbuzánnal csatlakozott hozzátok?

— Négygyel, — felelte a török.

— Tizenhat faltörő ágyut mondott az én kémem is.

És ismét a törökhöz fordult:

— Mondd el nekem, micsoda rendben történt annak a várnak az ostroma. Nem titkolom előtted, hogy a magunk védelméért kérdezem. Ha csak egy szóval is meg akarsz tévesztetni, halál fia vagy. Ha igazat beszélsz, az ostrom után békén elbocsátalak.

Ez olyan határozott hangon volt mondva, hogy akár minden szót vasba lehetett volna önteni.

— Nagyságos uram! — szólt a török a hála felőrvendő hangján. Lelkem üdvössége legyen a nyelvemen.

És akkor már bátran és folyékonyan beszélt:

— A nagyságos pasa ott éppenúgy mint itten, kinézte a vár leggyöngébb falait, részeit, és addig lövette, rontatta, mígcsak alkalmassá nem lettek a meghágásra.

— Mi volt ott az a leggyöngébb rész?

— A viztorony, uram. Nagy küzdelemmel foglalhattuk csak el. Úgy hullt az ember, mint a fű a sarló alatt. Nekem is ott csapott a nyíl a lábamba. A viztorony eleste után a németek és spanyolok kiizentek a várból, hogy megadják magukat, ha békén elmehetnek. Hát a pasa becsületszóra ígérte, hogy nem lesz bántódásuk.

A kurd beszéde alatt folyton morgott kint az ágyú, s hogy a kurd odaért a szóval, rettenetes csattanással-rofogással szakadt át a palota mennyezete. Egy emberfej-nagyságu ágyúgolyó mész- és vakolathulladékkal együtt odazuhant Dobó és a török közé.

S forgott.

A török visszahőkölt. Dobó azonban csak rápillantott a puszkapor-bűzt lehelő golyóra, és mintha mi se történt volna, nyugodtan szólott:

— Folytasd!

— A városbeli nép, — folytatta a török, — a városbeli nép . . .

A lélekezete úgy elakadt, hogy nem bírta folytatni.

Kristóf apród himzett szegélyü kendőt vett elő a zsebéből és leveregette a mészport a főkapitány arcáról, süvegéről és ruhájáról. A török ezalatt levegőzhetett.

— Folytasd! — szólt Dobó.

— A nép mindenét el akarta vinni. És az volt a hiba. Losonczy egy napot kért a készülődésre. A katonaság látta, hogy megfosztják a zsákmányolástól, s másnap reggel, mikor megindult a gyaurok kivonulása, boszusan nézték. Ezért küzdöttünk-e itt huszonöt napot, — mondták, — hogy most mindent elvigyenek? És oda-oda kapdostak a szekerekhez. A keresztények nem védekeztek, hát egyre mohóbbá vált a kapdosás. Különösen a gyermekeket kapdosták, meg a fiatal nőket. Stambulban sem árulnak szebb lányokat uram, mint azok között voltak.

— Dehát nem állított a pasa védelmet?

— Állított, de hiába. Mikor a keresztény katonák sora következett, azokból is elragadtak egyet: Losonczy-nak egy szép ifju apródját. Az apród kiáltott. Losonczy megmérgezt. A magyarok mind fellázadtak. Kardot rántottak és nekünk rontottak. Az volt a szerencsénk, hogy éppen a vértés dsebedsik állottak ottan, különben átvagdalkoztak volna az egész seregen.

Dobó vállat vont:

— A dsebedsik? Azt hiszed, hogy akin egykis bádog van, mingyárt győzhetetlen? Nem a bádog tette, hanem hogy kevesen voltak.

Egy második ágyúgolyó zuhant be a terembe. A fa-

lat diszitő régi fakó zászlókon rontott át, s a padlót is beszakította.

Az ülők mindnyájan fölkeltek. Hegedüs elment. A többi, hogy Dobó ülve maradt, várakozott.

— Hol sátorozik Ahmed pasa? — kérdezte a töröktől.

— A Melegviz mellett, a vadaskertben.

— Gondoltam, — felelte Dobó a tisztjeire tekintve.

És ismét a törökhöz fordult:

— Azt mondd meg, mi ennek a hadnak a legnagyobb ereje?

A szemébe nézett erősen:

— A janicsárság, a tüzérség, a sokaság. Nagyságos Ali pasa tanult vezér. Egyik kezében dús jutalom. Másikban szöges ostor. Mert aki nem megy előre, mikor ő parancsolja, hátul a jaszaulok szöges ostorral verik őket.

— És mi a gyöngéje?

A kurd gondolkozva vont vállat.

Dobónak a szeme két törként hegyeződött reá.

— Hát, — mondotta a kurd, — én nem felelhetek mást, ha a lelkemet nyitott irásként teritem is a lábad elé, nagyságos uram, csak azt mondhatom, hogy addig is erős volt ez a had, míg ketté oszoltan járt. Hiszen valami harminc erősséget rombolt el ez a had, nagyságos uram, és sehol nem győzték meg, hát mit mondjak gyöngéjének?

Dobó intett a rab mögött álló két legénynek.

— Kössétek meg, és vessétek a tömlöcbe.

S fölkel magá is.

A harmadik ágyúgolyó a helyére zuhant be. Rapotyára törte a szép faragású karos széket, s ott forgott tovább az oszlop mellett.

Dobó meg se fordult. Átvette Kristóftól a hétköznapi acélsisakját és a fejére tette.

Kiment a tömlöcbástya tetejére, s onnan nézte, melyik ágyú töri a palotát?

Csakhamar meglátta. Neki irányozta három ágyúját. És egyszerre süttette el.

A kasok felfordultak. A topcsik zavartan futkostak. Az ágyú elhallgatott. Dobó nem pazarolta a puskaporát.

— Dicső lövés! — mondotta Gergely is ujjongva.

S hogy lefelé mentek a bástya lépcsőjén, rámosolygott Dobóra, és félrevonta a lépcső zugába:

— A törököt csak megeskette kegyelmed, kapitány uram, de ám a tolmácsot elfelejtette megesketni.

— Csak nem görbitetted tán el a vallomását?

— El biz én. Mikor azt kérdezte kapitány uram, hogy mi a török legnagyobb ereje? valamit kihagytam. Azt mondta a török, hogy Ali a maga négy ágyújával többet tudott rontani, mint Ahmet a tizenkettővel. Hát előre látható, hogy Ali addig ágyúztatja a várat, mígcsak minden fal le nem omlik.

— Tessék neki, — felelte Dobó nyugodtan.

— Hát csak ezt hallgattam el, — fejezte be Borne-missza. Ha jónak látja kapitány uram, ám közölje a többi tiszttel is.

— Jól tetted, — felelte Dobó a kezét nyujtva. A vár népét nem szabad aggodalmakkal nehezíteni. De mármost én is megmondom neked, amit a kurd piad se tudott: hogy mi a seregnek a gyöngéje?

• Neki-támaszkodott háttal a bástya falának, és összefonta a karjait.

— A tizenhat zarbuzán, — folytatta, — talán már holnap egyszerre dolgozik. S lőnek egyszerre száz-kétszáz ágyúval. A falakon kapukat törnek és a tornyokat ledöntik. De ez időbe kerül: hetekbe. Ezalatt ezt a rengeteg hadat etetni kell. Gondolod, hogy hozhattak annyi élelmet, amennyi ennek a hadnak bőven elég? Gondolod, hogy ami még kell, mindig elő tudják teremteni? És ha itt éri őket az októberi hideg, gondolod, hogy ez a meleg

földön nőtt nép éhes gyomorral és fázó bőrrel mászik ezekre a falakra?

Egy ágyúgolyó csapódott le mellettök s lyukat vágott a földbe.

Dobó fölpillantott a pattantyúsokra és folytatta:

— A nép mindaddig bátor, míg minket bátraknak lát. Az a fő, hogy tartsuk a várat, migcsak van mit enniök, migcsak az idő meg nem rokkan, migcsak a király hada meg nem érkezik.

— És ha lesz mit enniök? És ha hosszú lesz az ősz? És ha a király hada Győr alatt marad?

Ha Gergely ezeket a kérdéseket valami olyan nyomatékkal mondja, hogy még egy negyedik kérdést is lehet utána gondolni, Dobó talán egyenesen láncba vetette volna érte. De Gergely nyilt arccal, szinte mosolyogva szólott. Talán nem is azért, hogy Dobó feleljen, hanem hogy bizalmasan beszélgettek, a Dobó szavára nem is lehetett mást felelnie.

Dobó keserűn mosolygott.

— Akkor? Nem megizente-e az egri püspök, hogy misézük érettünk?

*

Aznap alkonyat felé egy fekete feredsébe burkolt nő sietett át a piacon. Nem kísérte más, csak egy tizenöt éves forma szerecsen fiú, meg egy nagy tarka tábori eb.

Az eb a pataknál lefutott a vízre, a nő pedig a kezét tördelve járt föl s alá a parton. A kapu felé nézegetett. A kaput alkonyatkor fel szokták vonni, be szokták lakatolni kilenc lakattal. A nő talán arra várt. És hogy a kaput felvonták, átgázolt a patakon annélkül, hogy a ruháját megemelte volna.

— Fiam! — kiáltott szinte síkoltva a kapu előtt, — *enim fiam!*

Dobónak jelentették, hogy a kis török fiúnak az anyja van a kapun.

— Ereszszétek be, ha éppen be akar jönni, — felelte Dobó.

A felvonó hidon, amely egyuttal kapu is, keskeny kis vasajtó van. Megnyitják a nőnek.

Az azonban rémülten hátrált.

A kutya ugatott.

— Enim fiam! — kiáltott a nő újból.

S valami erszény-félét emelgetett. Csörgette belőle a másik tenyerébe hullatva az aranyakat.

Az ajtó újra bezárult.

A nő ismét közelített. A kezét tördelve járt föl és alá a kapu előtt. A fátyolát fölvetette és fehér kendővel törülgette leomló könnyeit.

S ekközben folyton sikoltozott:

— Szelim! Enim fiam!

Végre megzörgette a vasajtót is.

Az ajtó ismét kinyilt, de a nő ismét hátrált.

Akkor Gergely megjelent a bástyán a kapu fölött, s a kezénél fogva föl vonta a gyermeket.

— Szelim! — sikoltott a török nő a két karját nyujtva a gyermek felé.

— *Anam!* — kiáltott a gyermek is a szabadon levő karját nyujtva az anyja felé.

A kutya nyihogva ugrált, s közbe-közbe nagyokat vakkantott.

Gergely nem szólhatott ki a várból, de a gyermek kiszólhatott. És a gyermek ezt kiáltotta le az anyjának:

— Keresztény rabbal kicserélhetsz anyám, az ostrom után.

A nő letérdelt, és mintha a levegőn át akarná megölelni, kinyujtotta a két kezét, s hogy a gyermek eltűnt, csókokat hintett utána.

*

Azon az éjjelen sötétség borította a várat, a várost, a hegyeket, az eget, az egész világot.

Dobó későn feküdt le, de éjjélkor ismét végigbolygott a bástyákon. Vastag posztójú hosszú mente volt rajta, s a fején fekete selyemsüveg. Kezében az őrségek jegyzéke.

A virrasztó főhadnagy abban az órában Zoltay. Az is mentét vett magára, mert az éj hűvös volt. Amint Dobót megpillantotta a Sándorbástyán, szótlanul üdvözölte a kardjával.

— Van mondani valód? — kérdezte Dobó.

— Az előbb néztem körül, — felelte Zoltay, — minden ember a helyén van.

— A kőművesek?

— Dolgoznak.

— Jer velem. Megbízok benned, de az őrségnek látnia kell, hogy én is vigyázok.

Átadta a jegyzéket Zoltaynak, és sorra járták a bástyákat. Zoltay felolvasta a neveket mindenütt. Az ágyúkat minden bástyán sötétség takarja. Az ágyúörök fekete árnyékok. A bástyák és falak boltozatai előtt minden őrségnél tűz ég. A váltásra várakozók ott melengetődznek.

A várban csend van, csak a kőművesek halk csattogása hallatszik olykor, amint vakolnak.

Dobó a bástya szélére áll. Minden öt percben lámpás villanik ki a lövőrésekből. A lámpás dárdára van tűzve és husz-öles fényszárnyat röpit szét a falon és az árkon túl.

Aztán a dárdát ismét bevonják, és a fényszárny a másik bástyánál lövel ki az éjszakába.

Dobó a nyugati kapunál megáll. Az őr tiszteleg. Dobó elveszi tőle a dárdát, és küldi az embert a kapusért.

Az őr felrobog a lépcsőn. Lehallatszik, amint költi a kapust.

— Mihály bá!

— No.

— Gyűjjék kend üstöllést!

— Minek?

— Itt a kapitány úr.

Egy dobbanás. (Most ugrott ki az ágyból.) Két koppanás. (Most rántja a csizmát.) Egy csörrenés. (Most kapja a kardot.) Robogás. (Fut le a falépcsőn.)

S megáll a szikszai szürbe burkolódzott nagybajuszu ember Dobó előtt. Az egyik fél bajsza felfelé, a másik lefelé.

— Hát először is, — mondja Dobó az örnek a dárdat visszaadva, — ha te katona vagy, ne mondd a tizedesnek, hogy *Mihály bá!* se pedig hogy: *gyűjjék üstöllést!*; hanem ezt mondd: *Tizedes uram a kapitány úr hívja.* Így illik. De ostrom idején mindegy. Nagyobb baj az, hogy igaz a szavad. Aki ingre gatyára vetkezetten alszik, az nem *tizedes úr*, hanem csak *Mihály bá*. Azt a hetvenhét fontos ágyúgolyó alá való heverő irgalmát az ilyen kapuőrző tizedesnek! hát lehet a megszállott várban levetkőzötten is aludni!

Mínt hogy erre a kérdésre Mihálynak még a felfelé álló bajsza is lekonyult, de feleletet senki sem adott, Dobó folytatta:

— Mától kezdve itt fog kend aludni minden éjjel a földön a kapu alatt. Értette kend?

— Értettem.

— A másik, amit mondani akarok, az, hogy a kaput nem eresztjük le többé reggelenkint, ellenben az orgonát leeresztjük, egy rúd hiján s mihelyt ostrom történik, leereszti kend az egészset, annélkül, hogy parancsot várna.

— Értettem.

Nem telt belé öt perc, egyenkint zuhantak le a karnyi vastagságú hegyes vasrudak a kapualja belső felében, s orgona sipokként zárták el a kapualját is. Csupán egy rúd maradt függőn. Éppen annyi, hogy egy ember ki és bejárhatott.

Dobó a templombástyára lépetgetett föl. Megnézte ott

is az ágyúkat, s az alvó és örködő pattantyusokat. Aztán összefonta a karját, és körülnézett az éjszaka messzeségében.

Az ég sötét, de a föld, amerre csak szem lát, piros csillagokkal tündöklő. A török tábori tüzek azok.

Állt és nézett.

És ekkor a csöndes éjszakában napkelet felől átható éles kiáltás hangzik fél a vár közelében a sötétség mélyéből:

— Bornemissza Gergely! Te király hadnagya! Hal-lod-e?

Csend, hosszú csend.

A kiáltó szó ismét:

— Nálad van egy török gyűrű. Énnálam van egy magyar gyermek. Az a gyűrű az enyém. Ez a gyermek a tied.

Csend.

A kiáltás újra hangzik:

— Ha akarod a gyermekedet, jer a piaci kapuhoz. Add ide a gyűrűmet. Odaadom a gyermekedet. Felelj nekem Bornemissza Gergely!

Dobó látta, hogy az örök arca mind a kiáltó felé fordul, noha a sötétségben semmit se lehet látni.

— Senki ne merjen felelni! — morogta a kardját megcsörrentve.

Nem is felelt senki.

A kiáltó folytatta:

— Ha a szavamnak nem hiszel, majd hiszel akkor, ha a gyermeked fejét a várba dobatom.

Dobó jobbra balra pillantott, és ismét csörrent a kardja:

— Meg ne merjétek mondani Bornemissza úrnak! Aki szót mer róla szólni, akár neki, akár másnak, Istenemre mondom huszonötöt vágatok reá.

— Köszönöm kapitány uram, — felelt egy rekedt hang Dobó háta mögött.

Bornemissza volt.

Nyilvesszőre fekete csepüt kötözött, és azt szurkozva folytatta:

— Minden éjjel kiabálnak ilyen ostobaságot. A mult éjjel Mekcseynek kiabálták, hogy tiszteli a felesége: az Arslán bég sátorában mulatozik.

Belemártotta a nyilat egy olajos kantába, és folytatta:

— Az én feleségem, gyermekem Sopronban van. Onnan ők el nem mozdulnak se télen se nyáron.

A kiáltó ismét megszólalt:

— Hallod-e Bornemissza! Itt van a fiad velem. Jer a kapuhoz egy óra múlva, megláthatod.

Gergely ijjra tette a nyilat. Hozzáérintette a tüzhöz és felkapta: ellötte a kiáltó felé.

A tüzes nyíl üstökös csillagként szállt át a sötétségen, és megvilágította egy pillanatra azt a dombot, amelyik mögött a nap szokott fölkelni.

A dombon két kaftános török állt. Az egyiknek szőcső volt a kezében. A másiknak a félszemét fehér kendő takarta.

Gyermek nem volt velök.

*

Azon az éjszakán más is történt.

Varsányi kéredzkedett be a kapun, s egyenesen Dobóhoz sietett.

Dobó még ott állt a templombástyán, s a kezét melegítette a tüznél.

— Uram, — szólta a kém, — azt jöttem jelenteni, hogy már minden zarbuzán föl van állítva. A Hécey udvaráról is fognak löni. Ezenkívül valamennyi szakálas ágyu és tarack meg fog szólalni. A város felől két helyről, aombokon három helyről törik majd a falat a zar-

buzánok, és ötven ágból is ontják a golyót más ágyúk. A déli imádság alatt meg kirohannak a kubaradsik, és kópjákön parittyákon szórják a tüzes bombát. Jajajaj! — tette hozzá csaknem sírva.

— Esszerint, — mondotta Dobó nyugodtan, — löni fogják a tömlöcbástyát, a külső várat, meg az ókaput, hát még?

— Mindent kapitány uram!

— Van még valami mondani valód?

— Nincs uram más, csak az, hogy nem jobb lenne-e . . . ha már ilyen kevesen vagyunk . . . s ekkora veszedelem . . .

Nem fejezhette be, mert Zoltay úgy csapta arcul, hogy az orra vére a falra feccsent.

Dobó közibök nyujtotta a kezét.

— Ne bánts!d!

S hogy Varsányi az orrát törülgette és sirásra ferdült arccal nézett Zoltayra, Dobó csillapitón szólott:

— Nem tudod-e, hogy halál fia, aki a vár feladását csak említeni is meri?

— Én kém vagyok, — dohogott Varsányi, — engem azért fizetnek, hogy mindent megmondjak.

— Elég, — mondotta Dobó. Még ma éjjel meg fogsz esküdni te is. Azután lesz gondom rád, hogy aranyba törülhesd az orrodát. Jer velem.

A kút mellett haladtak el, ahol Gergely a cigány-nyal és négy paraszttal bombákat töltött. Éjjel nappal öt ember gyártotta ott a bombát. Gergely tanította be őket, s azért kellett éjjel is dolgozniok, hogy váratlan ostromban ne legyen kapdosás.

Dobó magához szólította Gergelyt. Fölmentek mind a hárman a palotába.

Ott Dobó kivonta az iróasztala fiókját, és Gergelyhez fordult:

— Irj levelet Szalkaynak, hogy a királytól és püs-

pöktől eddig semmi segítség nem érkezett, s hogy a vármegegyéket és városokat segítségre sűrgesse.

Mig Gergely a levelet írta, Dobó a szomszédaszobában megeskette Varsányit is.

— Uram, — mondotta az eskü után Varsányi, — tudom én azt, hogy kinek szolgálok. Ha ez a vár megmarad, nem kell énnekem többé török maskarát öltennem.

— Jól beszélsz, — felelte Dobó. De ha semmi jutalmat se várnál, akkor is csak így kellene szolgálnod a házáért.

Egy kancsó bor állott az asztalon. Odatette a kém elé:

— Igyál Imre.

A kém szomjas volt. Fölhajtotta a kancsót.

Mikor a bajuszát megtörülte, látszott a szeme járásán, hogy hálálkodni akar. Dobó azonban megelőzte:

— A törökhöz nem szükség visszatérned. El kell vinned ezt a levelet Szarvaskőre még az éjjel. Aztán ott vársz, migcsak Vas Miklós vissza nem érkezik a királytól meg a püspöktől. Ha lehet behozod őt is. Ha nem lehet, akkor csak magad jössz. Szokott lenni jelszó a török táborban?

— Dehogy szokott uram. Ha az ember török ruhában van, meg egy-két szót tud törökül is, úgy járhat-
kelhet köztük, mintha velük jött volna. De csak úgy pofon ne vágta volna engem! . . .

A szomszéd szobában megpendült a Gergely sarkan-
tyúja. Dobó fölkelt, hogy a levelet meghallgassa.

XIII.

És másnap szeptember 16-án a nap az ágyúk dörgésére, bömbölésére emelkedett elő a hegyek mögül.

A föld rengett. Az ágyútelepekről a füst trágya-szin föllegekben szállt az égi felhők közé, s már az első órában eltakarta a napot, s az égnek kék tengerét.

A bástyák és falak duhogtak, ropogtak. A belső várba vegyesen csapkodott a nehéz és az apró golyó. Hullt a tüzes nyíl, és a tüzes lapda. Mindenfelé zuhant és hentergett az ágyúgolyó. Ember és állat élete nem volt többé biztonságban.

De ezt a veszedelmet is készen várták a várbeliek. Dobó már éjjel felkürtöltette a katonaságot. Egy részök a palánkot magasította azokban az irányokban, ahonnan a Hécey prépost házától várták másnapra a golyóhullást. Más részökkel előhordatta a padlásokon maradt állatbőröket, s vizes kádakba hordatta.

Ismét mások gerendákat, hordókat és földdel megtöltött zsákokat hordtak a külső várba, a tömlöcbástyához és a kapukhoz, hogy a törésnél minden tömő-szer idején készen legyen.

Amennyi üres csöbör s fazék csak volt a várban, azt mind meg kellett tölteni vízzel. A földszinti és földalatti

helyiségekből minden fölöslegest kihordtak, s ágyakat raktak be. A répa, a krumpli, a só, — minden olyan, aminek a golyó nem ártott, fölülre került s a helyét a dolgozó és pihenő ember foglalta el.

Az istálót is megásták. A lovak, tehenek félülrel mélyebb állásba jutottak.

A házak északi és keleti oldalát behányták földdel. Ahol a piacra hullt a golyó, oda árkot ástak és földhányást emeltek eléje. A golyók behuppantak a földhányásba.

A várban már nem volt más éghető, csak a baromistáló teteje, meg az istáló előtt egynéhány boglya széna, egy kis kazal buza, meg egy boglya alomnak való szalma.

Dobó lehányatta az istáló tetejét is. A szénaboglyákat, buza-kazalt betakartatta vizes tehénbőrökkel, a szalmára meg földet hanyatott.

Ami még gyulékony valami volt, mint a házak padlása, meg az ostrom-állások, azok oltására széthordatta a vizes bőröket.

Az ágyúk megdördülése abban a munkában találta még a várat. Az első félmázsás golyó a konyhán ütött be, s összetört egy csomó edényt.

Az asszonyok éppen akkor raktak tüzet, s készítették a lisztet, a zsirt, a szalonnát, hogy a katonáknak főzzenek.

A nagy golyó beütésére megrettentek. Egymás hegyén-hátán rohantak ki a konyhából, s aki nem fért az ajtón, mászott az ablakon.

A golyó pedig ott irgett-forgott tovább egy halom tört edény, fatál és zúzott cserép között.

Mekcsey az istalóból látta a beütést. Odafutott.

— Mi az? — dördült rájok a kezét széttárva, hogy feltartóztassa őket.

— Beesett egy golyó.

— Vissza kell menni! Győjjenek utánam!

S besiet a konyhába. Kap egy dézsát a két fülénél. Önti a golyóra.

— No, — mondja a golyót a sarokba rugva, — főzzenek tovább. A golyó balról jött, hát a konyha balfelében dolgozzanak. A másik oldalról át kell szedni minden edényt, és senki azon a felén ne járjon. Itt a konyha balfelén nincs veszedelem.

— Jaj, — sápitozott egy asszony, — a tyúkom az éjjel kukorékolt. Itt a vég!

— Kakas volt az, — mondja Mekcsey.

— Debizony tyúk volt, kapitány uram.

— No ha tyúk volt, hát délre azt főzzék meg nekem, akkor majd nem kukorékol!

Az asszonyok még néhány percig hányták magukra a keresztet. De aztán mikor a második golyó szakadt át a tetőn, maguk öntötték le vízzel és gurították a másik mellé.

No a golyózáporthól az egész vár népe megzavarodott. Addig csak egy helyen duhogott az ágyú s ha a golyó be is roppant olykor, tudták már, hogy azokat a falakat kell kerülni, amelyekre csak a reggeli nap süt, és azokat a falakat, amelyekre sohse süt nap. Azonban hogy már mindenfelől görgött, süvöltött és csattogott a golyó, s nagyságra a görögdinnye és dió között váltakozott, nem tudták hol vannak biztonságban.

Bezzeg lett kelete minden rossz sisaknak, minden páncélnak. Eddig csak a cigány viselte a sisakot és mellvértet, ha mezitláb volt is, most azonban, hogy a golyó mindenfelé pattogott, kopogott, potyogott, s a borbélyoknak mingyárt az első órában tiz sebesültet kellett varrniok és timsózniok, mindenki a fegyverrakásokhoz sietett s igyekezett mentől vastagabb vasruhába bujni.

A két kapitány meg a hat főhadnagy az első negyed-órában a vár minden részét bejárta.

— Ne féljete! — mennydörgött Dobó.

S a hadnagyok szava visszhangként kiáltozta mindenfelé:

— Ne féljete! A golyóesés nem váltakozik. Ahova egyszer golyó hullt, ott ne járjatok.

De ők maguk csak jártak mindenfelé.

Es csakugyan nem telt belé egy óra, maguk a golyók mutatták meg, hogy mely épületek, mely falak a veszedelmesek. A golyók leverték a vakolatot, s ahol homokkő volt az épület, annyi golyó állott bele, hogy a fal feketélt tőle.

Viszont egyes falak sértetlenek, fehérek maradtak. Ha az olyan helyre esett is a golyó, csak úgy esett, hogy a másik falról pattant oda.

Minden olyan fal védőfal volt egyuttal, ahol a meszteremberek dolgozhattak; a katonák pihenhettek.

Nem sok fal volt olyan a várban, az is igaz.

*

És a halálnak ebben a dörgedelmes zivatarában, Dobó hol az egyik bástyán jelent meg, hol a másikon.

A fején ragyogó acélsisak volt már, a mellén vért, a karján és lábán védővasak. A kezén vaskeztyü.

Itt az ágyúvédő kasokat igazította, amott magát az ágyút.

— Csak azt kell löni, — mondotta, — amelyik bizonyos. Kiméljük a puskaport emberek!

Ezt az egyet nem értették a várban.

— A Jankóját ennek a puskapornak, — morgadoztak a parasztok, — hát nem arravaló-e hogy löjünk vele?

S nem volt ember a várban, akinek a marka lövésre ne viszkedett volna. Hiszen látnivaló, hogy itt a török az orrunk alatt: irtani kell a gonosz zsványait, vagy legalább is elijeszteni a vártól.

Azonban Dobónak nem mertek szólni. Minél viharzóbbá vált az ostrom, annál jobban a maga markába szedett minden intézkedést.

A török akkor már Királyszékét is előzönlötte. Sá-

torok és boncsokok, s közte a tarka hadi nép bözsgött-nyüzsgött mindenfelé a vár körül.

A török tábori zene hol itt szólamlott meg, hol amott, s a sipok, trombiták és réztányérok zenéje kísérte az ágyúk szakadatlan mennydörgését.

Ahol meg a falat nem törte az ágyú, a kumbaradsik dobták ott a bombát, s az ijjas janicsárok lötték a tüzes nyilat.

Golyózápor és tüzesső.

Persze a nyilaktól és robbanó bombáktól még jobban megzavarodott a nép, mint a golyótól.

Azonban a gyakorlott hadnagyok abban is megoktatták a vár népét.

Amint az első bombák behulltak és sustorogva, ugrálva szórták a vörösén szikrázó tüzet, maga Dobó is vizes bőrt ragadott és ráborult a bőrrel együtt egy olyan bombára.

A nép bámulva látta, hogy a bomba nem hogy szétvetné a kapitányt, hanem egy kicsit dibeg-dobog, aztán elalszik a bőr alatt.

A következő bombákat már a katonák fülelték le. Cserépből meg üvegből voltak azok a bombák.

— Majd mutatunk mi különbet a töröknek! — mondotta Gergely.

S előhozatta a maga bombáit, amelyekkel egy héten át foglalkozott.

Dobó rátette a kezét a Gergely vállára.

— Még ne!

*

S reggeltől estig szakadatlanul dörögtek az ágyúk, és szakadt a halál essője.

A zarbuzánok félmázsás golyói kapu nagyságu szakadékokat rontottak a falakon. A szakálasok és tarackok nehéz apró golyói letördelték a templom gyönyörű faragványait, s beszaggatták a várnagyi palota hátulsó falát.

Mikor az örálló katonaság a Sándorbástyán hajnalban elhelyezkedett a palánk mögött, a török szakálás ágyúkból jégesső gyanánt hullott rájuk hátulról a golyó.

— Arcra! — kiáltotta Gergely.

A százötven katona a földre hasalt.

Gergely a fal szélére ült.

A golyók a fejük fölött süvöltöttek el, s belecsapódtak a vár falába.

Olyan lett a palánk a falon, mint a rosta.

Szünet következett. A török kilötte minden ágyúját, hát töltött.

— Fel! — kiáltotta Gergely.

Öt ember fekvé maradt.

— Ezeket vigyétek a templom elé, — szólt búsan Gergely. Van-e köztetek sebesült is?

Tizenöt véres ember lépett elő szótlanul a sorból.

— Hát ti meg menjetek a borbélyokhoz.

S a fejét rázta. Teremtettézet.

— Fiúk, — mondotta aztán, — nem hasalhatunk itt egésznap. Hozzatok ásót, és ássunk árkot.

Vagy tizen ásóért futottak, s csakhamar minden katona ásott.

Egy óra nem telt belé, olyan árkot hánytak a katonák, hogy mellig állhattak benne.

Gergely megvárta, míg a törökök megint lönek, aztán kiugrott az árokból s a belső várba sietett, hogy Dobónak az árokásást megjelentse.

A monostor mellett ott találta a kis török fiút, amint az ereszet szárazán játszott. Füstölgő ágyúgolyót ásott ki kanállal a falból. A gyerek bizonyosan a konyhából szökött meg, s olyan helyen állott, ahol egyre hullt a golyó.

— *Hajde!* (Takarodj innen!) — rikoltott rá Gergely.

A gyerek megrettent, és Gergely felé fordult. A falhoz támaszkodva sápadtan és félő szemmel nézett reá, míg

a két tenyerét a falhoz tette, mintha az anyja szoknyáját keresné.

Új golyók csaptak a falba s verték a vakolatot. Egy ökölnyi nagyságu fekete golyó a gyermek válla fölött csapott a falba, s piszkos karikát hagyott maga körül.

Gergely odaugrott. Elrántotta a gyermeket, és bevitte az ölében a palotába.

*

A nap azon az estén hamvas föllegek mögött szállott le Bakta felé. Csak egy percre villantott ki egy ég közepéig ragyogó aranydeszkát, aztán vérszinü felhők között tűnt el, hogy világítson egy boldogabb földrész embereinek, akik ezen az estén az őszibogár békés zengése mellett hajtják párnára a fejöket.

Az egri várban csak most kezdődik a munka.

Amint a topcsik utolsó lövése is elmorajlott, a kőművesek fogják a vakoló kanalat, a parasztok hordják a követ, a földet, a gerendát, a vizet, a homokot, s megkezdődik a tört rések betömése.

A falak szélén hasrafektetett puskások, a réseken dolgozó munkások.

Időnkint egy mozsárlövés hangzik, hol az egyik, hol a másik bástyán. A golyó, amely felszáll, szétpattanik a magasban, s egy pillanatra vörös világossággal lobbantja be a vár előtt a teret.

Világító golyók azok. Kellenek most már. A törökcselt vigyázzák.

— Dolgozzatok emberek, dolgozzatok! — hangzik hol itt, hol amott a tiszték nógatása.

Egy kőműves kötélén bocsátkozik le kívülre a magasból, hogy a törésbe tett gerendát kívülről vaskapocscsal erősítse a falba.

Alulról puskatüzelés lobbanik el. A munkásokra golyózápor hull. S utána még sok puska tüze lobban és ropog.

A török puskák lángja két század hason fekvő jani-
cesárt világít meg.

Sortűz felel nekik a falakról.

De a kőmives aláhullt a külső mélységbe.

— Csak belől dolgozzatok! — hangzik a Pető szava.

S a munkások a tüfenkcsiknek meg-megújuló puska-
zása között dolgoznak tovább.

Éjfélkor a kapuőr kürtje szólal meg.

Dobó a puskaporos ládán ül. Fölkapja a fejét.

— No, itt a király levele, — mondja Pető.

Valóban öt perc nem telik bele, két lihegő véres em-
ber áll Dobó előtt.

Mind a kettő török-ruhás. A kezökben lógó véres
kard tanusítja, hogy Eger várába nem könnyű bejutni.

— No, — mondja Dobó, — szóljatok hát.

Varsányi az egyik, aki a mult éjjel ment ki. A másik
Vas Miklós, aki a királynak vitte el az Ahmed pasa levelét.

Varsányi zihál.

— Majd megölték!

Vas Miklós hüvelybe taszítja a véres kardot és leül
a köporos földre. Sárga csizma van a lábán. Lehuzza.
Bicskát vesz elő. Fölfejtí a talpát. Levél van benne.
Nyujtja Dobónak.

És csak akkor bir megszólalni:

— Szemben voltam a püspökkel. Tiszteli szépen a
nagyságos kapitány urat. A püspök úr maga vitte a leve-
let a királyhoz. Itt a felelet.

— A harmadikat megölték, — mondja Varsányi.

— Micsoda harmadikat? — mordul rá Pető.

— Szürszabó Istvánt, a mi katonánkat. Az is ki-
szorult a várból. Velünk akart visszajönni. Dárdával szur-
ták le itt a kapu előtt.

Nagyot lélezgett és folytatta:

— Nem is gondoltuk, hogy itt is találunk törököt a
kapuban. Ahogy ideérünk, megfújom a sipomat. Ahogy

megfujom a sipomat, ránk esik ám tiz török is a kapu mellett. Csihi puhi! Még szerencse, hogy setét volt, meg hogy a kaput mingyárt kinyitották. Istvánt előttem szurták le, alig birtam beugrani.

Dobó ezalatt már feltörte a pecsétet, amely különben is porrá vált már a csizmában, és egy lámpáshoz hajolt. Olvasta a levelet.

Az arca egyre sötétebb. A két szemöldöke már egészen összeér. Mikor a végére jut a levélnek, egyet ránt a fején, és zsebre taszítja a levelet.

Pető szeretné megkérdezni, mit irt a király? Azonban Dobó sötét pillantást vet maga körül, s Varsányihoz fordul:

— Átadtad a levelet Szalkay úrnak?

— Átadtam uram. Tiszteletét küldi. Egész délelőtt irt, és ahány levél, annyi lovas postát küldött széjjel még délelőtt.

— Van még valami mondani-valótok?

— Nekem nincs, — mondja Vas Miklós. A püspök úr igen kegyesen fogadott. Király öfelségénél is szívesen fogadott mindenki, de nekem vágás van a fejemen, szeretnék már a borbélyhoz menni.

— Pető fiam, — mondotta Dobó, — el ne felejtsd holnap: mondd meg Sukánnak, hogy ennek a két embernek a nevét azok közé írja be, akiknek majd az ostrom után jutalmat kérünk a királytól.

— Uram, — mondja a tarkóját vakarva Varsányi, — nekem még van jelteni valóm.

Dobó ránézett:

— Hát az, — folytatta Varsányi, — hogy Nagy Lukács kéreti nagyságodat, tartasson egynehány fáklyást a főkapunál. Haza akar jönni.

— Láncha veretem! — mordul meg haragosan Dobó. Majd megtanitom én őt, mi a késedelem!

Egy puttonos ember sietett föl mellettök a kőmives-
vizzel. Dobó félreállt, s fölkiáltott a kőmiveseknek:

— Keresztbe azt a gerendát, ne hosszába!

És ismét Varsányihoz fordult:

— Azt hiszi talán az a Lukács, hogy a várat kívülről
kell védeni! No de csak kerüljön a szemem elé!

Varsányi az állát vakarja és esennen néz Dobóra:

— Nagyon bánkódik az uram, hogy kiszorult. Nem
is tud hova lenni bújában.

Dobó nyugtalanul járt fel és alá a lámpás alatt.

— Bolondság volna! Mit gondol az az ember? Kü-
lönben akármit izenget, a büntetést el nem kerüli. Még
az éjjel vissza kell fordulnotok. Levelet vizstek újra a
püspökhöz, királyhoz. Vissza birsz menni, Miklós?

Miklós kendőt tartott a fején. Fiatal üde képére bal-
felől patakként csurgott a vér, s a kendője piros volt már
a vértől.

— Vissza, — felelte készségesen. Akkor majd
Szarvaskőn varratom be a fejemet.

XIV.

A romlás napról-napra terjed a falakon. Kőműves munkával már többen is foglalkoznak. Az ör is több éjszakánkint. Másnap, mikor újra megszólalnak a török ágyúk, tiz-öl magasan föcscsenik ki a habarcs a falakból, s az oda lőtt ágyúgolyó benmarad a falban örökre.

— Csak löjjetek! — kiáltja a vén Cecey. Erősítsétek a falunkat vassal.

De a tizedik napon már berakatlan romlásokra is virrad a török. Nem bírták éjjel valamennyit megjavítani.

A második hét végén egy szürös vén paraszt jelentkezett a kapunál. Nem hevesi szür volt rajta. De azért beeresztették.

Dobó a piacon fogadta. Tudta, hogy megint levelet küldtek.

— Hová való kend? — kérdezte haragosan.

— Csábrági lakos vagyok uram.

— Mit keres itt?

— Hát . . . lisztet hoztam a töröknek.

— Mennyit?

— Hát . . . tizenhat szekérrel.

— Ki küldte?

— A tisztartó úr.

— Nem tisztartó úr az, hanem alávaló pribék!

— Hát uram . . . meg kellett hódolnunk. Nem akartunk úgy járni, mint a szomszéd.

— Ki az a szomszéd?

— Drégely vára, uram.

— Levelet hozott kend úgy-e?

— Hát . . . azt hoztam, uram.

— A töröktől?

— Onnan uram.

— Mondta-e kendnek a lelkiismerete, hogy bünt cselekszik, mikor a levelet elhozza?

— Hát . . . tudom is én, mi van a levélben.

— Lehet-e jó abban, ami töröktől jön?

Az ember nem felelt.

— Tud-e kend olvasni?

— Nem.

Dobó az asszonyokhoz fordult:

— Hozzatok ki egy fazék parazsat.

Hozták. Kifordították a földre.

Dobó rávetette a levelet.

— Fogjátok meg ezt a vén hazaárulót és tartsátok a füstjébe. Szagold hitvány, ha olvasni nem tudod!

Aztán kalodába verette és ott hagyta a piacon: lássa a vár népe, hogyan jár, aki a töröktől levelet fogad el.

*

A jelenetnek tanúi voltak a hadnagyok is. A nép is odacsoportozott. Nevették és bámulták az embert, aki könnyezett a füsttől és elkeseredéstől.

— Látod bibást! — mondotta neki a cigány. Minek álltál be postának?

A levél hol vörös, hol fekete lemezekre bomlott a parázon. Mikor vörös volt, a betűsorok fekete cifraságokként jelentek meg rajta. Mikor meg elszenesedtek a lapok, akkor a betűk egy percig izzó vörösön kacskaringóztak rajtuk.

Gergely is ott állt.

Mikor a paraszt ember belépett a kapun, minden ágyú elhallgatott.

A török várta a választ.

— Kapitány uram, — mondotta Gergely, mikor kiléptek a csoportból, — én akaratlanul is elolvastam egy sort a levélből.

— Minek olvastad el? — felelte Dobó vállat vonva. Én nem olvastam el, mégis tudom.

— Hát nem volna érdemes róla beszélni, — folytatta Gergely, — de hogy az az egy sor olyan igazi pogányos volt, nem állhatom meg, hogy kegyelmednek meg ne mondjam.

Dobó sem azt nem mondta, mondd; sem azt hogy — ne mondd.

Hát Gergely folytatta:

— Ez volt a sor: *Vagypedig kész-e a koporsód Dobó István?*

Dobó hümmentett:

— Hát kész. S ha ezzel azt akarja kérdezni, hogy elkészültem-e a halálra? hát erre az egyre megfelelek neki.

Negyedóra mulva fekete koporsó jelent meg a várfalon. A két sarkánál, két vasláncon, két kópja tartotta. A vitézek letűzték a két kópja nyelét a körésekbe.

A török ágyúk erre újra megdördültek.

XV.

Szent Mihály nap estéjén már körülbelül tizenöt nagy szakadék tátongott a falakon.

A külső vár falán volt a legtöbb. A másik nagy törés délkeleten a szeglettoronynál. A harmadik és negyedik dél felől, ahol a kaput beszakították. A magas őrtornyot derékon úgy összelövdözték, hogy nem lehetett érteni, mi tartja? mért nem dől le?

A vár népe már nem győzte a tömést, faljavítást. Előre látható volt, hogy ha mindnyájan dolgoznak is, fele a rombolásoknak betöltetlen marad.

— Dehát csak dolgozzunk emberek!

Dobó éjjélkor felhívta a tisztjeit a templom-bástyára, és világító golyókat lövetett föl a magasba.

— Nézzétek, — mondotta, — azok az erre vonuló földhányások, mint a vakondok, mikor néha a föld színe alatt túr, azok az árkok mind tele vannak katonával.

A törökök valóban azon az éjjelen mind a falak közelebe huzódtak. Látni lehetett mindenfelé a közelben a janicsárok sárga-piros zászlóit, a sátorok között elnyúló ostrom-létrákat, és a zsákvászon janicsár-sátorokat, amelyekben tíz-húsz ember is hált. Az lett akkor már a török gyűrű belső vonala.

— Fiaim, — mondotta Dobó, — ez azt jelenti, hogy holnap ostrom lesz. Háljon mindenki idekünn.

A romlásokba tarackokat és puskásokat állított. Az ágyúkat is a romlások irányába igazította. A falak mellé köröskörül oda volt támasztva minden kópja, lándsa, bomba, csáklya, kasza, ami csak a várban fegyverkészlet volt.

S kezet nyújtott minden tisztjének.

— Fiaim, — mondotta, — tudja már mindenitek a tennivalóját. Aludjatok, amennyit lehet. Az ostromot vissza kell vernünk.

Valami különös morajlás hallatszott ekkor a város felől.

Valamennyiök figyelme arra fordult.

A patak felőli kapunál a Varsányi sípja szólal meg élesen.

— Kaput nyissatok! — kiáltja Dobó.

Növekvő zúgás lenn a városban. Lódobogás. Fegyver-rofogás, csattogás. Magyar kiáltozás:

— Kaput nyiss! Lukács jön!

A kapu őrsége Vajda János hadnagy. Ő mingyárt fáklyát gyújtat, s kitartatja. Hát ott törtet hosszú vonalban a Nagy Lukács csapata, a piacon éjszakázó dsebedsiken keresztül át a vár felé.

— Le a fáklyát! — kiáltja Vajda. A kapu alá!

Mert rögtön látta, hogy jobb azoknak sötétben jönniök.

A hidat azonnal lebocsátották, s az orgonát is felvonták.

— Puskások, dárdások mind a kapu köré!

A mi vitézeink egyik a másik után ugrat be. Nyomukban tolong az üvöltöző török.

S véres dulakodás kezdődik a kapu alatt.

Egy mezitlábás piad macskaként fut fel a hid láncán. A szájában keresztbe fogott handsár. Azt a fáklyatartó ör

megpillantja. Egy perczig farkasszemet néznek. Az őr aztán úgy vágja a pofájába a fáklya tüzes végét, hogy a török hanyatt esik vissza a sötétségbe.

A többi török ezalatt szakadatlanul Allah akbárt üvöltve, egymás hegyin hátán verekedik be a kapu alatt.

— A hidat fel! — kiáltja Dobó.

A puskások lövése dörgi túl a hangját.

— A hidat nem lehet felhúzni! — harsogja le a kapus. Látszik is, hogy tele van törökkel.

Gergely akkor ér oda. Elkapja a fáklyát egy őről, s a mozsárhoz törtet vele. A következő pillanatban lángot okádva dördül el a mozsár, s utcát söpör a hidon rajzó törökök között.

A hid ropogva és nyikorogva emelkedik a taligakeréknyi csigákon. A törököket is emeli fölfelé.

Innen az orgona oszlopai hullanak le, túlhan a hid csapódik fel.

Valami ötven török reked benn a kapu-közben. Azok dühösen forognak csapkodnak mindenfelé, mignem rákásra hullanak a lövéstől, és a dárda-szurásoktól.

Egynehány perc mulva hörgő és vonagló ember-domb marad a sötét kapu alatt.

Dobó már a kapu előtti téren áll.

A fáklyavilágnál huszonkét süvegetlen lovas sorakozik vonalba előtte.

Egy vállas kis ember előlép és megáll Dobó előtt.

— Jelentem alásan, — mondja lihegve, — megérkeztem.

— Lukács fiam! — feleli Dobó a kezében levő véres dárdát eldobva. Láncot érdemelsz a lábadra gézengúz csavargó! Aranyláncot a nyakadra derék jó vitézem!

S megöleli, arcon csókolja a katonáját.

— Hát hogyan jöttetek be?

— Várnunk kellett kapitány uram, míg annyi törököt tudtunk levágni, hogy mindenikünknek jusson egy tur-

bán meg egy köpönyeg. Ki-kirontottunk Szarvasköböl, s ma este már csak két turbán hiányzott. Varsányi ideadta a sipját. És bejöhettünk volna gyöngyen, ha a piacon is lovaság van. De a gyalogság megneszelte, hogy nem hozzájuk tartozunk, aztán ránk támadtak.

— Kik hiányzanak?

A katonák egymásra tekintettek. Az éjjeli világosság csak a fél arcukat világította meg. Valamennyi vérzett. Ruhán, lovon egyaránt piroslott a vér.

— Gábor, — hangzott a szó csendesen.

— Bicskey, — hangzott megint.

— Balkányi . . .

— Soós Gyuri . . .

Dobónak a szeme megakad egy leányhajú kis legényen, aki a sorban hátrahúzódva áll, s a lova nyaka mellé rejti az arcát.

— Balázs! — kiált rá. Te vagy?

A fiú előlép. Féltérdre ereszkedik. Dobó lábához teszi a kezében levő véres kardot, és lehajtja a fejét szótlanul. Balogh Balázs volt, az ő legkisebb apródja.

XVI.

Azon az éjszakán nyolcvan puskás hiján minden katonára alhatott. A falak mellett, szalmán és árkokban háltak. Rajtok és mellettök a fegyver: kard, dárda. Fenn a sövény mellett a puskásoknál a puska a falra fektetve, fölporozva, lövésre peckelve, rongygyal, csepüvel takarva, hogy harmat ne érje.

Minden tíz-húsz lépésnyire ör állott az alvók között. Az ágyúknál is, a tornyokban is. A város felől való oldalon álltak a legkevesebben.

Aki pedig nem volt katona, az mind fenn volt és dolgozott.

A kőművesek mellé Dobó odarendelt minden parasztot, aki csak a várban volt, a mészárosokat, molnárokat, lakatosokat, ácsokat, a négy kovácsot, a két pecéert, de még a cigányt is.

A törésekbe a leghosszabb szálfákat állította be. Föld, deszka és homok s amennyi kő csak lehetett a sebes munka össze-visszaságában, került a törésekre. A bedöntött kaput meg kell hordani földdel, kövel, homokkal, töltött hordóval. Mozsarat eléje, föléje; oldalt tarackot, szakálás ágyút, amennyi jut.

A tüfenkcsik mély árkokban állanak lent, és fel-fel-

tüzelnek, valahányszor a munkások közül valaki a romlásban megjelenik. S kell, hogy megjelenjen, előtünjön, akárhogyan takarják is a fellátást vesszőkassokkal.

A szeglettoronynál Bolyky Tamás tömeti az omladékot. Ott hogy az omladék háromöles, a gerendákat kötelekkel, láncokkal szorittatja össze a borsodi hadnagy. Bajos munka. Ki is kell néha fordulni, s lent a janicsárok mindannyiszor lönek.

Hiába lönek vissza rájuk, hiába szórnak le bombát, azok úgy elburkolták a helyüket földhányással és sövénynyel, hogy csak a puskájok hegye látszik ki.

És hát a várbeliek lámpása világít nekik a célponthoz.

— Fel a gerendákat! — kiáltja Bolyky Tamás.

A parasztok ott állnak a gerendákkal, de azon az éjszakán közülök is hárman kerültek a sebesültek közé.

— Fel a gerendákat! — ismétli Bolyky Tamás.

A parasztok habozva állnak.

A hadnagy föllép a szakadék közepébe, s újra kiált:

— Mozduljatok hát! Ide! Ide!

S a gerendák sebesen szállnak fölfelé. Alul ropog a török fegyver. Fent kopog a kalapács, és zörög, csattog a lánc, amelylyel összecsatolják a gerendákat.

— Ne féljete! — kiáltja a borsodi hadnagy.

S nem mer félni senki.

Egy golyó elcsattan a hadnagy sisakján, s leüti róla a tolltartó ezüstöt.

— Gyorsan, gyorsan! — kiáltja egy szálfát megragadva.

Hozzákapcsolja a láncsal a másik gerendához.

— Tamás! — kiáltja föl Mekksey, — gyere onnan!

Mert a golyó sűrűn kopog a tornyon, s lent egyre ropog a török puska.

— Azonnal, — feleli Bolyky Tamás.

S még egy gerendáért hajol le, hogy fölsegítse.

Marad, meghajoltan, mintha kövé vált volna.

— Tamás! — kiáltja Mekksey megrendülve.

Tamás marad féltérden. A sisak lehull a fejről, hosszú szürke haja előre omlik.

Mekksey fölrohan, s leöleli Tamást a romladék nyílásából. Fektetni a bástyafal belső szögletébe.

— Lámpást ide!

Bolyky Tamásnak viaszszin-fehér az arca. A szakán vér csordul végig, s csöpög a földön fehérítő mészporba.

— Tamás! — kiáltja Mekksey, — tudsz-e szólni?

S könnyezve néz reá.

— Tudok, rebegi Tamás. Küzdjetek... a hazáért...

*

A várban szanaszét lámpások és szöggre akasztott szurok-fáklyák égtek. Dobó lóháton járt egyik töréstől a másikhoz.

Az ókapu fölött álló torony aggasztotta leginkább. A török ágyuk a kaput is bezúzták, a tornyot is megrongálták. A délfelöli oldalon kifeketélt belőle a csigalépcső, s annak is el volt törve négy foka.

A kaput csak be tudják rakni, de már a torony megépítésére nincs idő. Mi lesz ha a tornyot holnap is lövik? Az a torony vigyázó és puskázó hely a déli irányba. Ha ledől, nagy erőssége vesz el a várnak.

Negyven jó puskás drabantot rendel oda. Ott kell hálgniok felporozott puskával, harcra készen.

— Aludjatok! — kiált fel hozzájuk. Elég ha két ember van ébren a külső ablakoknál!

S megfordította a lovát. A szeglet-toronyhoz rugtatott.

— Mi az itt? — kiáltotta. Mért nem dolgoztok?

— Uram, — mondja remegő hangon egy munkás, — ebben a percben lőtték el Bolyky hadnagy uramat.

A lépcsőn akkor hozták lefelé egy kőhordó saroglyán.

A lába lelógott. Két keze keztyületlenül összekulcsoltan a mellvértén. Mekksey a sisakját vitte utána.

— Meghalt? — kérdezte Dobó.

— Meg, — felelte Mekksey szomorún.

— Dolgozzatok tovább! — kiáltotta fel Dobó a bástyára.

S leszállott a lováról. Levette a süvegét. Hozzá lépett a halotthoz és szótlanul, búsan nézett reá.

— Isten veled, Bolyky Tamás. Állj meg az Isten előtt: mutass rá vérző sebedre és mutass le erre a várra.

Hajadonfővel, búsan nézett utánok, míg csak a lámpás el nem tűnt az istálók szögleténél. Akkor ismét a lovára ült, és a palotákraál levő másik töréshez sietett.

Ott Zoltay egy nagy kötéltekercscsel bajlódott, hogy gerendát gerendához erősítve építse be a romlást. Ő maga is segített a kötelet húzni, s közben-közben rákiáltozott az emberekre:

— Úgy húzod, mintha a saját hajadat húznád! Fogd meg Jancsi az irgalmát! Úgy húzd, mintha a török császárt húznád akasztófára!

S a gerendák ropogva feszültek egymáshoz. Az ácsok fölverték a foglaló-vasakat, s föld, kő és homok szaporán hullott, hogy töltse a rést, amelyet a török ágyúk szagattak.

Dobó felszólt Zoltaynak:

— Jer le!

Zoltay eleresztette a kötelet, de még egyszer vissza kiáltott:

— Vaskapcsot rá, mentül többet!

Dobó a vállára tette a kezét.

— Eredj aludni fiam. Holnapra erő kell!

— Csak még egypár hordót . . .

— Aludni takarodj! — rivalt rá Dobó. Egy! kettő!

Zoltay a süvegéhez emelte a kezét, és szótlanul el lépett.

Dobó nem ismert ellentmondást.

Még Fügedyt és Petőt zavarta be Dobó, aztán maga is leszállt a palota előtt. A lovát átadta az ajtónálló őrnek. Bement a szobájába.

A kis földszinti szoba, ahova az ágyúzás óta helyezkedett, zöld cserép függő-lámpással volt megvilágítva. Az asztalon hideg hús, bor és kenyér. Dobó csak úgy állva fölvette a kenyeret és tört belőle egy darabot.

A szomszéd szobából őszhaju gyászruhás asszony nyitotta Dobóra az ajtót. A kezében gyertya.

Hogy Dobót meglátta, belépett a szobába.

Baloghné volt, a Balázs apród anyja.

Ez az úri asszony a bentrekedésekor mingyárt beleilleszkedett a helyzetbe. A kulcsárné dolgát vette át, s ő főzött Dobónak, ő gondoskodott mindenről.

— Hogy van a fia? — kérdezte Dobó.

— Alszik már, — felelte az asszony. A mellén, fején, karján, hat vágás is van. De kapitány úr, kegyelmed nappal nem eszik, éjjel nem alszik. Ez nem tarthat így tovább. Hogyha holnap se jön ebédelni, én magam hordom utána, ameddig el nem költi.

— Nem értem rá, — felelte Dobó a poharát fölhörpintve. Az ágyam meg van-e bontva?

— Három napja úgy van éjjel nappal.

— No akkor ma lefekszem, — szólt Dobó a székre ülve. Nincs nagy sérülés a fiún?

— Bizony a fején hosszú a vágás. A többit a bördolmánya valamennyire felfogta, hála Istennek. Minden tagját könnyen mozgatja.

— Tessék lefeküdni, — mondotta Dobó. Én is lefekszem ma. Pihennem kell. Jóéjszakát!

Azzal a levegőbe nézett, és újra kisietett a szobából.

Az előszobában függött az éjjeli hosszú mentéje. Fölkapta és a tömlöcbástyára sietett. Gergelyt ott találta, amint egy legénynyel nagy bőrzacskót vitetett felfelé.

— Mi az? — szólt rá haragosan, — hát te ébren vagy? Nem megparancsoltam, hogy aludjál!

— Már aludtam, — felelte Gergely. De eszembe jutott, hogy a harmat rászáll az ágyúkra. Száraz port hordatok mindenüvé.

Dobó leszólt a világitó mozsárhoz:

— Tűz!

A mozsár sistergett és eldördült. A golyó lángot hányt a száz ölnyi magasban és pattogott és megvilágította a vár körületét.

A török tábor mozdulatlan a vár körül. Csak az örök ülnek imitt-amott fülíg begallérozottan a csapatok előtt.

Dobó követte Bornemisszát a templombástyára, s nézte hogyan fujja ki a nedves port a gyujtólyukakból, és hogyan hint mindenhova gondosan szárazat. Hogyan nézi meg, helyén áll-e a kanóc? a döröklő-rúd? a porkanál? a golyó?

Dobó aztán ott-maradt. Állt összefont karral a bástya ormán a Baba-ágyú mellett. S a körülötte hallgató nagy csöndességben fölemelte a szemét az égre.

Holdatlan felhős ég. Csak egy kis tisztáson ragyog egynéhány fehér csillag.

Dobó levette a süvegét és térdre ereszkedett. Az égre emelte a szemét.

— Istenem! — mormolta, a kezét imádkozásra illesztve. Te látod ezt a rengeteg rabló, dúló, gyilkos hadat. Te látod a mi kis romladozó várunkat, s benne ezt a maroknyi elszánt népet . . . A te nagy mindenségben kicsi semmiség ez a földi világ. Óh, de minekünk ez a mindenségünk! Ha kell a mi életünk, vedd el uram tőlünk! Hulljunk el, mint a fűszáll a kaszás vágása alatt! Csak ez az ország maradjon meg . . . ez a kis Magyarország . . .

Az arca halvány volt. Szeméből kicsordult a könny. És könnyes arccal folytatta:

— Mária, Jézus anyja, Magyarország védő asszonya! A te képedet zászlóinkon hordozzuk! A te nevedet milliók ajka énekli magyarul! Könyörögj érettünk!

És ismét folytatta:

— Szent István király! Nézz alá az égből! Nézd pusztuló országodat, veszendő nemzetedet! Nézd Egert, ahol még állnak a te templomod falai, és ahol még a te nyelveden, a te vallásodon dicséri a nép a Mindenhatót. Mozdulj meg a te mennyei sátorodban Szent István király, óh borulj az Isten lába elé!

Megrázta a fejét és összekulcsolt kezét az ég felé nyújtva rebegte:

— Isten, Isten! Legyen a szived a miénk!

Az a kis tisztás az égen mintha az ég ablaka volna, s benne a csillagok, fehér gyertyalángok . . .

Dobó megtörülte a szemét s az ágyú fájára ült. Nézett mély gondban, mozdulatlanul a vár alatti sötétségbe.

A török tábor halk morajlással aludt. Százezer ember lélekzetétől remegett a levegő.

Dobó háttal az ágyúnak támaszkodva s könyökölve ült. A feje egyre lejjebb kókadt. Végre a karjára borult, s ott-ültében elaludt az ágyucsövön.

XVII.

Az istálók táján egy éretlen vékony kakas-kikirikelés, nyomban egy vastag kukurikú. A fekete eget halvány szürke szalag választja el kelet felől a domboktól.

Virrad.

Mintha a föld rögei mozdulnának lent. Széles meszeségben halk csörgés támad. Fekete hullámokként mozog a föld színe, s a csörgés morajlás egyre hangosabb. Már egy-egy csengetyüszó is belekeveredik a csörgésbe, egy-egy halk sipszó is. A szürke szalag az éghatár alján egyre szélesebb, a feketeség az ég mennyezetén már átlátszó fátyol.

Már látni a zászlók mozgását odalenn. Már látni a turbánok csoportjait, az égnek meredő vékony létrákat, amelyek ide oda imbolyogva közelednek a vár felé.

A keleti ég gyorsan világosodik. A szürkesség helyét rózsaszín foglalja el, s az oszladozó hideg homályból előmerednek már a vár tetőtlen tornyai és romlott falai.

— Uram, — szól Bornemissza, Dobó vállára téve a kezét.

Dobó megrázkódott.

— Te vagy Gergely?

S annélkül, hogy feleletet várna, lenézett a hullámzó török sokaságra.

— Ébresztőt fuvass!

A bástyakürt megharsant. Nyolc kürt felelt azonnal reá. Fegyverek zördültek. Dobogás és emberszó hangzott egyszerre mindenfelé. A külső vár árcai is meg-elevenedtek. A bástyákon és falakon felsorakozott a katonaság.

Dobó lóra pattant, s a virradat világosságánál vizsgálta, melyik részen, hogy állanak a török dandárok?

A paloták felől való oldalon állt a legtöbb.

— Amint a falra rohannak, a laptákat vessétek alá!
— rendelte Dobó mindenütt.

Kristóf apród a piacon találkozott a kapitánynyal.

Szürke kis török lovon ült, és sötétkék meleg mente takarta.

— Uram, — mondotta, — a páncélt ne hozzam-e ki?

— Ne, — felelte Dobó, — azonnal bemegyek.

De nem ment be. Amint a világosság percenként növekedett, egyik bástyától a másikhöz nyargalt, hogy lássa, mint készülnek.

— Csak a sűrűjére fogtok löni! — mondotta a pattantusoknak. A fő most a tüzes lapta meg a kopja.

Aztán ismét kiáltott:

— Addig a falakra ne hágjatok, míg a török az ágyúkat ki nem sütötte.

A lapták nagy gulákban álltak a romlások közelében. Hetekig készültek azok. Bornemissza Gergely egy belső töltést is rakatott beléjük. A lapták azzal kétszeres erejüvé váltak. Először akkor sülték el, mikor levetették őket, másodsor, mikor kiesett a magvok. Azután percekig égő nagy fehér szikrák szökeltek belőle széjjel, s akinek a ruhájára, arcára pattantak, bezzeg ugrott tőle.

A török olyat nem tudott gyártani.

Kristóf apród darabig várt a palota ajtaja előtt az

urára, azután mikor látta, hogy az egyre sebesebben száguld egyik bástyától a másikhoz, bement a terembe és kihozta, a lovára rakta a mellvértet, karvasat, combvasat, hóna alá fogta a sisakot, és a szeglet-toronynál elébe került Dobónak.

Dobó csakúgy lóháton szedte magára a vasruhát. Kristóf lóháton ülve adta rá a mellvértet, a karvasat, a vaskeztyüket. Azután leugrott a lováról s a lábvasakat szíjjazta fel az urának. Végül az aranyos sisakot nyujtotta föl neki.

— A másikat hozd ki, — felelte Dobó, — az acél-sisakot.

Már akkor olyan világos volt, hogy lent a törökcsapatokat tisztán lehetett látni. A falak alatt az árkokban ezernyi turbán és sisak hullámozott. De még csak álltak. A jelet várták, hogy az ostromot megkezdjék.

Nem sokáig kellett várniok. Amint a világosság annyira megnőtt, hogy a rontások fokait, a kiálló köveket s gerenda-sorokat meg lehetett látni, a török táborban a müezzinek ájtatos ezán-éneklése hangzott egyszerre száz helyen is a vár körül. A rengeteg tábor messzeterjedő zörgéssel borult arcra, s emelkedett vissza térdre.

Mint mikor közelgő zivatar mormol, úgy mormolta a nagy pogány tábor az imádságot:

. . . Allah . . . prófétánk Mahammed . . . bátorítsd meg a szivünket . . . Terjeszd ki győzhetetlen karjaidat... Dugd be tüzet-okádó szereiknek torkát . . . Változtasd ebekké a hitetlen eszteleneket, hogy egymást mardossák halálra . . . Küldj forgószelet földjökre, hogy szemök elteljen porral, s földhöz veressenek . . . Törd össze lábuknak csontját, hogy előttünk meg ne állhassanak . . . Szégyenítsd meg őket dicsőséges prófétánk, hogy följöttük tündökölhessünk, és a te országod örökké virágozzon!

S nagy zörgéssel fölpattantak.

— Bismillah! (Isten nevében!)

A török ágyúk és puskák egyszerre megdördülnek. A vár falai megrendülnek, töltések szerteszakadoznak az odarobbanó temérdek ágyúgolyótól. A bástyák sövényére záporként hull a nyil és a puskagolyó. A levegő puskaporbüdösséggel telik meg. Az eget földet reszkettető dörgeésbe a dobok, kürtök, trombiták lármája, százezernyi török Allah!-üvöltése vegyül.

Az árkokból sáskák sokaságaként ugrálnak elő az azabok, janicsárok, delik, dsebedsik, s mindenféle gyalogtörök. Az ostromlétráknak erdeje száll a megrombolt falak és bástyák felé, s a létrák mögül a nyilak zápora suhog magas ivekben a falakra.

És harsog a török tábori zenekar.

De felülről is lezúdul a felelet. A lefelé irányzott ágyúk lángot, vasat, ólmot és üvegcserepet okádnak oda, ahol a legsűrűbben sokadozik a török. Százak borulnak vérbe, s ingadoznak, dőlnek. De százak tolongnak ugyanabban a percben az elesettek fölé.

A kénbüz gomolygó füstben terjedez a várban is.

Az ostromlétrák belecsattannak a kőbe, a vasba, a gerendákba és szinte futva emelkedik fölfelé a falakon a sokaság. A fejeken paizs. Az egyik kézben szakálás lándsa, a szájban keresztbe fogott görbe kard.

Huszonhét török zászló leng-lobog, vezeti a hadat a létrán fölfelé a paloták mögött a romlásokon.

— *Allah akbar! La illa il Allah! Ja kerim! Ja rahim! Ja fettah!* — viharzik szüntelen a böszült ordítás.

— Falra! Falra! — hangzik fenn mindenfelől.

S a falak megnépesülnek. Csak most indul meg a bomba-hullás. Csak úgy kézzel dobálják alá a sistergő, aztán lángoló s végül durrogó bombákat. A létrák horogvasán csattog a szekerce, a csákány, a fejsze. Némelyik létrán húsz ember is kapaszkodik, mikor leszakad. Egymást törve zuhognak alá, s utcát csapnak a lent nyüzsgőkön. Azonban helyükbe egy perc mulva új hulláma tor-

lódik a fegyveres sokaságnak, s a felkapcsolt létrák mellé új létrák emelkednek.

A szeglet-bástyán, amelynek tegnap este óta Bolyky-bástya a neve, Gergely deák meg Zoltay rendelkezik.

Az ostrom vihara ott még erősebben zúg, mint a másik három törésnél. Mert a szakadék nagyobb. A fel-törekvők is többen vannak.

A bombák százával verik le a mászókat, s oldalt is lőnek rájuk. De nem drága a töröknek semmi élet, mikor annyi van. Csak egyszer be tudjon törni tíz! A nyomában már egymást tolvá óriási folyamként dölne be az egész had.

Hát ember kell a gátra!

A bombák már egy órája verik vissza a szakadatlanul fölfelé erőködőket, de mindig marad létra és a létrán ember, s amint a nagy első létra megfeszült a kőben, a kisebb létrákat egymásnak adogatják fel, hogy a felső párkányra akaszszák.

— Kapjátok fel a létrát! — kiáltja Gergely.

S a török nagy elképedésére nem hogy szaggatnák a létrát, hanem amint felnyujtogatják, odafenn szépen elkapják és felrántják.

Már valami öt létrát elrántottak tőlük, mikor egy sárgarézbe öltözött török úgy kapcsolja fel a magáét, hogy azonnal rá is nehezkedik.

— Huzzátok! — kiáltja Gergely.

S belelöki a létra fokai közé a kopjája végét. Feszíti.

— Segitsetek!

A létra hid gyanánt mered el a faltól. A végén lóg a sárgarézes török. A kezében bojtos hosszú lándzsa. De hogy a levegőbe került, kiejti a pajzsot és lándsát, s két kézzel kapaszkodik az alsó fogba.

Lóg a levegőben.

Alant a sereg üvöltöz.

Gergely szeretné berántani a törököt. Nincs idő rá.

Egy prémes sapkájú azab szökik fel a másik kis létrán, azzal kell elbánnia.

— Fordítsátok le! — kiáltja a létrát húzó négy legénynek.

Azzal felkapja a kopját. Vállon döfi az azabot. Az azab egy minutumot ingadozik, miközben a karját végigpirosítja a vére. Aztán hanyatt homlok zuhan le, s magával sodor valami tízet a feltörekvőkől.

Ezalatt a legények is megfogadják a szót: egyet fordítanak a létrán. A rézpáncélos töröknek választania kell: a karficamodás, vagy a levegőben való húsz-öles repülés között.

Az utóbbit választja.

Egy török dobos, aki cipó forma dobot zörget lenn, valami tíz ölnyire a faltól, éppen a fejére kapja a rézembert, s vele együtt terül a holtak közé.

De mi ez az ezrek között!

Egy krokodilus-bőr paizs emelkedik futva fölfelé. Alatta a törököt nem lehet látni. A sima paizson elcsuszik a kopja hegye. A ravasz török bizonyára a sisakja hegyéhez kapcsolta a paizs közepét. Akármerről szúrják, csak elbillen a paizs, s levegőt szűr a kopja.

Gergely egy hoppra ott-terem.

— Így kell azt!

A vastag végét fordítja előre a kopjának, s végig recsent vele a krokodilusos törökön. A török fejjei hull vissza.

S ekközben szüntelen hangzik az üvöltés:

— *Allah akbar! Ja kerim! Ja fettah!*

Olykor magyarul is:

— Adjátok meg a várat!

— Nesze! — feleli Zoltay.

S rettentő csákányütéssel lyukaszt át pajzsot, sisakot és koponyát.

Ő a falszakadék tulsó végén csak csákánynyal dolgozik.

A fal derékig takarja. A kopjával való munkát a legényeinek engedte át. Ő maga ott áll egy boronafal fölött, ahova könnyü létrát akasztani, s ahol létra létra mellett áll, és sűrűn nyüzsög fel a fegyveres sokaság.

Egy-két létrát eltöretett, de aztán nagyot kurjant:

— Csak a fejire fiúk!

S ő maga is legelőbbre állt, hogy személyesen fogadja az érkezőket. A páncélja acélból való. A csákánya nyele olyan hosszú, mint a bot.

— Gyere csak, füstös, gyere, egyem azt a szép bornyszájú pofádat! — biztat egy feketeképű szerecsent, aki nádból font könnyü kerek paizszsal rugtat fölfelé, s a paizs mögül ki-kivillantja a szeme fehérét.

Amint egy ölnyire ér, golyóként összeguborodva halad tovább. Az a szándéka, hogy a létra felső fokán hirtelen kirugódva belevágja a lándsát Zoltayba, s fenn teremjen az ormon.

Az egri kerület annak van igérve, aki elsőül tüzi ki a diadal zászlaját. A török hadban nincsenek méltóságok. Mindenki a közemberségen kezdi, s minden úr a maga erejéből emelkedett úrrá.

Hát szökdécsel fölfelé a fekete párduc. A nyomában egy nagyszakálú dsebedsi tajtékozó szájjal üvölti az Allah akbárt. Az övszíjában hátul rövidnyelű lófarkas zászló. A szájában keresztbe illeszti a széles meztelen jatatágot.

— *Allah akbar! Ja kerim! Ja rahim!*

Zoltay lerántja a sisakrostélyt. Éppen jókor. A szerecsen egyenesre rugódva dőfi fel a lándsát, s beletöri a hegyét a sisak álladzó gombjába.

Abban a pillanatban rácsattan a csákány, s a szerecsen a létráról a levegőbe dőlve fejjel hull alá.

Ott a szakálás, aki alatta volt. Annak nem lándsa

van a kezében, hanem láncre kötött szöges buzogány. A buzogány feje láncon lóg.

Zoltay elkapja a fejét az ütéstől, s úgy vág vissza a csákánynyal, hogy a szakálás török keze eltörik, félrelettyen.

A török darabig félkézen lógva ordit, de egy második ütés elnémitja. S a nagy test az élöket lesöpörve gördül le a létrán.

— Tisztelem a prófétádat! — kiáltja utána Zoltay.

A törökkel való beszéd meg van tiltva, de Zoltay a harc hevében megfeledkezik róla. Ő bizony nem bir annélkül harcolni, hogy egy-egy mondással ne kísérje minden ütését. A mellette küzdő legénység hevét nagyban fokozzák a rikkantásai.

— Üsd fiam János! — kiáltja egynek oldalt, — üsd mintha tüzes mennykő volnál!

— Mit vársz! — kiáltja a másiknak. Talán azt várod, hogy megcsókoljon?

Aztán, hogy ő eléje tolakodik ismét egy acélinges turbános gureba, odakiált a mellette állóknak:

— Így tapintsatok rá!

A nyakát találta. A vér fölpreckel a falra, s a gureba oldalt forogva hull lefelé.

— Hullj a pokol fenekéig! — kiáltja utána.

A nap már kisütött, amennyire a várbeli ágyuk füstjétől látható. De olykor, hogy a szellő félrekapja a füstöt, látni amint vakító csillogással özönlik a sok acélpaizsos, aranygombos zászlókat hozó ellenség.

Dobó lóháton nyargal egyik ostromlott helyről a másikhoz. Itt ágyút irányoz, amott a sebesülteket hordatja. Tömet, lövést sürget. Kopját, lándsát hordat oda, ahol a fegyver fogytán van. Biztat, dicsér, korhol. Két apródját minduntalan futtatja az álló sereghez, amelylyel Mekcsey a belső várban rendelkezik.

— Száz embert a palotákhoz! Ötvenet a Bolyky-bástyára! Ötvenet az ókapuhoz!

S a csapatok félórai harc után felváltódnak. Izzadtan, véresen, puskaportól bűdösen, de lelkesülten vonulnak be pihenni a vár két kocsmája elé, s dicsekedve beszélnek a még nem harcoltaknak a hőstetteiket.

Azok pedig égnek a harci vágytól. Mekksey titkon maga is dühöng, hogy nem harcolhat, hanem ott kell ácsorognia a vár udvarán, s meg kell elégednie azzal, hogy a Dobó izenetére fel-felmozdit egy-egy csapatot, s biztató szóval látja el őket:

— A haza sorsa van fegyvereteken!

S azok kipirult arccal, rohanva sietnek.

A török a bástyákon pihent erőket talál magával szemben.

Már iszamósak az ostromlétrák a vértől. A létrák körületén biborszínű a fal. Lent a halottak és haldoklók vonagló véres dombok. De lent új meg új ezrek hágnak a halottakra. Szólnak a kürtök, ropognak a dobok, harsog a tábori zenekar, s a szakadatlan Allah üvöltésbe belevegyül fent a harci rikoltás, lent a lóháton nyargalászó jaszaulok parancsosztó kiáltozása, az ágyúbömbölés, a puskadörgés, bombaropogás, paripák nyerítése, haldoklók hörgése, létrák recsegése.

— Mondd meg a prófétádnak, hogy ezt Zoltay vágta! — hangzik a bástya füst-fellegéből a kiáltás.

Állati üvöltés és mozsárdörgés nyomja el a vitéz kiáltásait. De a körülötte nyüzsgő alakok és fegyverek gyors forgása láttatja, hogy a legénység ott keményen dolgozik.

A napot füst homályosítja el. A vár körülete is gomolygó füst, amelyből ki-kitündöklök egy-egy sisakos török hadtest, előbarnálk egy-egy sor puskaport hordó teve, s fel-fellobognak a zászlók és boncsokok.

Az ókapu bástyájánál váltakozik a legtöbb ember.

Pető Gáspár intézkedik ottan. A török mázsás kögolyókkal szaggatja a falat és palánkot, valahányszor a létrák erdeje megritkul.

A betömött kaput csáklyákkal és ásókkal szedte szét a török, s az orgona oszlopaiból már hármat kitört.

— Ötszáz! — kiáltja Dobó Kristófnak.

S Kristóf fordítja a lovát: száguld ötszáz emberért. Ez csaknem az egész tartalék.

Mekcsey fölcsatolja a sisakját, s tizedmagával futva indul az ókapu felé. Ha betörnek, megkezdődik az ő munkája is: a belső vár védelme.

S a kapu alatt, meg a kapu bástyán úgy hull a török, mint a légy. A toronyból a mi puskásaink folyton lövöldözve rogyasztják őket halomra. Pető Gáspár mennydörgő szava hangzik minduntalan:

— Utánam fiúk! Ne hátrálj! Két kézzel, a teremtésit neki!

S ő maga immár derékig vérezen üt vág, hol karddal, hol csákánnyal, hol kopjával.

Mikor meggyérül a létrák népe, vizért kiált! Az aszszonyok ott hordják a bástya alatt korsókban és fakupákban.

Pető felkap egy fakupát. A sisakrostélyát feltaszítja. Iszik oly mohón, hogy kétfelől patakként csurog a páncéljára a víz; csurog tovább ki a páncélból a könyökén, térdén, sarkain, mint a kútcsőből. De ő nem törődik ezzel dühében és szomjában. Addig iszik, míg csak egy cseppig ki nem issza.

Ahogy leveszi a kupát a szájáról, látja, hogy egy török fenn ugrál a falon. Egyik kezében boncsokot tart. A másikkal vagdal veszettül. S utána fellükken a másik török-fej, meg a harmadik.

— Haj! az apátok irgalmát! — rikolt Pető.

S berántja a törököt a lábaszáránál fogva. Lehempe-

reg vele a lépcsőn. Fogja a nyakát, mikor megállapodnak. Veri archa a vaskeztyűs öklével.

Azután újra felugrik. Ott hagyja a félig megfojtott törököt a lent forgolódó paraszt népnek. Ő maga visszahamarkodik a bástyára. Űt, vág gyors kézzel egy pillanatban hatfelé is.

De hemzseg a török a falon. Egy akindsi már a toronyra is feljutott. Kitüzi a zászlót. Lenn viharos diadalordítás üdvözli a zászlót. De nem leng az ott két percig se. Odarohanó vitézeink a további feltolakodókat agyalják. Egy rozsdás-sisaku magyar vitéz már macskaként kúszik az akindsi után az oromra. Megveti a sarkát egy köben s irtózatossá csapást mér. Levágja a zászlós török karját úgy, hogy a kar a zászlóval együtt visszahull.

— Ki vagy? — üvölti Pető örömmel a fal alatt.

A vitéz megfordul és büszkén kiáltja vissza:

— Komlósi Antal a nevem!

A paloták felől nyargalva jön a kis Balázs apród. A fél feje be van kötve fehér kendővel. De azért csak úgy röpköd, mintha semmi baja se volna.

— A palotánál kiszakadt a tömés! — kiáltja.

— Száz embert! — feleli Dobó.

S míg a fiú Mekcseyhez nyargal, ő maga előre hajoltan száguld a palotákhoz.

A török kiszakította a tömést. A gerendák és boronák úgy állnak ki a falból, mint a sült halból a gerinc. A falon mászó török nép sűrűsége, mint a veres hangyáké. Dobó felugrik a fal tetejére. Egy török fejét kettéhasítja. Egyet lábbal rúg vissza le. És lekiált:

— Döntsétek ki a gerendát!

Addig befelé huzták csákyákkal. Dobó szavára kifelé löditják egyszerre.

A gerendák magukkal söprik létrástól az üvöltő pogányokat. Nagy lyuk tátong utána a falon. Mindegy: egy-

két öllel feljebb vagy lejjebb, küzdeni kell a feltolakodók ellen.

A magyar zászlót leüti egy golyó a falról. Kihull a törökök közé. Ime mire jó a nagy falszakadék: egy magyar katona kiugrik rajta, szembe csap egy törököt, s beragadja a zászlót, mielőtt hozzá vághatnának.

— Látlak fiam Török László! — kiáltja örömmel Dobó.

Ágyúgolyó csap a falba, s köporral vèti tele a katonák szemét. Dobó előtt egy testes kis ember hanyatlik a falhoz, s dől el a fal hosszában. A sisak leesik a fejéről, s Dobó lábához gurul.

Dobó kitörli a szemét, s ránéz: András fekszik ott, az egri bíró. Kezében görcsösen szoritja a vértől pirosló kardot.

De im mind a két apródja fut az ó-kapu felől. Egy pillantás az ókapu tornyára: ott leng a lófarkas török zászló, egy, kettő, öt, tiz is.

És a torony résein befelé ropog a puska. A janicsárok meg kívülről mászszak a tornyot. Nagy lengő piros zászlót visz az egyik a foga között, hogy a torony legtetéjére kitűzze.

A vár belsejében rémület morajlik át. A vár körül százezer török diadalüvöltése reszketteti meg a levegőt.

A magyar arcok elsápadnak.

Dobó lóra ugrik, s a templom-bástyára nyargal. Az ágyúkat a torony derekának irányozza. S mig a janicsárok valami háromszázan, diadallal rajzanak a tornyon, három ágyút egyszerre eldördít.

A torony meginog. Nagy robbanással ledől. A mészpor fellegként csap fel az omladékból; s a kövekből csordul a török vér, mint szüreti sajtóból a bor.

A többi, aki betolongott a kapun meg a falakon, ez égszakadás földindulásra rémülten fordít hátat, s nem telik belé öt perc, üresek az ostromlétrák.

Csak a holtak és haldoklók véres sokasága borítja kívül-belül, az ókaput és a környékét.

Dél felé a többi helyeken is megszűnik lassankint a harc. Ezrével hever a holt és sebesült török a falak alatt, s a levegő reszket a sebesültek szüntelen hangzó *ej vá! és meded!* kiáltozásától. Mint a birkabögés.

A jaszauloknak nincs semmi hatalmuk többé, hogy az napon rábirják a katonaságot a további ostromlásra.

De a vár piaca is tele van sebesültekkel.

A borbélyok és asszonyok ott forgolódnak valamenynyien vizes tállal, gyolcszal, tépéssel, timsóval és árnikával a sebesültek körül.

Akinek keze vagy lába van ellőve, azt kapják először munkába. Bekötik úgy ahogy tudják. A többinek egyelőre meg kell elégednie azzal, hogy az asszonyok mossák a sebüket. Nagyobb rész némán állja a szenvedést, s várja míg sorra kerül. De némelyek keservesen nyögnek.

— Istenem, Istenem! — sírja egy fiatal katona. Arany Mihály nevű egri puskás, — a félszemem kilőtték.

S véres arcára szorítja az inge ujját.

Pető ott ül egy paraszt-szűrrel letakart szalmaszéken a többi között. A lábikráján akkora a seb, hogy tócsába gyülik a szék alatt a vére.

— Ne óbégass Miska! — kiált a katonára. Inkább félszemmel élj az egri várban, mintsem hogy két szemmel akaszszon fel a török!

S a fogát összeszorítva állja, hogy a borbély árnikával mossa az iszonyu sebet a lábán.

A holtak ott hevernek már rendben a templom ajtajában.

Dobó leszáll a lováról és leveszi a sisakját, úgy megy végig könnyes szemmel köztük.

Az egri bíró is ott fekszik. Ősz haja be van pirosodva vérrel. Portól lepott fekete csizmáján is látszik egy lövés vérfoltja. A két fia ott térdel mellette.

A katonák egyrésze ott ül füstösen, rongyosan, izzadtan, véresen a piacon. A két zászlótartó kétfelől. Dobó odaszól Balázs apródnak:

— Hozd ide a város lobogóját!

S a város kékvörös zászlóját leszakítja a nyélről, s ráteríti az egri bíróra szemfedőnek.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ÖTÖDIK RÉSZ.

HOLD-FOGYATKOZÁS

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I.

Szarvaskő kapitánya ott állt napestig a vára tornyában, és hallgatta hogyan dörög az ágyú Eger felől.

Szarvaskőn szépen sütött az őszi nap. Az erdő alig egy pár napja indult sárgulásnak, s hogy eddig mindennap esett az eső, s minden éjjel tiszta volt az ég, a fák alja és a patak mente újra kizöldült. Mintha nem is ősz volna, hanem tavasz.

Szarvaskő annyira van Egertől, mint Isaszeg Gödöllőtől, vagy Siófoktól Füred a vizen át. Csakhogy hegyek között áll; hegy hegyen Felnémettől Gömörig, csak egy keskeny kanyargó út viszen odáig.

Mikor reggelenként az ágyúk megdördültek, a felhő megsokasodott, megsötétedett az égen, s egy óra nem telt belé, hullt az eső. Néha szennyes eső is hullott. Odáig elvitte a szél a felhőbe belekeveredett füstöt, s mintha a mennybéli kéményseprők mozdóvizét öntenék alá, úgy bemocskolta olykor az eső a szarvaskői falakat, az udvart, a sziklákat, és a várkapitány úr őszirózsáit.

Szarvaskő olyanféle kis vár, mint Drégely volt. Magas palakő-sziklán épült. S mintha a feltornyosult sziklák tetejét faragták volna ki várnak, olybá tünt fel annak, aki először látta. Dehát kicsiny volt. Mindössze három ház

fért el rajta, s udvara csak annyi, hogy egy kocsi megfordulhatott benne. Hát inkább vadászkastély volt az. Menedéknek csak abban az időben lehetett használni, mikor még az ágyút nem ismerték. Történetünk idejében már legfeljebb arra jó, hogy pihenője legyen az Egerbe vonuló csapatoknak, s hogy postaállomás legyen, mikor Egert ellenség szállja meg.

Ha Eger megdől, Szalkay Balázs uram lóra ülhet a maga negyvenkilenc katonájával és mehet az északi megyékbe a rokonaihoz, — hacsak úgy nem akar tenni, mint a haragos Szondy, vagy mint Nyári Lőrinc a szolnoki kapitány, aki ennek a hónapnak a negyedikén, egymaga állott ki a százezernyi török ellen a vár kapujába.

Hát ott állt a jó Szalkay Balázs a toronyban. Sarkig érő, vargányaszínű galléros ősz menté volt rajta, s rókaprémes kucsma a fején. Aggodalommal meresztette nedves kék szemét arra a magas hegyre, amely az Eger felé való látást elfödte előle. Egert nem láthatta, hát nézte a hegyet. Ha másfelé nézett volna, akkor is hegyet látott volna, mert a hegyek olyan közel vannak, hogy egy jó puskával akármelyik hegyoldalban legelő özre rálőhetne.

A vár alatt egynéhány házacská, s az Eger patak.* A patak mentén köves kocsiút.

Hát állt Szalkay uram a toronyban és nézte a semmit. Csöndesség környékezte. Nem csoda, hogy Balázs uram majdnem hanyatt is esett, mikor egyszerre a háta mögött álló ör belerikoltott a kürtjébe.

— Jönnek, — mondja az ör mentegetődzve, mikor látja, hogy az ura megrettent a váratlan kürtszótól, s a kezét pofonra emeli.

— Bivaly! — ordít reá Balázs úr, — mit kürtölsz a fülembé, ha itt vagyok! Tulok!

Lepillant a sziklákon fölkanyarodó ösvényre, hát két

* Ma kicsike falu áll a jobbágy házak helyén, s a falu arról nevezetes, hogy egész télen át nem látja a napot.

lovast lát maga alatt. Úrfélék. A kisebbik talán apród. Messziről jöhetnek, mert mögöttük a nyereg motyóval van megrakva. A vállukon kurta puska. Mind a kettőn kengyelig érő mente.

— Ezek nem Egerből jönnek, — tűnődik fenhangon Szalkay.

— Talán Vas Miklós, — véli a toronyőr.

Kap az ura szaván, hogy az előbbi ostobaságot feledtesse. Azonban rossz napja van: Balázs urat megint ellobbantja a boszuság.

— Már hogy jönne Vas Miklós te toklyó! te bivalybornyú! Azt hiszed, hogy annyira van Bécs mint Apátfalva! Apád csutorája, te öszvér!

Mióta Egert vívta a török, mindig ingerült volt a jó ember. Most meg hogy a kürtszótól való megrettenését szégyelte a szolgája előtt, majd felfalta.

Az őrvörös volt röstelkedésében. Nem mert többet szólani. Szalkay uram fogta a kardja markolatát, s leindult a csigalépcsőn, hogy megnézzé miféle madár jött? Mert két nap óta mindig csak mentek innen. Jönni nem jött senki.

A vár udvarán egy fiatal merész-tekintetű s halvány arcu legény állott. Se bajusza, se szakála. A két lovat mögötte az apródféle fiú fogta. A legény ahogy meglátta a gazdát, eléje ment. A süvegét nagy lendítéssel levette, s meghajolt:

— Bornemissza egri főhadnagynak az öcscse vagyok. A nevem János. Ez a fiú meg Réz Miklós diák. A várban van az ő bátyja is.

Szalkay kezét nyujtott Bornemissza Jánosnak. A másíknak nem. Gyakorlott szeme megismerte, hogy amaz nem úr.

— Isten hozott, — mondotta. A bátyádat nem ismerem. De ha találkozok vele, megcsókolom. Kedves vendégem vagy.

És szives kézmozdulattal intett az ajtó felé.

— Köszönöm, — felelte az ifju. Nem vendégül jöttem, csak egypár kérdésre. Azt szeretném tudni, mi a hír Egerben?

Szalkay vállat vont és Eger felé intett:

— Hallhatod!

— Hallom, hogy ágyúznak.

— Már tizenkilencedik napja.

— Erős a vár?

Szalkay megint vállat vont:

— Erős a török is.

— Van elég katona?

— Ezer kilencszáz harmincöten voltak tizedikén.

Azóta folyton lövik őket.

— A király nem küldött segítséget?

— Eddig nem.

— A püspök?

— Az se.

— De várnak?

— Várni várnak. De ne beszéljünk olyan sokat öcsém. Jer és pihend ki a fáradságodat. A lovadról látom, hogy kora hajnalban indultál.

Látszott Balázs uron, hogy az érkezettnek szapora kérdései ott a vár udvarán állva nem kedvesek neki. Ő maga is rég az asztalhoz kívánczolt már, és csak az ostrom morajlása tartotta odakünn. Az idő már délfelé jár, és még nem is reggelizett.

— Uram, — mondotta a jövevény az ajtóban, — az a fiú, aki velem jött, teológus diák.

— Diák? Hát akkor . . . Hé diák! — kiáltott félvállról.

Szobát adott a vendégeinek, s illatos mosdóvizet. (Varsányi hozott neki a török táborból holmi rózsaoajat. Azzal akart dicsekedni.)

Mikorra a vendégei bekerültek az ebédlőbe, már fel volt terítve, sőt a sült nyúl is ott párolgott az asztalon.

— Megint nyúl? — förmedt Balázs úr a szakácsasszonyra.

S hogy a két ifju belépett, mentegetődzött:

— Mink most mindig nyúllal élünk. Az egri nyulak mind felhuzódtak errefelé a lárma elől.

Bornemissza, hogy levetette a mentéjét, testhez álló meggyoszint kamukában jelent meg az ebédlőben. A diákon csak kenderszövetű ruha volt. Mind a kettőjük derekán egyforma szíjjöv, s az övön hajlott magyar kard.

Az asztalon nem volt más evőszer, csak kanál. Abban az időben mindenki a maga késével evett. A villát csak kint a konyhában ismerték.

A két vendég is a derekához nyult. Ott függött mind a kettőnél a zsebkés. Az idősebbiké gyöngyházás nyelű, aranyos. A diáké csak afféle fejevári fanyelű bicska.

— Szeretem én a nyulat, — felelte Bornemissza János. És ez remekül van megkészítve. Nálunk másképpen csinálják. Vajjon az én bátyámról tud-e valamit kapitány uram?

— Másképpen? — kérdezte Szalkay.

A nyúl iránt jobban érdeklődött.

— Másképpen, — felelte Bornemissza János. Nálunk borban mossák meg a nyulat, aztán egy kis vízzel tesz fel a tűzre. Kenyérszeletet is raknak belé, s azzal főzik. De vigyáznak rá, hogy a lé el ne sutorogjon. Mikor a lé forr, elveszik a tüztől, kiveszik a húst, és a levét megsűrítik. Következik a megszürt lébe a szegfű, a bors, a sáfrány meg a gyömbér. De vajjon megtudjuk-e még ma, hogy a várban mi történt? Vajjon az én szegény bátyám nem halt-e meg?

S a szeme könnybe lábadt.

— Hát ecetet nem tesztek hozzá? — kérdezte tovább Szalkay, annélkül hogy fölpillantana.

— Dehogynem, de csak a végén, mikor másodszor kerül a nyúl a lébe. Nekünk még ma Egerbe kell jutnunk.

Szalkay végig leszopta a nyúlcomb csontját, aztán kocintott a vendégeivel.

Azok nem ittak bort.

— Hm, — mondotta Szalkay.

Megtörülte a bajszát az asztalkendőbe, és rájok nézett s megint azt mondta:

— Hm.

Darabig hallgatott. Egyszer aztán felkönyököl az asztalra, és megszólal:

— Az egri várba?

— Oda, oda, — feleli szintelen arccal Bornemissza János. Még ma este.

— Hm. Azt szeretném tudni hogyan? Úgy-e mint a madár? Vagy úgy mint a kísértetek: kulcslyukon?

— Mint a vakondok édes bátyám.

— Vakondok?

— A várnak földalatti útjai vannak.

— Földalatti útjai?

A fejét rázta.

Bornemissza János a kebelébe nyult, és kivett egy pergamen-lapot. Letette Szalkay elé.

— Ihol van: ezek a vörös vonalak.

— Tudom, — biccentett Szalkay a rajzra pillantva. Ezek ugyan itten itt vannak, de ottan nincsenek ám ott. Még Perényi idejében belőtték valamennyit.

— Belőtték?

— De be ám. Mikor Perényi ketté szakította a Szent-István király templomát, ráakadtak az alagutakra, s valamennyibe beleágyúztak. Beomlott mind. Nem magyar csinálta azokat az utakat. A magyar ember nem gondol szökésre, mikor várat épít.

— Bizonyos ez? — kérdezte a vendég.

— Olyan bizonyos, mint az, hogy itt ülünk.

— Dehát kétségtelenül bizonyos? Honnan tudja kegyelmed, hogy olyan nagyon bizonyos?

Szalkay vállat vont.

— A Dobó követei hozzám járnak. A török táboron keresztül jönnek-mennek. A minap egyet le is szurtak közülök. Ha volna csak egy út is, gondolod, hogy nem azon jönnének?

Az ifju Bornemissza elgondolkodva hallgatott. Végre fölemelte a fejét:

— És mikor jön a követ, vagy mikor megy?

— Hát most is van kint kettő! Vas Miklós az egyik, Szabó Imre a másik. Bécsbe küldötte őket Dobó a királyhoz.

— És mikor térnek vissza! Mikor mennek be a várba?

— Vas Miklós talán egy hét mulva, Szabó talán két hét mulva. Minden héten megy innen a követ.

A kérdező szemét elborította a könny. Sápadtan és könnyes szemmel nézett maga elé.

Szalkay felhörpintette a poharát. Megint hümmentett egyet. Aztán hátrahanyatlott a karosszékekben, és a szeme szögletéből nézve szólt csöndesen:

— Hallod-e te Bornemissza János! Úgy nem vagy te János, mint ahogy én nem vagyok Ábrahám. És úgy nem vagy te az öcscse Bornemisszának, mint ahogy én nem vagyok az eгри püspöknek. Asszony vagy te húgom, akármilyen dolmány van is rajtad; az én szememet meg nem csalod!

— Bocsásson meg Szalkay uram, — felelte a jövevény fölkelve. Nem azért titkoltam kegyelmed előtt, mintha meg akarnám téveszteni, hanem hogy engem ne tartóztasson az utamban. Én Bornemissza Gergelynek a felesége vagyok.

Szalkay fölkelt és meghajolt:

— Szolgálatára állok hugomasszony.

— Köszönöm. Hát most már elmondom, mért jöttem? Az én jó uramnak van egy török talizmánja. Az, akié volt, ellopta a mi kis fiunkat, s idehozta Egerbe. Azt gondolta, hogy a talizmán az uramnál van. Nézze, ez az.

S az asszony a kebelébe nyult, és kivette a zsinóron függő remek török gyűrűt.

— Szép, — mondotta Szalkay a gyűrűre bámulva. Az asszony folytatta:

— Darabig a soproni katonákkal kerestettem a törököt, de hogy azok nem találták, magam jöttem utána. A török babonás. Az a talizmán mindene. Ha lehet, megöli az uramat. Ha nem lehet, megöli a fiamat. Hiszen ha az uramnál volna a gyűrű, akkor talán még beszélhetnének egymással. Az uram kiadná a gyűrűt, a török beadná a gyermekeit.

Szalkay a fejét rázta:

— Kedves hugomasszony: az egriek megesküdtek, hogy a törökkel szót nem váltanak, semmiféle izenetet tőlük el nem fogadnak. Aki pedig törökkel szól, vagy velök izenetet vált, az akár tiszt akár közember, halál fia.

A fejét vakarva folytatta:

— Ha csak tegnap ért volna ide hugomasszony. De ki tudja, bejutottak-e?

Nagy Lukácsra gondolt a kapitány.

— Most már mindegy, — felelte az asszony. Nekem be kell jutnom még ma! Én nem esküdtem meg, hogy a törökkel nem beszélek.

— Dehát hogyan gondolja? Hiszen csak nem verekednek át ketten a táboron?

— Álruhában megyünk.

— Ha álruhában mennek, a várból lövik agyon.

— Felkiáltunk.

— Akkor meg a váron kívül a töröknek a kezébe esnek. A kapuk be vannak rakva. Lehet, hogy ma már kövel is.

— Hát a Dobó követe hogy megy be öt nap múlva?

— Életveszedelemmel. Az bizonyára tudja: melyik kapun várják. Annak van súpja, jelszava. Az tud törökül. Azt kell megvárniok, ha éppen mindenképpen bele akar-
nak rohanni a veszedelembe.

— És ha én fehér kendővel megyek! Ha azt mondom, hogy egy Jumurdsák nevű tisztet keresek?

— Kegyelmed szép és fiatal. Ha fiúnak nézik is, épp olyan értékes, mint ha nőnek ismerik. Az első katona, aki megfogja, beköti a maga sátorába.

— De ha én egy tisztre hivatkozom.

— Kétszázezer ember van ott. Nem ismeri az mindenik névről az összes tiszteket. Nem is egy-nyelvűek. Perzsák, arabok, egyiptomiak, kurdok, tatárok, szerbek, horvátok, görögök, örmények, — ezerféle népség. A tiszteiket is csak a maguk dandárában ismerik névről. De az a név is nem a tiszteké, hanem maguk csinálják. Ha például nagyorru a tiszt, akár Ahmed annak a neve, akár Hasszán, azt ők maguk között Nagyorrunak vagy Elefántnak hívják. Ha vereshaju, akkor Mókus a neve, vagy Vörösrez. Ha sovány és hosszulábu, Gólyának mondják. És másefféléképpen. Mindenkinek az a neve ottan, amiről testileg legkönnyebben meg lehet ismerni.

A nő lecsüggesztette a fejét.

— Hát tanácsoljon valamit Szalkay bátyám.

— Az én tanácsom az, hogy várjunk meg egy be-
menőt. Akár Vas Miklós lesz az, akár más, kegyelmed odaadja neki a gyűrűt és az beviszi. Akkor Bornemissza uram majd kitalálja, hogyan beszéljen a törökkel?

Ez valóban bölcs tanács volt. De haj, a szenvedőn lüktető anyai szív nem ismeri a *majd* szót. Ő csak a gyilkot látja, amely a szerettei fölött lebeg. Az elé kell pajzsot tartania mielőbb!

Éva kiterjesztette a vár rajzát, és hosszan belemerült annak a szemlélésébe.

— Ha a várat még a magyarok bejövetele előtt építették, — szolt aztán a fejét fölemelve, — a mostaniak nem is tudhatják, mi van alatta. Ime itt a templom s innen ágazódik széjjel három földalatti út. Ezeket csakugyan belőhették. De itt a negyedik út, ez a mostani palota alá viszen, s messze van a többitől. Ezt nem találhatták meg akkor, mikor a Sándorbástyát építették. Vagy tudták, vagy nem. Hol ennek a bejárata, Miklós?

S a fiú elé tolta a papirost.

— A téглаégető kemencéknél, — felelte a fiú egy percnyi szemlélet után.

— Van efféle ottan? — kérdezte az asszony Szalkayt.

— Van, — felelte Szalkay. Északkeletre van a vártól.

A fiú olvasta a mákszemnyi apró írást:

Északkeleten téglakemence. Lapos kerek kő; diófától tíz lépés délre. Ez a bejárat.

— Van ott diófa? — kérdezte ismét az asszony.

— Én bizony nem emlékszem, — felelte Szalkay. Életemben egyszer jártam ottan, még Perényi idejében.

— És a téглаégető messzire van a vártól?

— Nincs messzire. Negyedóra talán.

— Akkor ott is van török.

— Bizonyosan van. Ha egyéb nem, a had kísérő népe: a pásztorok s máseffélék.

— Adhat valami török ruhát kegyelmed?

— Van.

— Deli-köpönyege is van?

— Az is van, de csak egy. Hanem biz az végig van hasítva.

— Összevarrom, — felelte az asszony. Egyszer már utaztam delinek öltözötten. Nem gondoltam, hogy valaha hasznát látom.

Kezét a homlokához emelve gondolkodott. Egyszer-csak felpattant.

— Nem, — mondotta, — nem maradok addig se,

mig bevarrom a köpönyeget. Még így jobb lesz. Köszönöm a szives vendéglátást.

S azzal odanyujtotta a kezét a kapitánynak.

— Dehát csak nem . . .

— Indulunk azonnal.

A kapitány fölkel és elállta az ajtót.

— Nem engedhetem! Ilyen vaktában belemenni a veszedelembe . . . Örökre vádolnám érte magamat.

Éva elszontyolodva roskadt vissza a székére.

— Jól beszél, — mondotta sóhajtva. Másképpen kell mennünk. Valamit ki kell eszelnünk, hogy el ne fogjanak.

— Épperi ez az, — felelte Balázs úr szintén leülve. Ha csak egy hajszálnyi lehetőség is mutatkozik, elbocsátom kegyelmedet.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

II.

Az egri vártól északkeletnek áll egy magas hegy, az Eged. Voltaképpen Szent Egid, vagy Szent Egyed volna az igazi neve, de hogy az *Egyed* nevet be nem vette soha a magyar gyomor, ma is csak *Eged* annak a hegynek a neve. Annyira van az Egertől, mint a Szentgellérthegy Kőbányától. De sokkalta magasabb és testesebb.

Ha annak a hegynek az irányában valami erős kezű ember kilőne az egri várból egy ludtollal szárnyazott nyilat, az a nyíl átrepülne azon a dombon, ahol a török ágyúk egyik falkája dörög, és abba a völgybe hullana, ahol a tábori gyülevész nép tartózkodik. A kereskedők, a lócsiszárok, a borbélyok, a dervisek, a kuruzslók, köszörüsök, szörbet és halve árulók, a kötél táncosok, a rab-szolgakereskedők, zsbárusok, cigányok s másefféle népé most az a völgy. Onnan járnak nappal a táborba kalmárkodni, csereberélni, hulladékot lesni, népet mulattatni, kuruzsolni, lopni, csalni, szóval: *élni* a katonák közé.

Október másodikán, a Szent Mihálynap i ostrom után harmadnapra egy fiatal deli érkezett oda a tárkányi erdő felől. Lóháton ült. Atilia, szűknadrág, sárga bakancs és teveszőr-köpenyeg volt rajta. Turbán helyett a delik szokása szerint a köpönyeg csuklyája fődte a fejét. Az

öve körül handzsárok. A vállán ijj és puzdra. Egy megláncolt lábu magyar fiút hajtott maga előtt. Az meg egy ökröt. Ökör és fiú láthatóképpen a deli zsákmánya volt.

Azon a tájon szőlőültetvények vannak. A magyar nem szüretelt az idén. De tele is van a szőlő törökkel. Akármerre néz az ember, turbános vagy prémsapkás törökök bukdácsolnak a szőlők között.

Némelyik rákiált a fiatal delire:

— Hol szedted azt a gyönyörű zsákmányt?

De azok éppen akkor hajtják legdühösebben az ökröt. Nem felelnek.

A deli: Éva.

A rab: Miklós.

Őrök nincsenek arra. Vagy ha vannak is, azok is böngésznek a szőlőben. Minek az őr, ha nincs ellenség? Bornemisszáné feltartóztatás nélkül jut a tégláégető völgybe, ahol a szennyes és diszes sátorok össze-visszasága, az ebek és cigánypurdék sokasága lármázza őket körül. Aztán a kereskedők áttörnek a népen s licitálnak egymásra:

— Hogy adod a fiut? Én adok érte ötven piasztert.

— Én adok érte hatvan gurust.

— Én hetvenet.

— Az ökörért adok husz piasztert!

— Én harmincat.

— Negyvenet.

A deli nem áll szóba velök.

Dárdájával vigyáz hol az ökörré, hol a rabra. A rab kezében ostor pattog.

Lekanyarodnak a szőlőhegyről a téglakemencéhez. Ott még tarkább a világ képe. A téglákból a cigányság házakat hevenyészett. Tető helyett galylyal vagy ponyvával fődte be. A kemencékben is tanyát vert egynehány cigány család. Sütnek, főznek, heverésznek az őszi napon.

A vén diófa áll és él. Alája valami lócsiszár telepe-

dett. Éva csak a délfelé való tizedik lépést nézte. Ott van a lovak állása. Mellette a csizár négy-rudu sátora, s kirva reá török betűvel a koránból vett idézet:

Fakri fakhiri. (Szegénységem, büszkeségem.)

Mert a török kalmár sohasem a maga nevét írja a boltjára, hanem csak egy-két szót a koránból.

Éva meglátta a követ. Valamikor malomkő volt az. Régen ott feketik. Úgy bele van süppedve a földbe, hogy csak a félkaréja áll ki. A közepéből magasra nőtt a fű, s rajta moha és kövirózsa vert tanyát.

Éva behajtott a ökrét és rabját a lovak közé. A dárdáját belesúrta a malomkő közepébe.

A kereskedő hajlongva jött elő.

— Hogy adod a rabot? — kérdezte a szakálát simogatva.

Éva játszotta a némát. Az ajkára mutatott és nemet intett.

A néma katona nem ritkaság. Ha néma is valaki és szakála, bajusza sincs, a török egyszerre megérti, hogy olyanféle istenteremtése áll előtte, aki mikor nem deli, az a kenyérkeresete, hogy abból él, amije nincsen.

Hát a görög beszélt:

— Otuz gurus. (Harminc piaszter.)

Éva intett, hogy csak az ökör eladó.

A görög megnézte az ökröt elől-hátul. Megbecsülte egy emelő mozdulattal a szügyét, s új árat kínált:

— Jirmi gurus. (Husz piaszter.)

Éva a fejét rázta.

A kereskedő harminc, harmincöt piasztert ígért.

Éva ezalatt leült a köre, s a lába-szárát fájdalmasan tapogatta. Nyers hus volt odakötve. Át is ütődött a leve a kékposztón.

Mikor a görög harmincöt piasztert ígért, Éva jelekkel s dárdahegygyel mutatta, hogy egy sátort szeretne, mégpedig azon a helyen.

A görög látta, hogy a deli sebesült, halavány és halálosan fáradt. Megértette, hogy a deli át akarja pihenni az ostrom hátralevő részét. Három-négy rongyosnál rongyosabb sátort is hozatott elő a szolgájával.

— Tessék választani.

Éva kiválasztotta a legnagyobbat, amelyik a legfoltosabb volt, s rámutatott az ökörrre, hogy elvihető. A kereskedő keveselte érte az ökröt. Éva odaadta a lovát is, de megértette, hogy a sátort felállítottan kívánja átvenni.

A kereskedő bele-egyezett. Két szerecsen szolgájával kifeszítette a sátort Éva fölé.

No ez simán csuszott.

— Az Isten segít bennünket! — susogta Éva, mikor Miklóssal a sátor belsejében magára maradt.

Mármost csak az volt a kérdés: hogyan és mikor emeljék el a követ? Nincs más hátra, csak egy rudat kell szerezniök. Azt beleállítják a malomkő lyukába, s felbilentik a követ.

Rúdat szerezni pedig nem nehéz. Csak a lovak korlátfájából kell egyet elvenniök. Éjjel megcselekszik.

Az ágyú szakadatlanul dörgött a dombon túl és sűrűn pukogtak közbe a várbeli vékony szakálás ágyúk. A füst büze is odaverődött néha. Aombok között a várnak egy tornyát is látták. Romlott volt már, mint az egérrágta gyertya, de ők mégis örömmel nézték. Azt a helyet mutatta az a torony, ahova eljutnak még ezen az éjszakán.

A mindenféle nép ott zsbongott körülöttük. Olykor katonák is jelentek meg köztük. Többnyire lovat vettek, vagy a kuruzslókat keresték. A cigánytalizmánoknak is nagy volt a kelete. Nem igen biztak bennök, de azért vették. Egy szőrös mellü azabnak koszoruként függött a sok talizmán a mellén.

— Mit gondol, Miklós, — szólt Éva a köpönyegén

végigdőlve, — nem lehetne-e nekem a fiamat megkeresnem? Ahogy idáig eljutottam, beljebb is eljuthatok.

— Már megint ezen töprenkedik a tekintetes aszszony?

— Nem tartóztat fel senki ebben a ruhában. Megkereshetem, megtalálhatom a seregben is. Eléje állok Jumurdsáknak, és azt mondom neki: Itt a gyűrű, add ide a fiamat!

— Erre ő elveszi a gyűrűt, és nem adja ki a fiut.

— Oh, istentelen vadállat!

— Hiszen ha nem az volna . . . De ha becsületes volna is, mi lenne, ha a táborban valamelyik tiszt parancsot kiáltana kegyelmednek? Lehetnek olyan csapatok, amelyek közé delinek nem szabad keverednie. Az ágyúk környéke is bizonynyal olyan tilalmas hely. Mingyárt megösmernék, hogy kegyelmed idegen a táborban.

— Elfognának . . .

— S ha nem fognák is el, Jumurdsák ki nem ereszténé a markából.

Éva sóhajtott. Kibontotta a tarisznyáját. Kenyeret és hideg csirkét vett elő. Kirakta a malomköre.

— Együnk, Miklós.

Végre alkonyodott. Az ágyúdörgés megszűnt. A sötétségben csakhamar aludni tért mindenki.

Éva egy tekercs gyertyát vett elő a tarisznyából. Tüzes taplóval meggyújtották.

Éjfél tájban Miklós kilopódzott a sátorból, s néhány perc múlva egy karnyi vastag rúddal tért vissza.

Beledugták a malomköbe. Elmozdították a követ.

A kő alatt nem volt más, csak a nedves fekete agyagföld, meg egypár fekete bogár.

Éva odatoppantott a lábával a kő helyére.

A toppantás kérdés volt a földhöz: üres vagy-e?

A föld tompán dobbant:

— Üres vagyok.

Éva a tarisznyából ásót vett elő. Rászorította a dárda nyelére, és ásott. Miklós kézzel kaparta a földet.

A második arasznyi mélységben az ásó deszkára koppant.

Erős és vastag tölgyfa deszka volt az, de már korhadt. Kiásták, kiemelték. Azon alól már ott tátongott egy gyermekderéknyi vastagságu, sötét kölyuk.

*

Valami tiz kis lépcsőn kellett lemenniök. A lyuk ottan kiszélesedett. Rakott volt, mint a pince. Állva lehetett benne menni.

A levegő fojtott volt. Az alagút sötét. A falakat itt-ott a salétrom fehér virága foltozta be. A kövek nyirkos hideget leheltek.

Miklós ment elől. Vitte a gyertyát. Olykor bokáig érő vízben jártak, olykor kőbe akadtak, amely a boltozattól vált el.

Olyankor Miklós hátraszólt:

— Vigyázzon: kő van az útban.

A föld néhol dobogott a lépéseik alatt. Ott bizonyosan másik alagút is van. Micsoda nép építhette? Még akkor nem irtak történelmet, mikor a vár épült. Ki tudja micsoda népfajok éltek már ezen a földön mielőttünk?

Miklós ismét visszaszólt:

— Vigyázzunk: hajolni kell!

Az út még jó ideig lejtős volt, a boltozat egyre alacsonyodott, aztán az út emelkedett, de a boltozat nem.

Miklós már négykézláb ment. Éva megállt.

— Menjen csak Miklós, — mondotta. Ha az alagút betömődött, vissza kell térnünk az ásóért.

Miklós tovább mászott. A gyertyafény egyre keskenyedett, végre eltűnt. Éva magára maradt a sötétségben.

Letérdelt és imádkozott:

— Oh én Istenem . . . szegény bolyongó lelkemnek atyja! Látsz-e engemet itt e vak mélységben is? . . .

Csak egypár lépés választ el az én Gergelyemtől . . . Azért adtál-e össze minket, hogy ily szerencsétlen módon legyünk eltépve egymástól? . . . Hozzád fordítom arcomat, remegő szívemet. . . Istenem, itt az ellenség lába alatt, a föld fekete mélységében kérlek: engedj hozzátjutnom!

A fény ismét megjelent. Csakhamar Miklós is előbukant. Hason csúszott, aztán meggörnyedve jött elő a sötétségből.

— Az alagút husz lépésnyire szűkül, aztán tág tíz lépésen át. Ott az út kétfelé válik. De mind a kettő be van omolva.

— Menjen vissza az ásóért, Miklós. Ásnunk kell reggelig. De minden órában meg kell jelennie Miklós a sátor előtt, hogy gyanut ne keltsünk.

A fiu szótlanul engedelmeskedett.

— Ha az uramhoz jutok Miklós, — mondotta Éva, — meg fogjuk hálálni a maga jóságát. Az uramat Dobó nagyon szereti. Beszerzi magát iródeáknak Dobó mellé.

— Nem fogadom el, — felelte Miklós. A gyermek az én hibámból vezett el, az én segítségével kell megkerülnie. Mihelyest megkerül, fogom a vándorbotot, s megyek az iskolába.

Szegény Miklós te! Nem mégy te az iskolába többé soha!

III.

A Szent Mihály napi ostrom délig tartott. Délután hűlt az ágyú mind a két részen. A várban a *circumdederunt* zsoltár hangzott. Lent a vár körül a táborig dervisek és papok szedték szekerekre a holtakat, meg azokat a sebesülteket, akik a maguk erejéből nem bírtak tovább mozdulni.

A vár kívül-belül feketéllett a vértől. A bástyákon és az ostrom négy helyén az asszonyok hamut és kőport hintettek a vértócsákra. A szeglettoronnyal leomlott janicsárokat a várbeli hóhér dobálta le. Zászlóikat behordták a lovagterembe. Fegyvereiket odaszórták a katonáknak: kinek mi tetszik, válogathat belőle.

Minden janicsárnak a ruhájában, övében vagy süvegében találtak pénzt. Ezüstöt, rezet, olykor aranyat is. Nem sokat. Azt a vár ládájába pecsétetes zacskóba tették. Az ostrom után szét fogják osztani.

Azokat a katonákat, akik legkevesebb ideig küzdöttek, Dobó mingyárt ebéd után a falak javítására rendelte. Legelsőbben is a ledöntött torony köveit hordták el. Estig húzgálták a kövek közül az oda sajtolt török halottakat.

Még a gyermekeknek is osztott Dobó dolgot:

— Szedjétek össze gyerekek az ágyugolyót, ami szanaszét hever. Hordjátok a nagyját a nagy ágyuk alá, az apraját a kis ágyuk alá a bástyák aljába!

Azon az éjjelen Hegedüs hadnagy künn hált a Sándorbástyán Gergelylyel.

Az éj hűvös volt. A hold széles sarlója fehéren ragyogott a csillagok között. Gergely egy boltozat alá szalmazsákot hozatott magának és két hadnagytársának. A boltozat előtt tűz égett.

És amint ott fekszenek a tűz langyos leheletében, megszólal Hegedüs:

— Te tudós ember vagy Gergely. Én is papnak készültem, de elcsaptak. Negyven törököt vertem le ma a saját kezemmel. Közöttük volt egy, amelyik kétszer rám csapott. Hát nem mondhatod azt, hogy nincs bennem bátorság.

Gergely fáradt volt, álmos volt. De a Hegedüs hangja oly szokatlanul rezgett.

Ránézett.

A hadnagy ült a szalmazsákon. A tűz megvilágította az arcát, bokáig érő kék köpönyegét.

Folytatta:

— Mégis sokszor eltünődöm, hogy az ember csak ember, akár le van borotválva a feje, akár nincs. És hát mink tulajdonképpen gyilkolunk.

— Embert ölünk, — dünnyögte Gergely álmosan.

— És azok is ölnek minket.

— Persze, hogy ölnek. Ha azok fegyver helyett csutorával másznának a falra, mink is csutorával fogadnánk őket. Bor folyna vér helyett.

— Ez tiszta sor, — felelte Hegedüs.

Egyet nyelt és oldalt nézett a tűzbe, mint aki habozik, hogy szóljon-e vagy se? Végre azt mondja:

— Azt magyarázd meg nekem: mi a bátorság?

— Az imént mondtad, hogy magad levertél negyven

törököt, s te kérdezed-e mi a bátorság? Feküdj, aludj!
Te is fáradt vagy.

Hegedüs vállat vont:

— Ha egy olyan okos ember volna közöttünk, akinek annyi esze volna, mint nekünk mindnyájunknak, vagy mondjuk: annyi esze volna, mint minden embernek egybefogva a világon, azt hiszem, az nem volna bátor.

Ránézett Gergelyre. A tüzfény Gergelynek szembe sötött, neki csak az arca kidudoródó csontjait vonalozta körül.

Mit akart ezzel mondani?

Gergely behunyta a szemét, s álmosan felelte:

— Sőt éppen az volna a legbátrabb. Miről gondolod, hogy nem volna bátor?

— Arról, hogy jobban meg tudná becsülni az életnek az értékét. Mert hogy mink itt vagyunk ezen a földön, az bizonyos, de hogyha fejünket veszi a török, nem bizonyos, hogy élünk-e tovább? Ami megvan, azt az olyan nagyeszű ember nem veti el olyan könnyen magától csupán azért, hogy azt mondják: derék ember volt!

Gergely ásított. Boszankodva felelt:

— Csak a közepes elme ragaszkodik az élethez. A gyöngé elméjű ember azért bátor, mert nem érti a halált. Az erős elméjű ember meg azért bátor, mert érti.

— A halált?

Gergely felkönyökölt:

— Azt. A gyöngé elméjű ember állati életet él. Az állat nem ismeri a halált. Nézd a tyúkot például: menyire védi a csirkéit. Mihelyt azonban felfordul a csirke, sajnálkozás nélkül ott-hagyja. Ha úgy értené a halált, mint a középrendű ember, úgynevezett hogy sajnálná, siratná? Tudná, hogy a gyermeke elvesztette az életét. De akinek a halálról nincsen fogalma, annak az életről sincsen. És most nézzük az erős elméjű embert. Az meg éppen azért bátor, mert érzi, hogy a test nem mindene. Azt érzi, hogy

ő inkább lélek, mint test. Minél lelkebb az ember, annál kisebb érték neki a test. A hősök, a világtörténelem nagy hősei mind lelki emberek voltak. Kivétel nélkül. No de most már aludjunk.

Mégis hogy megnyugtassa Hegedüst, elgondolkodva folytatta:

— Hogy hol voltunk, mielőtt éltünk volna? hová leszünk, mikor már nem élünk? azt ebben a földi testben nem tudjuk. De mi is lenne belőlünk, ha tudnánk? Hiszen akkor nem a mostani dolgokról gondolkoznánk, hanem arról, hogy ez meg az az ismerősünk mit csinál a másvilágon, meg hogy ott azok az ügyek, amelyeknek a folyásában voltunk, hogy folynak tovább?

— Jójó, — felelte Hegedüs, — a papoktól sokszor hallok ilyenféle beszédet. De ennek a földi életnek bizonyára van értéke, s nem arra való, hogy egy-egy gyöttment pogánynak legyen kit levágnia.

A tűz pattogva égett, s aranynyá változtatta a szalmazsák mellett heverő vérteket és kardokat. Gergelynek egy bőrpaizs volt a párnája. Visszadőlt arra és álmosan felelte:

— Bolondokat beszélsz jó Hegedüs. Az állati ember vakon cselekszi néha a jót, az értelmi ember mindig tudva. Tudod te azt jól, hogy nagy és szent dolog a hazát védeni, épp olyan, mint mikor az édes anyját védi az ember.

S a köpönyeget a fülére vonta:

— Hol van az megírva, melyik törvényben, hogy az ember védje az anyját a saját élete árán is? Az állat bizony nem is védi. De az ember, a legbutább épp úgy, mint a legértelmesebb, neki rohan az anyja megtámadójának, s ha meghal is, érzi, hogy másképp nem cselekedhetett.

S álmos hangon folytatta:

— Isteni törvény mozgatja néha az akaratot. A sze-

retet isteni törvény. Az anya-szeretet, a haza-szeretet egy. A lelket nem ölheti meg a török. No de a Ponciusodat, engedj már aludnom! Majd az ostrom után beszélgethetünk.

Hegedüs nem szólt többet. Ő is végigdőlt az ágyon. A várban nem hallatszott más, csak az örök egyforma sétálása, meg az egyik malom csöndes morgása, s a ló lépései, amint a malmot hajtotta.

*

Másnap reggel nem szólt az ágyú. A török földszancok mögött azonban zsibajgott a tábor.

— A török megint levelet ir, — mondotta Dobó.

Egy iv fehér papiros volt a kezében. Megfuvatta a gyülekező jelet. A pihenő katonák két perc mulva ott álltak hadi rendben.

Dobó szólott:

— Vitézek! Azért hivattalak benneteket össze, hogy megdicsérjelek. A vár első ostromát olyan keményen vertétek vissza, ahogyan magyar katonákhoz illett. Nem láttam köztetek gyávát egyet se. Megérdemlitek a hősi nevet! A török eltakarodása után magam megyek fel király őfelségéhez, és magam kérek nektek jutalmat. De addig is, míg ezt megtehetem, van köztetek négy ember, akinek a vár csekély pénzéből jutalmat kell adnom. Álljon elő Bakocsay István, Török László, Komlósy Antal, Soncy Szaniszló.

A négy vitéz kilépett a sorból és Dobó elé állott. Mind a négynek be volt a feje kötve.

Dobó folytatta:

— A külső vár falára felhatolt az ellenség és kitűzte az első zászlót. Bakocsay István közvitéz egymaga rohant a janicsárok dandára közé. Kiteperte a zászlót a török kezéből és vissza ledobta. Addig is, míg a királyi jutalmat megkapja, tizedessé emelem, s ötven denárt és egy öltözet új ruhát kap.

Sukán számtartó beleolvasta az ötven denárt a vitéznek a markába.

Dobó folytatta:

— A vár zászlaját a fallal együtt ágyú-golyó sodorta le. Kiesett a törökök közé. Török László egymaga kigrott a résen és visszahozta. Addig is, míg a királyi jutalom elkövetkezik, kap a vár pénzéből egy forintot, és egy öltözet purgomál-posztóruhát.

A vitéz diadalmasan pillantott körül. Sukán a jutalmat a markába olvasta.

Dobó folytatta:

— Az ókapunál is kitűztek egy zászlót; Komlósy Antal a falra rohant, s a török jobb kezével együtt levágta. Addig is, míg királyi jutalomra ajánlhatom, két forintot kap és egy öltözet ruhát.

A negyedik vitéz volt még hátra.

— Soncy Szaniszló, — mondotta Dobó, — mikor a tömés kiszakadt és százával dőlt volna befelé a török, te egy magad ugrottál oda, és nem nézve hányan vannak, agyba-főbe verted a betolakodókat, mignem segítség érkezett. Jutalmad a királyén kívül most még csak két rőstamet posztó, és egy forint.

A posztónak abban az időben nagy ára volt, s mivelhogy egyenruhát a katonák nem viseltek, egy öltözet posztóruha bizony egész életre elszolgált. Ami meg a pénzt illeti, azt nézzük, hogy Dobónak a főkapitányi egész fizetése hatszáz forint volt, s hogy amit ő a vár pénzének emlegetett, az alatt az ő erszényét kell érteni.

Dobó még ezt mondta:

— Nem a vitézségtekhez szabtam ezt a jutalmat, hanem a vár erszényéhez. Kivületek sokan vannak a seregben, akik szintén hőstetteket cselekedtek. Magam láttam, hogy egynémelyik ötven törököt is agyonvert. Hogy többet ne említsek, itt van a Nagy Lukács serege. Tudjátok mit cselekedett! Mosthát értsétek meg: csak a legisleg-

kiválóbbakat akartam megdicsérni, akik az életöket a házáért a bizonyos halál veszedelmében forgatták.

A kapu felől kürt szólalt meg, s rá egy percre egy idegen paraszt ember ballagott a piacon Dobó felé.

A kezében levél volt.

— Menjetek a dolgotokra, — mondotta Dobó a katonáinak.

Egy szót szolt még Mekcseynek, s mikor a parasztember hozzáért, megvetéssel pillantott rajta végig. Lóra ült. Ellovagolt.

A parasztot a tiszték fogadták.

A levelet annélkül, hogy elolvasták volna, kétfelé szakították. Felét a tüzre dobták, felét a szájába nyomták:

— Edd meg amit hoztál, kutya!

Azután ő is bekerült a tömlöcbe, s gondolkozhatott arról, hogy nem jó a töröknek szolgálni semmiképpen se.

Sári Andrásnak hívták azt az embert. Fejérvárról hozta magával a török.

Egy óra hosszáig várt a pogány had, hogy kijön-e az ember megint a kapun vagy sem? Mikor látták, hogy az egriek nem leveleznek, újra megdördült minden ágyújok a falak körül. S a vár alatt ásott árkok megteltek török harcosokkal.

De mig eddig csak az Allah kiáltások s gúnyos megjegyzések hangzottak a török táborból, most minden oldalon magyar szó hangzott:

— Adjátok meg magatokat! Csúfos végetek lesz, ha nem engedtek!

Másik hang:

— Azt gondoljátok, mindig visszaverhetitek az ostromot? Ez csak próba volt! A csecsemőnek se kegyelmezünk!

Ismét másik:

— Hagyjátok ott Dobót! Ha meg akar halni, haljon

meg maga! Aki kijön a várkapun, semmi bántódása nem lesz! Elviheti magával pénzét, fegyverét!

— Aki ki akar jönni, csak fehér kendőt tűzzön a dárdájára! — ordította fel az árokból egy hegyes sisaku szpáhi.

— Ezer aranyat kap, aki bennünket beereszt! — kiáltotta egy structollas janicsár aga.

Erre valami hárman rálöttek, de ő idejében lebukott.

— Dobó meg van bolondulva! — hangzott ismét másik oldalról a kiáltás. Ti ne legyetek bolordok! Az első, aki kijön a várból, száz aranyat kap, az utána való husz kijövő tiz-tiz aranyat, s békén elmehettek!

A magyarul tudó öreg katonák kiáltoztak így az ellenséges táborból. De kiáltoztak tótul is, németül is, spanyolul, olaszul is.

A várbeliek pedig nem feleltek nekik se magyarul, se tótul, se németül, se spanyolul, se pedig olaszul.

A kiáltozás mindinkább megújult. Az ígéret egyre biztatóbb, a fenyegetés egyre borzalmasabb. Végre Gergely a maga falán nekiállította a maga dobosait, trombitásait, kürtöseit s valahányszor lenn valamelyik török kiáltozásba kezdett, megperdült a dob, és gunyosan rikoltzott a kürt, vagy leharsogta a trombita.

A vár népe ezen földerült. A többi oldalon is kiállították a dobosokat, kürtösöket, a három várbeli sipos is megtalálta a maga dolgát. A vitézek közül meg akinek vaspajzsa volt, azt csattogatta. Pokoli lárma fojtott el minden további bekiáltást.

Paksy Jób lovas hadnagy engedelmet kért Dobótól, hogy hadd üssön ki a kiáltozókra.

Herkulesi erejű szép szálas legény volt az a hadnagy. A bajusza, mikor reggelenként kihúzta, a két füléig ért. Az ostromban pallossal dolgozott. Egyetlen vágással ketté hasított egy sisakos törökfejet, úgy hogy az erős sisak is kétfelé esett.

Csak száz embert kért.

— Ne okoskodj Jób öcsém, — felelte Dobó, — hátha valami baj ér.

De Paksy Jób égett a haragtól. Lefelé licitált, mint Ábrahám a sodomai úton:

— Csak ötvenet. Csak huszat.

Utóljára már csak tiz embert kért, hogy egyet fordulhasson.

Dobó talán azt sem engedte volna meg, hanem akkor már csoportosan sorakozott Paksy mellé a sok viszkető marku katona. Kipirosodott arccal kiáltozták:

— Nagyságos kapitány úr! . . .

Dobó attól tartott, hogy ha még tovább is ellenkezik, nem az ő okos óvatosságának tulajdonítják, hanem annak, hogy kevesli már a várbeli erőt. Hát azt mondta nekik:

— Ha éppen kedvetek van elpusztulni, csak menjetek.

— Hányan? — kérdezte Paksy, szinte rikoltva az örömtől.

— Kétszázan, — felelte Dobó.

A patakra nyíló kapu még ép volt. Paksy kiválasztotta a maga kétszáz emberét, s kiment.

Déltájban történt ez.

A patak tele volt végighosszat lóitató és teve-itató török néppel. A kapu előtt főképp akindsik itattak.

A kétszáz katona villámként csapott rájuk. Hullott az akindsi, mint a répa. Paksy ahogy előlment, utcát rombolt rajtok, s páncéla, lova piroslott a jobboldalán a vértől.

A többi is követte a példát, s az akindsi-had az ije-delem kiáltozásaival, egymást törve fordított nekik hátat, míg két felől a janicsárok ezrével rohantak rájuk.

Dobó visszavonuló jelet fuvatott.

De azok lenn nem hallották. A verekezésbe bele-dühödve ölték, vágták a janicsárokat.

A Paksy lova egyszercsak megriad egy tevétől, s oldalt ugrik. Paksy éppen abban a pillanatban mért egy drótinges szpáhira egy iszonyu vágást. Lelódult az oldalt ugró lóról. A lovát szügyön döfték. A ló végig hemperedett Paksyn, s ott maradt mellette.

A többi legény ezt látva odacsoportozik Paksy köré, s vagdalkozik, hogy a hadnagynak ideje legyen fölkelni.

Paksy azonban nem kel föl. Kificamodott a lába. Ültében is bőszülten forgatja a kardot. Szúr-vág maga körül. A sisak leesett a fejről. Egy janicsár a fejére vág.

A várfalakon erősen harsognak a trombiták: *vissza! vissza!* A legénység megfordul s áttörtet a török sokaságon. Csak tiz legény marad ottan Paksy körül. Azokat egyszercsak dárda-erdő környékezi.

— Adjátok meg magatokat! — kiáltozzák nekik a törökök.

A tiz legény, egyik a másik után bocsátja le a kardját.

— Gyávák! — kiáltozzák haraggal a várból.

Mekcseyt alig lehetett visszatartani, hogy ki ne rontson.

*

Egy óra mulva magas tányéralaku emelvényt ácsoltak a Király-széken.

A török hóhér ott a dombon a várbeliek szemelátára azon az emelvényen törte vaskerékkal össze a sebesült egri vitézeket, Paksy hiján valamennyit.

IV.

Az egriek addig csak gyűlöltek a törököt, attól fogva már utálták is. Az asszonyok sirtak. A katonák ki akartak rohanni. De Dobó lezáratta a kaput.

Ali pasa a gyalázatos kegyetlenség után bekiáltatta a várba:

— Tudjátok meg, hogy a segítségtekre jött királyi hadat széjjelvertük! Nincs kegyelem többé! Ha meg nem adjátok magatokat, valamennyien így jártok, mint ezek itten.

A nép sápadtan hallgatta ezt a bekiáltást. A török gaztette annyira megdermesztette a dobosokat is, hogy elfelejtettek beledobolni a kiáltásba.

— Hazudnak az alávalók! — szólt Gergely a körülötte álló katonáknak. Úgy hazudnak, mint ahogy nekünk kiabálják minden éjszakán, hogy a feleségünk, menyasszonyunk, gyermekünk fogva van. A király hada jön. Minden órában várhatjuk.

— De hátha nem hazudnak? — szólt egy nyers hang a háta mögött.

Gergely amúgy is szintelen volt. Erre a felszólásra úgy elfehéredett, hogy a szakálát bajuszát szinte szálankint meg lehetett volna olvasni.

Hegedüs hadnagy volt a szóló. Gergely ránézett. A kardja markolatát megnyomva felelte:

— Ejnye hadnagy uram! Kellene annyit tudnia a hadak szokásából, hogy a szétvert had zászlóit el szokta venni az ellenség. Ha csakugyan megverték volna őket, nem mutogatták volna-e fel a zászlókat?

S végig nézett rajta.

A templombástyán történt ez. A bástyán távolabb ott állt Dobó is. Mellette Cecey botra támaszkodva, Zoltay, Fügedy meg Márton pap. A pap fehér ingben, stólában. (Most végezte egy súlyos sebben meghaltnak a temetését.)

Dobó csak a Gergely szavára lett figyelmessé. Elképedve nézett Hegedüsre.

Cecey is megfordult:

— Ostoba beszéd! — kiáltotta Hegedüsnek. Meg akarod-e félemlíteni az embereinket?

Hegedüs dühösen nézett vissza Gergelyre:

— Idősebb katona vagyok mint te, tacsó! Hogy mersz engem oktatni! Hogy mersz engem végignézni! S a kardja egyszerre kiszottyant a hüvelyből.

Gergely is kardot rántott.

Dobó közjük lépett:

— Az ostrom után elvégezhetitek. Mig a vár meg van szállva, egymásra kardot húzni ne merjete!

A két összeháborodott hadnagy visszadugta a kardját. Dobó hideg hangon rendelkezett, hogy Hegedüs az ókapunál legyen szolgálaton a Mekcsey seregében, Gergely pedig fontos ok nélkül el ne hagyja a külső várat.

— Az ostrom után! . . . — szólt mégegyszer Hegedüs, fenyegető szempillantással.

— Nem búvok el, — felelte Gergely fagyosan.

*

Dobót elkedvetlenítette ez az összeszólalkozás.

Ahogy a két tiszt két különböző irányban eltávozott, odafordult Ceceyhez :

— Mi lesz velünk, — mondotta, — ha a tisztek egymásban is ellenséget látnak? Hogyan harcolnak ezek együtt! meg kell őket békiteni!

— Ördög vigye el ezeket a kassaiakat, — felelte Cecey. Az én fiam jól beszélt.

Gyalog mentek át a piacon. A köcsmából nótázás hallatszott, s éppen mikor odaértek, kidülöngélt az ajtón három katona. Egymás nyakába kapaszkodva, Laokonmozdulatokkal dallikóztak a kaszárnyaház sor felé.

A középső Bakocsay volt. Az a nóta végén nagyot kurjantott :

— Saóse halunk meg!

Mikor a jókedvűek meglátták Dobót, eleresztették egymást, s álltak mint a pizai torony. Pislogva hallgattak.

Dobó elment mellettök szótlánul, s a kocsmajtó előtt megállt.

Bent is danoltak. Török László a sebre való kendőjét lobogtatta. Komlósy az asztalt verte a bádoggal. Sancy Szaniszló a siposokért ordított. Mellettök még három közvitéz segített a bátorság jutalmának elivásában.

Dobó az apródjához fordult :

— Hivd ide a két korcsmárost.

Egy perc múlva ott állt a két ember : Debrőy György felgyürt ujju ingben, Nagy László melledzős kék kötényben. A két ember zavarodottan állt a főkapitány haragos szeme előtt.

— Kocsmárosok! — harsogott rájok Dobó. Ha még egyszer részeg katonát látok a várban, azt a kocsmárost, akinél az ember megrészegetett, felakasztatom!

S megfordult és tovább ment.

*

Éjjel ismét rakták, tömték a nappal leágyúzott falakat. Dobó csak egy-két órát aludt. Éjjel-nappal lehetett

látni hol itt, hol amott, s lehetett hallani nyugodt mély hangját, amint intézkedett.

Az ostrom után való harmadik éjjelen a keleti domb-ról ismét hangzott egy erős kiáltó szó:

— Hallod-e Dobó István! Régi ellenfeled köszönt: Arslán bég. Becsületed tiszta mint a kardom. Nevemről rosszat nem hallhattál soha.

Egy percnyi szünet után:

— Jó Losoncy István halálát példának ne forgassátok! Ő maga volt az oka! De ha éppen nem hisztek nekünk, én magam ajánlkozom tuszul! Nem félek hozzád bemenni egymagam, ha a fehér zászlót kitűzöd! Tartsatok engem fogva, míg a várból kivonultok, s öljetek meg tüstént, ha a kivonulók közül valamelyiknek csak egy hajaszála is elvész. Én kiáltom ezt: Arslán bég, ama híres Jahja pasa oglu Mohammed fia.

Csend következett, mintha a kiáltó feleletet várna.

De Dobó már az első szavaknál lóra ült, és a másik bástyához lovagolt. Így mutatta meg, mennyire siket, mikor a török beszél.

Csak a katonák hallották a beszéd folytatását:

— Tudom, hogy az én személyem neked elég biztosíték. De ha a népednek nem elég, azt is megteszszük, hogy az egész hadat három mérföldre visszavonultatjuk. Elő nem jön egy török se, migcsak ti is három mérföldre nem lesztek az ellenkező irányban. Felelj nekem vitéz Dobó István!

A vár hallgatott.

V.

Éjfélkor Dobó a puskaporos ajtó előtt egy legényt pillantott meg, amint az egy rakás nagy tálát vitt a fején.

— Mi az?

— Gergely főhadnagy úr parancsolta, hogy tálakat vigyek a konyhából.

— Hol a főhadnagy úr?

— A tömlöc-bástyán.

Dobó odalovagolt. Leszállt a lováról. Fölsietett. Gergelyt ott találta a fal alatt, ahol a lámpás égett. Egy vizes tál fölé hajolva térdelt mozdulatlanul, halványan, komoran.

— Gergely!

Gergely fölkelt.

— Nem tudtam, hogy még fenn van kapitány uram. Különben Mekcseynek jelentettem, hogy tálakat vigyázatok.

— Az akna végett?

— Avvégett. Hogy az ostromot visszavertük, most már bizonyos, hogy aknákat fognak ásni.

— Jó, — felelte Dobó. A dobosok is rakják le a dobokat a földre, s borsót reá.

— És apró sörétet.

Dobó leszólt a bástyáról Kristóf apródnak:

— Járd be az öröket és mondd meg nekik, hogy a dobokat és tálakat minden fordulásnál vizsgálják. Mihelyt a viz remeg, vagy dobon a borsók, sörétek rezegnek, azonnal jelentsék.

S Gergelyt karonfogta, a vár belsejébe vonta.

— Édes Gergely fiam, — mondotta neki atyai hangon, aminővel csak az apródjait szokta megszólítani. Már egy hete figyellek téged. Mi bajod? Nem ilyen szoktál te lenni.

— Uram, — felelte Gergely remegő hangon, — nem akartam terhelni vele kegyelmedet. De ha már kérdezi, megmondom. Mióta a várat megszállták, minden éjjel bekiáltják, hogy fogva van a kisfiam.

— Hazug beszéd!

— Én is azt gondoltam. Eleinte rá se hederitettem. De ma egyhete bedobtak a várba egy kis kardot. Az az én fiamé.

Ezt mondva, egy kis bársonyhüvelyű kardot vett elő a dolmánya alól.

— Ez az kapitány uram. Tudom, hogy nem emlékezik reá. Pedig ezt a kardot kegyelmed adta nekem, mikor először találkoztunk. Aztán én adtam a fiamnak, mikor most elváltam tőle. Hogyan került ez a töröknek a kezébe?

Dobó a kardra bámult.

Gergely folytatta:

— Én a feleségemet, fiamat Sopronban hagytam. Arra semmiféle török nem jár. Ha járna, agyonvernék. Az én feleségem pedig onnan el nem mozdul, mert nincs is kihez mennie.

— Érthetetlen, — felelte Dobó a fejét rázva. Talán ellopták a kardot? Ócskáshoz, katonákhoz került.

— Hogy tudják akkor, hogy az én fiamé? És van valami összefüggés is a bajban, ami kigyóként marcangolja a szivemet. Ennek a Jumurdsáknak áliász Dervis-

bégnek volt egy talizmánja. Azt elvette tőle az én Istenben boldogult nevelő papom: Gábor pap. És nekem hagyta. Azóta az a bolond török mindig azt keresi. Hogyan tudta meg, hogy nálam van? meg nem érthetem. De megtudta, az bizonyos, mert kéri tőlem.

— És azt gondolod, hogy a fiad csakugyan nála van? Hát ördög vigye el azt a gyűrűt, vedd ki neki!

— Hiszen éppen ez a különös, — felelte a sisakját levéve Gergely, — hogy nincs nálam a gyűrű. Otthon hagytam.

— Megáll az eszem, — szólt Dobó a fejét rázva. Ha arra gondolok is, hogy némely törökök Sopronban kalandoztak . . . hm . . . a bég a gyűrűt ragadta volna el és nem a gyermeket.

— Én is ezen bolondulok meg, — felelte Gergely.

— És gondolod, hogy a gyermeked csakugyan itt van?

— Ahogy a kis kard idejutott Sopronból, most már azt kell gondolnom, hogy az én kisfiam is ide-kerülhetett.

A palotához értek. Dobó leült a palota előtt a márványpadra, a palota-lámpás alá.

— Ül le te is, — mondotta.

A két térdére könyökölve nézett maga elé. Hallgattak.

Dobó végre a térdére csapott, megszólalt:

— Hát még ma éjjel megtudhatjuk, hogy igaz-e vagy nem a török szava?

Odaszólt a palota előtt járó őrnök:

— Miska. Eredj a tömlöcbe. Vezesd ide azt a kurdot, akit a patakban fogtak az emberek.

Az ablakon Balogné szólott ki:

— Kapitány uram, ne adjam-e ki a hosszú mentéjét?

Mert csak dolmány volt Dobón, sűrű szarvasbőr dolmány, s az éji levegő ugyancsak fázlaló volt.

— Köszönöm, — felelte Dobó. Mingyárt aludni megyek. Pető hogy van?

— Félrebeszél és nyöszörög.

— Ki fog virrasztani mellette?

— A Kocsis Gáspár feleségét hívtam be. De amíg el nem csendesül, magam is virrasztok.

— Nincs ok rá, — felelte Dobó. Láttam a sebet. Befog gyógyulni. Nyugodjon le kegyelmed!

Az ör toppogott oda a kurddal.

— Vedd le róla a láncot! — szólt neki Dobó.

A kurd a kezét a mellén keresztbe téve, mély meghajlással várakozott.

— Hallod-e pogány, — mondotta Dobó.

Gergely tolmácsolt minden mondatot.

— Ismered Dervis béget?

— Ismerem.

— Milyen formájú ember?

— Fél szemű. Dervisruhában jár, de alatta páncélt visel.

— Az az. Hová való vagy te?

— Bitliszbe uram.

— Él anyád?

— Él uram.

— Családod?

— Két gyermekem van.

És sirva fakadt.

Dobó folytatta:

— Kibocsátalak a várból, de egy megbizást kell hiven teljesítened.

— Rabszolgád vagyok uram holtomig.

— Elmegy Dervis béghez. Annál a bégnél egy kis rab-fiu van. Megmondod a bégnek, hogy ha azt a kis fiut holnap délben idehozza a patakra nyíló kapuhoz, ahol te rabul estél, megkapja érte amit kíván. Fehér kendővel jőjjetek.

— Értem uram.

— Egy ember kimegy a kapun tőlünk a fiúért, és magával viszi a bég talizmánját. Te pedig elvezeted a bég-től a fiút, és átadod a mi emberünknek. De meg kell esküdnöd itt anyád szívére és gyermekeid boldogságára, hogy amit kívánunk, megteszed.

— Megesküszöm uram, — felelte a kurd.

Kristóf már ott állt mellettök. Dobó hozzáfordult:

— Menj be Kristóffom a lovagterembe. A sarokban van egy rakás török holmi, s azok között egy kis török könyv. Hozd ki azt a könyvet.

Az a könyv a korán volt, amit az olvasni tudó harcosok maguknál hordoztak. Pergamenbe volt kötve, és acélkarika volt a sarkán. Abban a karikában zsinór volt. Így szokták az olvasni tudó törökök a mellükön hordozni. A kurd rátette az ujját a koránra, és megesküdött. Azután a Dobó lábához borult. Megcsókolta a földet és örömtől elevenen távozott.

— De uram, — mondotta remegő hangon Gergely, — ha a török látja, hogy megcsaljuk . . .

Dobó nyugodtan felelt:

— Ha nála volna a gyermek, már megmutatta volna. Hazug minden török. Én csak téged akarlak megnyugtatni.

*

Gergely dobogó szívvvel sietett a bástyára, hogy pihenjen az éj hátralevő részében.

Mikor a malmok mellett lépked, az árnyékból egy *pszt* szó hallatszik, jobban mondva egy *pszt*.

Gergely odanéz. A cigányt látja. Szalmán térdel a cigány, és integet neki.

— No mit akarsz? — kérdezte Gergely kedvetlenül. A cigány fölkel és susog.

— Kutya van a kertben, nagyságos Gergely uram!

— No.

— Az este az ókapunál egy kassai katonának a sisakja álladzóját reperáltam. Hegedüs hadnagy úr arról beszélt, hogy mikor ostrom van, duplán járna a fizetség. A katonák morognak Dobó nagyságos úrra. Azt mondják, hogy a török minden jót ígér, ő meg semmit. Választani kell.

Gergelynek elakadt a lélekzete.

— S előtted beszéltek így?

— Minden katona előtt. Én meg nem mondtam volna. De ha már félni kell, jobban félek a terektől mint a kassai hadnagy úrtól.

— Jer velem, — mondotta Gergely.

Megkereste Mekcseyt. A töltéscsinálóknál ráakadt.

— Pista, — mondotta, — hallgasd meg Sárközit.

S ott-hagyta őket.

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

VI.

Reggel, mikor Dobó kilépett a palotából, Hegedüs már az ajtóban várta.

— Uram! — szólt tisztelgőre emelve a kezét, — jelenteni valóm volna.

— Fontos?

— Nem éppen.

— Jer velem. Mondd el a kapunál.

A kapu fölött már ott állt Gergely, s vele Mekksey, Fügedy. A vesszőpalánk takarta őket a patakon nyüzsgő töröktől.

Dobó egy pillantást vetett alá a palánk fonatán át. Gergelyhez fordult:

— Még senki?

— Senki, — felelte Gergely.

S Hegedüstre pillantott.

Hegedüs a sisakjához emelintette az ujját. Gergely hasonlóképpen. De hidegen tekintettek egymásra.

Dobó Hegedüstre nézett. Várta a jelentését.

— Uram, — szólt Hegedüs, — meg kell mondanom, hogy a katonák közt némi elégedetlenség félét tapasztalok.

Dobó szeme kikerekedett.

— Sajnos, — folytatta Hegedüs, kerülve a Dobó te-

kintetét, — vannak öreg katonák köztük, akik ismerik az izét . . . az ostrompénzt. Tegnap egész nap azt várták, hogy megkapják, mint máskor, máshol szokás volt. Este már duzzogtak. Gondoltam: tovább mérgesedik a baj, ha leszidom őket. Hát engedtem, hogy beszéljenek. Arra kértek: mondjam meg kapitány úrnak, hogy mi a kívánságuk.

— Hát először is, — felelte Dobó, — nem lett volna szabad elfelejtenie hadnagy úr, hogy a várban semmiféle settegésnek sugdosódásnak helye nincsen. Másodszor, ami az ostrompénzt illeti, aki nem a hazáért harcol itten, hanem az ostrompénzért, hát csak jelentkezék, — megkapja.

S ellépett a hadnagytól. Áthajolt a palánkon,

— Jön, — szólalt meg Gergely.

A törökök közül elővált a kurd. Már fel volt fegyverkezve. Két magyar gyermeket vezetett. Mind a kettő lajbis, gatyás mezitlábás parasztgyermek. Hogy a kurd nagyokat lépett, a két gyermek futva haladt mellette.

Tőlük valami százlépésnyire látni lehetett a félszemü dervist. Lovon ülve követte a kurdot, de lövésnyi távolságban megállt, és a kengyelben fölegyenesedve nézett a vár felé.

— A gyermekek nem az enyéme! — szólt riadozó örömmel Gergely.

S valóban a két gyermek idősebb volt, mint az ő Jancsikája. Az egyik gyermek körülbelül tiz éves, a másik tizenkettő.

A kurd megállt a kapu előtt, és fölkiáltott:

— A bég egy gyermek helyett kettőt küld. Adjátok ki a gyűrűt, akkor elküldi a harmadik gyermeket is.

Dobó felszólt a toronyőrnek:

— Hajoljon ki, kend! Intsen a kezével annak a kurdnak, hogy elmehet. *

Azon a napon is csakúgy törte rontotta a török a fa-

lat, mint előbb. A nagytoroku zarbuzánok lassan dolgoztak, de borzasztó erővel. Minden dördüléssel egyidejűleg ropogott a fal, s olykor egy-egy omlás mordulása volt hallható.

Hanem azon a napon mégis történt valami változás, amit az örök már korán reggel jelentettek.

A lovasság elhuzódott a vártól. Sehol nem lehetett látni a piros sapkás akindsiket, a páncélban ragyogó szpáhikat, az össze-vissza ruházkodó besliket, kámzsás deliket, aprólovu güüllüket, gurebákat, műszellemeket és szilidárokat. De még a kilencszáz tábori teve is hiányzott.

Mi történt?

A várbeliek örömtől derült arccal jártak-keltek. A köszörüs parasztknál a cigány is megjelent, s fényesre köszörültetett egy hosszú rozsdás kardot. A sütő kemencéknél felhangzott az asszonyok dala. A gyermekek a kemencék mellett lévő domb gyepén játszottak: a fiúk háborusdit, a leányok körbe-keringőt:

Ujváriék Katókája, aranyprémes a szoknyája

Zibet-zabot a lovának, gyíngyet-gyöngyöt asszonyának!

Gyöngykoszorút a lányának!

A Balogné cselédje odavezette a kis török fiút.

Nézte az a játékot bámulva.

— Vegyétek bē ezt is, — kérlelte a cseléd a fiukat.

— Nem vesszük be, — felelték azok.

A leányok bevették.

A kis török fiú nem értette mit dalolnak, de olyan áhitattal forgott velök, mintha tudja az Isten, micsoda szent dologban volna része.

De hát mi volt az oka a vidámságnak, örömnök?

A török lovasok eltűntek. Bizonyos, hogy a fölmentő had közeledik. A király hada! Hova ment volna a török lovasság, ha nem az elé?

S a dobosok még vigabban zörgették el a be-bekiáltó

hangokat. A vár nagydobosa fel-felugrott a falra, amerőről kurjogattak, s elbumbumozta a kiáltó szavat.

De cédulák is hulltak a várba. Nyilakon röpitették be. Nem olvasta senki. Aki érte, az dobta a tűzbe. A nyilat meg vitték Ceceynek.

Az öreg napestig a tömlöcbástyán ült, és ahányszor a közelben török bukkant fel, rányilazott.

Csak a Dobó arca volt változatlanul komoly.

Hol az egyik, hol a másik toronyba hágott fel, és kémlelte az ellenséget. Olykor sokáig nézett az Eged-hegy felé. Olykor a fejét rázta.

Egyszercsak beszélitja Mekcseyt a palotába.

— Kedves öcsém, — mondotta leülve. Az a Hege-düs nem tetszik nekem. Vigyáztasd.

— Már vigyáztatom.

— Akivel beszél, ahova néz, ahova lép, tudnom kell minden órában.

— Tudni fogjuk.

— De neki nem szabad ezt megorrintania, mert akkor meglep valamivel.

— Nem tudja meg.

— Ha lázadás lenne a várban, akkor végünk. Megtehetném azt, hogy elzáratom, de nekünk tudnunk kell, hogy hányan és kik tartanak vele? Úgy kell kivágnunk a rothadt részt, hogy semmi ne maradjon. Kivel vigyáztatod?

— A cigánynyal.

— Megbízható?

— Megbízható. Tegnap a kassaiak között dolgozott, ma újra ott fog dolgot találni. Megmondtam neki, hogy egy teljesen ép felszerszámozott pompás lovat kap, ha a szolgálata ebben az ügyben hasznos lesz. Inkább szinlelje, hogy velök tart. Tudni fogjuk, ha a sor rákerül.

— Más megbízható embered nincsen?

— Nekem volna, de a kassaiak nem biznának benne.

A cigányt sokkal inkább csekélylik, hogysen előtte tartózkodnának.

— Csak azt kell megtudnia, kik a kolomposok!

— Így mondtam neki én is.

— Hát akkor jó, — szólt Dobó fölkelve. Mehetünk.

— Főkapitány uram, — szólt ekkor Mekksey, — a jelek arra vallanak, hogy a király hada jön.

Dobó búsan nézett Mekkseyre.

— Lehet, hogy jön, — felelte szomorún. De azok a jelek, amiket ti mindnyájan erre magyaráztok, nekem nem a király hadát jelentik.

Mekksey elámultan nézett Dobóra.

Dobó vállat vont.

— A jaszaulok (hadrendező) mind itt vannak. A két vezért együtt láttam lóháton az Almagyaron. Az ágyúk közül egyet se vittek el. A két bandájok is itthon van.

— Hát mi volna? — kérdezte Mekksey röstelkedve.

Dobó ismét vállat vont.

— Nem lehet egyéb öcsém, csak az, hogy az erdőre mentek.

— Az erdőre?

— Oda, meg a szőlőkbe. Azt gondolom, hogy a két vezér a fal magasságát akarja megrövidíteni. Rőzsét és földet hordatnak. Be fogják tömni az árkunkat, és dobbot emelnek a romlásoknál. Hanem édes Pistám, ezt csak neked mondom. A várbeliek hadd örvendezzenek annak, hogy jön a fölmentő had.

A kezét nyujtotta a kapitánytársának és szeretettel nézett reá.

Aztán abba a szobába fordult, ahol Pető feküdt.

*

Amint bealkonyodott, előcsenegték a török lovasok.

Egy világító golyónál látni lehetett, hogy mindenik lovas a kantáránál fogva vezeti a lovát, s minden ló meg van rakva rőzsével.

A tevék hosszú sora meg tömött zsákokat hozott. Amint lekanyarodtak a Bajuszhegyről, egyenkint jöttek a tevék, egyik a másik után.

Dobó lefelé fordította a szakálasok és mozsarak száját, s közibök lövetett.

De az éj mindinkább sötétedett s a lovasok száma nem ritkult. Dobó abbahagyta az ágyúzást és csak a puskákkal lövetett olykor közéjük.

A török pedig nyüzsögve dolgozott alatt. Ropogott az egymásra szórt rözse, s venyige. Közben-közben hangzott a rendelkező jaszaulok kiáltása.

Dobó a várbeli lámpások nagyrészét a falak réseibe hordatta. Úgy rakták le a lámpásokat, hogy a falat kívülről mindenfelé megvilágítsák, de alulról se nyállal, se golyóval meglőni ne lehessen.

A vár belülről sötét volt. Csak imitt-amott égett egy lámpás. Az ókapu körületét a sütőkemencéből kiáramló fény világította meg. Az asszonyok akkor is dalolva dolgoztak.

— Csak hadd daloljanak, — mondotta Dobó. Ahol dalolnak, onnan nem távozik a jószerencse.

Mekcsey éjfél tájban a Bolyky-bástya tornyából vigyázta, hogy nem mozgolódik-e a török éjjeli ostromra?

A tisztek is szanaszét oszoltan virrasztottak.

Mekcsey a két kezét a füléhez tölcsérezve hajolt alá, s a tekintete áthatolni iparkodott a sötétségen.

Valaki megrántotta hátulról a dolmányát.

A cigány volt.

Janicsár-saruban jött fel. A fején kakastollal körül tüzködött sisak. Az egyik oldalán kard, a másik oldalán fehér markolatu török jatagán.

— Kapitány úr! — mondotta titokzatosan. Markomba van már a jó ló kantárszára.

— Van bizonyítékod?

— Jöjjön, de tüstént.

— Hova?

— A vitzartóhoz. Oda ereszkedett le Hegedüs.

— Egyedül?

— Három katonája a vitzartó ajtajában strázsál.

Mekcsey szinte bukdácsolva sietett le a lépcsőn.

A torony aljában hat katonát magával szólított.

— Fegyvertelenül jöjjetek! A csizmátokat vessétek le! Szíjjat, vagy kötelet hozzatok!

A katonák szóltanul engedelmeskedtek.

Mikor leértek a bástyáról, Mekcsey tovább mondta a parancsot:

— A vitzartóhoz megyünk. Három katona ül ottan, vagy hogy áll, vagy hogy fekszik. Hátulról megrohanjátok őket és megkötöztitek. Elvezetitek a tömlöcbe és átadjátok a tömlöctartónak, hogy zárja be őket. Semmi kiáltás! Semmi hang!

A vitzartó tájéka sötét volt, csak egy rossz cölöpnek a tetejét érte világosság. A katonák onnantól négykézláb mentek tovább.

Néhány perc múlva csörömpölés, huppanások, káromkodások hangzottak a vitzartó tájékán.

Arra Mekcsey is odafutott.

A három katona le volt gyűrve.

A vitzartónak mind a két ajtaja tártan állott. Mekcsey behajolt. Lenn komorsötétség.

Visszafordult.

— Itt van? — kérdezte halkan a cigánytól.

— Magam láttam, mikor lement.

— Hegedüs hadnagy? Nem tévedtél?

— Az, az!

— Fuss a főkapitány úrhoz. Az új-bástyán keresd. Kérem jöjjön ide! Útközben mondd Gergely főhadnagy úrnak, hogy küldjön azonnal öt drabantot.

A cigány elnyargalt.

Mekcsey kihúzta a kardját, és a vitzartóból felvezető lépcsőhöz ült.

Lent ekkor mintha hangok hallatszottak volna.

Mekcsey fölkelt és leeresztette a csapóajtónak azt a szárnyát, amelyik a lépcsőt takarta.

Fönt hallatszott, hogyan érkezik az öt drabant, s velök csaknem egyidőben Dobó és Kristóf apród.

Az apród lámpást lógatott a kezében, s világított vele Dobónak.

Mekcsey intett, hogy siessenek. A hangok lenn a vitzartóban már akkor erősödtek.

— Erre, erre! — hangzott egy tompa hang a mélységben.

Dobó felvonatta a drabantok puskáját. A vitzartó szélén kellett tartaniok.

— Kristóf, — mondotta aztán, — még húsz embert hozz Gergely úrtól.

A lámpást elvette tőle, s letette a cölöp mellé, de úgy, hogy a vitzartóba nem világított bele.

A mélységben fegyvercsörgés, léptek ropogása.

— Erre, erre! — hangzik erősebben.

Egy nagy csobbanás . . . Nyomban egy másik csobbanás . . . *Ej vá! meded!* kiáltások . . . Ujabb csobbanások . . .

A lépcsőtakaró ajtó megkoppan. Dobó felkapja a lámpást. Az ajtó mellett Hegedűs hadnagy ólomszin sápadt arca bukkanik elő.

Mekcsey galléron ragadja.

— Fogjátok meg! — kiáltja Dobó.

A hadnagyot erős kezek kapják meg. Kirántják a mélységből.

— Vegyétek el tőle a fegyvert!

Lent még egyre hangzik a csobogás, a zürzavaros kiáltás:

Jetisin! Jetisin! (Segítség!)

Dobó letartja egy pillanatra a lámpást. Hát ott kepickél a sok fegyveres, turbános török a nagy fekete vízmedencében, míg egy oldallyukon egymást nyomva özönlik a többi.

— Tűz! — kiáltja Dobó.

Az öt puskás a lyukba tüzel.

A vizztartó ürege akkorát szól, mint az ágyú. Böszült ordítás rá a felelet.

— Maradj itt, — mondja Dobó Mekkseynek. A lyukat be kell járni. El kell menni addig, ameddig a vár fala van. Ott be kell falazni. Egy ór mindig ott álljon a fal mellett.

S a katonákhoz fordult. Rámutatott Hegedüsre és a társaira:

— Vasat rájok! Külön-külön zárjátok el őket!

Azzal visszatért a bástyára.

Mekksey a mélységből magyar hangot hallott:

— Segítség! Emberek!

Letartotta a lámpást. A fulladtakon ott vergődött egy børsapkás török; az kiabált.

— Vessetek alá egy kötelet, — mondotta, — hátha ez is a várból való.

A vödörhuzó kötél ott hevert. Aláeresztették vödörtől. A fuldokló belekapott a vödörbe. Három katona fölhuzta.

Mikor az ember följutott, úgy tátogott, mint a partra jutott harcsa.

Mekksey az arcához tartotta a lámpást. Nagybajuszu akindsi volt. A viz csurgott a bajuszáról és ruhájáról.

— Magyar vagy? — kérdezte Mekksey.

— Kegyelmezz uram! — szólott az ember térdre borulva.

Hogy így tegezte Mécseyt, török mivolta ebből kitetszett.

Mécsey majdnem visszalökte. De mégis meggondolta, hogy jó lesz tanunak.

— Szedjétek el tőle a fegyvert, — mondotta a katonáknak, — és zárjátok be a levélhozó parasztok közé.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VII.

A vár körületén másnap október negyedikén friss-hányásu töltést világított meg a fölkelő nap.

Az a mély árok, amely északról kerítette a várat, helyenkint be volt töltve. Árok volt; domb lett.

A törések átellenében emelkedtek a friss hányásu dombok. Alul rözse, kukoricaszár, erdei haraszt, venyige; — fölül föld. Ezt a munkát bizonyára addig folytatja a török, migcsak egy-két helyen olyan magas nem lesz, hogy át is lehet ágyúzni, és be is lehet rohanni a várba, létrák nélkül.

Dobó megszemlélte ezt a munkát. Megszemlélte mindenfelől szótlanul, nyugodt arccal. Aztán a tisztékért küldött. Behivatta a lovagterembe a négy főhadnagyot, meg behivatott egy hadnagyot, egy őrmestert, egy tizedest, és egy közlegényt. Mihály deákot is, a cipóosztót.

Az asztal zöld posztóval volt bevonva. Rajta feszület, és két égő gyertya a feszület mellett. A terem sarkában a vörös posztóba öltözött hóhér. Mellette egy serpenyőben égő szén. A kezében fujtató. A serpenyő mellett ólomdarabok és harapófogó.

Dobó fekete posztó ruhába volt öltözve. A sisakja csúcsán kapitányi sastoll. Előtte egy ív tiszta papiros.

— Társaim, — mondotta komoly, szinte zord arccal. Azért jöttünk össze, hogy Hegedüs hadnagynak és társainak az ügyét megvizsgáljuk. A cselekedeteik arra vallanak, hogy árulók. Lelkiismeretesen meg fogjuk őket itélni.

S intett, hogy a rabokat vezessék elő.

Gergely fölkelt.

— Uram, — mondotta, — én ebben az ügyben bíró nem lehetek. Mert a vádlottnak haragosa vagyok. Ment-senek föl a biráskodástól.

Mekcsey is fölkelt.

— En csak tanu lehetek, — mondotta. Bíró és tanu egy személyben senkise lehet.

— Legyen tanu, — felelték az asztalnál ülők.

Gergely távozott.

Mekcsey kiment az előcsarnokba.

Az örök bevezették Hegedüst, meg a három társát. És a törököt is.

Hegedüs sápadt volt. A szemét kék gyűrűk környezték. Nem merte fölemelni a tekintetét.

Dobó csak őt hagyta bent. A többit kiküldötte.

— Halljuk, — mondotta. Mi volt az a törökvezetés?

Hegedüs összeszedelőzködött, és szaggatottan mentegetődzött:

— Én a törököt csak a víztartóba akartam becsalni. A várat feladni nem akartam. A víztartó nagy. Keskeny bejáratot találtunk rajta. Gondoltam az én érdemem lesz, ha magam pusztítok el ezernyi törököt.

Dobó végighallgatta nyugodtan. A tiszték se kérdeztek tőle semmit. Mikor már nem szólt többet, Dobó félre állította, s behívatta egyenkint a legényeket.

— Mink, — mondotta az első, — nem tehattünk egyebet, csak amit a hadnagy úr parancsolt. Nekünk engedelmességek kell, ha parancsolnak.

— Mit parancsolt?

— Azt parancsolta, hogy álljunk a viztartó szélén, ő egypár törököt hoz be.

— Mit mondott, hogy minek?

— Hogy a vár átadását megbeszéljük.

Dobó a hadnagyra nézett.

Hegedüs a fejét rázta:

— Nem igaz. Hazudik.

— Én-e? — szólt sértődve a legény. Hát nem azt mondta-e a hadnagy úr, hogy a török minden jót beszél, Dobó uram meg semmi jót se, mégcsak ostrompénzt sem akar adni.

— Hazudik, — ismételte Hegedüs.

Bevezették a másik legényt.

— Miért voltatok a kútnál?

— Törököt vártunk, — felelte búsan. Azt mondta a hadnagy úr, hogy a vár előbb-utóbb a török kezébe kerül, hát jobb pénzen, hogysesem vér árán. Bizonyos, hogy meghalunk, ha nem adjuk át a várat.

Dobó behozatta a harmadik legényt is.

— Én nem tudok semmit, — hebegett az. Csak oda voltam rendelve a kúthoz, de hogy miért, azt nem tudom.

— Nem mondta-e Hegedüs hadnagy úr, hogy jó lesz megegyezni a törökkel?

— De azt mondta.

— Mikor mondta először?

— A nagy ostrom után való estén.

— És hogyan mondta?

— Hát úgy mondta, hogy izé . . . hogy aszongya: mink kevesen vagyunk, azok meg sokan vannak s hogy lám a többi várat se lehetett megtartani, pedig akkor két-felé járt a török.

— Ostrompénzről szólt-e valamit Hegedüs hadnagy úr?

— Szólt. Azt mondta, hogy dupla zsoldot kellene kapnunk.

— Hát a várfeladásról mit mondott?

— Azt, hogy izé . . . hogy aszongya: a török így is, úgy is megkapja, hát jobb ha még fizet is, mintsemhogy a nyakunk is odaszakadjon.

— És a legénység mit mondott rá?

— Semmit. Csakúgy tűz mellett beszélgettünk, mikor már a török bekiabált.

— Tik nem kiáltottatok-e vissza?

— Nem. Csak a hadnagy úr beszélt velök éjjel.

— Hogyan beszélt velök?

— Egy hasadékon át az ókapunál. Odament és beszélt három izromba is.

— Törökkel?

— Törökkel.

— És mit mondott, mikor visszatért?

— Azt, hogy a török mindenkit bántatlanul elbocsát, senkit se vág le. A kassaiaknak ezenkívül tiz-tiz aranyat ad, és hogy a két basa pecsétes levelet küld, hogy szavának áll.

— Hányan hallották ezt a legények közül?

— Valami tizen.

— Hát miért nem jelentettétek nekem? Nem megesküdtetek-e, hogy a várfeladásról nem beszéltek!?

A legény hallgatott.

Dobó folytatta:

— Nem az lett volna-e a kötelességtek, hogy azonnal jelentsétek a hadnagy úr beszédét!

— Nem mertük.

— Szóval: elszántátok, hogy a várat török kézre játszátok. Kik egyeztek bele ebbe?

A legény még hét nevet mondott. Aztán mentegedtődött:

— Mink nagyságos kapitány uram nem egyezkedtünk, mink csak engedelmeskedtünk. Csak a hadnagy úr beszélt, meg ő parancsolt.

A fal egy ágyúgolyó ütődésétől dobbant meg. A rudakra függesztett páncélok megzördültek. A falról egy csomó vakolat omlott a padlóra.

Dobó a birákra nézett:

— Van-e valakinek valami kérdezni valója?

A birák szinte dermedten ültek az asztalnál. Végre a közlegény bíró szólalt meg:

— A tiz legény beleegyezett-e abba, hogy a vár a töröké legyen?

A legény sápadtan vonogatta a vállát:

— A közlegény nem akarhat mást, csak azt, amit a tisztje.

Több kérdés nem volt.

— Még a török van hátra, — mondta Dobó. Vezetétek be.

A török háromszor hajolt meg, míg az asztal elé ért. Ott meghajoltan maradt. Keze a mellén keresztben.

— Mi a neved? — kérdezte Dobó.

— Juszuf.

— Juszuf, vagyis magyarul József. Állj egyenesen!

A török fölegyenesedett. Körülbelül harminc éves akindsi volt. Zömök izmos ember. Belapított orra, s a fején levő sebforradás tanúskodott arról, hogy forgott már csatákban.

A kérdésekre elmondta, hogy tiz éve él Magyarországon, s hogy ott volt a falnál, mikor Hegedüs kiszólt a résen: — Hé törökök! Melyitek beszél magyarul?

— Hazudik, — morgott Hegedüs. Zoltay is beszélt mindig a törökkel.

— Én? — hörkent fel Zoltay.

— Igenis beszéltél. Valahányszor ostrom van, mindig kiabálsz nekik.

Zoltay dühében elhalványodva ugrott fel a székéről:

— Vizsgálatot kérek magam ellen, — mondotta.

Nem ülhetek tovább a birói székben. Hogy én mindig kiáltok egyet, amikor ütök, az meglehet. De az csak káromkodás. Az nem vétek! Micsoda beszéd ez!?

Dobó csitította:

— Mindnyájan tudjuk ezt a szokásodat, és senki ezért téged meg nem szól. De mert harag ébredt benned a vádlott iránt, fölmentünk a biráskodás alól.

Zoltay meghajolt és kiment.

Dobó újra a törökre nézett.

Az aztán tört magyarsággal elmondta, hogy Hegedüs az ókapunál beszélt egy agával, azután Arszlán béggel. A bégtől becsületszót kért biztosítékul és száz aranyat. Azt mondta, hogy bebocsátja éjjel az egész sereget a várba, csak ott ásasson a kapu mellett, ahol a nagy rézdobot szokták verni. Ő (Hegedüsre mutatott) azt mondja, járt egy éjjel a viztartóban s alagútra akadt, amely azonban a kapunál be van omolva. Az omlásnál a feje fölött hallotta a rézdobot szólani, s a katonák lépését is hallotta, hát sokat ásatni nem kell. Ő éjjel tizenkét órakor várni fogja őket. De arról is kezeskedniök kell, hogy az ókapunál álló kassai katonákat nem bántják. Megegyeztek. Éjfélkor Hegedüs lámpással vezette őket. A janicsárok, azabok és piadok keverten jöttek. Háromezren indultak a földalatti útra. A had többi része, Isten tudja hány ezer, a két kapu kinyitását várta. Hanem az történt, hogy Hegedüsnek a lámpása a viztartó sarkánál a falba ütődött és elaludt. Sötétségben vezette az előcsapatot tovább. Ő tudta a járást, de a nagy vízmedence széle keskeny. Ott ő a sötétben is boldogult, de az előcsapat hogy egymásután tolongott, a vízbe csuszamodott.

— Nem tudsz-e arról, — kérdezte Dobó, — hogy Dervis bég elrabolta az egyik hadnagyunk fiát?

— De tudok, — felelte a török. Két hét óta minden sátorban keresik a gyermeket. A bég keresteti. Ellopták tőle, vagy elszökött az ideérkezése után harmadnapra.

Dobó Hegedüsre nézett.

— Nyomorult! — mondotta.

Hegedüs térdre borult:

— Irgalmazzanak, könyörüljenek rajtam! — kiáltotta. Megtévedtem, elvesztettem az eszemet.

— Megvallod-e magad is, hogy a várat az ellenség kezére akartad juttatni?

— Megvallom.

A tárgyalás nem tartott tovább egy óránál.

A következő órában már ott függött Hegedüs hadnagy a vár piacán, egy gerendából hevenyészett akasztófán. S Fügedy kikiáltotta a vár népének:

— Így hal meg minden esküszegő, akár közember, akár tiszt, aki a várat a török kezére akarja juttatni!

A három közlegénynek a fülét csapták el, az akasztófa alatt. A többi hetet megláncolt lábbal belső munkára rendelték.

A törököt úgy kidobták a várból a magas nyugoti falon, hogy nyakasegetten hullt a társai közé.

A vár népe láthatta, hogy Dobó nem tréfál.

VIII.

Te minden erőnél erősebb erő: anyai szeretet! Te emberi testbe öltözött napfény! Te Isten szivéből leszállott szent láng, haláltól nem féltő erős gyöngeség!

Te aki ott-hagyod biztos hajlékodat, puha párnádat, minden kincsedet, hogy a halál erdején át alakoskodjál át veszendő szeretteidhez! Te aki lebujszol a föld mélységébe, te aki gyöngé karoddal akarsz át-áttörni a falon, amelyre fegyveres fenevadak százezre üvölt tehetetlenül! Te aki nem ismered a lehetetlent, ha arról van szó, akit szeretsz, ha együtt kell szenvedned, meghalnod is vele, — csodállak téged asszonyi sziv!

*

Két éjen és két napon át ásták magukat által meg által az alagút omladékain, a nyirkos hidegben, a laza boltzatok alatt. Néhol csak egypár lépés volt az omladék; egy órai munkával átvergődtek rajta. De néhol kövekkel is kellett bajlódniok, és sem az erőtlén asszonyi kar, sem a tizenötéves különben is fejletlen ifjú karja nem volt hozzászokva az ilyen munkához.

Október harmadika estéjén alig hogy álomra csendesült a tábor, magukhoz szedték minden élelmiszerüket.

A vártól már számításuk szerint csak száz lépés vá-

lasztotta el őket. Azt remélték, hogy nem kell többé visszatérniök.

És egész éjjel dolgoztak.

A föld alatt nem tudták, mikor virrad, mikor kél fel a nap. A földet és rözsét hordó paripák dübörgését hallották egész éjen át, s hallották a várbeli ágyúk és mozsarak dörgését is. Azt gondolták odalenn, éjjeli ostrom van, s még buzogóbban dolgoztak, hogy bejuthassanak.

Kint azonban virradt, hajnalodott, reggeledett, s a nap fölszállt a borsodi hegyek mögül. A török lócsiszár szolgálói látva a sátor elhagyottságát, benéztek. A félre mozdított kő, a széles lyuk megdöbentette őket. Hogy a lovasok ismét rözsét szedtek mindenfelé, a kalmár maga rohant egy deli-agához, és az örömtői szinte reszketve jelentette:

— Uram! A várat én juttatom a had kezére, Alagutat fedeztem föl az éjtszaka!

A sok deli, akindsi, besli és gureba egyszerre otthagya a rözsét, lovat a szabadban. Sipok és trombiták rikoltnak gyülekezőt. Mindenféle katona összekeveredve, zörögve, zсібongva tolong le a bejárat torkán a mélységbe.

Vezeti őket fáklyával a kalmár.

*

A két szegény lélek ezalatt bujkálva, ázva, köveket hányva törekedett előre.

Az út egy helyen ismét lejtőssé vált. A kövek ott szárazak voltak, s az út hirtelen megszélesedett.

Egy háromszögletű nagy földalatti nyirkos terembe jutottak.

— A vár árka alatt kell lennünk, — mondotta Miklós.

Azonban a terem két sarkán két omladék van. Melyik az út a kettő közül?

Az egyik omladék nyerges. A tetején kis omlott lyuk, amelybe egy emberfej befér.

A másik omladékon oldalt feketélt valami keskeny nyílás.

— Itt az út kétfelé válik, — mondotta Miklós. Most az a kérdés, melyiket bontsuk?

Föllépett a kövekre, s a lyukhoz tartotta a gyertyáját.

A láng lobogott.

A baloldali nyílást is megpróbálta.

A láng ott csak állott.

A süvege szélébe tüzte a gyertyát, s belekapaszkodott a legfelső kőbe. Éva segített. A kő robogva gurult át a többin.

— Még egyet! — mondotta Miklós.

Ismét nekifeszültek mind a ketten. Az a kő nem engedett.

— Az aprókat kell körüle kiszednünk.

Fogta az ásót, és körülszurkálta vele a követ. Aztán újra belekapaszkodtak.

A kő ingadozott.

Miklós nagyot lélezett, s megtörülte az arcát.

— Fáradt vagyok, — mondotta bágyadtan.

— Pihenjünk, — felelte Éva.

S leültek a kőre.

Miklós elhanyaglott, s abban a percben elaludt.

Éva maga is kábult volt, és halálra fáradt. A ruhája térdig vizes, sáros; a kezei véresek. Haja a sok hajladozásban kibomlott, s félig a dolmányba szorítva, félig azon kívül hullámozott a nyaka körül.

Fogta a gyertyát és benézett mind a két üregbe.

Mind a kettő szabad utat mutatott.

— Kicsit megpihenünk, — mondotta a gyertyát a kőre ragasztva, — de nem alszom el, nem, csak pihenek.

S amint hátradőlt, halk dübörgést hallott maga előtt.

A szemöldökét összevonva nézett maga elé a sötétségbe: fönt dübörögnek-e vagy idelent?

Az alagút mélyéből vörös fényszál röppent elő.

— Miklós! — sikoltotta Éva a fiút megrázva.
Jönnék!

A fiú bágyadtan emelte föl a szemepilláit.

— Jönnék! — ismételte Éva kétségbeesetten.

S a kardjához kapott.

A kardnak csak a hüvelye volt meg. Ott maradt valamelyik omladéknál, ahol követ feszítettek. Az övében volt jatagánokat is mind eltörték már a munkában, a zsebkést is. Nem volt náluk semmi.

A fény erősödve közeledett.

Éva minden erejét összeszedve kapott a köhöz. Miklós is. A gyertyájok elaludt. A kő mozdult, de nem engedett.

A rémület dermedtségével nézték, hogyan válik ki a sötétségből a fáklyát tartó kalmár, s mellette a lógó bajszú termetes aga, akinek övében csillogtak a handsárok.

A következő percben kezek emelkedtek rájuk, s ők fogva voltak.

Az aga egy pillantást vetett a megkezdett munkára, s gyorsan határozott.

— Fogd a fáklyát kölyök! — mondotta Miklósnak. Te már ösmered itt az utat.

Miklós nem értette a szavakat, csak azt látta, hogy a fáklyát a kezébe nyomják.

A katonák egy perc alatt szétszedték a nehéz követ.

Az út két ember-szélességben szabad volt.

Az üreg már akkor megtelt fegyveresekkel.

— Te fogsz vezetni, — mondotta az aga Miklósnak. Az a másik pedig, — folytatta Évára tekintve — itt marad. Ha rosszul vezetsz bennünket, azt a nőt a közlegények közé vetem.

Egy janicsár tolmácsolta a szavait.

Éva lehúnyta a szemét.

Az aga visszapillantott, és szólt:

— Egy deli őrizze!

S meglökte Miklóst, hogy induljon előre.

A deli Éva mellé állott. A többi megindult. Hogy azonban az aga nem mondta, hogy ki őrizze a foglyot, a deli csakhamar átadta egy másik delinek.

— Őrizd te!

Az is állt valameddig, de talán eszébe jutott, hogy akik elsőkül jutnak a várba, holtig nagyságos urak lesznek, átkinálta a foglyot egy műszellemnek.

— Nem őrzöm én, — felelt a műszellem.

S odább lépett.

A delit ette a méreg.

— Majd én megőrzőm, csak eredj, — szólt ekkor egy szőrös süvegű kis azab.

S kivonta a handsárját. Az asszony mellé állott.

Éva holtra váltan támaszkodott a falhoz. Mellette sűrűn lépkedtek el a különféle öltözetű, puskaporszagu és hagymaszagú mocskos katonák. Valamennyi meztelen kardot tartott már a kezében, s valamennyinek a szeme lángolt a diadal reményétől.

Olykor egy fáklyás jött, s világított egy-egy csoport előtt. Olykor csak a sötétben toppogva jöttek. Zörgött-csörgött rajtok a fegyver. Egyik egy széles vörös zászlót hozott a vállán.

Egyszercsak nagy dörgés hallatszik, mintha a világ dőlt volna össze: a terem bejáratától visszafelé az alagút hosszan beomlott. A dübörgés percekig tartott, s a kövek elzárták az előlmenőket a hátuljövőkötől.

A terem megüresedett. Az omlás irányából tompa jaj és hörgés. A másik irányban az elhaladó fegyverek halk zörgése.

Az asszony öre megszólalt magyarul:

— Ne féljen!

És megfogta az asszony kezét:

— Kicsoda maga?

Az asszony nem birt megszólalni.

— Magyar?

Az asszony bólintott.

— Jöjjön, — mondotta az őr. Az út itt kétfelé válik.

Ha ki tudom bontani a másik nyílást, megszabadultunk.

Éva az élet áramlatát érezte újra az ereiben.

— Kicsoda kegyelmed? — kérdezte felocsudva.

— Varsányi a nevem, — felelte röviden az ember.

Acélt és kovát vett elő az övéből és kicsiholt.

A tapló csakhamar égett. Illatos füst vegyült az alagút fojtott levegőjébe. Viaszgyertyához tartotta és fújta.

A gyertya lángra lobbant. A termet újra világosság árasztotta el.

— Fogja húgom, ezt a gyertyát.

A baloldali omladékhoz lépett, s egy-két rántással meglazította a köveket.

Kis ember volt, de erős. A nagy kockakövek egymásután gurultak, hol kifelé, hol befelé. Csakhamar akkora nyílás támadt, hogy egy ember átbújhatott.

Elvette a gyertyát az asszonytól és előre ment. A tenyerét a gyertya elé tartotta. Annyira sietett, hogy Éva alig bírta követni.

Az út ott már tisztább volt, de még mindig lefelé kellett menniök.

Varsányi egyszer visszafordult:

— Kicsoda kegyelmed? Talán a királytól jön?

— Attól, — felelte Éva, mintha álomban beszélne.

— Kapunk hadat?

— Nem tudom.

— No mindegy. Csak azt tudnám hol vagyunk? Sietnünk kell, hogy a törököt megelőzzük.

Az út már fölfelé vonult. Oldalt egy-egy fülkét lehe-

tett látni. A kövek azonban barnák voltak és a nyirok harmatként csillogott a köveken.

— Már a várban vagyunk, — mondotta Varsányi. Alighanem a viztartónál fogunk kilyukadni.

Fehér vakolathalom zárta el az utat. Azon át erős mézszag szállt hozzájuk.

Varsányi káromkodott.

— Tyühh, azt a purgatóriumát ennek a keserves világnak!

— Mi az? — kérdezte Éva.

— Semmi no. Majd én előre mászok.

Átadta a gyertyát Évának, s ráhasalt a halomra. Éva benyújtotta a gyertyát.

Varsányi állt már odabent. Fogta a gyertyát és hűmögött. Majd Évának segített, hogy a halmon átcsúshasson, s megálljon.

Egy tág és fehérülő üregben voltak. Felülről gyászének hangzott: az *In paradisum deducant te angeli*, s a magasból nappali világosság szűrődött alá.

Az üreg telve volt egymáson keresztül-kasul álló fehér koporsóval, s körös-körül híg mézszel. A koporsók szélén rojtokba száradt a méz. Oldalt a koporsók mellett egy félig eldölt inges, bajuszos, sovány képű halott meredt ki a mésztóból. A felülről ömlő világosság megvilágította az arcát. A nyakán kötél lógott.

Varsányi bámulva nézett arra a halottra. Aztán visszatekintett.

Éva ott hevert mögötte a földön, ájultan.

*

Ezalatt a fiu is vezette a török hadat.

Eleinte dermedt volt az ijedelemtől, de aztán arra gondolt, hogy ha kibukkannak a várba, kiáltani fog.

Ez a gondolat megerősítette. Ingadozás nélkül vitte a fáklyát hol az aga előtt, hol mellette.

Csakhamar ők is fölfelé kanyarodtak. Akadály nélkül jutottak el egy falig, amely az Egerben mindenütt azonos homokkőből épült, s amelynek vakolata arra vallott, hogy nem régen rakták.

— Bontsatok! — szólt a katonáinak az aga.

A vakolat csakhamar hullott a jatagánok és dárdák vasa alatt. Csak az első két-három követ volt nehéz kibontaniok, a többi már könnyebben mozdult az acélizmu kezek erejétől.

De mégis tovább dolgoztak egy óránál.

Mikor már embernyi nagy lett a nyílás, az aga átléptette Miklóst.

Tágas pinceféle helyre jutottak. Mindenfelé hordók és hordók. Csak az volt különös, hogy az a hely inkább teremhez hasonlított, mint pincéhez. A falon is egy rongyos nagy kép, s alatta kerek kád. A képen két fejet lehetett látni. Az egyik szakálas szomorú arc. A másik egy szintén szomorú ifjú, amint a szakálasnak a mellére hajol. A fejük fölött fénykör. Az ifjú feje alatt kifehérlik a fal a vászon rongyai közül.

— Fegyvert a kézbe! — szólt az aga hátra.

És folytatta:

— Itt vagyunk! Amint az ajtót felszakítjuk, nem szabad ordítani! Ha senkit se látunk, összevárjuk a hátul jövőket! A zászlósok azonnal a falra szökelljenek.

És hogy erre igent bólintottak a körülötte állók, folytatta:

— A kapu felé fogunk rohanni. Nincs kegyelem! Az ott álló őrség lefegyverzése az első, és a kapu kinyitása. Értettétek?

— Értettük, — hangzott a katonák halk morgása feleletül.

Az aga előbbre lépett, s megpillantotta a vasajtó előtt a nagy puskaporos kádat. Meghökken.

A puskaporos kamrában voltak. A hordókban nem bor volt, hanem puskaapor.

De Miklós is tudta már, hogy hova jutottak.

Amint ott állott a nagy kádnál, visszafordult. Végigpillantott az egymásra tolongó fegyveres sokaságon. Arca sápadt volt és átmagasztosult. Fölemelte az égő fáklyát és belecsapta a puskaaporba.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IX.

Mikor a koporsót leeresztették, Varsányi felkiáltott az embereknek:

— Hé emberek!

A kiáltásra elképedő ijedt arcok jelentek meg fenn a temetőüreg ajtajában. Az egyik hajadonfővel, a másik rozsdás disztelen sisakban, amely szíjjal volt az állához erősítve.

Varsányi újra felkiáltott:

— Én vagyok itt, Varsányi! Huzzatok fel!

A karjába emelte Évát, és koporsóról-koporsóra lépkedett vele a kötelekig. A két kötelet összefogta és beleült.

Az emberek felhúzták.

A siriüregnél nem volt más, csak a két pap meg a két kötéleresztő paraszt. Azok bámulva néztek Évára, aki halottként feküdt a gyepen, ahova Varsányi lebocsátotta.

— Hozzatok vizet, — mondotta Varsányi a parasztnak.

Ebben a pillanatban vörös lángtorony lövődött fel a templombástyából. Fellövődött az égig, s fekete deszkák, gerendák, kövek, fadarabok, emberek repültek benne.

A várat olyan dördülés rázta meg, hogy mindenki megsiketült, s a földre bukott.

A levegőből kőzapor, vér, fegyver, fa és donga hullott alá.

Minutákig tartó halotti csend követte ezt a robbanást.

Halotti csend a várban és a váron kívül a török táborban is.

Mindenki kábultan nézett maga elé.

Az ég szakadt-e le? Vagy a föld nyilott meg, hogy tűzokádó pokollá válva itéletnapi borzalmas lángözönbe borítsa a világot? — nem értette senki.

Török csel! — Ez volt az egyetlen egy gondolat a várban, mindenkiben.

A vár elveszett! — Ez volt az egyetlen érzés, amely a dobbanásban megállt sziveket átbékózta.

Gergely a Sándor-bástya alján pokol-szerrel telt bögréket kötözött. A robbanás szele neki taszitotta őt a pajzsoknak, amelyek szögeken függve a falat borították.

Ahogy fölemelte a tekintetét, a lángoszlop fölül kitölcséresedve vöröslött az égen, s benne egy fekete malomkerék, a kerék körül hanyatt fekvé lefelé szálló kerengő ember és külön egy combtól egész emberláb.

Volt annyi lélekjelenléte, hogy a bástya boltozata alá ugrott, de ő is gondolata-szakadt siket arccal nézett az első percben maga elé.

A következő percben azonban megmozdult a vár népe. Ide-oda futkosó emberek, fegyvereiket elhányó katonák, jajgató asszonyok, fékeiket elszakított megvadult paripák látszottak mindenfelé.

Lent a török táborban diadalmas üvöltés, ostromlétrák emelkedése, s a vár felé hullámzó fegyveres ezerek.

— Végünk! — hangzott a várban mindenfelé.

Asszonyok a gyermekeiket kézen ragadva és ölbe kapva futkostak a kormos köveken és a kormos gerendákon, tüzes üszkőkön át össze-vissza. Mindenki menekült, és senki se tudta hova?

A levegőből sűrű fekete hó hullongott. Az a pörnye

volt. Beszállingózta az egész várat, mintha gyászba akarná takarni.

S eléktelenedett holttestek, és emberi tagok heverték itt-ott a szétszórt köveken és gerendákon.

Dobó hajadon fővel a paripáját rángatva száguldott a robbanás helyére, s a katonákat a falra parancsolta.

— Nem történt semmi! — kiáltozta jobbra balra. Csak huszonnégy tonna puskapor volt a sekrestyében!

A tisztek is mind lóra kaptak, és a Dobó szavával csillapították a népet mindenfelé.

— Vissza mindenki a helyére! Csak huszonnégy tonna puskapor . . .

Mekcsey dühében egy eltört lándzsa-nyéllal botozta a kábult és engedetlen katonákat.

— Fegyvert fogj, a kutya Pilátusodat! Falra!

S maga is leugrott a lóról. Öles kópját kapott a kezébe, s a fal tetejére rohant.

— Utánam fiúk! Utánam, aki ember!

A falramászó törököket hosszú sor tüzelés fogadta. A katonák a belső térről, vezérlet nélkül is a falra futottak, s dolgozott a buzogány, a kópja, a kard, a csákány.

A török szintén rendezetlenül egymást nyomta előre hátra, s kint a falak körül épp akkora volt a zavarodás, mint bent a várban.

Legtöbben a robbanás helyére tolultak.

Gergely látta a maga bástyájáról, hogyan ömlik a fekete pernyehullásban a tarka török had, a templombástya felé.

— Itt maradj! — kiáltotta Zoltaynak, s ő maga a kardját kivonva rohant a templombástyára.

Utközben az üstök mellett rohant el. Azoknak a leve se főtt ott, akik délben vártán voltak, s most kerültek volna ebédhez.

Gergely egy pillantást vetett a nyolc nagy üstre,

amelyben az apróra vágott hús forró leve gőzölt és rotyogott.

Áttaszította az egyik üst fülén a rudat, s odakiáltott a tálas parasztnak:

— Fogja kend! A többit is hozzátok a bástyára!

S mikor fölérték, lezuditotta a forró levest a létrákon sokadozó törökökre.

*

Varsányi mikor felocsudott, az asszonyt látta maga előtt a földön. A két pap azon ingesen stólásan a falakra rohant, a két paraszt meg kétfelé, vélhetőleg az ágyúkhöz.

Varsányi fölemelte Évát a vállára, mint valami zsákot, és a palotába vitte. Gondolta: ha királyi követ, odavaló.

S átadta Baloghnénak, hogy locsolja fel.

*

Csak az ostrom visszaverése után szemlélték meg, hogy a robbanás micsoda kárt okozott.

A templombástya jobb oldala a sekrestyével együtt fekete tátongó üredék volt. A várfal az éjjeli építéssel együtt ledőlt azon a helyen, s a két száraz malomnak, amelyik ott dolgozott, csak a düledéke volt meg. A sekrestye oldalában harminc vágni való marha állt. Azok vérukben döglötten heverték.

A vártán volt nyolc legényt darabokra tépetten találtak meg. Odaveszett egy hadnagy is, Nagy Pál, akit Bátor György küldött harminc drabanttal Erdőd várából.

S a közelben állott katonák közül is sokan megsebesültek. Egy Horváth Gergely nevű vitéznek vállban szakította le a karját a robbanás valami köve. Még aznap meghalt, s még aznap lebecsátották a temetőbe.

A várbeliek csak akkor tértek tulajdonképpen észhez, mikor látták, hogy a török nem birt a várba felhatolni.

— Az Isten velünk van! — kiáltotta Dobó a haját

hátrasimitva és az égre pillantva. Bizzatok vitézek az Istenben.

Az ostromot voltaképpen a leves verte vissza. A török hozzá volt szokva tűzhöz, kardhoz, kopjához, de a forró leveshez nem.

Amint az első létrán végigömlött a forró paprikás lé, az embereket mintha lesöpörték volna. A létrák alján tolongó had is szerte ugrott. Ki a kezéhez kapott, ki a nyakához, ki az arcához. A fejüket pajzsokkal takarva kotródtak el a falak alól.

A várbeliek könnyebben lélekzettek.

Dobó a molnárokat és ácsokat hívatta.

— Szedjétek össze, — mondotta, — a malom részeit. A kettőből csináljatok egy portörő kölyüs malmot. Ami hiányzik, azt az ácsok azonnal faragják!

És körülpillantott:

— Hol a számtartó?

Egy kormos fekete alak lépett elő a monostor falai-ból. A bajuszára szállt kormot fujva, szakálát ütögetve állt Dobó elé.

Az öreg Sukán volt.

— Sukán bácsi, — mondotta Dobó, — adjon ki a pincéből salétromot, ként és szenet. Mihelyt a malom elkészül, a molnárok puskaport fognak törni.

Csak akkor gondolt arra, hogy maga is mosakodni menjen. Olyan volt ő is, mint a kéményseprő.

*

A palota ajtajában egy kormos ember ült. Félig törökösen volt öltözve. A kezében egy nagy darab sült tök. Azt ette kanállal.

Amint Dobót meglátta, fölkelt.

— Te vagy Varsányi?

— Én vagyok uram.

— Mi hirt hoztál?

— Királyi követet hoztam uram a várba. Asszonyféle.

Dobó szinte rohanva ment be Baloghnéhoz.

— Hol a követ? — kérdezte.

Az asszony a Pető ágya mellett ült. Sisakot bélelt piros selyemmel, — a fia sisakját.

— Követ? — kérdezte bámulva. Csak egy asszony jött.

— Hát az az asszony?

Baloghné benyitott a szomszédaszobába, s megint bevonta az ajtót.

— Alszik, — mondotta, — ne háborgassuk. Nagyon el van csigázódva.

Dobó benyitott.

Éva az ágyban feküdt, fehér tiszta ágyban. Csak a feje látszott, amint halványan, szétomló hajával környezetten félig be volt süppedve a párnába.

Dobó elámulva nézte azt az aluva is szenvedő halott-szin női arcot. Nem ismerte.

Visszavonult.

— Valami levelet nem hozott?

— Nem, — felelte Baloghné zavart arccal.

— Kérem a nőnek a ruháit. Ki ez a nő?

Baloghné vállat vont, majd kérlelőn nézett Dobóra.

— Azt mondta, hogy a nevét ne kérdezzük. Attól tart, hogy kegyelmed nem szívesen látja.

— Kérem a nőnek a ruháit!

Baloghné egy sáros, meszes török katonai ruhát emelt be a folyosóról. A kis szattyáncsizmák kénszin-sárgák, rajtok sarkantyú. Az övben ötven és egynehány magyar arany; egy kardnak a hüvelye és két törött jatagán.

— Tapogassa össze a zsebeket.

Az egyik zsebben papiros zörgött.

— Ez az, — mondotta Dobó.

S azon kormos kézzel fölbontotta az összehajtott pergamenpapiroost.

A vár rajza volt az.

Semmi más nem volt a zsebekben, csak egy zsebkendő meg egy pár összegyűrt keztyű. A ruha varratait is összetapogatták, fölfejtették. A csizmát is szétbontották.

Semmi.

— Nincs-e nála az ágyban?

— Nincs, — felelt Baloghné. — Én adtam szegénykének inget is. Oh, hogy össze volt törve . . . Régen nem alhatott. A föld alatt jött be, a Halottak útján át.

Dobó behívta Varsányit.

— Azt mondtad: követ.

— Úgy értettem.

— Hát nem mondta tisztán?

— Nem beszéltünk mink uram. Az alaguton jöttünk be csaknem futvást.

— A töröknek van-e élelve?

— Jön néha tíz-húsz szekér liszt, meg egy-egy nyáj birka. Az Isten tudja, hol szerzik! A rizsük régen elfogyott.

— Esszerint nem éheznek még.

— Eddig nem igen.

— Mit tudsz még a táborból?

— Csak azt, hogy Királyszéke felől árkot ásnak.

— A várba?

— Bizonyosan, mert a lagumdsik dolgoznak.

— Mért nem jöttél be? A rözsehordásról hirt kellett volna hoznod.

— Nem lehetett. A kapuk elé a legerősebb janicsárokat tették, s nem volt janicsár-ruhám. Gyanut keltett volna, ha át akarok rajtuk jönni.

— Hát most már maradj a várban. Jelentkezzél Bornemissza Gergely úrnál, és jelentsd meg neki, hogy az aknát merről ássák. Azután visszatérsz, és a palota körül fogsz tartózkodni.

Az irás még a kezében volt. Hívatta Mekcseyt.

— Fogd ezt a rajzot, — mondta neki. — A földalatti

utak vannak rajta. Nem is tudtam, hogy ilyen rajz is van a világon. Szólítsd azonnal a kőmiveseket, és rakasd be, ha van még berakatlan. Legelőször is a temetőgödörnél kell befalazni azt az alsó utat.

Még a két apródnak osztott egynéhány megbizást. azután fürdeni ment. S ahogy fürdés után újra öltözködött s a lábszár-vasat kapcsolta, végigdőlt utána a medvebőrös lócán.

Igy aludt mindig, ahol elnyomta az álom a napnak és éjnek egy-egy órájában. A várbeli katonák azt tartották róla, hogy sohasem alszik.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

X.

Csak este beszélt Évával.

Bornemisszáné már akkor fölkelt. Könnyü otthonkába volt öltözködve. Bizonyosan azokból a női ruhákból szedett valamit magára, amelyek az első kicsapáskor jutottak az ura kezébe zsákmányképpen.

Azokat a női ruhákat nem tudták a kótyavetyén eladni, hát beakasztották a palota egy üres szobájába. Jó lesz a szegényeknek az ostrom után.

Dobó a vacsoránál beszélt vele.

— Kicsoda kegyed? — ez volt az első szava hozzá. Mert azt mingyárt látta, hogy úri nő.

Balázs apród Dobó mögött állt. Baloghné is bent forgolódott a szobában. A birkapecsenye mellé akkor tett vörös bort. A két viaszgyertya mellé még egyet gyújtott.

— Nem tudom megmondhatom-e másképpen mint négyszem között, — felelte Éva. Nem Baloghné miatt, hanem mert nem tudom, hogy főkapitány úr megengedi-e, hogy a nevem tudva legyen.

Az apród Dobó intésére távozott.

— Tessék leülni, — szólt Dobó a szemben álló székre mutatva.

Amint Baloghné is kiment, Éva ismét fölkelt.

— Uram, — mondotta, — én Bornemissza Gergelynek a felesége vagyok.

Dobónak kiesett a kés a kezéből.

Éva aggodó szemmel folytatta:

— Tudom, hogy az ilyen helyen, az ilyen munkában nem jó ha asszony van jelen. De higgye meg kegyelmed, én az uramat a harctól eljajgatni nem fogom.

— Tessék leülni, — felelte Dobó. Engedelmet kérek, hogy evés közben fogadom. Tessék velem tartani.

De ezek csak hideg szavak voltak.

— Köszönöm, — felelte Éva visszaülve a székre. Tudom, hogy a főkapitány úrnak minden perce meg van számlálva.

— Gergely tudja, hogy itt van?

— Nem.

— Hát hugomasszony, — szólt Dobó erre már nyájas tekintettel, — jól tette kegyelmed, hogy elhallgatta a nevét. Gergelynek nem szabad tudnia, hogy kegyelmed itt van. Ebben kérlelhetetlen vagyok. Az ostrom már nem tarthat soká: a fölmentő seregnek meg kell érkeznie. Miért jött kegyelmed ide?

Éva szeme könybe lábadt:

— A gyermekemet . . .

— Hát csakugyan elrabolták?

— El.

— És a gyűrű?

— Itt van, — felelte Éva a nyakán függő zsinórt elővonva.

Dobó egy pillantást vetett a gyűrűre. Ivott egy korty bort, s fölkelt.

— Mivel biztosít kegyelmed arról, hogy Gergelylyel nem beszél?

— Minden parancsának engedelmeskedem, főkapitány uram, — felelte Éva alázatosan.

— Megérti azt kegyelmed, hogy miért nem szabad Gergelyvel beszélnie?

— Gondolom.

— Gergely a várnak az esze. Az ő elméjét nem szabad elvonni a vár védelmétől egy percre se. Kit ismer még itt kegyed?

— Mekkseyt, Fügedyt, Zoltayt. Az apám is itt van, Bálint bácsi is, a papunk.

— Nem szabad mutatkoznia kegyednek a Baloghné szobáin kívül. Igérje meg ezt becsületszavára!

— Igérem.

— Esküdjön meg!

— Esküszöm.

— Én viszont igérem, hogy a gyermeke előkerítéséért mindent megteszek. Adja ide a talizmánt.

Éva átnyujtotta.

Dobó felcsatolta a sisakját, s mielőtt keztyűt huzott volna, odanyujtotta a kezét az asszonynak.

— Bocsásson meg, hogy ilyen nyers vagyok. Nem lehet másképp. Tekintse a feleségem szobáit, itt hagyott holmiját a magáénak.

— Még egy szót, — mondotta Éva. Baloghné asszonynak mit mondjak: ki vagyok?

— Mondjon amit akar, csak Gergely meg ne tudja, hogy kegyed itt van.

S ezt mondva kilépett az ajtón, és a lováért kiáltott.

*

Estefelé erős szél kerekedett. Kifujta a kormot, pörnyét a várból.

Dobó a robbanás romjaira szólította a kőmiveseket és parasztokat:

— Szedjétek össze a szanaszét heverő köveket! Úgy rakjátok a falat, hogy a lövésektől mindig takarva legyenek.

Fölment a Baba-ágyúhoz, leült az ágyúra s ónnal egy szelet papirosra irt:

Hallod-e Dervis bég! A Bornemissza gyereket mihelyt megtalálod, tudasd kékvörös zászlóval azon a jegenyefán, amelyik a patak mellett a vártól északra áll. Gyűrűd lenyomata a levélen van. A gyermeket fehérzászlós küldött hozhatja. Nemcsak a gyűrűt adom ki érte, hanem egy nálunk levő török gyermeket is.

Mekcseyt szólította.

Eltakarta az írást a kezével s azt mondta neki:

— Ird alá kérlek a nevedet.

Mekcsey szó nélkül aláírta.

Balázs már ott állt a pecséttel és a gyertyával.

Dobó elhajolt az ágyútól, s úgy csöppentette a viaszt a levél belsejébe a Mekcsey neve mellé. Mekcsey rányomta a gyűrűjét a pecsétre, aztán annélkül, hogy kérdezte volna: kinek? minek? — dolgára sietett.

Dobó összehajtogatta a levelet, s kívül a török gyűrűvel pecsételte le.

A félhold és a csillagok tisztán látszottak a pecséten. S hivatta Varsányit.

— Varsányi barátom, — mondotta nyájasan. Most tudom már én, hogy miért nem jössz te a várba? Minek is jönnél, mikor úgyis mindig kiküldünk. Ismered-e Dervis béget?

— Mint a csizmám szárát, — felelte vigan Varsányi.

— Hát itt van ez a levél. Ezt belopod vagy a sátorába, vagy a ruhájába, vagy az ivópoharába, vagy ha akarsz átnyujtod neki.

— Meglesz uram.

— Azután menj el Szarvasköbe, s várd meg Vas Miklóst. Most már jönnie kell.

— S hogy jövünk be a várba?

— A kapu mellett jobbra minden éjjel zsineg fog

lógni. Tapogasd ki. Azt rántsátok meg. A csengetésre kaput nyitnak.

Varsányi kendőbe takarta a levelet, s a keblébe rejtette.

A Sándor-bátyán szaporán duhogott a golyó. Dobó látta, hogy zavarodás van ott. A katonák rendetlenül ugrálnak el onnan.

A török valahogy tudomást szerzett arról, hogy a külső várfalat egy kis kapu köti össze a belsővel. (Olyan volt az átjáró a két fal között, mint csaton a pecek.) Két magas létra a hegyen fordított V betű. Egy török fel-fut reá. Látja, hogy a kiskapun ki- és bejárnak a vitézek. Nosza ágyút vontatnak a hegyre, s erősen golyózzák a kaput.

Alig egy óra alatt rakásra sebesült a magyar a kapu táján, s vagy öten el is dőlnek.

— Deszkát fel! — kiáltott Dobó. A palánkot emeljétek magasabbra!

De hiába emelték a takarót oda. A török ágyúk már úgy feküdtek, hogy rászórták a golyót a deszkán, palánkon át is a kapura.

— Ez egy mázsa puskaporomba kerül! — morgott Dobó. És éppen most!

Gergely futva jött a szeglettoronyból.

— Kapitány uram, — mondotta — így nem maradhat a kapu! A legjobb katonáimat ellövik!

— Teszünk róla, — felelte Dobó.

S halkán folytatta:

— Várni kell, míg a porcsinálást megkezdik.

A golyó hullt a kapura, mint a záporesső.

— Engedje meg, hogy a falat kitörjük, vagy alól megássuk.

— Neked nem kell külön engedelmet kérned Gergely. Cselekedd!

Gergely a kapu mellett lyukat vágatott a falon, s azon át járatta a katonáit.

A török pedig szórta tovább is a golyót az üres kapura, úgy, hogy söpörni lehetett a golyót a kapu alján.

*

Éjjel ismét hordta a török a földet, a rőzsét.

A hold valamennyire világított nekik. A várból kilöttek rájuk.

— Ne lőjjetek! — mondotta Dobó.

Hogy a várbeliek elcsöndesedtek, a török zsibajgás, dobogás, ropogás hangja egyre erősödött.

Szaporodtak.

Dobó a négy romláshoz vitte az összes puskás katonáit. Egy sor fekvő fölött egy sor térdelő. A térdelők fölött egy sor előre hajló.

A lámpások elsötétedtek.

A török mindegyre több és födetlenebb. Apró kézilámpások világítanak nekik a munkában.

Mikor a csoport följebb-följebb hágva ott turbánzik már a romlás előtt, Dobó tüzet kiált.

Orditás és megzavarodás követte a lövését. A futó és elnyargaló csoportok bizonyították, hogy a lövés nem esett hiába. Egynéhány tüfenksi visszapuskázott, de senkit se talált. A munkát csak a fal tövében folytatták, s óvatosan, mindig takarva magukat.

XI.

A malom éjjel-nappal duhogott. A friss puszkapor feketén pergett a teknőbe. A várbeliek bizalma visszatért.

A török új sáncot vetett, s alighogy megvirradt, a nagyprépost házánál három zarbuzán dördült meg. Az északnyugoti torony volt az új cél. Onnan ugyan bajos ostromot kezdeni, de talán el akarták vonni az erőt a többi vároldaltól.

A nagy fekete ágyúgolyók sasokként szállottak a toronyra.

A lövés irányában állt a katonák lakóháza. Egy sor alacsony ház. Háttal a várfalnak támaszkodik valamennyi. Azokra hullt a faltörő golyók közül, amelyik nem kapott elég puszkaport.

A várnagyi palota nyugoti oldala kezdett szakadozni.

Baloghné rémulten esett be abba a szobába, ahol Dobónak ágyat vetett.

A kapitány az ágy mellett ült. Vasban, ahogy künn szokott járni. Csak éppen, hogy a sisak nem volt a fején. A két kezét a szék két karján pihentetve hátradőlten aludt édesen. Előtte égő gyertya. A feje fölött elbarnult olajfestmény: Szent István király képe, amint a koronát Máriának nyújtja. A bástyává átalakított templomból tet-

ték be oda, s már oly fakó volt, hogy az alakok szeme csak barna foltnak látszott.

Dobó ott szokott aludni.

Csak virradat felé tért azon a napon haza. A hajnali órára hirtelen való ostromot várt taian, hogy nem vetkezett le.

Azt az oldalt lötték, amelyikben aludt. A golyók úgy rázták a házat, hogy a gerendák recsegték. A szoba egyik falán négy ujnyi széles repedés. Ki lehetett rajta látni a palánkra.

— Kapitány úr! — rikoltotta Balogné.

A vakolat egy újabb lövéstől a fejére hullt.

Odaugrott a kapitányhoz és megrázta.

— No mi az? — rezzent föl Dobó.

— A palotát lövik! Keljen fel az Isten szerelmére!

Dobó körülnézett. Látta a szakadást. Fölkelt.

— Az ágyamat tessék levitetni, — szólott, — valamelyik alsó szobába, amelyik közel van az ajtóhoz. Mingyárt visszajövök.

Ez a *Mingyárt visszajövök*, — olyan soha nem teljesített mondása volt Dobónak, hogy Balogné még abban a veszedelemben is elmosolyodott.

— Legalább azt várja meg, míg egy kis borlevest főzök.

— Az jó lesz. Köszönöm, — felelte Dobó, a vakolatport verve a hajáról. A gyomrom alélt. Néhány szem szegfűszeget is kérek bele.

— Hova küldjem?

— Majd beugrok érte.

— Dehogy ugrik kapitány úr. Kiküldöm a fiamtól.

Egy felkantározott ló mindig ott állt az ajtó előtt, s a ló mellett hol az egyik, hol a másik apród a maga kis lovával. Dobó ráfordult és megindult, hogy a várat bejárja.

A katonák egyrésze öltözetlenül tolongott ki a városi

oldalán álló apró kaszárnya-házakból. A fegyver a felsőruhával a vállukon, vagy a hónuk alatt. Némelyiknek a nadrág is a nyaka között. Káromkodnak, mint a jégesső.

— Menjetek a monostorba, — mondotta Dobó. Azt nem lövik.

Egy másik csoporttal Mekksey siet át a piacon. Ásó, kapa és csákány van a katonáknál. Mekksey egy nagy kovás puskát tart a kezében.

Hogy Dobót meglátja, fölemeli a puskáját, s feléje int. Dobó odaszökteti a paripáját.

— A Királység felől árkot ásnak, — jelentette Mekksey. Azok ellen megyünk.

— Jó, — felelte Dobó. Hát csak vezesd munkára őket. Ássanak. Azután azonnal keress meg.

A Bolyky bástyára ment. Annak az alján az istálók mellett öt ember ült. A fejükön sisak. Az arcuk piros a tüzfénytől. Apró szalmakoszorukat kötöttek. Mellettük üstökben főtt a szurok.

A bástyán Gergelyt találta, amint a dob fölé hajol. Nézi a borsót.

— A törökök aknába fogtak, — szól fölkelve, mikor Dobót meglátta. Ma már megneszeltünk egyet. Mekksey maga ment rájuk.

— Tudom, — felelte Dobó.

— A dobok mind vizesek, használhatatlanok, de a víz rezgése elárulja őket.

Dobó a palánkhöz állt, és annak a nyílásán kinézett.

A töréseknél körülbelül egy ölet emelkedett a vesszőhányás. Egy holt akindsit akkor vittek el a dervisek két kópján a rözse közül.

Az még az éjjeli lövésben esett el.

Szemben a falakkal már mindenfelé látszott a sok árok és deszka-sövény. A török is takarta magát.

— Valami készül megint, — mondotta Dobó. A jaszaulok és janicsárok nem mutatkoznak semerre se.

Mekcsey akkor ért föl a bástyára.

— Ásnak, — jelentette röviden.

Az arcán látszott, hogy azon éjjel semmitsem aludt. Vörös szemü volt, és szintelen és kócos. A dolmánya válon meszes és sáros. Bizonyosan a kőmiveseknél segített a gerendák emelgetésében.

— Kapitánytársam, — mondotta rideg, szemrehányó hangon Dobó, — már megint magad akartál az aknába szállani! Azonnal aludni menj!

A lépcsőn akkor hágott fel Balázs apród. A kezében ezüstitálca, s azon ezüstpohár. Fehéren párologott a pohár a hajnali hideg levegőben.

Mekcsey köszönt és leindult.

Dobó szelidre változott hangon szólt utána:

— Pista!

Mekcsey megfordult.

— Vedd el Balázstól a poharat, és idd meg kedves öcsém.

XII.

A következő éjjelen megtudták, hogy mit műveltek aznap a janicsárok?

Hát biz ők olyanforma alkotmányokat szerettek, mint amilyenek alatt a papok viszik a szentséget a körmeneteken. Csakhogy a mennyezet teteje erős deszka, a négy rudja meg négy kópja.

Ilyen mozgó tetők alatt hordták aznaptól éjjelenkint a földet meg a rőzsét.

Magyarul ezt az alkotmányt *tárgy*-nak nevezték akkoriban.

A főtisztek délután kialudták a fáradságukat. Többnyire délután aludtak, mert az ostromtól csak reggel lehetett tartani, s délelőtt a török aznapi szándéka már kitudódott. Éjjel megint talpon voltak, s olyankor a legénység fele tért nyugodni. Dobó úgy egyezett meg Mekcseyvel, hogy nem osztanak rendes időt az alvásra, hanem amint az egyik kipihente magát, a másik azonnal pihenni tér.

Bizony nem aludt az egyik se, csak itt-ott a bástyazugban, földhányáson, ha aludtak egy órát, néha délután kettőt is.

Hej ette a méreg a puskásokat, hogy a törököt a tár-

gyak sokasága takarja. Ami ép deszka maradt a városi házakban, udvarokon, azt a török mind összeszedte. Látta, hogy másképpen nem boldogul, csak ha maga is falat emel.

A Sándor bástyán már annyira felmagasították a töltést, hogy a romlásig ért, vagyis a várbeli falnak ágyúgolyóktól lerombolt szakadéknak az aljáig.

A tárgyak fedték a törököt, a rőzsék fedték a feltoló fejét. A romlás körül mindig húsz puskásunk örködött, meg egy-egy töltött mozsár. A falon is odavigyázó fegyverek. Dehát hiába: a homály is takarójuk volt az éjjeli munkában a törököknek.

Gergely maga is ott örködött legjobban, a romlás mellett.

Egyszercsak valami húsz török törekedik elő. Mindenik fején venyige-csomó.

Gergely leszól a falról:

— Gasparics!

— Tessék, — hangzik egy erős férfihang.

— Nem viszket a markotok?

— Dehogynem az áldóját! Hadd üssünk ki rájok hadnagy uram!

— Üssetek ki a pogány teremtésit! Csak arra vigyázzatok, hogy amint szúrtatok, azonnal ugorjatok vissza.

— Értem hadnagy uram.

A romláson dolgoztak a kőmivesek, de még akkora volt ott a rész, hogy akár egy szekér is bemehetett volna rajta.

Gergely szavára kiugrik Gasparics, mellbeszúr egy jatagánokkal körülfegyveres törököt. S visszaugrik.

A török összeesik. A többi hord tovább.

Gasparics hőstettét látva, három ember ugrik ki a résen. Lándsával leterítenek ugyanannyi törököt. Megint ugranak vissza.

A török káromkodik, pillanatra megzavarodik. De alulról tolong fel a többi.

A résen most már tíz ember surran ki. Ki karddal, ki lándsával. Szúrják, vágják a rözsehordókat. Aztán visszafordulnak és beugrálnak a résen egymásután.

A török elhányja a rözsét, harmincan is neki a három hátul maradtnak.

Gergely lövet a falról. A török egyik a másikra buk-fencezik, hanem egy Kálmán nevű tizedes nagy lándsaszúrást hoz vissza a mellében.

— Lőjjetek tik is! — kiált le Gergely.

A többi törökre már az alsó nyílásból villámlik a halál.

Ennél a villanásnál látszik, hogy körülbelül negyven török hever véresen a rés előtt. A többi török új csoportba pattan és lándsával, karddal rohan a résnek.

— Lőjj! — kiáltja Gergely a falon fent állóknak.

Akkor érkezik oda Dobó.

A rés előtt ott fekszik hanyatt a vérében Kálmán. A résen beszúr egy janicsár, s hogy senkit sem talál, egy kurjantással beugrik.

Dobó épp a rés mellett áll. Úgy üti orrba meztelen ököllel, hogy a vér szétpreckel belőle. Ugyanabban a pillanatban Gasparics lándsát vet beléje.

A többi török nem meri követni. Hátat fordítanak, és széjjel-ugrálnak a rözsehányásban.

— Dobjátok ki a kutyát! — mondja Dobó a kömi-veseknek.

S fölmegey a falra.

— Az aknázást abbahagyta a török, — mondja Gergelynek.

— Gondoltam, — feleli Gergely.

— Van valami mondani-valód?

— Tessék megnézni a bögréinket.

A bástyaoldalon függő olajlámpásnál öt legény dolgozott, s köztük a cigány is.

Egynehány száz cserép-bögre hevert ott. Azokat töltötték.

Az egyik puskaport tett bele egy marokkal. A másik rongyot és követ gyömösölt rá. A harmadik ismét egy marok puskaport tett a bögrébe. A negyedik egy halom arasznyira vágdalt rozsdás puszkacső-darabok mellett ült, s azokat töltötte puskaporral. Kétfelől fával verte be. Az ötödik dróttal szoritotta a két dugót a csőhöz. A cigány besározta.

— Már háromszáz bögrénk van készen, — jelentette Gergely.

— Tegyetek közéje ként is, — mondotta Dobó. Jó nagy darabokat.

— Az bizony jó lesz, — felelte Gergely.

Balázs apród futott a kénért.

Dobó kis ideig elégedett arccal nézte ezt a mesterkedést, aztán körülpillantott:

— Itt van Gasparics?

— Itt vagyok, — felelte a legény alulról.

— Gyere fel.

A legény felugrott, és összecsapta Dobó előtt a bokáját.

— Te voltál az első, aki a résen kiugrottál?

— Én, kapitány uram.

— Mától fogva tizedes vagy!

*

Hogy a tárgyak jó védelmet nyújtottak az első éjjelen, látják ám másnap a várbeliek, hogy a Hécey prépost házatól kezdve nagy földhányás túródik a vár délnyugoti faláig, vagyis a mostani kapujáig.

A falnál csakhamar hordók tolnak fel az árokból, s ezer meg ezer kéz hordja és rakja az üres hordót.

A török feltörte a városbeli pincéket. Kieresztette a

bort a hordókból, s hordta a hordót és taposó-kádakat a vár alá.

Hát azon az oldalon egy nagy hordófal épül. Kézből kézbe száll a hordó, s fordul fenéssel talpra valamennyi.

Még aznap fölépül a hordóhegy. Támasztéka a vár-fal. Túlfelől lépcsőzetes.

A várból napestig puskáznak rájuk, de a hordó is védi őket. Folytatják a munkát zavartalanul.

S még éjjel is döng és duhog a sok hordó és szüreti kád.

A puskások java-része odakerül most. A mozsarak is ott guggolnak a falon. Egypár szakálás ágyú oldalt a hordóhalomra céloz.

— Bolond a török, — mondja Fügedy.

De nem bolond az. Lám kora hajnalban előmozdul a hordók alján egypár nagy széles tárgy. Nyolc kópja tartja. Husz harminc török is elfér egy-egy tárgy alatt.

— Tüzet és vizet! — rendelkezik Dobó. Hozzatok szalmát, vasmacskát, horgot és csáklyát, sokat!

Mert nemcsak a tárgyak mozgását látta, hanem azt is, hogy lent az árokban fáklyákat gyujtanak a törökök.

A Bebek-bátyát is lötték tegnap, és ott zsákokba kötött föld volt a lépcsőjük.

Dobó ott is megfordult. Gergelyt készen találta mindenféle láncra kötött vasmacskával és csáklyákkal. A bástyán tűz égett. A tűz mellett üstökben faggyú olvadt. A szurkos szalmakoszorúk rakásokba rendezve feketéllettek a tűz körül. A török ott is nagy tárgyak alá húzódva indult a vár ellen.

Mekcsey az ókapunál tömetett. Onnan is vártak ostromot.

A veszedelem legfenyegetőbb volt a délnyugati sarkon, ahol Fügedy állott. Dobó fölnyomta az acélsisakját, és Balázs apród kíséretében odanyargalt.

Hát már akkor égett a palánk.

A török ezuttal nem orditozott. Óvatosan a tárgyak alá húzódva puskázott a várbeliekre.

Felülről nem lehetett löni. Az égő palánk aljából löttek vissza s lyukakat vágtak csákánynyal a kő között, hogy azokon a réseken lőhessenek a tárgyak alá.

— Szalmát rájok! — harsogta Dobó.

Egyfelől a víz locsogott az égő palánkra, másfelől olajba és faggyuba mártott tüzes szalmakoszorúk repültek a tárgyak fölé.

Amelyik tárgy a falig jutott, azt csáklyákkal fölfordították, vagy ellökték. Amelyiknek a teteje tüzet fogott, azt csak hagyták közeledni. A török csakhamar eldobta, és orditva menekült a tüzessöből.

A hordók inogtak alattuk, s némelyik a hátán vitte a lángoló tüzet.

— Szalmát, csak szalmát! — kiáltotta Dobó.

Az olajba mártott szalma lángoló rongyokban repült újra alá a tárgyak födelére. A kopjatartók eldobták a szerszámukat, s hanyatt-homlok rohantak le a golyózáporból.

De ez csak szünet volt. Amint az első támadókat visszaverték, a török ágyúk a palánk szaggasztásába fogtak.

Dobó hasra fektette a népét, hogy a golyók ne találják. A palánk-cölöpök közül kettőt sikerült a török ágyúknak ellőniök. A palánk megingott, és negyven öl hosszan ropogva recsegve kifelé hajolt.

Még egy cölöprántás, és leszakad az egész.

— Csáklyát elő! — kiáltotta Fügedy. És láncokat!

Ötven csáklya kapott a kifelé hajló palánkba.

Vasláncok és kötelek, új cölöpök és karók kerültek elő. A palánk csakhamar ismét az előbbi állásába helyezkedett.

Dobó már akkor a Bolyky-toronynál járt, ahol a szurok, puskapor és égett faggyu egybekeveredett bűdösségében Gergely fogadta az ostromot.

Az a derékban romlott szeglettorony nagy bizalma lett a töröknek. Hogy Temesvár is egy torony miatt esett el, azt tartották a szerencse sarkának, habár az első ostromban nem is sikerült az erejüket megvetniök benne.

Ott hogy csupa földet hordtak a torony fala mellé, belülről nem lehetett rájuk löni.

A törökök egymást nyomva tolakodtak a széles tárgyak alatt fel. Hullt rájuk az égő szurkos és faggyús koszoru, mégis sikerült a toronyba hágniok.

— Üsd vágd! — hangzott a tisztek kiáltása.

— Allah akbar! — volt a felelet.

S a Királyszéke oldalán ezernyi ezer fegyveres török rohant a vár felé.

A torony alján csáklyák és kopják nyulakodtak alá. Taszigálták, kaparták, vágták, horgolták a tárgyakat.

De a török is dolgozott. A tárgyak alól a tüfenksik puskáztak. Lándsák és gránátok, nyilak röpültek alulról a védőkre.

Egy páncélos szpáhi halálmegvetéssel ugrott a falra, s a két vasas kezével malmozva verte szét a csáklyákat és kopjákat. A másik, harmadik a nyomában.

Míg azt a hármat leagyalták buzogánnyal, a többi a hátukon előnyomakodott.

Egy perc nem telt belé, már feltoltak egy tehénbőrrel bevont tárgyat a torony tetejére, s az alatt harminc-negyven janicsár térdelve és hasalva lötte a bástyán küzdő katonákat.

— Alláh! Alláh! — üvöltötte alant ezer torok.

— A diadal közel van! — ordították a jaszaulok.

Dobó fejről leesett a sisak. Hajadonfővel rohant az ágyúkhöz.

A torony belsejében álló magyar katonák még csak nem is árthattak a föléjük tolakodott janicsárságnak, mert a torony teteje be volt már deszkázva, s a deszkákat nem lehetett lelökni a rajtok álló janicsárok miatt.

— Gyertek ki! — rikoltotta Gergely, amint meglátta, hogy Dobó az ágyukat forgatja.

S a janicsárok puskáival mit se törődve, maga is csáklját ragadott. Beleakasztotta az egyik tárgytartó kóp-jába, s elrántotta azt.

A bástyán álló katonák is megdöbbenve látták a torony elfoglalását. Mind a tüzes szerszámhoz kaptak, s a falon felnyomakodó janicsárokat elborították tüzzel.

Dobó látta, hogy a janicsárok összeköttetése megszakadt. Hirtelen lefelé fordította a két ágyút, és a töltésen sokadozó janicsárok közé lövetett.

A janicsárféle katona nem igen tart az ágyútól. Két ágyúnak két magva nem sokat árt. A dörgést meg megszokták. Csakhogy a Dobó ágyúi apró maggal vannak töltve. Közelről tízével-huszával dől tőle a török.

A janicsárok irtózva hátráltak.

— Tüzet rájok! Tüzet! — hangzott fent is a Gergely szava.

S a torony-tetőn rekedt janicsárookra repült a szurok-koszoru. A török ide-oda kapkodott, de hogy a puskáját már kilötte, nem volt ideje újra tölteni. A tűz és láng egyre több. Ordítva vetik alá magukat a toronyból. S még jól járt az, aki kívül esett. Az egy roppanással kitorpte a nyakát. Aki a várba ugrott, az rosszabbul járt, mert úgy agyon verték, hogy csontja se maradt épen.

*

A török azon az estén és éjjelen a földbástyánál folytatta a harcot.

A földbástya a város északnyugati szegletén folytatása a kőbástyának. A földet összevissza turkálták, hogy a bástya alá lyukat szerezzenek, de a vár fala nem földre épült a hegyen. Fal falon áll le húsz ölnyi mélységig, mintha az ismeretlen időkben a völgyből építették volna a várat, s a következő kor népe meghordta volna a régi várat földdel, s föléje építette volna a maga várat,

míg végre jött a Szent István király népe, s a váron vár fölé fölfalazta a mai várat.

Dobó csakhamar ráeszüdött, hogy a törökök éjjeli ostrom-lármája csak arravaló, hogy elvonja a figyelmet a fa-töltéstől.

Odarendelt a földbástyára egy hadnagyot kétszáz emberrel, s a többi népet meghagyta a rendes számban a vártákon.

A török lovasság sem a hordóhegyen, sem a torony ostrománál nem mutatkozott. Előre látható volt, hogy éjjel folytatja a fahordást.

Most azt találták ki, hogy rözse helyett hasábfát hordanak. Amennyi teve, ló, ökör, bivaly és öszvér van a táborban, az alkonyatra mind hasábfával megrakodottan tér vissza a falak alá.

A falakkal szemben levő föld-sáncokból először csak találomra dobálták ki a fát, azután mikor a fahalom eléggé takarta őket, rendezésbe fogtak.

Ezer meg ezer kéz mozgatta, hányta a hasábfát és dorongfát egymásra. Az előbbi éjszakák csöndes munkája helyett, csupa zuhogást és kopácsolást lehetett hallani mindenfelől.

A fát vaskapcsokkal és láncokkal erősítették össze.

A Gergely bástyája előtt készült pedig az a nagy fabástya, s alig három öl távolságra a teteje.

A török ügyesen dolgozott: a fát úgy rakta, hogy mindig takarva legyen, s az egy öl magas takaró mögül átdobálták a vastag dorongfákat az árokba is. Az árok szemlátomást temetődött be és nőtt a fahegy a köfal mellett.

És egyre közelebb a várfalhoz!

Gergely hol az egyik lövőrésen, hol a másikon nézett ki, hogy vizsgálja az ellenséges munkát. Utóljára fölment a palánkhoz.

Ott találta Dobót. A kapitány a szokott térdig érő mentében állott. A fején könnyü fekete acélsisak.

— Uram, — mondotta Gergely, — kérem azokat a sindelyrakásokat, amiket a tetőkről leverettünk.

— Hordathatod.

— Aztán kérek faggyut, szurkot és olajat.

— Amennyi kell, rendeld. Sok faggyu nincs.

— Hát ami van. Ha faggyu nincs, szalonnát kérek, sokat.

— Szalonnát?

— Husz harminc oldalt. Amennyit csak lehet.

Dobó hátraszólt Kristófnak:

— Eredj költesd fel Sukánt. Adjon az élestárból faggyut és negyven oldal szalonnát. Hozzák azonnal ide!

És csak azután kérdezte, hogy: minek?

Hát bizony Gergely azt eszelte ki, hogy amint a török ott hányta rakásra a fát, ő meg szalonnát, faggyut meg sindelyt hányatott a hasábfá és a rőzse közé.

A török nem ügyelt rá. A várból folyton dobáltak rájuk. Kő, csont, repedt fazék, döglött macska s miefféle repült közék minden percben. Az arasznyi széles szalonnadarabok a sok minden között fel se tűntek. Ha éppen meg is nézte valamelyik, vagy nem ismerte mire való, vagy ha ismerte, utálattal nézte.

Gergely arasznyi széles szeletekre vágatta a szalonnát és időnkint oda dobatta a fa közé. S hullt közben az olajfestékes sindely, a faggyú, a szalma. Időnkint meg ledobott egy-egy szalmába pólyált cserépbögrét.

A bögrék sárral voltak betapasztva, dróttal meg körülfonva.

A belsejökben puskapor volt, meg töltött csődarabok s ujjnyi darabokban kén.

Dobó levizsgálódott.

— Mikorra elkészülnek, — mondotta, — reggel lesz. Kristóf, nézd meg Mekcseyt, ébren van-e? Ha ébren van,

mondd neki, hogy én lefekszem. Ha nincs ébren, hagyjátok aludni. Azután az őrségeket járod be. Megmondod, hogy mihelyt ostromra való mozgolódást látnak, a szeglettoronyhoz jöjjenek jelenteni. Te nem fekszel le Gergely?

— Ma nem, — felelte Gergely. Megvárom a reggelt.

— És Zoltay?

— Aludni küldtem, hogy reggel erő is legyen a bástyán.

— Amint a fabástya fölépült, költess fel!

Fölment a szeglettoronyba, s egy katonai nyoszolyára dőlt. Kristóf apród ott állt kivont karddal a torony ajtaja előtt.

— Apródi kötelessége volt ez. Őrizte az alvó oroszlánt.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XIII.

Hajnalra már csaknem olyan magas volt a török fabástyája, mint a vár fala. Másfél öl hiányzott csak, hogy olyan magas legyen.

Gergely még két meszes ágyúcső-darabot tömetett meg. Beverette fával keményen.

— No ez az ágyú se hitte, hogy még egyszer löni fog! — mondotta a cigány.

— Régi ágyúból lesz az új, — felelte az egyik katona.

— Hát ha új, adjunk neki nevet is, — szólt a cigány. Legyen az egyik *Rajkó*, a másik *Galamb*.

Mert minden ágyúnak megvolt a maga neve.

Gergely ólomgolyót vett ki a zsebéből és ráírta a kisebbik ágyúra:

János.

A nagyobbikra:

Eva.

Hóna alá vette a két ágyudarabot, és fölhágott a bástyára.

A hajnal gyorsan öntötte szét az égen a világosságot. Lenn mozgolódott a tábor: csapatok zörgése közeledett mindenünnen.

Gergely fölkelttette Dobót.

Az emberek már kopjákkal és csáklyákkal álltak a falon. A puskások a dértől fehér köveken frissen porozott csöveket tartottak. A bástya három ágyúja lefelé volt irányozva, a sötétkapu két ágyúja meg fölfelé a falakra.

— Gyujtsátok meg a szurok-koszorukat! — parancsolta Gergely, — és dobjátok ki!

Az emberek egyszerre munkában voltak.

Mikorra Dobó odaért, már úgy özönlött a dombokra a török, mint a hangya. A fát még mindig rakták és kopácsolták. Már olyan magas volt, mint a belső bástya. Időnkint át is löktek a hasábfából, hogy a két fal között levő hézagot mindenütt kitöltse. Rengeteg sok fa volt ott. Egy egész erdő. S a favár erős. A tetején nyers tehénbőrrel gondosan beborított tárgyak inogtak.

Az égő koszoruk nem ártanak a tehénbőrnek, ami meg máshova hull, lábbal löki a török odább.

Egy éles siphangra ezernyi ezrek Biszmillah! ordítása rázta meg a levegőt. A török muzsika harsogva szólalt meg. S az óriás faépület dörgött a felrohanó lábak robozásától.

— Alláh! Alláh!

— Jézus! Mária!

A tárgyak alól gyorsan tolódnak elő a rövid ostromlétrák, hogy áthidalják a fabástyát a kőbástyával.

De a várbeliek is fenn állnak már. Egyszerre százával repül a törökre a tüzes koszoru. Égő szalmakéve és kén borítja el a létrákat, s a szalmára hull a szurkos zszindely.

Az első törökcsoport, amelyik az égő tüzön át akar berohanni, a csáklyák és kópják hegyével találkozik. A többit már kard, csákány, tüzes furkó és láncos buzogány fogadja.

Egy telt-képü török, hatalmas boncsokot emelve bukkan fel a farakáson három ölnyire Gergelytől. Amint az Allah ordításában az egész feje egy szájjá változott, Gergely kapta a kisebbik ágyúdarabot, és belevágta annak a

töröknek a pofájába. A nagyobbik ágyúdarabot a lent égő tűzbe vetette.

A nagy faalkotmányt ellepte a török, s bizonynyal átrohantak volna az égő tűzön is, ha egyszercsak az a fenéség nem történik, hogy alulról fölfelé is megszólal a puska meg az ágyú.

A cserépbögrék pukkadozni kezdtek és szerteszt dobták az égő ként. Mintha tűzokádó hegy nyilott volna meg alattuk.

— *Ja kerim! Ja rahim! Meded! Ej vá! Jetisin!* — ordította megzavarodva.

Hanem a jaszaulok nem bocsátották le őket.

— Gyözünk! A diadal órája ez! — kiáltozták felettül.

S az alatt maradtakat küldték vizért.

S vizzel, fegyverrel, ruhával próbálták megmenteni a napok és éjek során készült faalkotmányt.

De akkor már a faggyú és szalonna is olvadásnak indult a fahasábok között, s a bögrék mindegyre szaporábban lövöldözték széjjel a ként, s gyujtották az ölfa-hasábokat.

— *Ja kerim! Ja rahim! Be a várba a tűzön át!*

Nem akarták hinni, hogy azok a nagy fadarabok meggyulladnak.

Már szaporán hozták a vizet bőrvedrekben, és csöbörökben és mindenféle edényekben. Rohantak vele mindenüvé, ahol a tűz egy-egy fölfelé csapó lófark alakjában lángolt ki a farakásból. Böszülten és rémülten ugrándozva oltottak.

De az emelvény óriás máglyává változott. A puska-csővek csak akkor kezdtek széjjeldurrogni, s a zsir kék lánggal sercegve fecskendett az oltók szeme közé. A két ágyúdarab hatalmas dördüléssel sült el egymás után és ott ahol elsült, szétvetette a fát s a törököt.

Pokoli rémület, harag és ordítás! Az ostromlétrák

hidján át ujjabb meg ujjabb erőfeszítéssel nyomakodnak át a füstből és lángból azok a janicsárok, akik a mögöttük durrogó tűzön nem birnak visszavonulni. Egyik másik kétségbeesett ugrással rugaszkodik a köfalra, s ugyanabban a pillanatban véres fejjel hull alá. A többi a máglyarakás tetején táncol dühében, s fegyverrel csapkodja a gyulladozó favégeket.

De micsoda hiábavaló munka! Lángtenger az, amely a fal mellett keletkezett, s vihar dörgése benne a sok robbanás. A lángokban szanaszéjjel ugráló szökellő ördögi árnyékok a törökök. Akik bent maradtak, nem tudják, merre meneküljenek. A ruhájok is lángol, a szakáluk is lángol, a turbánjok is ég. Ezek a pokol irtózatain át jutnak a Mohamed paradicsomába.

A forróság oly nagy a vár-falon is, hogy az ágyúkat el kell vontatniok, s a vitézeknek az ostromállásokat kell locsolniok, hogy a fa ott is meg ne gyulladjon.

S a pokoli tűzben ott üvöltének a menthetetlen török sebesültek, túlnan a lángon meg hangzik a jaszaulok bösz ordítása, s látszik a fel-felpuskázó gőz, amint az utolsó oltási kísérleteken vesződnek.

A két hadat láng és füst választja el egymástól.

XIV.

Ha fával nem boldogulunk, boldogulunk földdel! — gondolta a török.

Ágyúzásba fogta a hordásra veszedelmes külső várat, és nappal duhogtatta, lövöldöztette, éjjel pedig hordatta a rőzsét meg a földet. Meg is öntöztette.

Gergely aggodalommal látta, mint növekedik napról-napra a meggyujthatatlan újabb út a bástya felé. Azon fognak feljönni százával ezrével, mind az egész tábor.

Gondolkozva járt-kelt a várban.

Megnézett minden romhalmot, körakást, istálókat, vermeket, a halmokba rakott ágyúgolyót. S vakarta, rázogatta a fejét.

A sekrestye romjai között is megfordult. Végre a lakatosok zugánál állt meg. Ott a halomra hányt tömerek magyar és török fegyver előtt egy nagy kerék feketélt. Gergely megismerte, hogy az egyik szétvetett malomnak a kereke az.

A cigány a keréken ült, s egy nagy cseréptáliból főtt hust evett. Rettenetesen fel volt fegyverkezve. A lábán piros karmazsin janicsárcsizma. Az övében rozsdás jatagánok. A fején egy lyukas réz-sisak, amely szintén törököké lehetett.

A cigány hogy katonának érezte magát, fölkel. A tálat a balkarja alá fogta. A jobbával szalutált.

Azután újra nekiült a husevésnek.

— Kelj fel csak koma, — mondotta Gergely. Hadd lássam azt a kereket.

A cigány félreállt.

A kerék meglehetősen ép volt. Két küllője volt mindössze kitorve. Gergely ráállt, és egyenkint megnyomogatta a küllőket. Csak egy mozgott.

— Hm, — mondotta Gergely az ujját az állára téve.

A cigány megszólalt:

— Tán tereket akar örletni nagyságos hadnagy uram?

— Azt, — felelte Gergely. Szegezzétek meg szaporán ahol laza.

A lakatosok letették a tálat, s kalapácsot fogtak.

Gergely Dobót kérdezte.

— Járt ma erre tizszer is, — felelte az egyik lakatos, — de már van félórája, hogy nem láttuk.

Gergely elindult a kapitány keresésére.

Elment a templombástyáig. Ott nincsen. Talán a földbástyán van.

Amint ott járkal tétován, a palota egyik nyitott ablakában női szempárt pillant meg.

Megdöbben. Megáll. Pislog, mint aki erősebben akar látni.

De a női szempár eltűnt.

Gergely meglehetősen mered az ablaknyílásra. Valami különös meleg érzés futott rajta végig, mikor azokat a szemeket megpillantotta, úgy hogy egy percig meg nem birt mozdulni.

— Eh, bolondság! — mormolta aztán a fejét megrázva. Hogy gondolhatok ilyet!

De megint fölnézett mégis. Akkor már a kis török fiu arcát látta az ablakban.

A földbástya felől Dobó jött.

Gergely eléje sietett.

— Azt a malomkereket kérem kapitány úr, — mondotta a kezét a sisakjához emelve.

— Vidd, — felelte röviden Dobó.

S befordult a palotába.

Gergely a konyhák elé ment, ahol a katonák hosszú sorban a földön ülve ecet-illatos lencsefőzeléket ebédtek.

Elszólított közülök tizet. A kereket a maga bástyájához gurította.

*

Rozsdás és tört puszkacső volt a várban bőven. Azokat tömte újra. Belekötöztette dróttal a kerékbe, úgy, hogy véggel kifelé álljanak. A csövek közeit megtömte forgácscsal, kénnel, faggyúval, szurokkal. Két oldalt beszögeztette deszkával. Végül széles deszkatalpat csináltatott a keréknek köröskörül, hogy el ne dőljön.

Csodájára járt annak a pokolgépnek az egész vár népe.

Maga Dobó is megnézte egynehányszor. A közepebe egy mozsarat adott.

— Ezt úgy igazítsd belé Gergely, hogy legislegutóljára süljön el.

— Úgy lesz kapitány uram.

— Kell-e még valami Gergely fiam?

— Hát ha lehet, az üres hordókat kérem.

— A pincéből?

— Onnan.

— Van elég, csak hozasd.

Lent egyre növekedett a halom. Bent egyre csinálódott a hordó.

A hordókat is olyan mesterséggel töltötték meg mint a kereket. Követ is tettek beléjük, alul, fölül, oldalt.

Befenekelték erősen, csak a lyukon hagyták ki a gyújtózsínórt.

Dobónak volt szakálas ágyúja sok, — háromszáz. A szakálas ágyú tulajdonképpen falba fektetett nagy puska volt, s nagyobb golyó nem fért bele a diónál. Szakálasnak a külső végén lehorgadó vasnyulványról nevezték. Azért kellett az a vasszakál, hogy az ágyú mikor el-sütéskor visszarúgódik, legyen ami megtartsa.

Hát a nagy hordókba a régi rozsdás szakálasokból is adott Dobó.

Valami ötven olyan hordót készítettek el a törökök fogadására. Jól megabroncsolták, körül drótozták, szögezték.

A török pedig buzgón építette rakta éjszakánkint a szép meneteles utat a bástyára.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XV.

Gergely egy délelőtti órában az emberei között aludt, mikor egyszercsak jelentik Zoltaynak, hogy az istálló sarkában a víz remeg, a borsó pedig rezeg.

Hát lám a gonosz török nemcsak tölti a lyukat, hanem ássa is!

Zoltay nem engedte Gergelyt felköltetni. Mekcseyért küldött.

Mecsey csakhamar ott-terem.

Ide-oda viteti a tálat meg a dobot, míg végre a kocsi-szinben megtalálja azt a helyet, ahol ásni kell.

Tíz legény nekiáll az ásásnak. Időnkint szünetelnek s letevegetik a tálat.

Déltájban fölébredt Gergely is, s legott az ásáshoz futott.

A legények már három öl mélységben dolgoztak. A lagumdsik tompa dobbanásai éreztették, hogy közel vannak.

— Hohó kapitány uram, — mondotta Mekcseynek. Ez az én bástyám! Itt te nem parancsolsz.

— Hát mit akarsz? — felelte Mekcsey kedvetlenül.

— Az ásást abba kell hagyni.

— Hogy felvessék a falat!

— Hogy elvegyem a kedvüket a további ásásoktól!

— Tedd, amit akarsz, — felelte Mekcsey vállatvonva.

S elment onnan.

Gergely egy nagy mordály-puskát hozatott. Maga illesztette belé a kovát, maga porozta fel. Tíz puskást szólitott maga mellé. A lámpásokat elfujatta.

Sötétben maradtak.

A duhogás egyre erősebb. Már a vezető tiszt szavát is lehet hallani.

Gergely a tenyerét a falhoz tartva érzi: hol reng a föld legjobban.

— Pszt, — mondja halkán a legényeknek. Mingyárt beütnek!

Abban a pillanatban beüt az egyik csákány, s a föld peregve omlik le a Gergely lábához.

Emberderéknyi lyuk támad.

A lagumdsi megáll és benéz.

Sötét van. Nem lát semmit. Ahogy megfordul, látni lehet a lámpásaikat, s a lámpások közt egy fehérturbános, aranypaszomántos nagyhasu agát.

A lagumdsi kiált, hogy lyukat ért.

Az aga arra fordul.

Gergely céloz. A mordálya ellobban, eldördül.

Az aga a hasához kapva rogyik össze.

Gergely visszaugrik.

— Tüzelj!

A tíz legény a lyukba teszi a puskát. Dirr-durr! — lövik az egymás hátán menekülő lagumdsikat.

A legények harminc csákánynyal és az aga holttestével térnek vissza. Csak egy marad ottan felvont fegyverrel meg egy lámpással, amely az út torkát bevilágítja.

Az agát leterítették a vár piacára. Nem valami szépen terítették le, mert a feje a kövezethez koppant, s a turbánja legurult, mikor letették.

De jó annak már így is.

Köpcös, szürke szakálu ember. Kopasz fején három hosszú sebforradás bizonyítja, hogy rászolgált az agaságra. Gergely lövése a tötéssel együtt belement a hasába. Egy kisebb folyó a mellén érte, — bizonyára mikor a legények lőttek.

Sukán számtartó összevizsgálta a turbánját, övét, zsebét s följegyezte mennyi pénz, gyűrű és fegyver van nála. Ezeket az értékeket azok a közkatonák kapják, akik az ásásnál foglalkoztak.

Azután átengedte a halottat a kíváncsiak szemléletének.

Először persze az asszonyok állták körül.

— Ilyen piros papucsba járnak ezek? — mondotta az egyik.

— Fűzővel kötik a bugyogójuk alját, — szólt a másik.

— Valami gazdag úr lehetett.

— Talán hadnagy vagy kapitány.

— Vajjon volt-e felesége?

— Tíz is talán.

— Nem is volt csúnya ember, — mondja a maklári molnárné. Kár hogy török volt.

Zoltay is ránézett, és szólott:

— Ez az egy aga mégis csak bejutott a várba!

S tovább ment.

Egyszer csak a kis török gyerek bebúvik az asszonyok szoknyáján át, és örvendő kiáltással hajlik a halotthoz:

— *Baba! Babadsizim! Baba! Sekerli babadsizi!*
(Apa! Apácskám! Apa! Édes apácska!)

És a mellére borul. Öleli, csókolja. Arcát arcához fekteti. Rázza. Nevet rá.

— Baba, babadszim!

Az asszonyok szeme megtelik könnyel. Baloghné kézen fogja a gyermeket:

— Jer Szelim! Baba alszik!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XVI.

Mikor hajnalban ismét ostromra indul a rengeteg török had a völgyben, a legénység a jól elkészültség dühös gyönyörűségével nézi a mozgásukat. A boszu izgalma felhuzott rugóként feszül az izmaikban. Már nem is tudnak várni. Egy kis köpcös legény kiugrik a résen a földhányásra, az orditozva ömlő törökséggel szembe, s megfenyegeti őket a kardjával.

A legények kacagnak persze a falon.

— Ki az? — kérdezi Zoltay maga is nevetve.

— A kis Varga, — mondják. Varga János.

A legény visszaugrott, de ahogy a nagy nevetést látja, másodszor is kipattan a résen, és megfenyegeti a török hadat.

Már akkor puskáztak rá a tüfenkcsik, s ő a puska lövéstől még gyorsabban ugrott vissza, mint az előbb. Erre még jobban kacagtak.

Ezt már Dobó is látta. Dicsérőn intett neki a fejével.

Varga János, hogy a Dobó tetszését megpillantja, uccu neki: kipattan harmadszor is, és a golyókkal mitsém törődve, emberül ráfenyeget a bőszünten fölfelé törekvő törökökre.

Repül rá golyó, bomba, és dárda. Nem találja egyikse. Ugrál csufolódva, s rájok nyújtja a nyelvét. Sőt meg is fordul hirtelen, és igen illetlen, de akkor mégis alkalomhoz illő veregetést mivel magán. Aztán megint beugrik a résen.

És ez ott a török orra előtt!

— Jutalmat kapsz! — kiáltja le Dobó. Ember vagy!

S látva, hogy ott rendben van minden, lóhátra ül. Az ókapuhoz vágat. Mert a török a keleti és déli oldalon kanyarítja be a várat. Két helyre irányul az ostromnak minden ereje.

Gergely páncélba öltözötten áll a bástyáján. Körülötte a hordók, meg az óriási kerék.

— Gyertek csak, gyertek!

S jönnek is. Ordító pokol-fergeteg: „*Biszmilláh! Biszmilláh!*“ Percekig elnyomja a tábori zenekar harsogó csincsázó muzsikáját. De aztán a zenekar megáll a várral szemben a Királyszékén és szól szakadatlanul.

— Majd táncoltok is mingyárt! — kiáltja Zoltay.

Mert a zene ideges menetű ugrasztó zene volt.

Nyüzsög a török had. Lobognak a lófarkas holdas zászlók. Elöl a janicsárok sárga-piros zászlaja. Hátrább az ulefedszik fehér csikos zöld lobogója. Térdig érő pajzsokkal takartan, vasba öltözötten dübörögnek elő a szpáhik.

— Allah! Allah!

A kezökben lándsa vagy kopja. A csuklójukon szíjjon lógó meztelen kard. A derekukon másik kard. Futva indulnak az árokból sűrűn a bástyának.

— *Allah akbár! La illáh! il Alláh! Ja fettah!*

Feleletül lezuhan egy fekete hordó, s tüzet pökdösve, ugrálva gurul nekik. Egy szpáhi eléje szurja a kopjáját a földbe, a másik, harmadik melléje.

— Allah! Allah!

A negyedik megragadja, hogy ledobja az árokba. Abban a pillanatban eldurran a hordó, s lángokádékkal veti szét az előcsapatot.

— Allah akbár!

Mikor fel tudnának nézni, már köztük a másik hordó is. Pöködi, lövi a tüzet százfelé. Megáll a vasba öltözött emberek között, s veti őket széjjel.

— Allah! Allah!

De azok nem fordulhatnak vissza. Alulról ezernyi ezer feltörekvő nyomja őket. Csak a nagy ugrosás látszik, a falhoz lapulás, a hátrább állók visszahökölése, meg a tíz öltre okádó tűz.

S hogy még erre se robban szét a szpáhik nyomott csapata, megnyilik a bástyán a palánk s egy óriási füstös deszkakerék jelenik meg a magasban.

A kerék közepe füstöl; füstöl és sistereg. Lefordul, leduhan a köfalról. Megindul a tömött ezerek seregének.

— *Iléri, iléri!* (Előre!) — hangzik mindenfelől az agák és jaszaulok kiáltozása.

De a kerék megjelenése mást mond az elől jövő vakmerőknek.

Még oda se ért jóformán közójök, kidurran belőle az első villám s egy ötven-öles tüzfecskendés, amelynek minden cseppje kék lánggal ég tovább a kilövellés után, akár előre, akár holtra esett.

— *Gözünü acs! Szakin!* (Vigyázz! Vigyázz!)

A török had eleje rémulten vágódik arcra, hogy azt az ördögkereket a hátán engedje legurulni. De az már szikrás tüzkerékké változik közöttük. Lángot lő, égő olajat pökös, violaszinü tűztulipánokat szór a tar fejekre, harci köntösökre. Sisteregve, pattogva, dirregve durrogva ugrál rajtok tovább. Küllőiből kigyózó sugarakban szórja, fecskendezi, lövi a vörös, kék és sárga csillagokat.

— *Meded Alláh!*

A legvitézebb csapatok is örült futással menekülnek e pokoli csoda elől.

S a keréknek mintha esze és akarata volna, nyomon követi a futókat, leüti lábukról, befecskendezi őket eleven tűzzel: égő olajjal, égő kénnel. Elsüti a puskájokat úgy, hogy egymást lövik. Telepöki tűzzel szemüket, szájukat, fülüket, nyakukat, úgy, hogy bukfencet vet tőle még a haldokló is. S gurul a tűz-kerék tovább. Hosszu, tüzes mennykövek szállnak belőle s leütik a jaszaulokat a lovukkal együtt. A lángjok csontig éget, a füstje fojt. A durrogása megsiketít. Lángokba öltözteti a csapatokat, amelyek mellett elrohan. S nyomában nem maradnak mások, csak tűzkínban fetregő, égő halottak, s örültként ugrándozó égő elevenek.

Hiába való a jaszaulok tombolása, a szeges ostor, a futók arcbaverése, nincs többé ember, hogy a külvárat ostromolja.

S a magyarok még rá kironتانak a romlásra s aki a kerék útján fektében vagy a rémület dermedtségében ott maradt, ütik, vágják, kaszabolják irgalmatlanul.

— Vissza! Vissza! — hangzik a kürt-szó.

S Gergely alig bírja a legényeit visszaparancsolni.

— Hordót a falra! hordót!

S gurítják, állítják a hordót. De a török tábor maradéka is nagy zörgéssel, zúgással oszlik el onnan. Csak az ágyúk maradnak, meg az elképedt ágyús topcsik.

*

Mekcseynek jó volt ott hagynia az aknát, mert három helyen törtek volna be a föld alatt az ókapunál.

Mig emitt a tüzes kerék dolgozott, az ókapunál a föld alatt folyt a viaskodás.

Ott a fal már oly romlott volt, hogy a török a kövek között szurkált be, a magyar meg ki, mig Mekcsey a föld alatt reájok szembe ásva, három helyen futamította meg őket egymásután.

A török utoljára felgyújtotta a kaput, s azon akart betörni, de persze vastag, erős falat talált a kapu mögött. Idejekorán berakatta azt Mekksey.

Gergely amint a maga bástyája környékén a legények kirontását és az örült futást látta, vizes bőrökkel terített le az ágyúkat és puskaporos ládákat: tíz embert az örségen hagyott, a többit az ókapuhoz vitte, hogy Mekkseynek segítsen.

Nem volt mit segíteni. A török had rémülete a kapu környékére is áthatott. Az oda vezetett dandárok közül csak a tüfenkcsik állták meg a helyüket. Azok ott rajzot-tak a kapu körül s lőttek és töltöttek, s megint lőttek szakadatlanul.

A falak tetején a palánk alá huzódva az örök álltak, csupán az állások alatt hajladozott egy csoport katona. Ki-kiszurkáltak a fal hasadékaiban.

Gergely felfut a falra. Egy paizs védelme alatt lenéz. Látja, hogy egy csapat török mozgolódik a fal tövében, és se felülről, se oldalt nem lőhetik őket.

A magyarok kiszurkálnak rájuk. De ők vagy a lyukatlan helyekhez lapulnak, vagy guggolnak. Némelyiknél zsák van, némelyiknél kő.

A zsákkal, kővel a puska-réseket iparkodnak begyömszölni, hogy a magyarok ne lőhessenek.

Hát az efféle töméseket lökdösik ki belülről. Ki-kiszúrnak a törökre is.

A török meg, ahogy a magyar lándsa kilökken a falból, elkapják. Belekapaszkodnak ketten hárman is. Dara-big fűrészelnék vele, aztán kirántják a lándsát.

A magyar káromkodik.

— Ejnye! — kiált le Gergely a legényeknek. Ott a tűz! Tartsátok bele a lándsát!

A tűz ott ég a fal mellett. Húsz katona is odaugrik s tartja a lándsa végét a parázs közé. Pirosra tüzesítik.

A török kapásra készen, vigyorogva lesi az új lándsákat.

Hát egyszerre húsz lánsa is kilökődik a falból.

Uccu elkapja a török! De bezzeg odasül a tenyere.
S dühös szitkozódásukra bent a magyar katonák kacagása
a felelet.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XVII.

Október 12. Szerda.

Ezen a napon már olyan a vár, mint a rosta.

Harminckét napja, hogy lövik szünet nélkül, hol elől, hol hátul, hol az egyik oldalon, hol a másikon.

A török ágyúgolyó annyi már a várban, hogy úton útfélen botlanak benne. A parasztok nyírfaseprővel verik félre az apraját az útból, nehogy az ostrom alatt bukdosanak rajtok. A nagyját az ágyúkhöz, meg a falakra hordják.

Az újbástya és a földbástya között V-betű alaku nyílás tátong a falon. A tömlőcbástya oldala leomlott a mélybe. A földbástya csupa lyuk, mint a darázs-fészek. A Bolyky-toronynak csak két fala áll. A szeglet-torony olyan, mint a fölülről földig odvas fa. Palánk csak itt-ott. A belső épületek is kidőlt-bedőlt tetőtlen falak. A palotában mindössze három szoba van még, azokba is beesik az eső. A piac is elmásodott. Öles mély árkok szelik keresztül kasul. Azokban kell járni, mikor lő a török. Máskor a rájok tett hidakon, pallókon.

S kívül tutulnak a farkasok.

A faltoldozó munka ma már nappal is folyik. Geren-dák és deszkák toldozzák a lyukakat. Amennyire lehet.

A kő már csak támaszték mögöttük.

Az ókapunál Mekcsey maga is hordja a követ. A fáradtakat biztatja, az Istent segítségre emlegeti. Előre látható: hogy ott erős lesz az ostrom. A falat hol Dobó, hol Gergely, hol Mekcsey vizsgálja. Mind a hárman azt látják, hogy a szeglettorony nem védi többé a kaput; kézi bombákra van szükség. A faállványokat hát bombával hordják meg. A résekre gyakorlott puskásokat állítanak.

Gergely a szurok-koszorúkat, tüzes labdákat, firkókat gyártja és hordatja mindenfelé.

Zoltay a Sándor-bástyán épít.

Fügedy az új-bástya töréseit láncokkal kötteti be.

Dobó lóháton jár, hol itt, hol ott, a lovának hely van hagyva köröskörül a vár fala mellett, az állványok alatt. De bizony mégis gyakorta kell járnia a röpködő golyók között. Ügyel és rendelkezik, hogy a munka haladása egyforma legyen. Az utolsó kis török lovon követi Balázs apród, hogy hordja a kapitány rendeleteit. A többi hét lovat már ellőtték a két apród alól.

Azon a napon Pető is lóra ült. A lába be van pólyázva térdig. Sápadt, de a bajusza ki van huzva. Mekcsey őhelyette dolgozik az ókapunál, ő most a Mekcsey helyén van a belső haddal.

Érces mély hangon beszél hol itt, hol ott a népnek:

— Harminckét napja van itt a török! De bár itt lenne, mig az utolsót is a pokolba röpítjük! A király hada késik, de nem marad el! A mi bátorságunkról beszél az egész világ! Még száz esztendő mulva is azt fogják mondani a *bátor* szó helyett, hogy *egri*.

Hogy nagy a csoportosulás a szónokló vitéz körül, Dobó is megáll egy percre, hogy hallgassa, mi az?

Az utolsó mondatra elmosolyodik, azt mondja elgondolkozva a mellette álló Ceceynek:

— Száz esztendő mulva? Gondol is ránk a világ, hogy milyen volt az orrunk!

Inkább magának mondja ezt, mint Ceceynek. S mintha megrestelné, hogy fenhangon beszélt, vállat von:

— Mindegy. Nem az orr a fő, hanem a lélek, és nem a jutalom, hanem a kötelesség!

Azzal elugrat a Sándor-bástya felé.

A vitézek tovább élednek a sok jóízű szótól. A helyüket megállották volna annélkül is. De a szép szó olyan, mint a jó bor.

Pető félrecsapja a sisakját, és folytatja:

— Eljön ide maga a király is. Sorba állittatja az egri vitézeket, s mindenikkel kezét fog.

— Hogy hinak? — aszongya.

— Nagy János a nevem, felséges uram.

— Szabó Nagy Mihály a nevem, felséges uram.

— Isten éltesse fiam.

Így beszél a király örömmel, szívesen. De meg is érdemlitek. Azt is hallottam, hogy csupa egri közkatonából szedi ezentúl a tisztjeit! Minden közkatona hadnagy lesz az ostrom után, — így hallottam. Lehet aztán kapitány is! Elvégre neki is olyan katona a legjobb, amelyik megállja a sarat.

Oldalt pillant, s meglátja a cigányt, ki kecskeként ugrik a levegőbe egy előtte elcsapó golyótól.

— No cigány, — mondja, — te nem kapsz még csak nemességet se. Te még egy törököt se ütöttél agyon.

— Hát tehetek én róla? — feleli a cigány. Egy se gyün oda, ahun én állok, verje meg a Devla!

*

Estefelé egy fehérkendős török jelent meg az egyik résnél.

Megismerték, hogy Vas Miklós.

Egyszerre berántották. Ragadták Dobóhoz.

Útközben száz meg száz ajak kérdezte tőle:

— Mi a hír?

— Jön a had! — kiáltotta Miklós mindenfelé.

Zúgásként terjed el a várban az örömhír:

— Jön a király hada!

Pedighát Dobó rendelte, hogy Vas Miklós ezt mondja, mikor megérkezik.

Hát jön a had! Mégis csak igazat beszél Pető főhadnagy úr!

Vas Miklós levette Dobó előtt a turbánját, s kibontotta a patyolatból a levelet. Átnyujtotta.

Dobó megnézte a pecsétet. A püspöktől jött. A pecsét mellett tépte fel, s nyugodt kézzel bontotta szét a levelet.

Lóháton ült. Köréje odacsődült a nép. Mig ő a levelet olvasta, a nép az arcán iparkodott olvasni a levél tartalmát.

De olyan volt az az arc, mint a vas. Mikor elkezdte olvasni a levelet, éppen olyan volt az arca, mint mikor elvégezte.

Összehajtotta a levelet és a zsebébe tette, aztán körül pillantott, mintha bámulna azon, hogy olyan sokan állnak ottan.

A főhadnagyok közül csak Pető állt ott. Oda szólt neki, hogy más is hallhatta:

— A hadnagy urakat este hivatni fogom. Örvendetes hírt akarok közölni velök.

S bement a szobájába. Bevonta maga után az ajtót.

Leült a székre. Vasnyugalmu vonásai szomorúkká változtak. Keserűen és reménytelenül nézett maga elé.

*

Azon a napon más levelet is kapott Dobó. Egy paraszt ember hozta. A kezében levő levélről látszott, hogy török küldi.

Az volt Ali pasának a negyedik követe.

A várbeliek már tudták, hogy Dobó a piacon fogja átvenni a levelet. Az embert odaállították.

Az esték hüvösek voltak, s a pihenő katonák ott a

piacon tüzeltek. Szalonnát piritottak, s egy-egy pohár vizes bort ittak reá.

— Jobb lesz, ha elégeti kend, mielőtt a kapitány úr meglátná, — szólt jószíviuen egy vitéz. Istenuccse ebül jár kend!

— Hogy eegetneem el, — felelte az ember, — nem az enyeem.

— De az ellenségtől hozza kend.

— Attaól hozom a ki küedte.

— Felakasztik kendet.

— Engem?

— Kendet ám. Egy hadnagyunkat is felakasztatta a kapitány úr. Az pedig úr volt ám, nemes ember, nem afféle zsíros paraszt, mint kend.

Az akasztófa még ott állt a piacon. A katona rámutatott:

— Ahun a: ott az akasztófa is még.

A paraszt megszeppent. Egyszerre kiverte az izzadság. Körülvakarta a fejét. Belenyult a tarisznyájába.

Akkor robogott oda Dobó.

— Mi az? — kérdezte. Ki ez az ember? Mit akar?

A paraszt a szüre alá tolt a tarisznyáját.

— Kovács Esvány vagyok, csókolom a kezeejt, — felelte a süvegét zavartan forgatva.

— Mit akar kend?

— Csak éppen bejöttem, hogy mondok mit csinaalnak ebbe a veszedelembé?

— Kend levelet hozott!

— De nem een. Nem hoztam een egy csepp levelet se. S hogy erre Dobó szinte átszegezte a tekintetével, a homlokát törülgetve ismételte:

— Istenuccse nem hoztam!

— Motozzátok meg! — szólt Dobó a katonáinak.

A paraszt sápadtan engedett. A tarisznyából előkerült a nagypecsétes pergamen-levél.

— Tűzbe! — kiáltotta Dobó.
A katona tűzbe dobta a levelet.
A paraszt reszketett.

— Eén nem tudom hogy került hozzám, — szólt
mentegetőzve. Valaki beletette . . .

— Vasba! — szólt Dobó a parasztra mutatva. Aztán
be a többi közé a vén gazembert!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XVIII.

A sok ágyúzás miatt azon a napon is (okt. 12.) esett az eső. Csak este húzódtak szét a fellegek, amikor az erős őszi szél végigrohant a tájékon.

A várbeliek látták, hogy a török a sáncokba gyűlt. Dobó csak háromszáz katonát hagyott pihenni. A többinek a törések körül készen kellett állania.

Tizenegy óra felé az utolsó felhőt is elfújta a szél az égről. A telt hold szinte nappali fényvel árasztotta el Egert.

— Fegyverre emberek! — hangzott egyszerre mindenfelé a várban. Fegyverre azok is, akik nem katonák!

S pergett a dobokon a riadó.

Tehát éjjeli ostrom lesz. Talpra mindenki, aki eleven!

S a holdvilágos romladékok közül mindenfelől sisakos, lándsás alakok bujtak elő.

Bálint pap is fegyverbe öltözötten ballagott a piaci tartalékosok közé. A kezében akkora kópja, hogy vendégoldalnak is beillett volna. A két kocsmáros is oda sorakozott. A molnárok, az ácsok, a mészárosok, a belső munkás parasztok, mind fegyvert fogva, várták a parancsot.

A vár népe érezte, hogy az utolsó próba következik.

Kivül a török-rézdobok is peregtek. A sáncok árkaiba úgy ömlött a török had, mint a záporesső után a rohanó viz. Az emberáradat fölött lófarkas zászlók lebegtek. A sáncokon túl a csúcsos süvegű török tiszteket lehetett olykor látni, amint a paripáikon ide-oda jártak. A holdfénynél villogott a lószerszámokon az ékkő és ezüstkarika. Soknak a turbán-patyolata ragyogó sisak köré volt csavarva.

A tornyos turbánu jaszaulok ide-oda nyargalászva rendezték a támadó csapatokat.

Ejfélkor meglobbantak a vár körül a török ágyúk, s öt percig tartó dörgés között okádták a várra a golyót. Azután fölhangzott köröskörül a százezernyi torokból a *Bismillah* és az *Allah-üvöltés*, és a lófarkas zászlók szinte röptek a falakra.

Az ókapu előtt, s a fal tetején harminc helyen égett a tűz. A bombák, kalácsok és koszoruk sercegve fogtak lángot. Nagy szikrázó ivekben száz meg száz tüzes szivárvány.

De az ostromlók elszántan törtetnek, kapaszkodnak, erőlködnek, tojakodnak fel a falakra. Az ostromlétrák gyorsan kapcsolódnak. A létrákon mókusokként szöknek fölfelé a janicsárok, az azabok, és a gyalogsággá tett lovasság.

Csattog fenn a csákány a létrák kapcsán. S hull a tűz, és a kő.

A lófarkas boncsokok vissza-visszahanyatlanak, de új meg új kezek ragadják fel. A letört létrák helyét jók foglalják el. A lehullt emberek vonagló testén át új csapatok özönlének a létrákra.

Oly sűrűn rajzanak a falon, hogy eltakarják a testekkel. Ahol a résen kiszúr a magyar lánDSA, ott lehúll a létráról a török, de nyomban ott a másik. Ki se kerüli a veszedelmes fokot, csak a szerencsére bizza, hogy a ha-

sába megy-e az új lándsaszúrás, vagy elsiklik a hóna alatt a levegőbe.

Kapu már nincs a váron. A falnak begerendázott szakadékait létrákon álló fejszések bontják sűrű zuhogással. A felülről leesők magukkal rántják olykor a fejszéseket is, s tűzben s vérben hempergözve fetrengenek, míg a következő percben, a tolongók teste elfödi őket.

— *Allah akbar! Ja kerim! Ja rahim!*

— *Jézus velünk légy!*

S hull a tüzes szerszám: csattog a csákány; durrog a bomba; recseg a létra; zuhog a fejsze; dübörög, tombol a vérzivatar.

A palánkig inakodott föl egyszerre valami ötven ostromló. A palánk recsegve hajol kifelé. Mekksey elkapja egy legénytől a harci bárdot, s a palánk egy kötelére vág.

A palánk a beléje kapaszkodó török páncélosokkal együtt lefordul, lezuhan és százával söpri le a falról a többi.

— Falra! Falra! — kiáltja Mekksey, és egy másfél-öles kopjával maga is a falra ugrik.

Nagy négyszögek s a zarbuzonákból belőtt félmázsás vasgolyók zuhognak le a földön összekeveredten hempergő törökökre.

De alulról is száll a nyíl fölfelé, meg a kő. Mekksey sisakrostélyán pirosan ömlik a vér.

— Kapitány úr! — kiáltják neki figyelmeztetően.

— Tüzet! Tüzet! — üvölti Mekksey.

S vascsizmás lábával lesöpri egy tűzrakás paraszát a földön fetrengőkre.

A magyar is hull a falon. Egyik ki, a másik be. De nem nézik mostan ki a halott? Az elesett helyére új harcos ugrik a falra és leduhintja a követ, az ágyúgolyót kézzel, mignem újra megtelnek az ostromlétrák, s a falig ért törököt csákánynyal és buzogánynyal kell visszaverni.

A földbástyán is épp olyan ádáz viaskodás folyik. Ott Dobó vezeti a védelmet. Mikor már a bombák és tüzes koszorúk poklán is áttört a török had, gerendákat hozat. Fekteti a falra. Azokkal söpreti a törököt.

A kis szünetet, amely így keletkezik, arra használja fel, hogy lóra kap és az ókapuhoz nyargal, hogy lássa, mennyire tudnak ott ellentállani? Majd ahogy a tömlöcbástya felől visszatér, látja, hogy ott elszűnt az ostrom. Odakiáltja a földbástyára a tömlöcbástya népét.

A bástya népének már amugyis oda volt a figyelme. Valamennyi izgatottan várta már, hogy forgathassa a fegyverét. A palánkra állva, falra hajolva. ágyúra ágaszkodva nézték, mint folyik az ostrom a szomszéd bástyán. Hát a Dobó szavára szinte ugrálva rohantak át a földbástyához.

Történik azonban, hogy a török a tömlöcbástyának is neki veti a létrát. Először csak kettő, három, azután tíz, tizenöt.

Hogy onnan nem hull sem a tűz, sem a kő, megindulnak nagy sebten fölfelé.

Mikorra az öreg Sukán a falon álltában visszafordul, már fel is lükkent egy sisakos töröknek a feje.

— Tyhü! az apádat! — rikoltja az öreg.

Odahirtelenkedik a kezében levő kopjával, s annak a bunkós végét égnek kanyarítva olyat csap reá, hogy a török tizedmagával hull le a létráról.

— Ide, ide! Hé emberek! — rikoltja Sukán, a másik létrának a népét döfölve.

Pribék János az első, aki melléje futamodik, s az ágyúmester csizmadiaszékét egy fellépő zászlós töröknek a szeme közé vágja.

A lent örködő várbeli katona segítségért fut. Két percnél tovább ott terem Pető a pihent nép egy csapatával s ott is száll a tüzes kalács, kő és bomba az ostromlókra.

Dobónak is oda fordul a figyelme.

Látja, hogy a nemzeti színű zászlót golyó töri nyélben. Elhozatja az álló sereg zászlaját. Adja Nagy Istvánnak.

Már akkor hajnalodik.

Nagy István a hajnal piros világosságában fut fel a zászlóval. Nincs rajta páncél, se sisak, mégis felhág a bástya kiálló ormára, és keresi a vasfogót, ahová a zászlót betűzni kellene.

— Nem kell kitűzni, — mondja Dobó. Elragadhatnák.

Abban a pillanatban Nagy István a szívéhez kap. Egyet fordul s elvágódik a falon az ágyú mellett.

Dobó elkapja a madárként feléje szálló zászlót, s Bocskaynak adja.

— Tartsd fiam!

A hajnali világosságnál a Bolyky-bástyánál is megkezdődik az ostrom.

Oda nyolc zászlóval igyekeznek. A biborban kelő nap fénye égő rubintgombbá változtatja a boncsokok aranydiszét.

Már annyiszor megjárták annál a bástyánál, hogy csak a janicsárság merészkedik újra: a hadak legvénebb és legpróbáltabb tigrisei. A fejükön sisak; az arcukon, nyakukon acéldrót-fátyol; a mellükön, karjukon vas; a lábukon könnyü szattyáncsizma.

Gergely és Zoltay ott van mind a kettő. Egész éjjel tétlenül kellett virrasztaniok, s hallgatniok mozdulatlanul a három másik bástya tüzes lármás nagy ostromát.

No, de annál jobb, ha világosodik.

Valami kétszáz azab vízzel telt tömlőkkel sorakozik a bástya elé. Mindegy: szórni kell a tüzet, mihelyt fejjet ér.

A török ott nem az ostromló létrákkal kezdi. Amint a védők felgyülemlettek a falra, egyszerre ezer kéz mozdul meg alatt, s a védőket a kő és nyílzápor borítja el.

Zoltayt egy kő fejen találta. Szerencse, hogy rajta volt a sisak. Csak az álladzójának a forgó-szögét törte el. Zoltay káromkodott.

— No megálljatok kutyák! — mondotta az álladzót letörve. Ezért ma száz orrot verek be a tietek közül!

S nem is tellett bele egy negyedóra, már fel-felhangzott a kiáltása:

— Nesze pogány a sisakomért!

S egy másiknak:

— Kellene Eger? Nesze kóstoló!

Egy nagy tehénbőrös tárgy emelkedett ki a török táborból, hogy csuda volt nézni. Ötven azab volt csak a hordozója. Alája befért kétszáz janicsár.

Gergely tüzes hordóért kiáltott, s meggyújtotta a vasvesszőre csavart olajos csepüt.

Az óriás fődél teknős-békaként közeledett a falhoz. Ha a bőrt le is szedik róla csákyával, mikorra meggyújtják, fölér a falra.

S még kérdés, hogy meggyújthatják-e? Nemcsak a bőr csepegett a víztől, hanem a fa is. A török okult.

A nap kibukkant a keleti hegyek mögül, és szembe sütött a Sándor-bástya védőivel. A nap is a töröknek segített.

Amint az ostromfődél a bástya lejtőjére ért, Gergely nagyot kurjant:

— Hasra!

A legények el nem tudták gondolni miért? A nagy puskaropogás megérttette velök.

A török azt eszelte ki, hogy a nagy tárgy tetejét puszkacsövekkel rakta körül. Orgonasipokként álltak a csövek a védők felé. Azt pillantotta meg Gergely.

— Talpra! — kiáltotta a sorlövés után. Hordót!

Leguritotta az első tüzes hordót.

A török nem borult már a földre a hordó elől, hanem vagy félreugrott, vagy átugrotta, s törtetett tovább előre.

— Két hordót! — kiáltotta Gergely.

A harmadikat maga igazította lökésre, s maga emelte a kanócot, hogy meggyújtsa.

A két tüzes hordó megint utcát söpört a lent nyüzsgő sokaságban. A harmadikat egy vastagdereku janicsár elfogta, s az út gödrébe lökte. Behányta földdel.

Mikor rátaposott a földre, a hordó szétdurrant, s az égbe vetette a janicsárt a földdel együtt, s a körülállók-ból még valami húsz embert elcsapott.

Ez meghököltette a feltörekvő hadat. De hátul hangzott a jaszaulok *iléri!* és *szavul* kiáltása, s a vizes tömlők sustorgása, amelyek a széthulló tüzet nagy gőzzel oltották.

— Most csak követ rajok! — kiáltotta Gergely.

Meg akarta várni, míg sűrűn lepik az utat s a falakat.

S az Allah-üvöltés, mint százezer kutyavonítás, trombitaharsogás és dobpergés között elő is tört újra a had. A létrák erdeje közeledett a falhoz.

Egy janicsár horgas-végü kötelet dobott a falra, s a jatagánt a foga közé szorítva, majomi ügyességgel mászta meg a kötelet.

A fejére kő hullott, és leütötte róla a sisakot. Kopasz feje olyan volt, mint a sárga dinnye a beforrott kardvágásoktól.

Mászott tovább.

Gergely lándsát kapott, hogy leszurja.

Mikor a török már csak egy ölnyire van Gergelytől, fölemeli az arcát.

Izzadt volt az az arc, a száj pedig lihegő.

Gergelyt mintha mellbe csapták volna, úgy megdöbent.

Ez az arc! Ez Gábor pap, az ő néhai mestere! Ugyanazok a szürke szemek; ugyanaz a vékony bajusz; ugyanazok a kiálló szemöldökcsontok!

— Te a Gábor pap öcsce vagy! — kiált a törökre.
Az értetlenül mereszti rá a szemét.

— Üssétek agyon! — mondja Gergely elfordulva.
Már magyarul se tud!

*

Alkonyatig tartott a nagyküzdelmű ostrom. Akkor a török minden oldalon fáradtan vonult el a falak alól.

A vár körül ezrével hevert a török holttest és török sebesült. A csontjaikban törött vonaglók *ej vá! jetisin!* és *meded Allah!* (jaj Istenem) kiáltozása, nyöszörgése hallatszott mindenfelől.

De a vár is halottakkal és sebesültekkel volt tele, s a falak és állványok belől is pirosak voltak a vértől.

A vitézek fáradtan, bágyadtan hordták össze a sebesülteket és halottakat.

A tiszték mosakodni és fürödni mentek. Dobó maga is olyan kormos volt, szakála, bajusza pörzsölt, hogy ha a kapitányi acél-sisakja nincs a fején, ember meg nem ismeri az orcájáról.

S azon kormosan fogadta még a Baba ágyú mellett a jelentéseket.

— Nálam hatvanöt halott van, és hetvennyolc nehéz sebesült. Öt mázsa puszkapor fogyott el, — jelentette Mekcsey.

— Harminc halott és száztiz sebesült. Puszkapor nyolc mázsa, — jelentette Bornemissza Gergely. A törés javításán még az éjjel kell dolgoztatnunk.

— Három mázsa puszkapor, huszonöt halott, valami ötven sebesült, — jelentette Fügedy.

S arcára tette a kezét.

— Te is megsebesültél? — kérdezte Dobó.

— Nem, — felelte Fügedy. Hanem olyan fogfájás jött rám, mintha tüzes lándsát forgatnának az arcomban.

A jelentést mondók között Dobó megpillantotta Varsányit is.

A kém dervis-ruhában volt, s mintha piros kötény volna előtte, véres a mellén le a lábfejig.

— Varsányi, — szól Dobó a jelentéseket félbeszakítva, — jer ide! Sebesült vagy?

— Nem, — felelte Varsányi, — a halottakat kellett hordanom lenn a törökök közt, míg be nem juthattam.

— Hát mi ujság?

— Szalkay uram írt mindenfelé a vármegyéknek meg a városoknak másodízben is.

— És nem jött még eddig senki?

— Jött innen-onnan, — felelte Varsányi, vontatott hangon. De összevárják egymást, hogy nekivághassanak a töröknek.

Dobó megértette, hogy Szalkay sehonnan se kapott feleletet.

— Mit tudsz a törökről?

— Négy napja lödörgök közöttük, hát tudom, hogy borzasztóan el vannak keseredve.

— Hangosabban! — szól felragyogó szemmel Dobó.

S a kém olyan hangosan ismételte, hogy a körülállók is hallhatták:

— A török borzasztóan el van keseredve. Az idő hideg nekik. Elelmi szerük nincsen. Magam láttam, a tulajdon élő szememmel, mikor egy nógrádi ember öt szekér lisztet hozott tegnap. Tálakban és süvegekben hordták széjjel. Még csak azt se várták, hogy tészta legyen belőle: ették marokkal, úgy nyersen, ahogy a zsákokból kiszedték. De mi volt az ennyi embernek?

— Kristóf, — szól Dobó az apródnak. Eredj a mézárosokhoz. A legénységnek a legszebb marhákból vágjanak. Minden ember pecsenyét egyék ma is, holnap is.

Es ismét a kémhez fordult.

— A janicsárok már tegnap erősen morogtak, — folytatta a kém.

— Hangosan!

— A janicsárok morogtak, — folytatta kiáltva Varsányi. Azt mondták, hogy az Isten a magyarokkal van. Meg azt is, hogy ők hozzá vannak szokva minden hadi szerszámhoz, de pokol-tüzhöz nincsenek hozzászokva. Ilyen tüzes csodákat, mint amilyenek ellen ők harcolnak, még nem láttak.

Dobó egy percig szótlanul nézett maga elé.

— Egy óra múlva, — mondotta, — légy a palota előtt. Vas Miklóst fogod elkísérni újra Szarvaskőig.

Azután Sukánhoz fordult.

Az öregnek be volt pólózva a feje, orra úgy, hogy csak a két szemüvege meg a bajusza látszott ki az arcából. Mindazonáltal kemény recsegő hangon jelentette:

— A mai napon húsz mázsa porunk fogyott el.

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

XIX.

A fölkelő nap újra a falon láthatta az egri vitézetet. De a vár körül még annyi volt a holttest, hogy a dervisek nem győzték hordani.

Az ágyúk hallgattak. Maga az égi nap is dideregve kelt a hidegben, s a város a völgyekkel együtt toronyig érő ködben ült.

A köd csak nyolc óra tájban oszlott el. Akkor a nap, mintha még egyszer vissza akarná varázsolni a tavaszt. derült kék égből enyhén süttött alá.

A várbeliek is takarították a halottaikat. A parasztok és az asszonyok saraglyákon és az ókaputól szekéren hordták őket össze. Bálint pap temetett. Márton pap a haldoklókat látta el utolsó kenettel.

A fölkelő nap világosságánál látni lehetett, hogyan gyülekeznek a vár felé a távoli hegyekről a különféle török dandárok.

Látni lehetett, hogy egybe vonják az összes hadi népet. Mihelyt valamennyien együtt lesznek, a teljes hadi erővel rohanják meg a mindenfelől romlott várat.

A vitézek az éjjel a hosszú harc után mély és hosszú álmot aludtak. Dobó engedte őket, csak hogy a bástyák körül kellett hálgniok. A bástyákon csupán egy-egy ör vi-

gyázott. S a tiszték is halálhoz hasonló mély alvásban pihentek azon az éjszakán. Bornemissza még nyolc órakor is úgy aludt a Béka ágyú alatt, hogy sem a trombitaszó, sem a jövőmenők zaja nem ébresztette föl. Egy pokrócba volt belecsavarodva, s hosszú barna haja a dértől fehérlett.

Mekcsey kendőt terített a fejére, s a maga köpönyegét takarta reá.

Dobó az öblös ágyúkat és a mozsarakat apró vaszeggel töltötte meg. A romlások elé néhol kövel meg rakott kocsikat vonatott, másutt hordóval, gerendával, bőrrel, s más effélével tömetett. A falak párkányát a kőművesek egyes helyeken lefaragták, hogy az ostromlétrák könnyen ne kapcsolódjanak. A falak tetejét meghordták kövel. A konyháról minden üstöt és kondért kihordtak, és megtöltötték vízzel. A bástyára az üstök mellé minden szurkot kihordtak, ami csak a várban található volt. A palotán volt óncsatornát darabokra tördelten osztották széjjel az ágyúkhöz. A mészárosoknak délre ökröt kellett sütniök nyáron. A kenyeret kihordták a piacra, ahova a várakozók és pihenők szoktak összegyűlni. Össze rakták halmokba. Mihály a cipós deák nem bánta már, akárki akár mennyit falatoz belőle. Szép barna dolmányba, sárga csizmába öltözve jelent meg a piacon a sütőknél, s csak ennyit jegyzett be a papirosába: *Okt. 14. Hétszáz tzipó.*

Ezalatt pedig gyűlön gyűlt a török. A hegyekről és dombokról ragyogó tarka néparadat ereszkedett lefelé.

Tíz órakor a vár-piac trombitása összehívót fujt. A vár népe egybegyülekezett. Csupa bekötött fejű, bekötött kezű ember. Ha egyéb nem, egy ujj a jobb kézen be van kötve. De hát aki mozogni tud, a falon fog mozogni.

A piac közepén templomi selyemzászlók lobogtak. Egyiken Mária képe, másikon Szent István király, a harmadikon Szent János. Kopott fakó zászlók. A bástyává lett várbeli templomból valók. A papok egy asztalból he-

venyészett oltárnál álltak. Violaszinü miseruha volt rajtuk. Az asztalon szentségtartó.

A várbeliek tudták már, hogy mise lesz. Kellett volna az előbbi ostromok előtt is. De Dobó nem engedte, hogy a halottak szentségét emlegessék.

— Csak próbálkozások ezek! — szokta mondani. Mikorra a teljes ostromra kerülne a sor, itt lesz a király hada.

De most már nyilvánvaló, hogy itt a vég.

Mindenki kimosdva, kikefélnkedve, a legszebb ruhájában ment az isteni-tiszteletre. A tiszték a virágok minden színében, piros csizmásan, sarkantyusan; a bajuszuk kipödörve, a sisakjukon toll. Mekcseyn testhez simuló új acéling ragyogott. Az oldalán két kard: az egyik a kigyós kard, amelylyel csak ünnepen szokott járni.

Bornemissza Gergely hegyes acélsisakban jelent meg. A sisak ellenzőjén három fehér darutoll. Ezüst mádlárb tartotta azt a három tollat. Azonkívül csupán a mellén volt vas. A karjait piros bőr-dolmány takarta. A kezén selyemkeztyü, amely kívül apró acél láncszemekkel van borítva. A nyakán aranyhimzetü kihajtott gallér.

Zoltay nem is állta meg megjegyzés nélkül.

— De vőlegényes a gallérod!

— A feleségem munkája, — felelte komolyan Gergely. Nem is a török tiszteletére vettem fel, hanem a haláléra.

Zoltay is harci bőrdolmányba volt öltözve, s két kardot kötött. Sisakjának nem volt rostély, hanem egy acélrudacska nyult le belőle az orra hegyéig. Köröskörül drótfátyol hullt a nyakára. Valami szpáhi-tiszté lehetett az a sisak. A várbeli kótyavetyén vette, mikor az első kiütésük volt.

Fügedy talpig vasban jelent meg. A szeme zavaros volt. Fogfájásról panaszkodott.

— Annál jobban ütöd a törököt! — vigasztalta Zoltay. Jó ha az ember ilyenkor mérges.

— Mérges vagyok én ennélkül is! — felelte morogva Fügedy.

Petőn csak sisak volt és szarvasbördolmány. Lóháton ült, mert még mindig nem bírt járni. Az egybegyültek hátamögé állott, és onnan intett a kardjával üdvözlést a főtiszteknek.

A többi is a legjobb ruháiba öltözött. Nem a misére öltöztek, mert még akkor nem is tudták valamennyien, hogy mise lesz, csak éppen mindenki érezte, hogy ez a nap az utolsó. S a halál akármilyen csunyára festik is, nagytiszteletű nagy úr! Akinek nem volt más ruhája a rajtavalón kívül, az is kipödörte, kiviaszkozta legalább a bajuszát.

Már csak Dobó hiányzott.

Ragyogó páncél-öltözetben lépkedett elő. A fején aranyos sisak. A sisakja csúcsán hosszú sastoll. Az oldalán széles ékköves kard. A kezén félig lemezes, félig ezüstláncszemekből alkotott vaskeztyű. A kezében aranyozott végű, vörös bársony markulatu lándsa.

A két apród mögötte hasonlóképpen talpig vasban. Az oldalukon rövid kard. A hajuk a sisakból kihullámozva omolt a vállukra.

Dobó megállt az oltár előtt és levette a sisakját.

Hogy a két pap nem tudott beszélni, Mekcsey szólott a népek.

— Testvéreim, — mondotta a sisakját a karjára véve. A tegnapi ostrom után látjuk, hogy a török minden hadát összevonja. A mai napon minden ellenséges erő összepróbálkozik a mi erőnkkel. De ahol az Isten van, az ő akarata ellen hiába tör akár a világ minden pogánya is. A szentségben, amit itt látunk, tudjuk, hogy az élő Jézus van jelen. Velünk van! Boruljunk le és imádkozzunk!

S a vár népe egyszerre letérdelt.

Mekcsey a pap helyett elkezdte az imádságot:

— Miatyánk, Isten . . .

Halkan rebegték, mondatonkint.

Mikor az Ament is elmondták, hosszú ünnepi csönd támadt.

Márton pap Mekkseyhez hajolt, s elmondta neki mit szóljon tovább.

Mekksey felkelt és szólt ismét:

— Istennek ez a két hű szolgálja most azért emeli fel a szentséget, hogy mindnyájatoknak teljes bünbocsánatot adjon. Az óra szorosabb, hogysem meggyónnotok lehetne. Ilyen órában az egyház megadja a feloldozást gyónás nélkül is. Csak magatokban bánjátok büneiteket.

S újra letérdelt.

A minisztráló fiu csengetett. Bálint pap fölemelte a szentséget. A nép lehajolt arccal hallgatta, amint az agg pap a feloldozás szavait rebegi.

Mikor újra fölemelték az arcukat, a szentség már vissza volt téve az asztalra, s a pap a kezeit áldásra kiterjesztve, könnyes szemmel mozdulatlanul nézett a tiszta ég magasába.

A szertartás végeztével Dobó föltette újra a sisakját. Föllállott egy köre, és szólt:

— Isten után nekem van szavam hozzátok! Ezelőtt harmincnégy nappal megesküdtünk, hogy a várat meg nem adjuk. Eskünket megállottuk. Úgy dacolt a vár eddig az ostrommal, mint tenger viharával a tengerben álló kőszikla. Most az utolsó próba következik. Az Istent hívjuk segítségül. Büntelen lélekkel, halálra készen kell küzdenünk a várnak és hazánknak megmaradásáért! Példátlan az a küzdelem, amelylyel eddig megtartottuk a várat, s példátlan az a gyalázat, amely itt a törököt eddig is érte. Bízom a fegyverünkben, bízom a lelkünk erejében, bízom Szűz Máriában, aki Magyarország pátronája, bízom Szent István királyban, akinek a lelke vele van mindig a

magyar nemzettel, és legjobban bízom magában az Istenben! Induljunk testvéreim!

Megperdült a dob, és megharsant a trombita.

A vitézek acélos erővel ragadták föl a lándsáikat és csoportokban oszlottak széjjel. Dobó lóhátra ült. Két apódja szintén lovon követte.

Dobó fenn körülnézett mindenfelé. Láta, hogy a török lovak nagy csoportokban katonák nélkül legelnek az egri dombokon. Köröskörül mozgó lándsá-erdő. A török tengerként özönli körül a várat.

S látni lehetett a Királyszéke-dombon a két pasát is. Ali pasa rengeteg sárgadinnye alaku turbánban, sápadt vénasszony arc. A másik pasa nagy őszszakálú óriás. Kék selyemkaftán van mind a kettőn, de Alié világosabb. Az övükbe tűzött fegyverek gyémántja fehér szikrákat vet minden mozdulatuknál.

A bégek pompás lovakon ülve vezették a hadakat. Az agák meg a jaszaulok ültek még lovon. A többi mind gyalog. A török hadi zászlók között feltűnő volt egy nagy fekete lobogó. Azt még nem látták a várbeliek. Csak a tiszték értették, mit jelent az a fekete lobogó: *Nincs kegyelem! Halál fia minden teremtet lélek a várban!*

Déltájban megdördültek a török ágyúk, s megharsant a két török tábori zenekar.

A levegő megtelt füsttel. A vár megreszketett az *Allah akbár* kiáltástól.

Arra meggyújtották bent is a tüzeket.

*

A parasztokat, asszonyokat s egyéb bemenekült népet Dobó mind az üstök, és falak mellé rendelte. De még a betegek is kivánszorogtak. Aki csak meg birt a lábán állni, az is elhagyta a fekvő helyét, hogy ha egyebet nem tud segíteni, rendelkező kiáltást vagy hívást kiáltson tovább. Volt olyan, a kinek mind a két karja fel volt kötve,

s mégis előballagott. Odaállt egy tüzrakáshoz, hogy a lábával tologassa az üst alá időnkint a fadarabokat.

A belső házakban nem maradt senki, csak a gyermekek, meg a palotában a két asszony.

Balogné a fia mentésére sietett a várba, s maga is bennrekedt. A fiát vitézi iskolába adta: nem merte kérni Dobót, hogy ne szolgáltasson vele az ostromban. Gyöngé még a gyerek: hogy áll meg a pogány fenevadak fegyvere előtt!? De azért soha egy vonása se mutatta, hogy félti a gyermeket. Dobó vasakarata még az ő aggodalmát is lekapcsolta. Nem mert lélekzeni, ha Dobó ránézett. Úgy volt mint a katonák: Dobó szavára gépies engedelmességgel mozdult minden. Az emberek elvesztették az akaratukat. Az ő akarata szállt meg mindenkit. Szava se kellett, csak intése, s az ember tagjai asszerint mozdultak.

Mi lett volna a várból, ha Dobónak csak egy hajszála is félelemtől rezdül. Óvatosságra intett mindenkit; páncélt, vértet, sisakot öltetett mindenkivel; de mikor a halál megjelent a falon, személyválogatás nélkül vezette ellene a vár népét.

Senkise becsesebb a hazánál!

A szegény asszonynak az ostrom napjai gyötrelmek voltak. Reszketett minden reggel, mikor a fia Dobó mellé csatlakozott! Aggodalommal leste minden órában, hogy nem éri-e golyó? Micsoda öröm volt neki, valahányszor Kristóf apród felváltotta a szolgálatban, s a fia fáradtan és puskaportól szennyesen lépett a palotába!

Mindig tárt károkkal és csókkal fogadta. Mintha távol útból tért volna haza. Mosdatta, fürösztötte. Selymes hosszú haját fésülte, kefélte. S eléje adott minden jót, ami csak a konyhán találkozott.

— Ki halt meg? Ki sebesült meg *a tisztek közül*? — ez volt mindég a két asszony első kérdése.

A fiú nem tudta, hogy Éva kicsoda? Azt gondolta, egri asszony, mint a többi, s hogy az anyja a palotába

vette segítségnek. Hát csak elmondta a híreket. A hírek mindig a halottak felsorolásával kezdődtek, s a Gergely bácsival végződtek. Hogy az a Gergely bácsi miket ki nem talál! Tele volt a lelke Gergely bácsinak a csodálatával. Elmondta hogyan, hány törökkel látta küzdelemben, s micsoda fortélyokkal vert le külön minden törököt.

Éva visszafojtott lélekzettel, sápadtan és büszkén, de mindig könnybe lábadó szemmel hallgatta. Csak akkor mosolyodott el, mikor a fiú oda ért az elbeszélésben, hogy a török nem birt azzal a csodálatos Gergely bácsival.

Ez a két asszony az ostromok vihara alatt sirva remegve állt az ablaknál. Egy kis nyílason át nem láthattak egyebet, csak az ide-oda futkosó népet, a füstöt, a felfelpirosuló tüzet, azután amint a borbélyok kihordják a sebkötő gyolcsot, s halomba rakják, s kihordják a vizes tálakat, — megtöltik tiszta vízzel. Aztán egyszer csak hozzák a sebesülteket egyenkint, egyre sűrűbben és véresebben.

És akkor minden figyelmök a sebesültekre fordult. Jaj, ismét hoznak valakit! Nem Balázs. Nem Gergely. Hála Istennek. Ismét hoznak . . . De hátha azért nem hozzák egyiket se, mert a temető-gödörhöz vitték . . .

S még csak azt se mondhatják: Isten veled!

És Évának az agg félnyomorék apja is itt van. Sokszor látja őt végigbaktatni a palota utján. A vállán akkora íjj, mint ő maga. A puzdrája hol üres, hol tele van nyíllal. Úgy szeretne kikiáltani:

— Apám! Édes apám! Vigyázzon magára jó kegyelmed!

Mikor az ágyúk ezen a napon megdördültek, a két asszony sirva borult egymás nyakába:

— Imádkozzunk hugom!

— Imádkozzunk néném!

S letérdeltek, arccal a földre borúltak. Imádkoztak.

S velük együtt imádkozott a távolban szanaszét

Felső-Magyarország minden vidékén másfélezer asszony, minden nap, minden éjjel. És kicsiny gyermeki kezek kapcsolódtak össze a távol menedékein: imádkoztak az ártatlanok, édes apáért, aki Egerben van.

— Jó Isten tartsd meg az életét édesapának! Hozd vissza nekünk édesapát!

Pokoli dörgés-dübörgés, trombitaharsogás, Jézus kiáltás, Allah-ordítás.

Már hozzák az első sebesülteket. Vértől fekete saroglyán hozzák az elsőt. Fialat sápadt katona. A lába térdben van ellőve. A borbélyok nagyjából bekötik. Minek vesződnének vele, csak egy-két órai reménységnek kötik be a lábát, aztán ugys elvérzik.

S hozzák a másodikat, harmadikat és negyediket. Az egyiknek az egész arca egy véres roncs. A két szeme hiányzik. Fogai kilátszanak az arcából. A másíknak a nyakában nyilvessző áll. Azt kell kivágni. A harmadik a jobb oldalára tapasztja a kezét. Csupa vér a keze. Ujjain át vastag zsinórokban bugyog a vére. Leül a földre és vár hangtalanul, mignem a szemére ráhomályzik a halál.

Dobó száguldó paripán robog el a palota előtt. Nyomában messze elmaradva fut Kristóf apród.

— Hol a másik? — kérdezi az anya szenvedő tekintete.

Amott fut az is a Sándor-bástya felé: bizonyosan izenetet visz. Hála Istennek! és jaj!

Már annyi a sebesült, hogy mind a tizenhárom borbélynak dolgot ad. Már három török zászlót is hoztak a sebesültekkel. A török kiáltás egyre üvöltőbb; a puska-por füstje elhomályosítja a keleti és északi bástyák körületét, s rászáll a palotára is. Mint mikor oly sűrű a köd telen, hogy három lépésnyire nem lehet benne látni.

— Irgalom Istene! — mondja Baloghné a fejéhez kapva. Mi lesz velünk, ha a török betör!?

— Akkor én meghalok! — feleli Éva falnál sápadtabb arccal.

S bemegy a fegyverszobába. Kardot hoz ki onnan, a Dobó hétköznapi kardját. Teszi elgondolkozó arccal az asztalra.

A nyitott ablakon át behallatszik a sebesültek nyöszörgése és jajgatása.

— Jaj a szemem, a szemem! — sirja az egyik. Soha nem látom többé Isten szép világát.

— Koldus vagyok! — nyögi a másik. Mind a két kezem levágták!

A borbélyok körül már annyi a sebesült, hogy nem győzik kötözni.

Balogné egész testében remeg.

— Ki kell mennünk! — mondja gyötrődő arccal. Segitenünk kell a borbélyoknak.

— Én is kimenjek-e? Én is kimegyek! Érzem, hogy a sebesültek ápolását se becsületszó, se parancs nem tilthatja meg.

A füstöt szél söpri el. Balogné felnyitja az ajtót, s a távolba néz a tömlöcbástya felé. Dobót látja ott egy füstfelhőben, amint iszonyu kardvágást mér a falra felépő török fejére, s amint a holtat visszalöki.

Balázs apród ott áll mögötte, leeresztett rostélyu acélsisakban. Az urának a lándsáját, buzogányát, s egy másik kardját tartja a hóna alatt.

A nap ki-kisüt a felhőkből és füstből. Az idő borzongató őszi hűvös volna, hej de kánikula mégis a küzdőknek! Dobó egy rántással kicsatolja sisakját, és átnyújtja Baláznak. Azután zsebkendőt ránt elő az övéből, és megtörli izzadt homlokát.

Küzd tovább hajadonfővel.

Balázs apród nem tudja hova fogni az aranyos sisakot: a saját fejére teszi.

A füstgomolyagban látni lehet, ahogy fent áll a fa-

lon. Az anya kiáltani akar neki, hogy álljon hátrább, de ugyse hallaná meg a fiú abban a pokoli tombolásban.

S amint fölemeli a kezét, hogy a fiának intsen, a fiú elejti Dobó fegyvereit, s bágyadt mozdulattal a nyakához nyul. Ugyanakkor megtántorodik, egyet fordul. Fejéről az aranyos sisak lehull és elgurul. A fiú elhanyaglik annélkül, hogy a kezét tartózásra mozdítaná a föld felé.

Az anya velőtrázó sikoltással üti el az ajtót. Rohan oda. Felöleli a fiát. Jajgatja. Ráborul. Ölélgeti. Nevét kiáltozza.

Dobó rájok pillant, s fölveszi az elgurult sisakot. Két katonának int, s a fiúra mutat.

A két katona felfogja a fiút: egyik vállon a másik térdben, és beviszik a palotába, az anyja szobájába.

A fiú fekszik véres nyakkal, mint a meglőtt galamb, élettelenül.

— Oh nincs már nekem fiam! — jajgatja az özvegyasszony.

— Talán csak elájult, — véli az egyik katona.

És lecsatolja az apród fejéről a rostélyos sisakot, mellvértet és egyéb vasakat.

A fiú nyakán azonban nagy lött seb tátong. Nem is a nyakán, hanem a derekán ment be a golyó. A nyakán csak kijött.

Az özvegy arca eltorzul a fájdalomtól. Szeme vérbe borul. Felkapja az asztalon heverő kardot, amelyet az imént Éva hozott ki a szobából, s kirohan vele az emberzivatárba, fel a tömlöcbástyára.

Forgolódik ott már több asszony is.

Lent főzik a vizet, a szurkot, az ólmot. Hordják szaporán, amelyik forr: adják a katonáknak.

— Hideg vizet is hozzatok, innivalót! — kiáltják a katonák, mikor egy-egy kis szünet támad az ostromban.

— A pincéhez asszonyok! — kiált le Dobó. Csapra minden hordót! Hordjátok kupákban a katonáknak!

Az asszonyok egyrésze, amelyik a kiáltást meghallotta, lobogó szoknyával fut a borért.

Imre deák ott jár fegyveresen fel és alá a pince előtt.

Hogy a sok asszony odarohan, beletaszítja a kulcsot a pinceajtóba.

— A tiszteknek ugy-e? — kérdezi Kocsisné.

— Mindenkinek Deák uram, mindenkinek! A kapitány ur mondta.

Imre deák belöki a pinceajtót:

— Hátul a java! — kiáltja.

Azzal leereszti a sisak-rostélyt, és a kardját kiántja. Rohan a tömlöcbástyára.

A török egyre nagyobb és nagyobb sokaságban tör fel a bástyán. Már fel is ugrálnak. Gyilkos birokra kelnek a vitézekkel. Maga Dobó is torkon markol egyet, egy óriást, akinek csak a csontja van egy mázsa. Próbálja visszalökni. A török megveti a lábát. Egy percre mind a kettő meredt szemmel liheg. Akkor Dobó összeszedi az erejét, és berántja. Leveti az állvány magasából az udvarra.

A töröknek leesett a sisakja, s ő maga a kövek közé huppan. De megint feltápáskodik, s visszafordítja a fejét, hogy jönnék-e a társai?

Akkor ér oda Balogné. Vércse-sikoltással suhintja meg a kardját a levegőben, s a török feje elválk a nyakától iszonyu csapása alatt.

A többi asszony is fenn forog már a bástyán. A katonák a viaskodásban nem veszik már át az égő szurkot, a követ, az ólmot, hát felhordják ők maguk, s a füstben, a porban, a lángban le-lezuditják a felkapaszkodó törökre.

Hull a halott és szaporodik az élő. Egy-egy köhengetés, szurok és ólomöntés ösvényt tisztít az ellepett falon, de a holtak halma csak a pihent dandárok feljutását

könnyíti meg. Az élők elkapják a visszahulló halottól a boncsokokat, s a lófarkas zászló újra ott táncol a létrán.

— Alláh! Alláh!

Dobó csodálkozón pillant a mellette viaskodó Baloghnéra, de nincs ideje szólni. Ő maga is küzd. Ragyogó páncéljáról vállától sarkáig csurog a vér.

Az asszony csapást csapás után oszt a felnyomakodó törökre, míg végre lándsaszúrás találja, s elhanyatlik le a bástyáról az állványra.

Nincs már aki elrántsa. A küzdelem a fal tetejére csap. A holtakra rágázolnak az élők. Dobó egy kiálló oromra ugrik és lenéz.

Már az agák is a faltövében vannak. Veli bég egy nagy vörösbársony lobogót hoz lóháton. A török harcosok a lobogó láttára új üvöltésben törnek ki.

— Alláh segít! A diadal perce itt van!

A lobogó, az Ali pasa győzelmi lobogója. Harminc vár és várkastély ormán hirdette már azon a nyáron az a lobogó a török erő diadalát. Soha nem érte más, csak a dicsőség sugara!

Veli bég a földbástyához hatol a lobogóval. Ott legfáradtabbnak látszik a védelem, mert már asszonyok is harcolnak.

Dobó megpillantja az aranytól ragyogó széles ünnepi zászlót. Petőhöz izen, s ő maga a földbástyára rohan.

Ember-ember ellen küzd ott. Meg-megjelenik egy-egy zászlós alak, meg visszatünik a mélybe. A harcosok a felszálló por és füst fátyolába burkoltan viaskodnak. A szurokkoszorúk és tüzes kalácsok üstökös csillagokként röpködnek a füstfelhők között.

— Jézus segits! — sikoltja egy asszony.

Dobó abban a pillanatban ér oda, amint egy felhágó török Szőr Mátyásba, a maklári molnárbá meríti markolatig a jatagánját.

— Rajta! Rajta! — dördül meg Dobó hangja a bástyán.

A katonákat e hangra új erő szállja meg. A falra tolakodókat bűnnek soha fel nem róható magyaros káromkodások között öldöklük vissza.

Dobó a molnár gyilkosának fordul. Látja, hogy a török talpig derbendi acélba van öltözve. Az olyanról lesiklik a kard. Gyors elhatározással veti magát reá, és nyomja le a megölt molnárra.

De a török vállas izmos ember. Levetni igyekszik Dobót. Tehetetlen dühében a vasat harapja le Dobó kardjáról, aztán hirtelen a földre csap és arccal fordul fölfelé. De ez a halála. Dobó megtalálja a meztelen nyakat, s beleszorítja a lelket irgalmatlanul.

Még föl sem emelkedett, egy magasból lehulló török-lándsza csattan a lábába, s végighasítja a börszijjat, megáll a lábikrájában.

Dobó fájdalmában felordít, mint az oroszlán. A térdére rogyva kap a lábához, és szemét a kín könnyei vizesítik meg.

— Uram! — mondja rémulten Kristóf apród. Megsebesült?

Dobó nem felel, kirántja a lándsát a lábából és elveti. Egy percig összeszorított ököllel áll, és szivja a fogát, míg a kin első mérge szétmúlik. Azután egyet rug; próbálja, hogy eltörött-e a lába? Nem törött el, csak vérzik. Ahogy a fájás kiszállott belőle, ismét felragadja a kardját, s reá veti magát tigrisként a résen benyomakodó törökre. Jaj annak, aki most eléje kerül!

Mig ott már csaknem foggal is marják egymást, alig tíz ölnyire onnan a másik résnél is megsereglik az ellenséges had.

A rés gerendái beszakadnak a százak nyomásától, s a török győzelmi ordítással ront be annélkül, hogy falat másznia kellene.

Egyik a másikat tolja, taszítja. Fegyver a jobb kézben, a balban boncsok. Az elől jöttek a bástyára ugranak a boncsokkal. A később jövők az állványok alatt várakozó sebesülteket s asszonyokat rohanják meg.

Közben az egyik vasazott lábával odarugja a tüzet és a tűzben égő fahasábokat az állvány oszlopához. A tűz magas lángnyelvekkel kezdi nyaldosni az oszlopot.

A sebesültekkel csak könnyen boldogulnak, de az asszonyok dühös rikoltással ragadja fel az üstöket és a kondérokot.

A vastagdereku Kocsis Gáspárné úgy loccsantja forró vízzel szembe az egyik nagyszakálu agát, hogy amint az aga a szakálához kap, ott marad a diszes szakál a markában.

Egy másik asszony a másik tüzrakásnál lángoló hasábfát ragad fel, s azzal üti arcba a törököt, úgy hogy a fa szikrái csillagokként csapnak széjjel. A többi asszony már fegyverrel száll szembe a pogányokkal.

— Üssétek! Üssétek! — bömböl a felnémeti kovács.

Odarohan a pörölyével az asszonyok közé. Három pogány hadakozik ott egymásnak vetett háttal. Az egyiket úgy sujtja fejbe, hogy a töröknek az orrán feccsen ki az agyaveleje.

A másik török kezében megvillan a jatagán, s maroklatig merül a kovács hasába.

— Velem jössz a másvilágra kutya! — ordítja a kovács.

S még egyszer meglóditja a feje fölött félmázsás pörölyét, s csak azután ül le a földre, s teszi a tenyerét a hasára, mikor már látja, hogy az ellenfele az iszonyu csapástól pogácsává lapított sisakkal, arcra dől le a holtak közé.

Az asszonyok már akkor mind felragadták a heverő fegyvereket, s ádáz-dühösen viaskodnak a törökkel. A

kendőjük leesett. A hajuk kibomlott. Szoknyájok ide-oda csavarodik a küzdelemben. De ők nem gondolnak immár asszonyi voltokra: párdúcokként esnek a töröknek. Kardjuk nem fog fel semmi csapást. Ami rájuk hull, az az övék. De amit ők adnak, az meg a töröké.

— Éljenek az asszonyok! — hangzik mögöttük Pető kiáltása.

S hogy megpillantja az állványt nyaldosó tüzet, vödörhöz kap, és végigönti az oszlopon.

A főhadnagy pihent csapatot hozott. Maga is kardot villogtatva ugrik egy macskaként felszökkenő akindsinak. Leteriti a gerendák közé.

A katonái ezalatt polyvaként szórják szét a betolakodott törököt. Sőt még a lyukon is kirontanak.

Dobó a falra térdelve, ziháló mellel és meredt szemmel néz alá, míg kardjáról és szakáláról csöpög a vér.

A nekibőszült egriek egyre többen rontanak ki a résen a várból, s ott verik már a törököt a holtak között, a bástya alatt.

— Vissza! — kiáltja Dobó a torka minden erejéből.

De a harci zivatarban nem hallják azok a maguk szavát se.

Egy Tóth László nevű közvitéz megpillantja a piros bársony lobogós béget. Neki ugrik. A kezében mordály van. A bég mellére süti. Egy kapás a lobogóhoz. A másik mozdulata, hogy az üres mordályt egy török szeme közé vágja. Aztán visszaugrik a zsákmánynyal, míg vele kijutott öt társát összevagdallják a janicsárok.

Dobó csak azt látja, hogy Veli bég lefordul a lóról, s hogy a basa győzelmi zászlóját magyar ragadta el. Helyet mutat a pihent csapatnak. Balkarjának véres rongyain egyet csavar, s le a réshez rohan. Pető ott áll már gyalog, s a rés előtt álló mozsárágyúhoz emel egy lángoló fahasábot.

A lobogó után tóduló janicsárokat ez a lövés rugja vissza.

— Tölts! — kiáltja Dobó az egyik katonának. Négyen itt maradjatok. Követ! gerendát ide! ha van idő!

S a tüzes fergeteg ujult erővel tombol tovább a bástyán.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XX.

Éva maga maradt a halottal.

Egy percig megkövülten meredt reá, azután megmozdult. A fejére föltette a sisakot; a derekára a pán-célt; a karjára a karvértet. A fiú akkora volt mint ő. Beleöltözött a ruhájába.

A fiú kardját rövidelte. Bement a Dobó szobájába, és leemelt a falról egy egyenes, hosszú olasz tört. Ráöltötte a markolat szíjját a csuklójára.

A hüvelyt ott-hagyta.

Kilódult az ajtón a meztelen törrel. Futásnak. Maga se tudva hova. Csak annyit tudott, hogy az ura Zoltayval együtt a külső várat védelmezi. De hogy a palotából merre kell a külső várba menni, azt nem tudta.

A nap már leszállóban volt akkor, de a köröskörül gomolygó füstön át az is csak olyan volt, mint egy tüzes ágyú-golyó, amely függve maradt a levegőben.

A vár térképéről emlékezett, hogy a külső vár kelet-ről sarló alakjában vonul a teknősbéka mellett.

A nap jobb kézt nyugszik, annak hát balra kell lennie.

Tíz szurtos, füstös várbeli katona csörömpölt vele szemben. Futva jöttek. Elől egy tizedes. A katonák jobb

karja és jobb oldala fekete a vértől. A vállukon lándsát tartottak. A tömlőc-bástya felé rohantak. Aztán egy tántorgó katona . . . Az arcából csurgott a vér. Bizonyosan a borbélyokhoz akart menni. Még egy pár bizonytalan lépés, aztán elterült a földön.

Éva pillanatig tétovázott, hogy ne emelje-e föl? De egy második és harmadik halott vagy ájult is hevert ottan. Az a harmadik az egri bíró nagyobbik fia volt. Az ablakból ismerte. A mellében nyilvessző állott.

Asszonyok futottak a pince felől. A fejükön fakupák, a kezökben sajtár vagy füles fazék.

Azok is kelet felé tartottak. Éva hozzájuk csatlakozott. Ahogy az istálók mellett elfutnak, egy kis lefelé lejtős alagutban tűnnek el. Az alagutban két lámpás ég.

Az a Sötét-kapu. Az köti össze a külső-várkaréjt a felső fallal.

Mikor azon átértek, a porban és füstben dübörgő pokolba jutottak.

A holtak szanaszét heverték lent a földön, fenn a lépcsőn, az állványokon. Az egyikben Éva megismeri Bálint papot. Hanyatt fekszik a pap. A sisak nincs a fején. Nagy fehér szakála piros a vértől. A kezében most is ott a kardja.

Éva egy buzogányt kap fel a földről, és felrohan a lépcsőn. A viadal szinte birokkal dübörög már. A katonák a falon állva taszigálják vissza a törököt. Egy asszony égő gerendavéget sujt le a magasból. Egy másik tüzes furkót lóbál meg, és csapja a török nyaka közé. Káromkodás, Jézus-kiáltás, Alláh-üvöltés, lábak dobogása, zuhogás, csattogás mindenfelé.

A bástyán két ágyú dördül el egymás után.

Éva a lövésre odapillant. Az urát látja, amint a füstölgő kanócot tartja, s lefelé mereszti a szemét, hogy a lövésének a hordását nézze.

Öt vagy hat párkányon maradt törököt levernek, az-

tán egy percnyi szünet következik. A katonák valamenynyien hátrafordulnak, és torkuk szakadtából kiáltják:

— Víz! Víz!

Egy sisakos vén katona éppen Éva mellett kiált a fal-omladék egy kiálló kövéről. Az arcán harmatként gyöngyözik a véres verejték. A szeme alig látszik ki a vérből.

Éva megismeri az apját.

Elkapja a kupát az egyik asszonytól, és odanyújtja neki. Tartja, segít neki.

Az öreg issza mohón. Piros egri óbor van abban, nem víz.

Az öreg nagyot húz belőle. A bajuszáról csurog a bor, mikor elveszi a szájától, s utána szakad egyet a lélekzete.

Éva látja, hogy a jobb keze lángol az öregnek. Nem csoda: fából van csuklóig; bizonyosan a szurkos szalma kapott belé. Az öreg nem is látta.

Éva ledobja a kupát és buzogányt, és az öreg karjához kap. Tudja, hogy hol van felcsatolva a fakéz. Gyors ujjal oldja fel a csattot, s a fakéz repül a török közé.

Az öreg pedig fogja a kardját, és a bástyán kihajolva sujt újra balkézrel egy rézholdakkal kivert nádpaizsra.

Éva tovább rohan az ura felé. Itt-ott egy halottat kell átugrania. Itt-ott egy égő csóva repül el a szeme előtt. Itt-ott egy golyó csattan előtte, mögötte a falba. A vitézek azonban mind isznak. Csak vizet kérnek, s az is nektár lett volna nekik. A bor? mintha isteni erőt innának magukba!

A lent kavarogva kiáltozó törökök zajába belerecseg a Zoltay kiáltása:

— Most gyertek kutyák! Hadd izenek Mohamednek a paradicsomba!

S rá egy perc múlva csak ennyi:

— Jóéjszakát!

A török, akinek ez szólt, bizonyosan elfelejtett neki visszaköszönni.

— Iléri! iléri! — hangzik a jaszaulok üvöltése szakadatlanul.

S új sokaság, új létrák, új pajzsok nyüzsögnek a holtak dombján.

— Alláh! Alláh!

Éva megtalálja végre Gergelyt, amint egy puska-porral töltött hordócskát gyújt meg, s vettet le a magasból.

Aztán a sisakját a földre csapja. Ugrik egy asszony elé. A kupát elragadja tőle, s iszik oly mohón, hogy két oldalt kétfelé locsog a száján a piros bor.

Éva a maga borát egy másik katonának nyújtja. Ott is hagyja a kezében. A sisakért fordul, de amint lehajlik érte, szurokfüst csap a szemébe. Mikorra kikönnyezi, Gergelyt nem látja sehol.

Ahogy jobbra balra néz, körülötte a katonák hirtelen leguggolnak.

Lent a tüfenkcsik sortüze dördült el, alig tíz ölnyire a faltól. Éva sisakját megcsapta egy golyó, meg is repesztette.

Éva megtántorodott, s percekig tartott mig újra erőhöz tért.

Lent pokoli zene-harsogás, s dobok duhogása, berregése.

Egy hosszunyaku jaszaul éles torokkal üvölti a fal alatt:

— *Já ájjuhá!* (Ide!)

A had kevert már odalenn. A janicsárok helyére a børsapkás azabokat és piros sapkás akindsiket hajtották.

Egy fehér-ruhás dervis, aki azonban sisakot visel a teveször süveg helyett, lobogót ragad a kezébe, és *iléri!*

iléri! — üvöltéssel indul közöttük, tíz öreg janicsártól környezve, a falak ellen.

A derviseket nem szokták löni a miéink, de hogy annak sisak volt a fején, s kard a kezében, löttek reá. Magára vonta Éva figyelmét is.

Szél támadt. Elfujta a füstöt, s lobogtatta a háromgombos boncsokot a dervis kezében. Amint a vár felé fordult, Éva látta, hogy a dervis félszeme be van kötve.

— Jumurdsák! — sikoltotta tigrisharaggal.

S a kezében levő buzogányt sárga villámként röpitette le a magasból.

A buzogány túlrepült a dervis fején, és mellen talált egy janicsárt. A dervis meghallotta a sikoltást, és fölpillantott. Ugyanekkor a bástyáról újra beledördült az ágyú a katonaságba, s a dervist a csoportjával lángsugár és füst borította el.

Mikorra a füst eloszlott az árokból, a dervisnek nyoma se volt ott. De azért a falak megteltek a fölfelé rugaszkodók csapataival.

Már nemcsak létrán jönnek. Egy fehérsapkás janicsár megindul csak úgy létra nélkül a várfal kiálló kövein fölfelé. Köröl-köre! A keze mindenütt talál kapaszkodót, a lába mindenütt rést, ahova bedughatja. A gerendák közt meg éppen könnyü fölfelé jutnia. Követi a másik, harmadik, tíz, husz, száz vállalkozó. Mint a bodobács bogarak tavasszal, mikor ellepik a falak napos oldalát. S végighosszat a külső vár falán kapaszkodnak, másznak fölfelé. Egyik-másik kötél létrát is visz. Bekapcsolja egyegy alkalmas kőbe, s az alatt állók azonnal megindulnak rajta.

Gergely a bástyáról a romlásra fut.

Hajadonfővel van. A kezében lándsa. Az arca puskaportól fekete.

— Sukán! — ordítja egy vértől lepett kopjával küzdő alaknak, — van-e még szurok a pincében?

A hangja rekedtes. Az öregnek csaknem a füléhez hajol a kérdéssel.

— Nincs! — feleli Sukán. Egy hordó gyanta van ott. Jó lesz az?

— Hozassa tüstént a Perényi-ágyúhoz!

Az öreg mellett ott küzd Imre deák. Leteszi a kópját és elrohan.

— Vitézek! — kiáltja Gergely. Szedjük össze az erőnket!

Tulnan visszhangként csap át a Zoltay szava:

— Ha most visszaverjük őket, nem mernek többet jönni!

— Tüzet! tüzet! — kiáltják másfelől.

Az asszonyok rúdra öltött üstökben cipelik a forró ólmot, és forró olajat.

Vas Ferencné egy lapát parázsszal fut fel a falra, s aláfordítja a törökre. De ugyanekkor a lapát is kiesik a kezéből: golyótól elcsapott kődarab ütötte halántékon. Neki esik háttal egy oszlopnak s elrogyik.

Egy csupa-füst testes asszony lehajol érte. Egy szempillantással látja, hogy vége van. A másik pillantása a Vas Ferencné mellett heverő bástyakőre esik. Felkapja a követ, és a falhoz siet vele. Egy golyó mellben találja. Elbukik.

— Anyám! — sikoltja egy pirosszoknyás leány.

De nem borul az anyjára, hanem előbb fölkapja a követ amit az elejtett, és lezuditja ugyanott, ahol az anyja akarta.

A kő két törököt sújtott agyon. Csak mikor ezt látja, fordul vissza az anyjához, és felöleli, lecipeli az állás lépcsőin.

A füsttengerben lent egy csapat teknős-béka paizs közeledik. A pajzsok alatt nem lehet látni az akindsikat, olyan szorosan jönnek egymás mellett.

— Vigyázzunk vitézek! — hangzik a Gergely szava.

— Vízet! Tüzet! — kiáltja Zoltay. Amott, amott! A falon is másznak létra nélkül!

Egy bádoggal bevont tárgy emelkedik ki a sánctól. Négy piad szalad vele a falhoz. A létrán állók elkapják s a fejük fölé vonják. Aztán jön a többi tárgy. Valamennyi bádoggal van bevonva, hogy a védők csáklyával le ne szaggathassák a tetejét.

— Forró vizet! — kiáltja hátra Gergely. Sokat!

Éva hozzáugrik, és a fejére nyomja a sisakot.

— Köszönöm Balázs! — szól Gergely. Dobó küldött?

Éva nem felel. Lerohan a bástyáról forró vizért.

— Vízet! Forró vizet asszonyok! — kiáltja toroka erejéből.

Ezalatt fenn a bádoggal bevont tárgyak egymáshoz csatlakoztak. Alája beugráltak a könnyü ruhájú falmászók. Némelyik félig meztelen, de így is csurog róla az izzadság. A fejüket nem nehezíti sisak. Az övükből kidobáltak minden nehéz fegyvert. Csak a karjukon lóg szíjjra kötve a görbe éles kard.

Széles vastetözötté vált a sok összecsatlakozott tárgy. Az agák közül is ugráltak alája. Dervis bég is át-szökken az árkon, s hozza a félholdas boncsokot.

Mikorra Éva visszatért, hogy Gergely mellett legyen a nagy füstben embert se lát, csak röpködő piros nagy lángokat, s lángban és füstben a kardok fehér meg-megvillanását.

— *Alláh! Alláh!*

— *Bum! bum! bum!* — az ágyuk.

A füst még sűrűbb, de hirtelen felszáll a védők feje fölé, mint a gömbölyded hullámokba szedett fehér ágymennyezet. S tisztán látni, hogyan villognak fölfelé a török fegyverek, lefelé a magyar fegyverek.

— Vízet, vizet! — kiáltja Gergely.

Látni, hogy lent az ércfödél emelkedik. Mászás köve-

ket zuhognak le a falról. Az ércfödél elnyilik és elnyeli a követ. Aztán ismét összeáll.

— Forró vizet! — kiáltja Zoltay is odarohanva.

Gergely ahogy meglátta Zoltayt, le az ágyúhoz ugrál.

A gyanta már ott várja egy félfenekü hordóban.

Gergely feldönti a hordót, és szól a pattantyu-soknak:

— Tömjétek az ágyúba, amennyi beléjök fér! Verjétek be, hogy porrá zuzódjék! Kevés fojtást rá!

A falról akkor zuditották le a forró vizet!

Ahova a kő nem tudott eljutni, a forró víz eljutott. A tárgyak egyszerre meginogtak, és szétlazultak. Alólok *ej vá!* és *meded!* vonítással ugráltak ki a törökök.

A bodobácsok a falon maradtak. Azokra Gergely rálő egy mozsár-ágyúval. De még mindig maradnak a falon. Gergely feléjük rohan az ágyu-döröklővel.

— Gergely! — hangzik a Pető szava.

— Itt vagyok, — feleli Gergely rekedten.

— Ötven embert hoztam. Elég?

— Hozz még amennyit lehet! Rakasd lent a tüzet, és tíz ember hordjon mindent.

A tüfenkcsik újabb lövése a mozsár-ágyú füstjével egybekavarodik s elfátyolozza a falat egy percre. Ezt a percet a könnyű öltözetű falmászók arra használják fel, hogy újra elboritják a létrákat.

Gergely visszaroohan az ágyúhoz.

— Meg van már töltve? — kérdezi.

— Meg, — feleli az öreg Kocsis Gáspár.

— Tűz!

Az ágyú lobbot vet, eldurran.

A gyanta húsz-öles lángoszlopként lövellik lefelé belőle. Még azok a törökök is leugráltak a falról, akiket az ágyúnak csak a szele ért.

A fal letisztulását a jaszaulok és tisztek dühös ordítása követte.

A bástyáról látni lehetett, hogy fut el a faltól minden katona. Azab, piad, müszellem, deli, szpáhi, gureba, akindsi, mind összekeveredve rémülettel fut a sáncok felé. És látni lehet mint tartóztatja fel őket a sok jaszaul, a sok aga. Már nem is korbácscsal, hanem kárddal verik vissza a futásnak indult sokaságot. Azok véres fejjel, dühtől tajtékozva kapják fel újból az ostromlétrákat, s most már egyenesen a magyar ágyúk falára rohannak.

A dervis vezeti őket. Ő lobog elől. A drága boncsokot a foga közé szorítva, paizs nélkül rohan fölfelé.

A szomszéd létrán is egy aga mászik elől, egy nagy testü óriás. Turbánja akkora, mint a gólyafészek. Kardja akkora, mint a hóhérbárd.

Gergely körülpillant, s újra ott látja maga mellett a követ emelő apródot. Emeli a nagy épület-követ az apród, s lezuditja.

— Balázs! — mondja neki Gergely, — eredj innen!

S rekedt hangja a két utolsó szóban csengővé válik.

Balázs nem felel. Az az olasz kard van a kezében, amelyet a szobából kihozott. Oda hirtelenkedik vele a létrához, amelyen a dervis jön fölfelé.

Gergely lepillant.

— Hajván! — kiáltja a felbukkanó óriásra. Oh te barom! te bivaly! — folytatja törökül. Hát te azt hiszed, hogy nem fog a fegyver!

A török megdöbben. Széles nagy ábrázata megkövülten mered Gergelyre.

Ezt a pillanatot használja fel Gergely. A kezében levő lándsát a töröknek a szügyébe veti.

A török egyik kézzel a lándsába markol, másikkal iszonyu csapást mér Gergelyre. De a csapás a levegőt éri, s a nagy test hanyatt-zuhanással esik egy bádoggá tárgyra.

A dervis ezalatt följutott.

Lándsaszúrását fejének félrekapásával kerüli el Éva. A következő pillanatban végig vág a dervisen, s a kapaszkodó balkart találja el.

A dervis karján kétfelé esik a fehér gyapjuruha, de kivillanik alóla a ragyogó dróting.

Egy szökemléssel a falon terem. A szijjon lógó kardot a markába fordítva, rohan Évára.

Éva hátrább ugrik két lépést. A kardot mereven maga elé tartja. Kikerekedett szemmel várja a rohanást.

De a török régen járja a halál iskoláját: látja, hogy törrel s nem karddal áll szemben. Tudja, hogy a kinyújtott hosszú törbe nem jó belerohanni. Egy toppanással megállítja magát, s a törre sujt, hogy félrecesapja, s hogy egy másik vágással az apródféle legénykét küldje a lelkek világába.

De Éva is ismeri ezt a vágást. Gyors kört villant alólrul fölfelé a törre s elkerüli vele a török kardot. Mikorra a török másodikat akar sujtani, már becsuszott Éva törre a hóna alá.

A dróting mentette meg a törököt. Az acél szemek ropogtak, de a dervis ugyanekkor vágott, s a kardja fejen találta Évát.

Éva úgy érzi, mintha szétroppant volna a feje. Szeme előtt megsötétül a világ. Lába alól mintha elhúznák a földet. Karját a szeme elé emeli, és eszméletlenül dől el az ágyú mellett.

XXI.

Mikor Éva felocsudott a kábulatából, csend volt körülötte. Hol van? — nem tudta. Néz. Eszmélkedik. Dűledezett gerenda-épület . . . A gerendák között tiszta holdas ég, s fehéren ragyogó csillagok . . . A derekát fájón nyomja valami kemény. A feje is valami hideg nedvességben . . .

Fásult kézzel nyúl a dereka alá. Köporra tapint, s egy almányi vasgolyóra.

Akkor egyszerre megtisztázódott előtte minden.

Csend van. Tehát vége a harcnak. Vajjon ki az úr a várban? A török-e vagy a magyar? Az emelvényen egy őrnek egyforma dobbanásu, lassu járása hallatszik: egy, kettő, három, négy . . .

Éva föl akar kelni, de mintha ólomból volna a feje. Annyit mégis lát e mozdulattal, hogy a bástya közelében van, s hogy mellette egy asszony fekszik arcra borultan, s egy katona, akinek nincsen feje.

Irgalom Istene, ha a török az úr . . .

A gerendákon át lámpafény vöröslik. Emberi lépések közelednek. Rekedt férfi hang hallatszik:

— Az apródot vigyük-e előbb, vagy az asszonyt?

Oh hála Istennek: magyar a beszéd.

— Mind a kettőt, — feleli a másik.

— Mégis az apród . . .

— Vigyük hát az apródot. A kapitány úr még fenn van.

S megálltak Évánál.

— A palotához vigyük, vagy a többi közé?

— A többi közé. Halottnak ez is csak olyan halott, mint a többi.

Megfogta egyik lábtul, másik a hóna alatt és ráemelték a saroglyára.

Éva megszólalt:

— Emberek.

— Nini, hát él az ifiur? Hálistennek Balázs úrfi! Akkor a palotába vigyük.

— Emberek, — rebegette Éva, — él-e az uram?

— Él-e? hát hogyané élne! Most kötik a borbélyok a lábát a kapitány úrnak.

— Gergely hadnagyot kérdem én.

— Gergely deák urat?

És meglökte a társát.

— Félrebeszél.

Az ember azzal a markába köpött. Megfogták a saroglya két végét, és fölemelték.

— Emberek! — szólt Éva szinte kiáltva, — feleljetek nekem: Él-e Bornemissza Gergely főhadnagy úr?

Hogy ilyen parancsoló hangon szólott, a két ember csaknem egyszerre felelt:

— Él hát.

— Sebesült-e?

— Keze, lába.

— Vigyetek hozzá!

A két paraszt megállt.

— Hozzá?

Az egyik fölkiáltott az örnek:

— Hé, vitéz! Hol a Gergely hadnagy úr?

— Mit akartok? — hangzott alá a Gergely hangja.

— Balázs ifiur van itt tekintetes uram. Valamit akar mondani.

A lépcsőn közeledő lassu lépések hangja. Gergely jön sántikálva. Lámpás van a kezében. A lámpásban gyertya ég.

A lépcsők alján megáll és szól valakinek.

— Lehetetlen, hogy holnap harc legyen. Annyi a halott, hogy két napig se bírják eltakarítani.

A lámpás közeledik.

— Vegyék le a sisakomat, — mondja Éva.

A paraszt a csathoz nyúl az asszony álla alatt.

Gergely akkor ér oda.

— Szegény Balázskám, — mondja. Node csakhogy élsz.

A paraszt lecsatolja, levonja a sisakot. Éva fejébe égető fájdalom nyilallik belé.

— Jaj! — kiáltja csaknem sikoltva.

Mert beleragadt a sisak bélése a vérbe, és hajba, s a paraszt bizony nem tudta, hogy a fején a seb a fekvőnek.

Gergely letette a lámpást, és az asszony fölé hajolt.

Az asszony látta, hogy még most is olyan kormos a Gergely arca, mint volt. A bajusza, szakála, szemöldöke le van égve. A jobb keze vastag kötésben.

De az ő arca is felismerhetetlen volt. Annyi vér és annyi korom volt rajta. Csak a szemefehére látszott ki a véres, füstös arcból.

Gergely idegein ugyanaz a meleg áramlás futott végig, amit akkor érzett, mikor a kerék dolgában járt, s a palota ablakában ugyanezeket a szemeket látta.

S a két szempár egy pillanatig egymásra irányult.

— Gergely! — szólalt meg ekkor az asszony.

— Éva! — kiáltott Gergely megrendülve. Éva! Éva!
Hogy kerülsz te ide!

S mivelhogy összecikázott az agyában mindaz, amit a gyermekéről hallott, s mindaz, amit az apródnak vélt alak viseletében látott, megértette a legkeserűbbet a kérdés pillanatában. A könny kicsordult mind a két szeméből, és végigfutott puskapor-füstös orcáján.

— Oh te szegény jó asszonykám!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XXII.

Arra a borzalmas ostromra háromnapig halotthordás következett. A dervisek és fegyvertelen azabok hordták a halottakat.

Ember emberen hevert a falak alján. Az árkokban a vértől akkora volt a sár, hogy néhol gerendapallót tettek át rajta, hogy járhassanak. S a holtak körül szétszórt és darabokra tört pajzsok, boncsokok, kardok, dárdák, puskák mindenfelé.

Éjjel-nappal hordta a török a halottait. Csupán a külső vár falai alól nyolcezer halottat kellett elvinniök. Csak harmadnapra tisztult el az utolsó halott is, amikor már a hollók le-leszálló csoportjait puskával kellett elriasztgatni.

● De bent is nagy volt a veszteség. Márton pap, az ostrom után való délelőttön egyszerre háromszáz halott fölött énekelte el az *Absolve Dominet*.

A háromszáz halott ott feküdt hosszú sorokban a közös sirgödör körül. Középen Bálint pap egyházi ingben, feszülettel, stólában. Mellette Cecey fejjetlenül. Nyolc hadnagy. Balázs apród az anyjával, Ször Máté a maklári molnár, Gergely a felnémeti kovács, Gasparics, Vas Ferencné, Baloghné, asszonyok, leányok, megismerhetetlen

arcu, csonka és véres halottaknak nagy és csendes sokasága. Néhol csak egy fej. Néhol csak egy kar. Néhol csak egy véres ruha s benne egy sarkantyus csizmás láb.

A temetésen ott voltak a megmaradt tisztek. Maga Dobó is hajadonfővel, kezében tartva a vár zászlaját.

Mikor a pap beszentelte a halottakat, Dobó megszólalt, s beszélt el-elcsukló hangján a visszafojtott sirásnak:

— Levett sisakkal állok előttetek, vérben és tűzben, szent halállal meghalt vitéztársaim. Lelketek már ott van a csillagokon túl az örök hazában; porotokat áldja a jelen és a maradék. Meghajtom a vár zászlóját előttetek ti megdicsőült hősök. A hazáért haltatok meg. Istentől várjátok jutalmatokat. Isten veletek! Az örökkévalóság világoosságában, Szent István királyunk orcája előtt találkozunk!

Csak egy csusztató deszkán, koporsó nélkül bocsáttatták alá a halottakat, a közös sirverembe.

Az égből fehér pelyhekben szállinkózott első jelentkezése a korai télnek.

*

Vasárnap, október 16-án Dobó délután aludt egy órát, s amint kiheverte az álmot a szeméből, lóra ült és a Sándor-bástyára lovagolt.

A várbeliek már akkor nem is építettek, csak a réseket állták.

Hideg őszi borult idő.

A török ágyúk szakadatlanul dörögnek.

— Eredj Kristóf fiam, — mondotta Dobó az apródjának, — nézd meg a Bolyky-bástyát, mit csinálnak ott? Én innen az ókapuhoz megyek.

Kristóf — a félszemén neki is fehér-kendős kötés, — lóra ült. A sötétkapunál oszlophoz kötötte a lovát, s gyalog futott be. Aztán végig a falon Bornemisszához.

Az egyik szakadékon át ágyúgolyó csapta meg. Csak lefordult a falról a kötörmelékes deszkákra.

Az őr kiáltott Zoltaynak:

— Főhadnagy úr! A kis apród elesett.

Zoltay megdöbbenve hágott fel a falra. Láta a fiú mellvasán a nagy véres horpadást. A katona mellette térdelt, s hogy a fiú feje a mellére hanyatlott, lecsatolta a fejéről a sisakot.

— Eredj tüstént a főkapitány úrhoz, — mondotta Zoltay a fiút magához ölelve. Jelentsd neki.

A fiú még élt. Arca fehér volt, mint a viasz. Szomorúan nézett Zoltayra, s rebegett:

— Jelentse, hogy meghaltam.

S azzal egyet sóhajtott és csakugyan meghalt.*

*

A következő napon nem ágyúszóra virradtak. A sátorok ott fehérlettek a halmokon és hegyoldalokban, de törököt nem lehetett látni.

— Vigyázzunk! — mondotta Dobó, — nehogy valami csel érjen bennünket!

S a föld színe alatt az üregekhez, fenn meg a szakadékokhoz állította az őrségeket.

Mert nem igen lehetett már a fal tetején állni sehol. A vár olyan volt, mint az egér-rágta mandula-torta. Magától is omlott már néhol a fal, ha fölül ráléptek.

Ahogy nézegetik a török sátorok különös csendességét és néptelenségét, egyszercsak azt mondja valaki, úgy vélekedésképpen:

— Elmentek . . .

Mint a sebesen harapódzó tűz a száraz avaron, ismétlődik a szó szanaszét a várban:

— Elmentek! Elmentek!

* Istvánffy és az ő nyomán a történetírók hibásan írják, hogy Tarjáni Kristóf fejről lőtték le az aranyos sisakot. Tinódi a két apródot világosan megkülönbözteti, s megírja, hogy Kristóf apród a Bolyky-bástyához futtában esett el.

S egyre hangosabb örömmel.

— Elmentek! Elmentek!

Azonban a tisztek senkit sem eresztettek ki a falak közül.

Nap fölkelte után negyedórával egy asszonyt jelentettek az örök. A fejére borított fekete selyem-feredséről látszott, hogy török asszony.

Maklár felől jött. Öszvéren ült. A magas kápáju nyeregben előtte egy kis magyar gyermek. Az öszvért a kantárnál fogva egy tizenöt éves szerecsen fiú vezette.

Kaput nem nyitottak az asszony előtt. De hogy is nyitottak volna, ha kapu nem volt?

Az asszony belovagolt a kapu mellett a szakadékon. Magyarul nem tudott, hát csak ezt a szót kiáltozta:

— Dobó! Dobó!

Dobó a kapuomladék tetején állva bámult a város felé. A török nőt látta jönni. S azt is mingyárt gondolta, hogy ez az asszony a kis Szelimnek az anyja. Mégis, hogy a nő az ő nevét kiáltotta, lesántikált az omladékról.

Az asszony leborult a lábához. Azután újra fölemelte a fejét, s térden maradva nyujtotta feléje a magyar gyermeket.

— Szelim! Szelim! — mondotta a két kezét könyörgőn összetéve.

A magyar gyermek hat éves forma volt. Barna arcú kis okos szemű fiú. A kezében fából faragott lovacskát tartott.

Dobó rátette a kezét a fiú fejére.

— Hogy hínak fiam?

— Jancsinak.

— Hát a másik neved?

— Bojnemissza.

Dobó az örömtől megrezzenve fordult a Sándorbátya felé.

— Gergely! Gergely! — kiáltotta. Fussatok hamar Gergely hadnagy úrhoz.

De már akkor Gergely rohanvást rohant a bástyáról.

— Jancsikám! Jancsikám! — kiáltotta könnyes szemmel.

S majd megette a gyermeket.

— Jer, anyádhoz!

A török asszony tiz körömmel ragadta meg a fiucskát. Megragadta mint a sas a bárányt.

— Szelim! — kiáltotta kikaparintott szemmel, — Szelim!

Látszott rajta, hogy kész széttépni a gyermeket, ha a magáét meg nem kapja.

Egy perc mulva lobogó alsószoknyában sietett Éva a palotából. A feje a homlokán át be volt kötve fehér kendővel, de az arca örömtől piroslott. Kézen futtatta maga mellett a kis török gyermeket. A kis Szelim a szokott török ruhájában volt, s nagy karaj kalácscsal futott Éva mellett.

Mind a két anya kitárt karokkal röppent a maga gyermekéhez.

Az egyik azt kiáltotta:

— Szelim!

A másik azt kiáltotta:

— Jancsikám!

S letérdeltek a gyermekükhöz. Ölelték, csókolták.

S amint a két asszony ott térdelt egymással szemben, egyszer csak összepillantottak, s kezet nyújtottak egymásnak.

XXIII.

A török csakugyan megszökött.

Varsányi, aki az asszony után egy órára jelent meg a várban, elmondta, hogy a basák még egy ostromot akartak, de a janicsárok mikor ezt tudatták velök, a basák sá-tora elé csapkodták le a fegyvereiket. S dühösen kiál-tozták:

— Nem harcolunk tovább! Ha mindnyájunkat fel-akasztattok is, nem harcolunk! Allah nincs velünk! Allah a magyarokkal van! Isten ellen nem harcolunk!

Ahmed pasa ott a sereg színe előtt sirva és a sza-kálát tépve szidta Ali pasát:

— Alávaló nyomorult! — üvöltötte a szeme közé. Rossz akolnak mondtad Eger várát, juhoknak a bennök levő népet! Most vidd a császár elé ezt a gyalázatot magad!

És csak a kérlelő bégek közbevetődésén mult, hogy a két pasa össze nem verekedett a hadsereg színe előtt.

A tiszték között is nagy volt a hiány. Veli béget ágyon vitték el a harctérről, Dervis béget is félig agyon-verten találták meg éjjel a falak alatt.

Olyan elkeseredés vett erőt a török hadon, annyi volt a tüztől s fegyvertől sebesült, hogy mikor a pasák

kiadták a topcsiknak a visszavonulásra való parancsot, a többi még a reggelt se várta be. Ott-hagyták a sátorukat, podgyászuakat s utnak eredtek még éjjel.

Varsányi szavára mennyországi öröm szállotta meg a várbelieket. Az emberek táncoltak. A süvegüket a földhöz csapkodták. A török lobogókat kitűzték. Az ágyúkat kilőtték.

Márton pap a mindig nála levő kézi keresztet az égnek emelte, s az öröm örjögő hangján üvöltötte:

— Te Deum laudamus!

S térdre csuklott, földre borult; csókolta a keresztet.

A harangot kiemelték a földből. A gerendát, amelyen függött, két oszlopra tették. A harangot megkondították.

Bim-bam-bim-bam! . . . szólt vigan a harang, s ahogy Márton pap a piac közepén a keresztet tartva énekelt, köréje térdelt a nép, maga Dobó is.

Még a sebesültek is elővánszorogtak a zugokból és földalatti termekből, s odatérdeltek a többi mögé.

Azonban Nagy Lukács egyszercsak nagyot ordit:

— Utánok! azt a kutya irgalmát Mahomednek!

A fegyveres népnek Dobóra villan a szeme. Dobó belegegyezőn bólint.

Nosza, ahány ló van a várban, arra mind katona ugrik. Ki a várból. Elrugtatnak Maklár felé a török után.

A gyalogosok is ki a várból, a gazdátlanul maradt sátorokba. S hordják be szekereken.

Estére valamennyi lovas zsákmánynyal rakodottan tért vissza a várba.

A vár népéből háromszáz halott pihent már lenn a közös sirban, s nyolcszáz sebesült feküdt még szanaszét szénán szalmán a vár belsejében.

A főtisztek is mind sebesültek. Dobó, Bornemissza, kezén lábán; Zoltay fekszik; Mекcsey tetőtől talpig a se-

bek és ütések gyűjteménye, Fügedy három fogával áldozott Mahomednek. Buzogánynyal ütötte ki valamelyik török. De vigan szenvedte, mert a fájósat is kiütötték.

És seb nélkül nincs a vár népe között se férfi, se asszony. Azaz hogy mégis van: a cigány.

Sukánnak az utolsó jelentése így hangzott:

— Nagyságos főkapitány uram, jelentem, hogy a várba lőtt nagyobbfajta ágyúgolyókat mind összeszedtük, és megolvastuk.

— Mennyi?

— Hát ha azt nem számítjuk, ami még itt-ott a falakban van, öt híján tizenkétezer.

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

Befejezés.

Mikor az ostrom előtt Dobó segítséget kért a szikszai gyűléstől, ezt felelték neki, illetőleg Mekcseynek, aki Dobót képviselte:

— Ha elegenden nem voltatok, minek maradtatok a tisztségben! Ha megettétek a koncát, igyátok meg a levét is!

A két kapitánynak az volt erre a válasza, hogy az ostrom után mind a kettő letette a tisztséget.

Egész Európa tapsolt és ujjongott a győzelem halatára. Rómában a pápa Tedeumot misézett. A királyt mindenfelől üdvözlő levelek magasztalták. A töröktől elfoglalt és Bécsbe küldött zászlóknak csodájára jártak a bécsiek. (Az Ali pasa bársonylobogója bizonyára ma is ott van a Habsburgok egyéb győzelmi jelvényei között.)

A király leküldötte Egerbe Sforzia Mátyás főkapitányt, hogy Dobót és Mekcseyt maradásra bírja. De bízők hajthatatlanok maradtak.

— Kötelességünket teljesítettük, — felelte Dobó. Bár *mindenki* teljesítette volna! Adja át öfelségének tiszteletünk és hódolatunk kifejezését.

A király azután Bornemissza Gergelyt nevezte ki Dobó helyére Egervár főkapitányának.

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

Singer és Wolfner kiadása, Budapest.

GÁRDONYI GÉZA könyvei:

	Füzötten K	Kötötten K
Két katica-bogár. Elbeszélések . . .	3.60	5.60
Ábel és Eszter. Regény	3.60	5.60
Fekete nap. Történet a szabadság- háborúból, 2 felvonásban	2.—	4.—
Az öreg tekintetes.	3.—	5.—
Fehér Anna. Betyártörténet 3 felv.	2.—	4.—
A láthatatlan ember. Regény . . .	5.—	7.—
Az a hatalmas harmadik. Regény	3.—	5.—
Tizenkét novella.	1.50	2.40
Annuska. Vigjáték 3 felvonásban	2.40	4.40
Karácsonyi álom. Pásztorjáték 3 fel- vonásban	2.—	3.60
Dávidkáné. Regény.	—.—	1.—
Két menyasszony. Elbeszélések. .	—.—	1.—
Egri csillagok. Regény két kötet- ben. 3. kiadás	6.—	10.—
Füzfalevél, nyárfalevél. Költémé- nyek	2.—	3.60
Április. Költemények.	2.—	3.60
Az én falum. I. II. Elbeszélések .	2.—	4.—
A pesti úr. 2. eresztés	2.—	3.60
A Kátsa. 2. eresztés	2.—	3.60
Veszödelmek. 3. eresztés.	2.—	3.60
Durbints sógor. 3. eresztés. . . .	2.—	3.60
Göre Martsa lakodalma. 3. eresztés	2.—	3.60
Tapasztalatok a nagy kiállításról. 4. eresztés	2.—	3.60
Göre Gábor bíró ur könyve. 7. eresztés	2.—	3.60
Bolygás az világba. 2. eresztés . .	2.—	3.60
A bor. Falusi történet 3 felvonás- ban. 3. kiadás	2.—	3.60
Pöhölyék. Falusi történetek. 3. kiad.	2.—	3.60
Átkozott józanság.	3.20	5.20
Isten rabjai	5.—	7.—
Falusi verebek. Köznapi tört. 3 felv.	2.50	4.50

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

OSZK

OSZK

